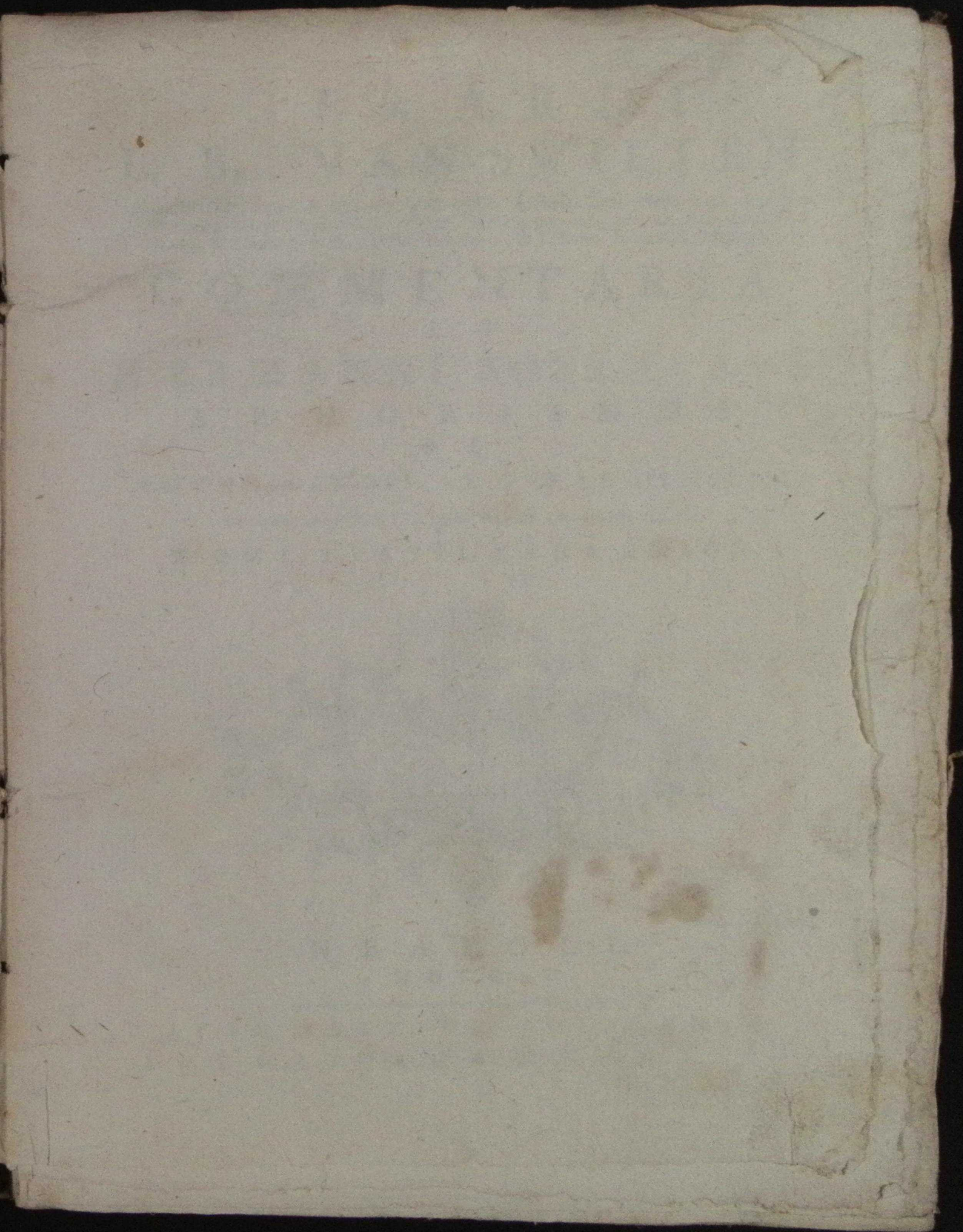
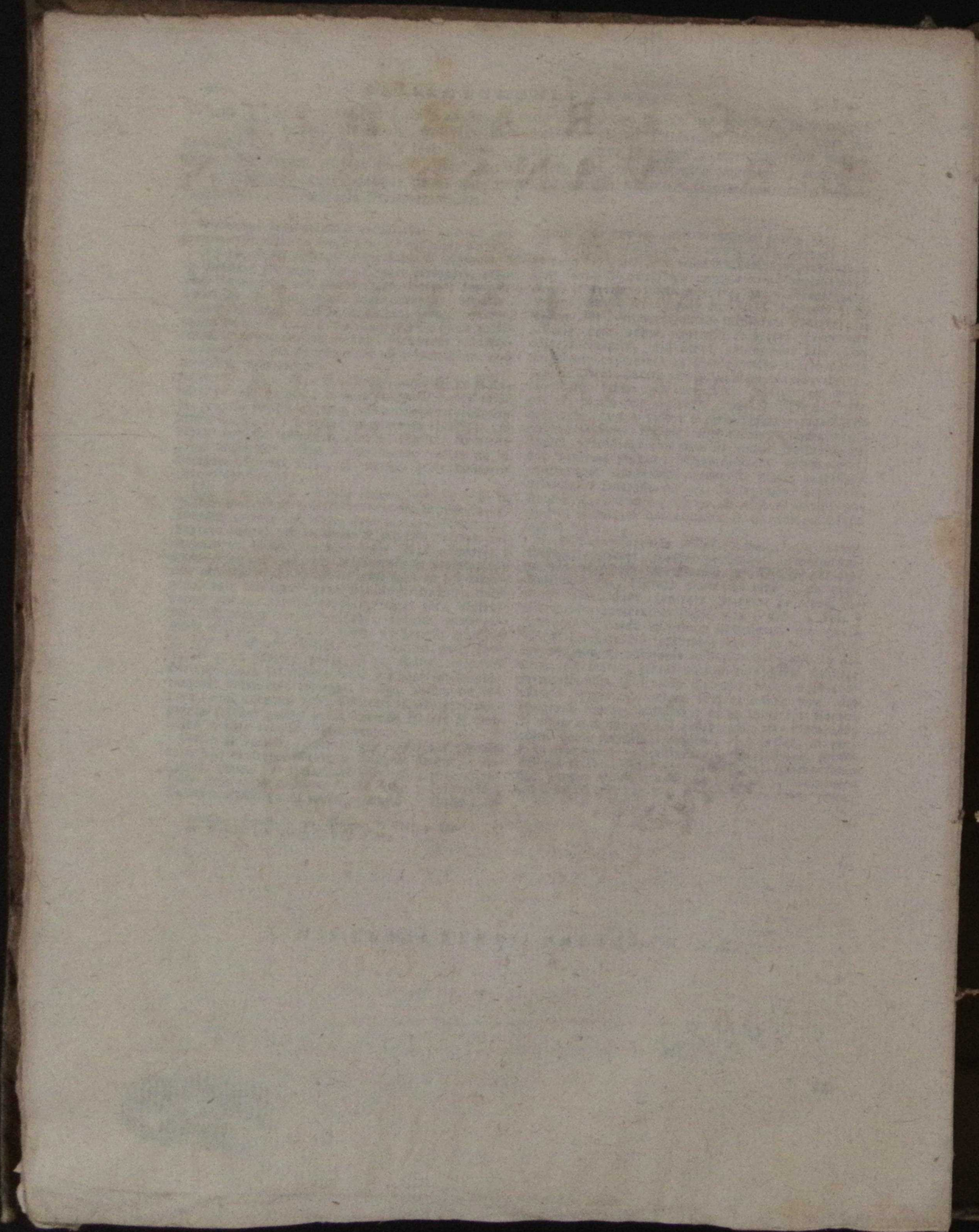

n 5

1. 6. 12.

GERARDI
L. B. VAN-SWIETEN

Augustifs. Imperator. & Imperatr. a Conſiliis, Archiat. Com. Bibliothecæ Auguſtæ
Præfecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Præſidis perpetui, nec non Academiæ Reg.
Scient. & Chirurg. Pariſ. Inſtitut. Bononiens. & Litterar. Incognitor. Membri,

COMMENTARIA

I N

HERMANNI BOERHAAVE

A P H O R I S M O S

D E

COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS

Una cum BOERHAAVE ipſius vita ex ejus ſchedis collecta.

TOMI TERTII PARS POSTERIOR.

NEAPOLI,
MDCCLV.

APUD ALEXIUM PELLECHIA.
SUPERIORUM PERMISSU.

L. B. VAN-SWIFTEN
G. R. A. B. D. I.

Small, illegible text block, possibly a printer's mark or a short preface.

COMMENIARIA

V. R.

FERMANNI BOERHAAVE

A. P. H. O. R. I. S. M. O. S.

V. R.

COGNOSCIBIS ET CURANDIS MORBIS

Imprimatur text, illegible.

TOMI TRITII PARS POSTERIOR

NEAPOLIS

MDCCLV

AVVD ALEXIUM...
SUTER...
Small text at the bottom of the page, likely a printer's or publisher's information.

PRÆFATIO.

3

Romiseram, fateor, me citius datam fidem liberaturum, quam præstare potui, in edendis illis, quæ supererant adhuc, Aphorismorum Commentariis: sed & multa mihi obtigerunt, quæ prævidere non poteram. Quis enim credidisset, Augustam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantum de restaurandis studiis & bonis artibus, sed & præstituram talia, quæ pacatis temporibus vix sperari poterant? Collegium *Theresianum* sub ejus auspiciis erectum voluit in usum nobilis juventutis, ut pietati, linguis, philosophiæ, jurisprudentiæ, operam darent. Jussit simul, ut magno statim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum ducens, ut summorum Virorum filii, patriæ spes, eodem uterentur Medico, cui Augustæ Domus salutem credere dignata fuerat.

Voluit simul Augustissima Imperatrix, ut de emendando studio Medico in antiquissima hac Universitate cogitarem serio; quod dum feci, utile credidi, si Institutiones Medicas publice traderem, præmissa prius methodo medicinam discendi. Novus certe, nec adeo levis, labor!

Neque hoc tantum, sed & rebus Medicis præesse debui, omnibus interesse examini-bus &c.; cum videbatur Augustissimæ, muneris mei rationem hoc poscere, neque abusus, qui multi sensim irreperant, alio modo certius extirpari posse, quam si perpetui Præsidis apud inclytam Facultatem provincia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda est Augustæ Bibliothecæ cura, & novus impositus Bibliothecæ præfecto labor: censura nempe librorum Medicorum, Philosophicorum, Philologicorum, Historicorum, & Miscellaneorum; Augustissimæ enim pietas severam dictavit legem, qua omnibus suis ditionibus exulare jussit libros, qui moribus vel religioni nocere possent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, nisi lectum, & de quo constitisset in pleno omnium Censuræ confesso, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adiutores, utrumque nempe Augustæ Bibliothecæ Custodem, quorum eruditioni & multifariæ linguarum peritiæ debetur imprimis, quod vix ullo idiomate prodire in lucem possit liber, quin aliquis nostrum hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horulas impendere debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus sæpe. Insignis tamen utilitas hujus laboris tædium facile compensat.

Hinc intelligent æqui rerum æstimatores, quod non iners otium, nec aulæ deliciæ, in causa fuerint, cur serius promissis steterim. Eadem fuit causa retardati operis, quæ incepti; publica nempe utilitas, cui promovendæ me totum dedi.

Quamvis autem senectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, spem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo absolvere possim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam versor. Vale.

I N D E X

C A P I T U M

H U J U S T E R T I I T O M I,

P A R T I S P O S T E R I O I S.

<i>Pleuritis.</i>	Pag. 4
<i>Paraphrenitis.</i>	38
<i>Hepatitis, & Icterus Multiplex.</i>	42
<i>Ventriculi Inflammatio.</i>	73
<i>Intestinorum Inflammatio.</i>	80

5

C O M M E N T A R I A
I N H E R M A N N I
B O E R H A A V E
A P H O R I S M O S

DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.
P L E U R I T I S.

§. 875. **P**leuritis dicitur adesse, quando æger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulsu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N. 3.), in inspiratu valide aucto, in expiratu vel animæ retentione leniori, mitiori pariter, ubi respiratio, immoto thora- ce, maxime ope abdominis fit; tussi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc suffocata.

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρὰ Græcis dicitur; πλευροὶ frequenter pro costis sumuntur; sic enim illas vocavit *Pollux* (a). Illas autem partes, quæ sub axillis sunt, κλεισὶ sive latera vocavit; morbum vero, qui circa costas est, Pleuritidem dixit: eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis; renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen satis apte deduci posse videtur. Sic dixit *Celsus* (b), *Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores esse consueverunt*. Quamvis autem hodie a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per stomachum tamen *Celsus* intellexit œsophagum, uti ex alio loco patet (c).

Definitio autem pleuritidis, quæ hic traditur, non deducitur ex intellectu causæ proximæ morbi definiendi, sed ex collectione illorum phænomenorum, quæ hunc morbum comitantur, & quorum præsentia, unanimi Medicorum consensu, docet hunc morbum adesse. Duplici enim modo definiiri antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus causâ proxima, dicitur, de quibus postea agendum erit, sed simpliciter in textu habetur: Dicitur Pleuritis adesse, quando &c. Seligitur autem imprimis ideo in Pleuritide definienda hæc methodus, quia de parte affecta inter auctores controversia est; de signis autem pathognomicis pleuritidis præsentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in describenda pleuritide conjungit *Galenus* (d); causam enim morbi proximam & partem affectam determinat, simulque præcipua morbi symptomata enumerat. Sic autem habet: *Quæ in succingente costas membrana, ac musculis illi continuis, sunt inflammationes, morborum faciunt dictum pleuritidem: hæc quidem habet inseparabilia symptomata, febrem acutam, dolorem ac si loca (affecta) distrahentur vel pungerentur, respirationem frequentem & exiguam, pulsum parvum, arteriam duram, & quodammodo tensam, indicantem: tussim ut plurimum quidem cum sputis coloratis, raro & sine his &c.* Simili etiam definitione usus fuit *Aretæus* (e) & *Ægyneta* (f) & *Trallianus* (g).

Sequitur jam, ut singula phænomena in definitione hæc memorata expandamus.

Dolor adest in omni pleuritide, sed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* (h). Unde & *Hippocrates* (i), *Hybernos morbos recensens, in eodem Aphorismo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optime hoc distinxit Celsus, de laterum doloribus agens, dicit enim (K): Sed interdum id malum intra dolorem est: isque modo tarde, modo celeriter solvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui κλειστικὸς a Græcis nominatur. Huic dolori lateris febris & tussis accedit. Ideo & Ægyneta (l), postquam de pleuritide egerat, subjungit remedia ad dolores laterum, qui sine febre sunt, peculiari titulo illos distinguens. Optime hunc morbum expressit hinc *Juvenalis* (m) dicens:*

*Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si cæpere pati, missum ad sua corpora morbum
In festo credunt a Numine &c.*

Plures enim cognitæ sunt causæ, quæ dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occasione in commentariis §. 326., ubi de contusione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a cursu, luctu, onere majore sublato &c. fieri quandoque tantas musculorum distractiones, ut quædam illarum fibræ rumpantur: *Vulsiones, σπασμοί, & rupturas, ἰσχυμύται*, vocaverunt Veteres Medici illa mala; monueruntque intensos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hysteriis & hypocondriacis tales laterum dolores observantur, & quidem acutissimi sæpe, sed sine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venæ sectionem validam & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias inducere larvas posse, & quævis alia mala mentiri, alia occasione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulsa observantur quandoque.

Bina ergo hæc in omni pleuritide adsunt, febris acuta continua, & dolor. Quenam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; simulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus not

[a] Jul. Poll. Onomastic. Lib. II. Cap. xv. n. 166. 167. T. I. p. 234. 235.
[b] Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. (c) Idem Ibid. Cap. i. p. 187. 184.
[d] De Locis Affectis Lib. V. Cap. 111. Charter. T. VII. p. 488.
[e] De causis & signis morborum acutorum. Lib. I. Cap. x. p. 8.
[f] Lib. III. Cap. xxxiii. p. 40. vers. 12. (g) Lib. VI. Cap. i. p. 266. (h) Ibidem.
[i] Aphor. 23. Sect. 3. Charter. T. IX. p. 118. (k) Lib. IV. Cap. vi. p. 279.
[l] Lib. III. Cap. xxxiii. p. 43. (m) Lib. V. Satyr. 13. vers. 229.

est mitis & obtusus, sed acutus & punctorius, qualem a distentis vasculis inflammatis nasci in Commentariis §. 382. 3. probatus fuit; quod & Galenus, & reliqui auctores antea memorati, in pleuritidis descriptione docuerunt. Hoc autem imprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, sed non pleuriticos, observavit Hippocrates; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam in Coacis (n) leguntur sequentia: *Dolores circa latus, in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, venæ sectio ledit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti sunt, neque aliis pleuritidis signis stipantur. *Duretus (o) loco in febribus (πυρετῶν) maluit legere febris expertibus (ἀπειρητοῖς):* sed forte, nihil in textu mutandum esse, probabile videbitur, si consideretur, eadem hac Prænotatione alium morbum ab Hippocrate recenseri, quem pariter venæ sectio ledit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi diserte additur *febris non expertibus (ἀπειρητοῖς).*

Pulsus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis observatur, ob cruorem densum & compactum, difficilius per fines capillares articularum transeuntem (p): ideoque & hunc in pleuritidis descriptione notavit Galenus, uti modo dictum fuit; alibique (q) monuit, ob duritiem pulsus pleuriticorum vehementem videri minus peritis, qui durum ætium nequeunt a vehementi distinguere. Fallere tamen quandoque posset hoc signum, dum præ doloris acerbitate inspirare nequeunt ægri, & se ipsos fere suffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulsusque mollis & exilis apparet; de qua re postea ad §. 883. dicitur.

Cum autem, dilatato per inspirationem thorace, distrahantur partes inflammatae, necessario augebitur dolor, qui ob eandem causam lenior erit inter expirandum, vel dum ægri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbissimum dolorem evitent, vix inspirant, sicque se ipsos suffocant. Hinc levamen ægri tales sæpe percipiunt, dum lata fascia

thorax sic constringitur, ut pectoris inter inspirandum dilatatio vel nulla sit, vel exigua admodum; tunc enim inspiratio, immoto thorace, perficitur imprimis abdominis ope. In inspiratione enim non tantum dilatatur thorax costarum motu solo, verum etiam diaphragma deorsum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum angustat, unde pressa viscera abdominalia musculorum abdominalium resistantiam superant, ventremque attollunt. Ubi ergo per fasciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc spatium fieri pulmone per aerem inspiratum dilatando, dum deorsum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum simul dilatatur pectus: atque hoc modo respiratio ad vitam necessaria poterit peragi. Pro vario autem situ partis inflammatae majus minusve fiet impedimentum respirationi, uti postea §. 877. patebit.

Tussis autem fere perpetua adest: unde ab optimis auctoribus semper inter signa pleuritidis numeratur. Cum autem vel sola inspiratio tantum dolorem faciat, satis patet, quantum ille augeri debeat, dum tussi quassatur pectus, unde & ægri natam tussim omnimolimine suppressere nituntur, & si nequeant, convelluntur sæpe præ doloris acerbitate.

Horum omnium phenomenorum concursus docet, pleuritidem adesse: verum optime Aretæus (r) monuit sequentia: *opus est autem, omnia hæc (pleuritidis phenomena nempe) inter se consonare atque conspirare, ab una causa pendentia. Quæcumque enim ex his sparsim alia ab alia causa producuntur, etsi omnia simul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a distractione partium post validos nixus ortus foret, tussisque catarrhosa adesset, simulque acuta continua febris ab alia causa quacumque (puta contagio varioloso, morbilloso, vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concursus symptomatum pleuriticorum, sed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum singula hæc symptomata non ab una & eadem causa ortum ducerent.

§. 876. **Q**uoties una cum his symptomatibus sputa ex pulmone symptomatica prodeunt; dicitur *humida*; quando hæc absunt, *sicca* vocatur.

Quibus signis pleuritis præsens cognosci possit, vidimus: sequitur jam ut de variis hujus morbi speciebus quædam dicantur. Humidam enim & siccam, veram & spuriam, idiopathicam & symptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & sicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicitur sequentibus numeris.

Tussis fere perpetua pleuritidem comitari solet: Cumque sputa tanti momenti sint in peripneumonia, & ipsa pleuritis per sputa sæpe solvatur, uti postea §. 888. patebit, in ipso morbi initio periti Medici semper attendunt, an per tussim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tussim sputa educuntur, qualiacumque demum hæc fuerint, vocatur pleuritis humida, si vero sicca & inanis tussis ægros vexet, sicca dicitur; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis distinctio, jam memorata Hippocrati (s), Galeno (t), Celso (u), Tralliano (vv), aliisque.

Cum autem monuerit Galenus, uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit, in pleuriticis & peripneumoniacis affectibus, illam excretionem, quæ per

sputa fit, similem esse urinarum sedimentis, quæ cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis designant, adeoque dixerit, siccam absque ullo sputo tussim idem significare ac urinam aquosam, quæ crudissima & pessimi ominis merito habetur; patet, multum ad Prognosin facere, distinctionem pleuritidis in humidam & siccam. Ab omnibus enim damnatur Pleuritis sicca, tanquam periculosa, & molestissima curatu, & concoctui difficilis (x), quæ vel celeriter homines rapit, vel non nisi longo tempore solvitur (y). Celsus tamen, licet damnaverit siccam in hoc morbo tussim, sanguinea sputa tamen videtur adhuc propejori omine habuisse, dicens: *Huic dolori lateris febris & tussis accedit: & per hanc excreatur, si tolerabilis morbus est, pituita, si gravis, sanguis. Interdum etiam sicca tussis est, quæ nihil emolitur, idque vitio primo gravior, secundo tolerabilior est (*).* Confirmant tamen experimenta practica, sputa sanguinea tincta frequentissime in pleuritide adesse, minusque nocere, quam si absque ullo omnino sputo morbus sit.

[n] N. 401. Chart. T. VIII. p. 280. [o] In Coacas Hippocratis p. 387. (p) H. Boerhaave Instit. §. 652. [q] De Pulsu. ad §. 170. nes Cap. 211. Chart. T. VIII. p. 5. (r) Lib. I. de Causis & Signis Morbor. Acutor. Cap. X. p. 8. [s] De Morbis Lib. III. Cap. 15. Chart. T. VII. p. 190. [t] De locis affectis Lib. V. c. 3. ibid. p. 488. [u] Lib. IV. c. 5. p. 200. [vv] Lib. VI. c. 1. p. 267. [x] Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis, uti & Coac. Prænot. n. 187. Chart. T. VIII. p. 272. [y] Vide Galeni locum citatum. [*] Lib. IV. c. VI. p. 209.

§. 877. **N**ulla est pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura totumque mediastinum, hinc anterior, posterior, dextra, sinistra, superior, inferior, exterior, profundior pars æque obfidetur hoc malo: sed in primis latera.

Videndum jam, quis locus affectus sit in pleuritide. Omnia symptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adesse, sed non convenit inter medicos, quam in parte hæc inflammatio hæreat. Acutissimus dolor, dum inspirant tales ægri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & distrahi. Membranam illam, quam *costas succingentem*, vel & simpliciter *succingentem*, vocaverunt veteres (τὴν ὑπερστικὰν ὀμυρὰν) propriam & solam pleuritidis edem esse voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licet forte minus proprio (z) vocare solent Medici, quæ omnem interni thoracis ambitum investit, pericardium tegit, & sua duplicatura mediastinum (vide Commentaria §. 170. 4.) constituit: sic enim hanc morbum *Aretæus* (a) definiit: *sub costis, dorso, & internis pectoris ad clavículas usque, tenuis membrana robusta substrata est, ossibus adnata, cui nomen succingens. In hac quum phlegmone suborta fuerit, febris (adest) cum tussi, & sputis variis, pleuritis vocatur ille affectus.* In eadem sententia fuit & *Ægineta* (b) & *Trallianus* (c). Partis affectæ non meminit *Celsus* (d), dum hunc morbum describit. *Galenus* autem, uti ad §. 875. dictum fuit, non tantum costas succingentis membranæ, sed & musculorum ipsi continuorum, inflammationem facere pleuritidem statuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter se affinitatem habeant, ut ab iisdem sæpe causis producantur, in utroque morbo tussis adit, per sputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutissimam pleuritidem comitatur sæpe, sequatur fere semper; Clarissimi viri, & de re Medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (e) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expensis omnibus pleuritidis phænomenis conciuferit, *morbum illum nihil aliud esse, quam febrem a propria & peculiari sanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit: nonnunquam & in pulmones, unde Peripneumonia suberitur; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejusdem causæ intentione, extentuque latiori differre, autumat.* Interim tamen distinctam morbi sedem in utroque hoc morbo posuit.

Neque nova hæc opinio est, pulmonem esse partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (f) enim plures antiquos Medicos recensuit, qui hanc sententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quædam inveniuntur, quæ huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (g), voluit, pulmonem, natura sua rarum & siccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, si in utroque latere hoc fiat, peripneumoniâ facere; si in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (h) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum reficcatus prævehementi siti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum constat ex Physiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneu-

monia historia patuit satis, non ex hac causa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus (i) fuit in hac opinione, pleuritidem spuriam adesse, si inflammatio externas tantum partes occupet; si vero membranosa pulmonalis substantiæ superficiem instar Erysipelatisprehendat, pleuritidem esse veram, & ubi altius in ipsam pulmonum substantiam descendit, tunc peripneumoniam adesse. Eandem sententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditissimo simul atque utilissimo tractatu, quem de pleuritide conscripsit, ac ideo potius *pleuripneumonia* vel *peripneumopleuritis* hunc morbum vocandum voluit (k). Certum quidem est, solam pleuram non esse semper pleuritidis sedem, sed & musculos ipsi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipsa adiposa membrana, in locis intercostalibus faginatorum animalium adeo conspicua, quam frequentissimam & quidem tenacissimam inflammationis sedem esse, in Commentar. §. 374. demonstratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adiposam membranam in tumorem attollens, pleuram cum summo dolore distrahere potest (l). Cum ergo ex inflammationis historia ante tradita constiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus observantur, posse esse inflammationis sedem, patet illam in pleura, pinguedine ipsi superposita, musculisque intercostalibus obtinere posse: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis sedem esse posse, licet tamen non semper ibi hæreat morbus, ut multi crediderunt; sed & in pinguedine, & musculis intercostalibus, reperitur frequenter.

Certe acutissimus ille dolor, qui primum etiam nimium inspirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in solo pulmone hæere malum, cum in peripneumonia vera sæpe nullus, aliquando obtusus tantum dolor ab ægris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranosa ejus superficiem, quæ tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur. Verum quidem est, in cadaveribus pleuritide defunctorum sæpe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (m) fatetur, se in dissectione pleuriticorum raro observasse pleuram tumere, licet phlegmone antecesserit. Verum tenuis hæc & tensa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in phlegmone tota fere tumoris moles a panniculo adiposo turgente pendeat. Novimus sic, periosteum, cerebri meningis, ligamenta, absque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere posse. Unde & *Jacotius* (n) modo allegatis præmisit sequentia: *Inflammationis nomine non solum sanguinis immodicam copiam in locum in anem collectam intelligimus, sed quamvis excedentem etiam in parvis membri vasis.* Magis urget *Petri Servii* testimonium, qui in trecentis pleuriticis Romæ, post mortem dissectis, deprehendit semper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, in-

ta-

(z) Petit. Comment. in Aretæum, p. 151. (a) Lib. I. de causis & signis morbor. acut. c. 10. p. 3. (b) Lib. III. c. 11. p. 40. vers. 2. (c) Lib. VI. c. 1. p. 265. (d) Lib. IV. c. 6. p. 200. &c. (e) Sect. VI. c. 3. p. 214. (f) Aetior. morbor. Lib. II. c. 16. p. 115. (g) De Locis in Homine c. 7. Chatter. Tom. VII. p. 165. (h) Ibidem Cap. 10. pag. 30. (i) Medicin. Ration. Systematicæ Tom. IV. Sect. II. cap. 6. pag. 426. 427. (k) Cap. I. p. 9. (l) *Abrah. Kazu Peripneumon. Hippoc. c. 29. 7. num. 143. p. 66.* (m) *Hollerii Commentar. in Coac. Hippoc. p. 429.* (n) *Ibid.*

8
 tacta tamen aut leviter saltem vitiata pleura (o). Verum, si consideretur, pleuritidem & peripneumoniam sæpe simul concurrere; neque ex pleuritide semper perire ægros, quia membrana pleura aut loca intercostalia inflammata sunt, sed, sæpius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis supprimitur, unde impedito sanguinis per pulmones trajectu lethalis peripneumonia nascitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere semper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, sed leviter tantum: *Causa ergo mortis in pulmone affecto inveniatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipsi incumbens musculis, & adiposa tunica, hæsisse potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant observata plurima: sic *Aurelianus* (p) dixit: Manifesta namque conjectura est, quod ipsa (pleura,) patitur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuritidis faciat, & exspirantibus sæpe ægrois nigra invenitur.*

Coram multis spectatoribus in nosocomio dissecuit *Diemerbroeckius* (q) cadaver mulieris pleuritide mortuæ, quæ primis quatuordecim diebus acutissime afflictæ fuerat, postea vero, suppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior visus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma usque inflammata: abscessus autem ruptus fuerat ad quintam & sextam costam, quæ binæ costæ duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatæ: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione aut alio malo læsus. Similia & postea in viri cadavere eodem morbo extincti vidit, atque inde conclusit, minime veram esse illam opinionem, qua statuitur, in omni pleuritide adesse etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriori membrana, licet illi ægri de obtuso tantum dolore conquesti fuissent, dum viverent. Pleuram pariter affectam post hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (r), & alii plurimi, quos recensere nimis operosum foret.

Sed & *Hippocrates* (s) disertè dixit, ad latus impatam bilem & pituitam pleuritidem facere; si vero pulmone eadem in se traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide esse pleuram, contiguam ipsi pinguedinosam tunicam, & musculis incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam respirationem, atque inflammari sic posse, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino distinctam esse.

Neque obstat tussis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto nasci posse clari in arte viri. Dum intercostalia loca inflammata tument pulmonem contiguum premere atque irritare possunt, sicque tussim producere: ipsa inspiratio ob acerbum dolorem impedita tussis causa esse potest. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius assurgens sursum premit viscera abdominalia, sicque diaphragmatis liberum motum impedit, molestissima quandoque tussis observatur. (t). Narium internarum irritatio, rudior tactus membranæ meatum auditorium investientis, tussim producere potest. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone diffitis, tussis excitari possit, quanto magis a locis pulmone conti-

guis, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod suppuratum uri vel secari iussit *Hippocrates* (u), adeoque versus exteriora hæsisse videtur, tussim adfuisse notat. Sputa autem, quæ in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum postea ad §. 888. 6. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex sputis concludi posse, pulmonem in omni pleuritide semper & primario affici.

Cum ergo in ipsa membrana pleura, pinguedine ipsi incumbente, musculis intercostalibus, nata inflammatio pleuritidem facere possit, patet, in diversis, & satis diffitis, corporis locis, eundem nomine morbum obtinere posse. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipsumque mediastinum ex pleuræ duplicata lamella, interposita tunica cellulosa, consistat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranæ pleuræ, quæ diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo postea, ob symptomata quædam peculiaris, singulari capitulo agetur; simulque tunc addentur illa, quæ circa Pericardii & mediastini inflammationem maxime notanda sunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides observari, & passim hoc fide dignissimorum auctorum testimoniis confirmatur: omnium tamen frequentissime latera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quæ magis patitur, nomen sumpsisse hunc morbum conclusit *Aurelianus* (vv). Hoc autem imprimis notari meretur, quia minus periti non suspicantur pleuritidem adesse, nisi dolor latus occupet: imo & vulgus in illa opinione est, sinistrum latus solum huic morbo obnoxium esse; unde sæpe morbum summo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adest. Interim tamen conferendo satis numerosas hujus morbi historias, quas collegi, vidi sæpius adhuc dextrum latus, quam sinistrum, affectum fuisse: quod & notavit *Trillerus* (x), qui se observasse testatur benigniorem esse pleuritidem, quæ dextrum latus occupat, periculosiorem vero & diuturniorem, quæ sinistrum. Monuerat jam *Aræteus* (y), per omnem continuitatem succingentis membranæ dolorem protendi, quibusdam etiam ad dorsum & scapulas pertingere, huncque dorsalem pleuritidem ab antiquis vocatam fuisse, uti ex ingeniosa obscuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (z) dedit, patet. Pleuritidis* in dorso etiam jam meminit *Hippocrates* (a); quædam tamen ibi occurrunt, quæ corruptum esse textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem sub ipso sterno, hunc morbum occupasse, docuerunt observata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (b) In cadavere enim viri, nono die morbi præter Medicorum expectationem mortui, inventus fuit in membranis interseptentibus tumor inflammatorius satis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio. In talibus ægris aderant omnia acutæ pleuritidis phænomena, sed lateris dolor aberat; ejusque loco aliquid molesti sub sterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace sensu. Patet autem satis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem esse, quo magis inter inspirandum moveri aut distrahi debent, adeoque variam doloris intensitatem in pleuritide esse posse, prout in hoc illove thoracis loco hæret morbus. Quia autem frequentissime latera occupat pleuritis, ideo inter signa §. 875. dolor acutus pectoris ponitur, licet absolute loquendo pleuritis & absque hoc dolore, vel saltem leni tantum comitata, esse possit, uti ex modo dictis patet.

(o) Triller. de Pleuritide c. 1. p. 10. (p) Acutor. Morbor. Lib. II. c. 16. p. 117. (q) Anatom. Lib. II. c. 11. p. 305.
 (r) Harder. Apiar. Obser. 53 p. 222. 223. (s) De Morbis Lib. I. c. 2. Chart. T. VII. p. 546.
 (t) Mauriceau Tom. I. Liv. I. Chap. 16. p. 141. (u) De Morbis Lib. II. cap. 4. Chart. T. VII. p. 575.
 (vv) Acut. Morbor. Lib. II. c. 11. p. 110. (x) De Pleuritide p. 4. (y) De Causis & Signis Morb. Acut. Lib. I. c. 10. p. 8.
 (z) Ibidem p. 152. (a) De Morbis Lib. III. c. 15. p. 190. (b) Lib. II. p. 269.

§. 878. **U**BI autem ipsa membrana costas interne succingens doloris sedes, aut par illa musculorum intercostalium internorum: vera; si autem altius intercostales musculi, externi inprimis, vel & his superiora laborant, spuria appellatur.

Quosdam lateris dolores absque febre esse, illosque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui respirationis liberam actionem utcumque lædunt, neque tamen adeo periculofum exitum habent. Hinc illa distinctio pleuritidis in veram & spuriam nata fuit. Vera dicebatur, si ipsa pleura, vel partes huic proximæ, inflammatae essent; spuria autem, si superiores his partes, & integumentis externis magis vicinæ, laborarent. Diversum discrimen in utraque pleuritidis specie imprimis inpendet, quod eo magis impediatur vitalis inspiratio, quo magis versus interiora hæserit malum: & suppuratio natam inflammationem sequens extrorsum tendat potius, si in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra versus pectoris cavum ruat, si profundius malum hæserit. Pulchre hæc notavit Galenus (c), signaque recensuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, distingui possent. Postquam etiam de Pleuritide dixerat, subiungit sequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos necessario densa & prava respiratio fit: nihil autem expulitur, ut ideo sputi expertibus pleuritidibus similes fiant; verum facile ab illis discernuntur;*

tum quod nulla sit tussis, cum sputi expertes (pleuritidos) siccam tussim habeant; tum quod neque tensionem neque duritiem ullam referat pulsus, neque adeo acuta febre laborent, & respirationis difficultas minus illos molestat: nonnulli etiam, prementibus nobis exirinfecus locum inflammatum dolent. Illis repurgatio non fit per sputa, quia ab initio nihil (humoris) inflammationem excitantis ad thoracis spatium pervenit. Concocta vero inflammatione, nisi prius discutiat, ad cutim attollitur, & secatur. Modo dictis similia & apud Æginetam (d) habentur. Difficiliter autem admodum distingui posse videtur, an intercostales musculi internos externosve solos inflammatio occupet, cum sibi invicem incumbant, & similem actionem habeant, adeoque satis obscura inde foret Pleuritidis veræ & spuria. Diagnofis, quæ longe evidentior ex Galeni loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercostalia, & his superiora, simul inflammantur, quales casus aliquando vidi, licet rarius: Cum a potiori soleat sumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad spuriam.

§. 879. **A**dultos, sanguineos, lautius potos, pactosve, exercitatos valde, acidum raro eruantes in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime subito æstuante post acre gelu cælo; aut hyberno in acerrime frigido vento, infestat primario: tumque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt observata fidelia, non omnem ætatem & temperiem æque huic morbo obnoxiam esse, imo & varium anni tempus, aerisque vicissitudines, considerationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius est, adeoque maxime metuendus illis, qui sponte in hos morbos vergunt. Tales autem sunt (uti alia occasione in Commentario §. 772. monitum fuit,) quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt, acriores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus solidorum laxior compages, & fluidorum minor densitas reperitur; unde & Hippocrates (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem noverat Aurelianus (e) maribus frequentiorem quam foeminis esse hunc morbum: testatur autem Trillerus (f), foeminas pejus affici quam viros; si hoc morbo corripiantur, licet hoc rarius contingat. Validæ enim tunc videntur fuisse causæ, quæ in corpore foeminino, minus ad hunc morbum prædisposito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem Hippocrates (g) sequentia: *In morbis minus periclitantur, quorum nature, ætati, habitui, & anni tempestatu morbus magis familiaris fuerit,*

quam quibus in horum aliquo non familiaris sit. Et Galenus (h) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipsa constitutione corporis ærorantis, sed a vehementia causæ, quæ morbum produxerat. Possunt facile conciliari modo dicta illis, quæ in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & foeminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere sponte, sanari, quatenus nempe ipsa fluidorum & solidorum dispositio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi causæ procatartice tanta efficacia est, ut in minus prædispositis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare possit, non repugnat, periculofum morbum esse posse quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem causâ peior adhuc nasceretur morbus, & a leviori etiã causâ in tali corpore excitaretur.

Observavit Sydenhamus (i), quod hic morbus temperamento sanguine prædictos præ reliquis aggreditur, sæpe etiam rusticos & duro jam fracto membra labore. Densus autem illis & exercitatis corporibus imprimis perniciosum esse hunc morbum, jam monuerat Hippocrates (k), uti alia occasione dictum fuit. Et in macilentis & siccis corporibus frequentius se hunc morbum observasse, quam in obesis & humidis, testatur Trillerus (l). Rigida enim in his vasa, & humores densi observantur. Ob hanc

B causam

(c) De Locis affectis Lib. V. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 488.

(d) Lib. III. cap. 33. pag. 40. versa.

(e) Acutor. Morbor. Lib. II. cap. 13. pag. 111.

(f) De Pleuritide pag. 4.

(g) Aphor. 14. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 74.

(h) Ibidem pag. 76.

(i) Sect. VI. cap. 1. pag. 331.

(k) Coac. Prænot. num. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(l) De Pleuritide pag. 3.

causam *Aretæus* (m) credidisse videtur, senes imprimis pleuritidi obnoxios esse, sed & sæpius evadere, cum valida phlegmone in senili ætate raro excitetur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore ætatis constitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, sed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere solet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam potest ex illis, quæ apud *Hippocratem* in libro de aere, locis & aquis (n) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes septentrioni oppositas, robusta & sicca habere corpora, sed & pleuritidi obnoxios vivere: contra vero illos, qui civitates austro oppositas habitant, imbecilliora (οτρονίτερα) plerumque corpora habere, sed & raro pleuritide corripiti (o).

Cibos potusque vel acri sua indole, vel & sola copia nimia, febres excitare posse, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & pastos, si simul in morbos inflammatorios ex propria temperie & ætate proni fuerint, facillime in pleuritidem incidere. Unde & copiosam vini ingurgitationem pro causa pleuritidis habuit *Hippocrates* (p). Longe pejor adhuc spirituum fermentatorum abusus, cum & ab his liquidis coagulum inducatur, & solidæ corporis partes corrumpantur; ideoque frequentissimæ & acerrimæ pleuritides illis accidere solent, qui potui spirituosiori, præsertim vini spiritui, plus justo per vitam sunt assueti, uti observavit *Trillerus* (q). Sæpe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebriosis hominibus vidi.

Acidum raro eructantes. Monuit in Aphorismis (r) *Hippocrates* sequentia: Qui acidum eructant, raro Pleuriticæ fiunt. Ubi autem de morbis spontaneis ex acido humore agebatur, constitit, boni sanguinis inopiam, debilitatem fibrosæ compagis vasorum & viscerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter causas acidæ acrimonie numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios disposita esse: unde intelligitur facile ratio hujus Aphorismi. Postquam autem *Helmontius* (s) statuerat, hostile acidum, pleuræ tanquam spinam infixum, pleuri-

tidem facere, longe aliam hujus Aphorismi explanationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo sæpius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, sanguini mistum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem hæc sit opinio, ex causis pleuritidis postea recensendis, uti & ex tota hujus morbi historia, satis patebit.

In morbos inflammatorios vergentes. Quales illi sint, paulo ante dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoscitur ex corporis habitu, & morbis prægressis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a causis postea enumerandis nasci potest, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potissimum verno tempore aggreditur; imprimis autem illa parte anni, quæ inter ver atque æstatem ambigens, utriusque quasi fibula est, uti *Sydenhamus* (t) monuit, quod & propriis Epidemicarum constitutionum observatis confirmatum vidi.

Aut hyberno in acerrime frigido vento. Per frigus adunari sanguinis moleculas, adeoque causam obstructionis in arteriarum angustis nasci, antea ad §. 117. demonstratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aerem gelidum in pulmonem impellat, qui pleuræ contiguus est, simulque totum corpus undique afflet, loca intercostalia ab utraque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Imprimis autem pleuritidis periculum tunc adeit, dum ex calidis hypocauftis in aerem frigidissimum, non satis tecto vestibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementissimas (u); & *Aretæus* (vv) similia monuit.

Tuncque vocatur idiopathica. Quando nempe pleuritidis causa, a primo ipsius morbi initio, in locis intercostalibus hæsit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori sede has partes occupavit: ιδιωματική enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. **A**T ex materie prægressi inflammatorii morbi mota, & in loca descripta (§. 877. 878.) delata, exorta *symptomática* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, prius natis in corpore, pleuritidem succedere, tuncque vocatur *symptomática*. Sic alia occasione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, transivisse in sanam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (x) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus supervenire, cujuscumque demum generis sint: notat autem præcipue hoc contingere intempestivo calidorum remediorum in morbis incipientibus usu; præsertim si ægrorum ætas, temperamentum, annique tempestas inter ver & æstatem ambigens, simul conspiraverint.

Hæc autem distinctio pleuritidis in idiopathicam & symptomatice usum insignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica sanguinis missionem, sæpius quandoque repetitam, ut plurimum poscit. Si autem pleuritis symptomática sequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles sanguinis missionem, saltem repetitam, non fert, tunc longe parcius, quam aliter fieri solet, sanguis mittendus est. Sedula morborum observatione hoc invenit *Sydenhamus* (y), & tanquam rem magni momenti in praxi proposuit.

§. 881.

(m) De Causis & signis Morbor. Acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 9.

(n) Charter. Tom. VI. pag. 191. (o) Ibidem pag. 190.

(p) De Morbis Lib. I. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 346.

(q) De Pleuritide pag. 4.

(r) Sect. VI. Num. 12. Charter. Tom. IX. pag. 169.

(s) In Capitulo Pleuræ furens, num. 13. pag. 316.

(t) Sect. V. cap. 5. & Sect. VI. cap. 2. pag. 306. 310.

(u) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 621.

(vv) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 9.

(x) Sect. VI. cap. 3. pag. 331. (y) Sect. V. cap. 5. pag. 310.

§. 881. **P**ro causa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandæ cuicumque aptum (375. ad 380.). 2. id quod hanc causam generalem determinat in pleuram præcipue; quo pertinent maxime, natura ægri; intercostales arteriolas angustiores, magisque duras, habentis; morbus præcedens, qui reliquit dispositionem eadem proferentem; ut est scirrhus pleuræ, callus, pulmo adnatus &c., natura epidemici morbi prædominantis; aer frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde æstuans; potus gelidus subito, magno haustu, ingestus in corpore simili; aer hyemali tempore borealis gelidissimus. 3. *μετάπτωσης* materiæ inflammatoriæ, ichorosæ, suppuratoriæ, prius in toto, vel in aliqua parte, prædominantis, & dein quacumque causa huc depositæ, ut in morbillis, variolis, tumoribus ulcerosis, ulceribus magnis, latis, subito evanescentibus, absorpta venis materie.

I. Agendum nunc de causis: Cum autem hætenus dicta evincant, pleuritidem esse morbum inflammatorium (quod & ex decursu totius morbi, & eventu vario, postea describendis, patebit), ad causas pleuritidis referuntur omnia illa, quæ inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II. Licet autem inflammatoria diathesis in sanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc causa esse, per quam illud malum intercostalia loca potius occupet. Huc refertur. Natura ægri &c. Docuerunt Anatomici, magnam sæpe diversitatem observari in vasorum magnitudine & numero in diversis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias callosas, cartilagineas, imo & osseas factas fuisse. Possent ergo & tale vitium in arteriis intercostalibus contingere, sicque libero sanguinis motui per illas impedimentum nasci. Interim tamen vero simile videtur, rarius talem causam adesse, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum observetur, & imprimis in decrepita senectute.

Morbus præcedens &c. Post inflammationes validas scirrhusam sæpe duritiem manere, in historia inflammationis ad §. 392. patuit, præcipue circa partes glandulosas. Verum & alia occasione, ubi §. 485. de scirrhuso agebatur, notavi, quam miræ indurationes partium membranacearum quandoque observatæ fuerint in cadaveribus. Præterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguæ pleuræ frequenter accessere: non mirum ergo si & idem fiat a pleuræ inflammatione, quod pleuritidem passorum Anatome docuit (z).

Tales autem callosas aut scirrhusas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum causam esse posse obstructionis & inflammationis, antea ad §. 112. i. probatum fuit. Ideo sævam pleuritidem passim sæpe tota vita doloris aliquas reliquias sentiunt, a mutatione aeris subita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. præcipue si sæpius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Brassavolo* notat *Schenckius* (a) quod *Alphonsus Ferrariæ* dux, ter pleuritidem passus & sanatus, postea in eodem loco a minima etiam occasione dolorem senserit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (b) se in praxi observasse, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus signis iudicabat, pulmonem pleuræ adhærere. Docuit etiam experientia Medicos, crebrius corripi pleuritide illos, qui semel eadem decubuerunt.

Natura epidemici morbi prædominantis. Quamvis pleuritis sæpe ortum ducat a causis manifestis, aere v. g. frigido corpus a valido motu æstuans afflante, tamen observatio fidelis docuit, nasci &

pleuritides multosque homines affligere eodem tempore, licet nulla causa noscatur, cui morbi origo tribui possit. Verum quidem est, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus postea §. 1404. & sequentibus agetur) suadere, latentem talem causam in aere hæere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter grassantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum sensilium aeris detegatur, cui adscribi merito possent talis effectus. Mirabatur non sine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemice nunc caput affligerent, alio tempore intestina, & dysenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Observavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum sensilium aeris Epidemica constitutio deflesteret utcumque a pristina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica grassabatur, quæ caput invadebat, contingit, ut mense Octobri toto insolitus aeris temporis adesset, quem subito excipiebat frigida & humida tempestas; unde oriebantur tusses integras familias affligentes. Verum tusses illæ febris Epidemice sternebant viam, ita tamen, ut febris nata post tussim non caput, sed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione similia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (c). Patet ergo & ad hanc pleuritidis causam in praxi attendendum esse.

Aer frigidus &c. Dum a valido labore æstuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, signo manifesto sanguinem rubrum vasa multa ingressum esse, in quibus naturaliter esse non solet, dum corpus quiescit, vel in aere non adeo calido versatur. Error ergo loci tunc adest (vide §. 118.). Si ergo per aerem frigidum subito tunc constringantur vasa, & adveniant magis liquidorum in vasis hærentium moleculæ, liquida crassiora in vasorum minorum angustias impulsa hærebunt, fiet obstructio, inflammatio, & quæ inde sequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali causa natas observaverunt omnes practici; uti & arthritides, rheumatismos, & quidem difficillime curabiles.

Omnium autem maxime nocet aer frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, quia tanto major est frigoris actio in corpus nostrum. Verum quidem est, aerem solibus celerissime expulsum in bulbum thermometri etiam satis sensilis non efficere, ut liquor in thermometro descendat, sed per talem aeris motum diffatur aer, jam calefscens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aer frigidus, & hinc augetur frigo-

B 2

(z) Triller. de Pleuritide pag. 6. (a) J. Schenckii observ. med. rar. Lib. II. pag. 245.
(b) Anat. Lib. II. cap. 12. pag. 308. (c) Sydenh. Sect. V. cap. 5. pag. 305.

frigoris sensus & effectus. Hinc tot rustici, bajuli, & similes homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore æstuantibus nudo fere corpore quiescant, & gratam adeo auram frigidiusculam capient. Imo Sydenhamus (d) putabat, plures homines ab hac causa perire, quam peste, gladio & fame.

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde discrimen, quam ab aere frigido. Certe nunquam pleuritide magis sævas & citius lethales vidi, quam a potu gelido assatim hausto, æstuantibus corpore. In nobili juvene, pilæ lusu dum caleceret totus, potus gelidissimæ aquæ cum succo limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. Diemerbroeckius (e) observavit, hominem, qui media æstate fœno colligendo occupatus erat, & valde sudabat, illico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxisse, dum frigidam cerevisiam largo haustu biberet. Innumera talia apud præcticos occurrunt, quæ hoc confirmat. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de sanissimi hominis vena incisa in aquam frigidam exstillans concrevit illico in strias fere solidas. Verum dum assatim gelidus potus ingurgitatur, œsophagus, in suo decursu truncis intercostalium arteriarum quarundam satis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido distentus adjacenti diaphragmati, hepatis, lieni &c. subitum & insolitum frigus communicat. Cavæ ascendentis truncus, ingens sinus dexter cordis, tenui tendinosæ parti diaphragmatis incumbens, similiter afficiuntur, sanguis ibi collectus ad concretionem disponitur, qui paulo post per pulmonis angustias transire debet. Non mirum ergo toties lethalem subito pleuritidem & peripneumoniam a tali causa nasci, uti & similia in visceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, sudore excitato, liquidissima sanguinis pars distillata fuerit, & quod aqua frigida similiaque non tam cito a calore corporis nostri incalescant quam aer. Demonstravit enim Celeberrimus Boerhaavus (f), eo citius calefcere ab eodem igne corpus quo rarius est.

Summo sergo jure Lancisius (g) inter subitanæ mortis causas numeravit frigidi potus vel balnei usum, excalesfacto corpore.

Aer hyemali tempore Borealis gelidissimus. De hac pleuritidis causa actum fuit §. 879.

III. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem distinguere in idiopathicam & symptomaticam: quæ binis præcedentibus numeris dicta sunt, spectant ad causas pleuritidis idiopathicæ: nunc vero agendum de causis pleuritidis symptomaticæ. Omnes enim morbi, qui ex priore specie in aliam degenerant & transeunt. *in rîs utotatîs eor fieri dicuntur (h).* Sic v. g. in febribus continuis sæpe inflammatoria dispositio sanguini inducitur, & postea inde respiratio difficilis frequens, dolens circa vitalia (vide §. 734.) nascitur. Quandoque & in alias partes corporis jam deposita materies inflammatoria locum mutat, & intercostalia loca invadit. Sic dolore ad pectus phrenitidem quandoque solvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides pessimæ in puerperis fiunt, uti postea (§. 1329.) dicitur: neque tantum dum sanguinolenta adhuc & copiosa lochia subito supprimuntur, verum etiam dum jam ichorosa quasi & alba prodeunt, uti Hippocrates (i) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, surditas & acutus lateris dolor, perniciose insaniunt.*

Sic in variolis observavit Sydenhamus (k), licet, confluentes vix unquam diem quartum præstolentur, sed citius erumpant, tamen quandoque acutissimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticus vexat*, fieri, & tunc variolas serius erumpere, morbi nempe materia, quæ superficiem corporis versus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Imprimis autem talia symptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur; in morbillis idem obtinet, sed ibi major peripneumoniam metus est, uti Sydenhamus passim observavit. Quot vero & quam varia mala a resorpto pure nasci possint, dictum fuit ad §. 406., ubi de abscessu agebatur.

§. 882. **H**istoria hæc (875. ad 882.), decursus mox exponendus (883. ad 907.), dissectio cadaverum pleuriticorum, clare docent: eam esse inflammationem sanguineam (371.) in arteriis locorum descriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta præcedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus disputatum fuit ad §. 877., ubi etiam observationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factæ memorantur, quæ probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuisse. Patebit etiam ex decursu mox sequente, omnes inflammationis exitus, in resolutionem, abscessum, gangranam, scirrhum, in

hoc morbo obtinere. Fere semper autem febris acuta præcedit pleuritidem, saltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi casus, ubi æstuantissimo a labore homini a potu frigidissimo vel aere simili, ad nudum corpus violente acto, subitanea pleuritis contingit.

§. 883. **I**nde (881. 882.) perspicue deducitur mali historia: incipit cum appetitu ciborum sæpe magno; frigore; horrore; debilitate; lassitudine; febre; procedit cum calore, sensim in æstam excrecente, siti; prostrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbissimum tendente; respiratione valde læsa: viget cum febre violenta, sed minus manifesta ob respirationem coactam, & præ sensu doloris summi suffocatum: unde sæpe turpiter fallitur Medicus: inde desinit in varios eventus, pendentes ex pluribus causis, sed imprimis a diversitate mu-

(d) Sect. VI. cap. 1. pag. 115.

(e) Anat. Lib. II. cap. 33. pag. 305.

(f) Chem. Tom. I. pag. 201.

(g) De subitanis moribus Lib. I. cap. 7. pag. 114.

(h) Gortzi de hinc. medic. pag. 107.

(i) Prædict. Lib. I. num. 52. Charter. Tom. VIII. pag. 71.

(k) Sect. III. cap. 2. pag. 166.

te mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.), natura loci ubi malum est (877. 878.) affecta simul; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.); aut major malignitas ipsius morbi principis (564. 567.), eo symptomata cuncta pejora; imprimis respirationis & pulsus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam descriptio pleuritidis per sua phaenomena, quae paulo ante morbum incipientem, in ipsius morbi initio, & dein per reliquum morbi decursum observantur. Horum autem phaenomenorum cognitio simul diagnosim format. Propriis ex observatis haec collegit Celeberrimus Auctor, & similia etiam inveniuntur apud Sydenhamum (1). Appetitus quandoque validus praecedit, ita ut mirentur acriorem solito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo post incipiunt rigere, vires labascant, & sequuntur omnia mala, quae febrem incipientem comitari solent. Haecenus nullum adhuc signum pleuritidis adest. Verum postea dolor latus alterutrum occupat; quandoque dorsum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quae §. 877. recensentur. Certum autem tempus, quod ille dolor memorata symptomata sequitur, non est: in quibusdam citius, in aliis serius apparet. Observavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem satis acutum; & contra observavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi secundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen; & interim omnes tales aegri admodum periclitabantur. Urina illa crassa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulsus incipiebat vacillare, paulo post sequebatur delirium, stertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, si acutissimus fuerit, magnum discrimen notet, & citam poscat opem, tamen non confidendum est, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus signis natae gangraenae, licet efficax & prompta medela adhibita fuisset. Similes pleuritides videtur & Hippocrates (m) observasse, pariter satis periculosas, dicit enim: *Quod si per initia molles quidam detinuerint dolores, post quintum vero & sextum diem acuti, ille ad duodecimum (diem) fatiuntur, & non admodum effugiunt: periculum autem maximum est usque ad septimum (diem) imo ad duodecimum; post hos autem sanantur. Quae vero ab initio quidem molles sunt, post septimum autem & octavum acuta; ad decimum quartum diem decernunt & sanantur.* Similia & habentur in Praenotionibus Coacis (n).

Dum autem ille dolor adest, respiratio valde laeditur; debent enim in inspiratione costae a se mutuo deduci, adeoque inflammatae illae partes distrahuntur cum summo doloris augmento. Ob hanc causam miseri aegri vix inspirant: adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum se libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux, non poterit locum invenire in sinu & auricula dextris jam plenis; hinc interiora encephali a turgidis vasis comprimuntur, aegri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem sentiunt, pulmo sensim magis magisque impletur, & saepe subito suffocantur, dum imperiti aegri querelis non moniti amplius, morbum mitescere credunt, cum summum adest periculum. Pulsus qui antea

velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulsus. Videantur illa, quae ad §. 807. dicta sunt, ubi pluribus egi de his, quae sequuntur impeditam pulmonis per aerem inspiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim est, quod pleuriticis in morbi summo vigore non pereant ob inflammationem pleurae, vel partium costis accumbentium vel incumbentium; sed ob respiratioem impeditam repleto pulmone suffocentur.

Inde desinit in varios eventus &c. Omnia, quae de diverso exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam pleuritide locum habent: & statim videbimus, quomodo etiam diversa curatio adhiberi debeat, prout blanda resolutio inflammationis, suppuratio, gangraena &c. sequuntur.

Verum & natura loci, quem pleuriticis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectae fuerint tantum, minus discrimen est, & magis sperari poterit puris, si forte suppuratio sequatur, exitus versus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Praeterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbiteriam libera inspiratio impediatur. Verum in physiologicis (o) demonstratum est, quod, prima costa per subclavium musculum fixata, novem sequentes inspirationis tempore eleventur sursum, & vertantur extrorsum: ita tamen ut ille motus longe major observetur in mediis costarum arcibus; quam circa sternum, aut prope vertebrae. Ergo & pleuritis occupans latera, ceteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem esse, quo plura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

Prout impetus circulantis liquidi violentior. Quoniam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quae ad numeros in textu positos habentur. Verum & in historia inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, nunquam benignam inflammationis resolutionem expectari posse, si motus humorum per vasa admodum citatus fuerit, sed tunc semper suppurationem, vel & gangraenam, metuendam esse; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

Aut major malignitas ipsius morbi principis. Pleuritis enim febrem acutam comitem habet (vide §. 875.); & haec febris, uti modo dictum fuit, saepe notabili tempore praecedit dolorem lateris. Morbi principis ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans semper, praecedens saepe. Haec autem febris non semper similis est in diversis constitutionibus Epidemicis, uti optime Sydenhamus passim in suis operibus monuit; & speciatim in pleuritide hoc notandum esse sedulo docuit (p).

Tom. III. Pars II.

(1) Sect. VI. c. 3. p. 330. (m) De morbis Lib. III. c. 15. Chart. Tom. VI. p. 550.

(n) Num. 387. Chart. Tom. VIII. p. 871.

(o) H. Boerh. Instit. Medic. §. 611.

(p) Sect. V. c. 5 p. 304. & Sect. VI. c. 3. p. 332.

Prout ergo hæc febris plures functiones lædit, prout vires citius prostermit, prout peioribus stipatur symptomatibus, eo periculosior erit pleuritis. De illis autem signis, quibus major minorve malignitas febris acutæ continuæ cognoscitur, dixi ad §. 734.

Imprimis respirationis & pulsus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones solent vocari. Verum hic morbus ex sua indole respirationem lædit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorve respirationis impedimento desumitur. Sed ut sanguis libere ex venis pellatur in cordis cavas, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor sinistrum sanguinis per pulmonem transitus, qui supponit alternam pulmonis expansionem & contractio-

nem, quæ a vitali respiratione fit. Si ergo eo usque impedita sit respiratio in pleuritide, ut liber sanguinis per pulmonem transitus admodum minuat, pulsus fiet celer quidem, sed parvus simul; aucto malo, incipiet intermittere, & sæpe subita tunc mors sequitur. Unde Galenus (9) dixit: *maximum sane indicium lethalis pleuritidis est, si pulsus sit valde durus, simul parvus, & ob ambo hæc, caloremque, creberrimus nullus servatus est pleuriticus cum tali pulsu.*

Ut & excretorum. Urinæ nempe, sæcumque alvinarum. Sed imprimis ad sputa hic attenditur, quæ plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in salutem vel interitum tendit. De his autem postea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. **E**Xit in sanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune est: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. **I**N sanationem ope naturæ, vel artis in initio, dum simplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587., ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim subigi illud, quod vasis impactum hærens resistebat æquali humorum circulo. Si jam illud obstaculum adeo leve fuerit in vasis intercostalibus, & motus febrilis adeo sedatus, ut non impingat ulterius obstruentem materiam in vasorum convergentium angustias, sed blando quasi attritu ad latera vasorum attenuando illud in pristinum fluorem resolvat, sequitur integra sanatio, sæpe absque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod sibi commissa natura non fecisset sola. Cum enim ex fideli observatione noscimus, quænam obtineant constitutiones in ægris, dum ope solius naturæ sanatur morbus, conamur artem producere per easdem, si deficient. Sic v. g. cum ad felicem talem & spontaneam sanationem requiratur moderatus febris impetus, si ille jam inveniat validus esse nimis, per venæ sectionem &

alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, feliciter succedet talis sanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vasa facilius dilatari possint a liquidis impulsis, sicque obstaculum in arteriis hærens per illorum fines amplores redditos transire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis resolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam sanationem per artem sperari tantum posse, si in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna resolutione curatur. Tuncque solent per vim morbi alia mala in corpore nasci, imprimis autem in pulmone, uti postea patebit.

§. 886. **S**Anatur auxilio naturæ, vel resolutione benigna, vel coctione & excretionemali.

Alterutrum ex his in sanatione, quæ ope naturæ fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum hærebat, solvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut absque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vasa moveatur: vel illud quidem sic

mutatur, ut ex angustis vasorum elabi possit, sed interim tales dotes acquisivit, ut nequeat sanis humoribus assimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat sanitas.

Videri possunt illa, quæ in febris historia §. 594. dicta fuerunt, & huc spectant.

§. 887. **R**esolutione, si contingunt simul causæ (386. 401.); tumque benignitas symptomatum nihil agendum docet, nisi ut levi victu, blandissimis aperientibus, molliissimo fotu, malum levetur.

Vera in Pleuritide, uti dictum fuit §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requisita ad resolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoscimus autem illa requisita, quæ spem faciunt resolutionis, adesse ex symptomatum benignitate. Si enim talis æger laxæ & humidæ temperieri sit, dolor lenis sit respirationem non multum impediens, febris levis, non

magna in pulsu durities, nulla symptomata sint, quæ functiones alias lasas demonstrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, resolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus est tunc Venæ sectione, imprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, sed talls sit, qui sufficiat subigendæ morbi causæ. Nec obstat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides satis periculosa quan-

(9) De Prælag. ex pulsibus Lib. IV. cap. 3. Chart. Tom. VIII. pag. 259. 300.

quandoque in initio leviores dolores tantum habuerint, nam alia signa simul aderant, quæ facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa crassa non subsidens, pulsus vacillans, stertor in pectore &c. summum demonstrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi ægrum sæpius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi status; an vero augeatur dolor & reliqua symptomata, tuncque alia curandi methodus institui debeat. Uti eam prudenter Galenus monuit (r): *si æger primo die*

habet manifestissima salutis signa, huic omnino in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per crisin, vel solutionem, magnitudine & parvitate distinguatur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, solvantur solum.

In tali casu optima medicina est, nullam medicinam facere, tenui tantum victu sustinere ægri vires, subministrare sanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem mollissimis remediis, ut vasa facile dilatabilia transmittant illud, quod hæret. In materia medica ad hunc numerum tales formulæ habentur.

§. 888. **C**octione & excretionem causæ sanatur, imprimis observatis hisce. 1. quoties hæmorrhoides debita copia liquidum aptum opportuno tempore fundunt; 2. quoties urina copiosa, crassa, hypostatica, stranguriosa, subrubra cum albo sedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & siccam sanavit; 3. si alvus materiem flavam biliosam ante quartum diem copiosam cum levamine ejecerit; 4. si abscessus ichorosi, purulenti, fistulosi, diu manantes, ante sextum diem incepti, post aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); 5. dolor lateris si transit ad humerum, manum, dorsum, cum stupore, dolore, gravitate illarum partium; 6. si sputum ex parte liberale, levans sine coxyza, copiosum, mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a suppressione statim rediens, inde enim nono vel undecimo die salus.

Sequitur jam, ut considerentur illi modi, quibus sanatur pleuritis auxilio naturæ, per coctionem & excretionem causæ.

1. Numerosa satis observata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, causam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare sæpe satis subito. Sic aliquoties in pleuritide periculosa talem metastasin versus caput observavi, silente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam causam materialem morbi, loco motam, per vasa aperta sponte naturæ in quibusdam locis corporis viam invenire. Ita Aretæus (s) de pleuritide agens, postquam enumeravit illa quæ contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At si in melius vergat, sanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus solvitur.* Adstipulatur etiam Galenus, uti alio loco (§. 830. 4.) notavi: postquam enim monuerat, Phrenitidem quidem hæmorrhagiam narium solvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit sequentia: *Inter ipsas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quam peripneumoniam & lethargum profluvio sanguinis solvitur (t).* Verum optime monuit Trillerus (u) plerumque servari pleuriticis naturæ beneficio, etiam neglecta sanguinis missione, si intra primum & quintum diem sanguis purpureus floridusque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties observavi: vidi & serius hæmorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, sed non cum perfecta solutione; ita ut morbus in longum excurreret postea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam sanaretur. Idem videtur merito expectari posse a simili sanguinis evacuatione per vasa hæmorrhoidaliam, quod & Trillerus (vv) notavit. Forte tamen non adeo

frequenter contingit: saltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuisse, cui morbi solutio per hæmorrhoidalem evacuationem contingit. Tamèn veteres Medici monuerunt, hæmorrhoides a pleuritide præservare, & a suppressis male hæmorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita Hippocrates habet sequentia: (x): *Qui hæmorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripuntur.* Testatur & se vidisse Galenus (y), a suppressis hæmorrhoidibus pleuritide correptos fuisse multos. Adeoque non sine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent summi in arte viri.

2. Monuerat Hippocrates (z) quod *urina subrubra in pleuriticis, habens leve sedimentum, securam judicationem significat.* Verum ibi videtur eam potius pro signo habuisse bonæ coctionis quam quidem pro evacuatione absoluta omnis materiæ morbosæ. Interim tamen si copiosa fluat talis urina, & plurimum talis sedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi sumus materiam morbi evacuari. Præcipue autem spem habemus morbi sic finiendi, si in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a sanitate recesserint. Si enim serius fiat, rarissime per solas urinas sanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus memini ad §. 587. ubi de crisi agebam) cui sexto die morbi incredibilis copia urinae profluxerat, non tantum cum facilitate, sed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis sedimenti haberet urina emissa, levamen quidem fiebat insigne morbi, minime vero integra sanatio. Videantur & illa quæ §. 830. 4. de tali urina dicta sunt, dum de peripneumonia agebatur.

3. Qualis sit illa materies, & quare biliosa dicatur, videri potest in Commentariis §. 830. 3. Notavit & Aretæus (a) salubrem quandoque in pleuride

B 4

ritide

(r) Lib. III. de Crisibus cap. 4. Charter. Tom. VIII. pag. 413.

(s) De Causis & Signis Morbor. Acut. Lib. I. cap. 10. pag. 5.

(t) De Crisibus Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

(u) De Pleuritide pag. 7.

(vv) Ibidem.

(x) De Humoribus Textu XXVI. Chart. Tom. VIII. pag. 176.

(y) Comment. III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 171.

(z) Coac. Prænot. num. 586. Char. Tom. VIII. pag. 827.

(a) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. 10. pag. 9.

r tude esse per alvum factam evacuationem; imo videtur & satis fortem alvi perturbationem laudasse, cum utatur hac phrasi *πάλιν ἐπιβάλλουσιν χαλαδίαν*; uti etiam de peripneumonia, simili evacuatione sanata, agens (b) utitur *ἐπιβάλλουσιν* vocabulo. Hippocrates autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quæ moderatam & lenem tantum alvi evacuationem significant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque insigniter profuisse, etiam post quartum diem. Et videtur *Aretæus* (c) hoc etiam notasse, nam addit modo dictis sequentia. *Si autem a secunda hebdomada hæc incipientur, decimo quarto die sanantur*. Notandum vero est, quod in initio pleuritidis quandoque adsit fluxus alvi symptomaticus, noxius, & sæpe periculosus, minime levans pleuritidis symptomata unde *Aretæus* (d) salutari futuræ evacuationi huic adjungit sequentia: *respiratio conquiescit: mens recte se habet, febres minuuntur, cibos appetunt*.

Hæc est ratio, quare talem Diarrhæam symptomaticam initio morbi supervenientem, tanquam periculosam, & plerumque, non tamen semper, lethalem damnaverit *Eruditissimus Trillerus* (e); sæpius vero salutarem fuisse in morbi progressu, mitigatis jam sævioribus symptomatibus, & propriis & aliorum observatis confirmaverit.

4. De his abscessibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu positos.

5. Docuerunt fideles observationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metastasis, si ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare potest. Ita in phrenitidis historia notatum fuit (vide §. 779.) dolorem ad pectus, pedesque, vel & vehementem tussim supervenientem sæpe solvere malum; pluribusque ex libris Epidemicorum Hippocratis casibus hoc tunc demonstratum fuit. Sed & in Angine historia probatum fuit (vide §. 809.), causam materialem morbi locum mutare & in alias partes transire quam frequentissime. Verum tunc simul constitit, non semper felici eventu talem metastasin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca satis diffusa, & quæ minus periculosa videbantur, derivaretur. Sola ergo sollicita observatio decursus morborum docere poterit, quænam morbi metastasis utilis sit, & versus quæ corporis loca tuto fieri possit.

Verum quidem est, in pleuritide magnum periculum imprimis ideo adesse, quod ob doloris acerbiam inspirationis impediatur, adeoque suffocationis metus sit; vel si mitior fuerit morbus, nec resolvendus tamen, suppuratio periculosa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni sperandum foret, si materia morbi locum mutaret: atque ad hunc scopum videtur & Hippocrates (f) curam direxisse, dum suadet in curatione pleuritidis siccæ, post venæ sectionem & alia remedia, latus affectum tegere fomentis tepentibus extrinsecus admotis, ut morbus per totum corpus dispergatur. Patuit tamen fidelibus observatis, multum differre pro felici eventu, versus quas partes hæc metastasis

fiat. Ita Hippocrates (g) dixit: *metuendas esse illas pleuritides, in quibus dolores sursum vergunt*. Similia his alio & in loco (h) habet. Hæc & confirmantur illis, quæ de Phrenitide symptomatica, a tali metastasi orta, notavi ad §. 772.

Verum & observavi, dolorem ex latere versus abdominis inferiorem partem ivisse, absque bono eventu, nam post duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robusto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, subito oriebatur dolor intensus in pede sinistro, absque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, post aliquot horas delirabat, jacebat *ἀδύνας*, moriebatur. Econtra in alio viro, dum post binas venæ sectiones satis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c. jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem prope metatarsum: & statim dolor lateris & febris aberant omnino, & felicissime sanabatur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea passas fuerit ille æger, neque, quantum novi, postea hoc morbo laboraverit. Quam dispar eventus a metastasi ad partes corporis interiores!

Ubi autem, humerum, scapulas, dorsum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuriticis manifestis, læta prognostis est, & evadunt fere omnes: saltem non memini, me ullum vidisse pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metastasis ad has partes aderat. Quam rem & suis observatis confirmat *Eruditissimus Trillerus* (i). Forte notari meretur, quod illi dolores sæpius contingant sexto die morbi, saltem sic vidi relegendo historias pleuriticorum, qui meæ curæ commissi fuerunt; & apud Trillerum ex octo ægris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem sexto die. Præterea non videtur illa metastasis morbum tollere, sed potius salutaris crisis esse nuncia.

Hippocrates videtur hæc symptomata, pleuriticis quandoque contingentia, observasse quidem, sed non monet, inde prælagium fere certum pro salute ægri desumi. Ita enim habet (k): *Quod si dolor quidem ad claviculam sui det signum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut supra scapulum transversum, secure juvat internam cubiti venam, neque copiosum sanguinem detrabere cunctandum est, usque dum multo rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit*. Similiter & venæ sectionem commendat in hoc casu alio loco ejusdem libri (l). Interim felicem curam vidi, uti & Trillerus suis observatis confirmat, licet nulla venæ sectio institueretur, postquam hi dolores aderant in humeris, scapulis, & dorso. Tamen & alter textus Hippocratis in eodem libro habetur (m), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide expectaverit. Dicit enim: *At sectio (venæ) non similiter dolorem solvit, nisi dolor ad claviculam pertingat*.

Forte

(b) Ibidem Lib. II. cap. 1. pag. 11.

(c) Ibidem Lib. I. Cap. 10 pag. 5.

(d) Ibidem. (e) De Pleuritide pag. 5.

(f) De morbis Lib. I. cap. 11. Chartr. Tom. VII. pag. 517.

(g) Coac. Prænot. num. 381. Chartr. Tom. VIII. pag. 873.

(h) Coac. Prænot. num. 73. Chartr. Tom. VIII. pag. 856.

(i) De Pleuritide pag. 5. Et in historiis ægrotum ibidem pag. 69. 77.

(k) De Acut. victu. textu 10. Chartr. Tom. XI. pag. 41.

(l) Ibidem pag. 356.

(m) Ibidem textu 2. pag. 41.

Forte in quibusdam epidemicis constitutionibus & aliæ metastases salutares fiunt in pleuritide: Ita Baglivus (n) in variis Italiæ Zenodochiis observasse se testatur, omnes pleuriticos sanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abscessus fieret, & pus erumperet. Præsertim & Romæ, dum post rigidissimam brumam sævissimæ pleuritides grassarentur.

6. Quanti fecerint sputorum evacuationem in pectoris morbis Veteres medici, patuit ex illis quæ ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Verum & constat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & similem sputorum effectum in pleuritide observaverint. Ita & Aretæus (o) laudavit sputa in hoc morbo, si tertia die incipiant, & facile prodeant, lævia, æqualia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod siccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod veræ pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit Hippocrates, dum monet (vide §. 878.) spuriam pleuritidem per sputa non expurgari. Licet autem Sydenhamus (p) expectorationi materiæ morbosæ in pleuritide non confidere videatur, sed per venæ sectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis symptomata enarrat (q), fatetur, quod febris cum funesto comitatu omni, tussi scilicet, sputo sanguinis, dolore &c. pro ratione liberioris materiæ morbificæ expectorationis, sensim minuat. Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel musculos intercostales statuit, de qua sede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu tamen difficile fuit visum multis, quomodo per sputa ex pulmone prodeuntia exire possent morbi materia, quæ lateribus impacta hæserat, nisi pulmo simul affectus esset. Licet autem sufficiat Medico fideli observatione cognovisse, talem evacuationem factam esse, quamvis modum & vias non dilucide intelligat; interim tamen & multa sunt observata, quæ docent, pulmonem contiguos sibi humores imbibere, illosque dein tussi rejici. Ita Galenus (r) observavit, mulsam in thoracis cavum injectam ex pulmone expui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (s) notat: ubi ossa fracta sunt, sæpe inviolata cute, quæ fracturam tegit, effundi cruorem; sic ut fascias impleat, licet cutis multo densior sit, quam membrana costas cingens. Sed & Diemerbroeckius (t) testatur, quod in Empyemate laborantibus, post institutam thoracis paracentesin, infuderit injectiones abstergentes amaras, quarum saporem perceperunt, & bonam quoque partem per sputa rejecerunt. Præterea Helvetius (u) notavit, pleuræ propaginem investire superficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quasi membranæ pleuræ mobilis jam redita materia morbi in pulmonis bronchia venire potest? an contiguus lateribus pulmo, concretus sæpe & inventus post pleuritidem, illam in se recipit? Satis bene dixit Cælius, Aurelia-

nus (vv): Et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas λογοδορήτες appellat.

Interim tamen laudabilis Celserrimi Lancisii industria videtur non infeliciter vias invenisse, per quas posse directe ex omnibus locis, quæ Pleuriticis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per sputa excerni. In dissertatione enim Epistolari de Vena sine pari (x) notat, orificium venæ azygæ in cavam dehiscens semicirculo musculari instar hemisphincteris cum peculiari nervo munitum esse: præterea illa insertio venæ azygæ in cavam fit ante asperam arteriam, sub sterno, priusquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venæ azygæ, & portio venæ cavæ cum aspera arteria nequitur, non tantum per simplicem adhesionem, sed per validas etiam fibras & minuta vasa, quæ ad internam trachææ faciem usque penetrant, uti pulchro experimento detexit Lancisius; Venam enim cavam superiorem supra & infra locum, ubi vena azyga ipsam ingreditur, vinculo constrinxit, sanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygæ trunco tepidam aquam injecit, croco tinctam; statimque vidit subcoecum liquorem per os narisque exire, dum caput supini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo discissa secundum longitudinem sub cartilagine thyroidea aspera arteria, vidit post novam injectionem ex superiori interna ipsius trachææ superficie, quæ cavæ venæ trunco & azygæ insertioni in illam subjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia stillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longè numerosiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavæ venæ vicina parte, pariter asperæ arteriæ ibi adherenti.

Si jam considerentur illa, quæ in morbis observantur, non levis oritur suspicio, quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis causam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit Lancisius, sæpe observasse, quod ægri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam spuerent, quam non hauriebant a profundo pectoris, sed monstrabant ægri illum locum, ubi sub sterno azyga vena in cavam aperitur.

Hæc tamen videtur esse difficultas in hac opinione, quod sanguis venæ sine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi possit in cavam venam, quam adigi per angustos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venæ sine pari major fiat resistentia exituro sanguini, tunc videtur hoc fieri posse. An ille apparatus, dimidium sphincterem referens, qui aperturæ venæ azygæ apponitur, illam claudere potest? An ob impeditam respirationem in pleu-

(n) Prax. Med. Lib. I. c. 9. p. 14.

(o) Morb. acut. Lib. I. c. 10. p. 5.

(p) Sect. VI. c. 3. p. 337.

(q) Ibidem p. 331.

(r) Meth. Med. Lib. V. c. 2. Char. Tom. X. p. 215.

(s) Comment. 1. in Librum Hippocr. de articulis text. 58. Chart. Tom. XII. p. 394.

(t) Anatom. Lib. III. c. 13. p. 207.

(u) Académ. des Sciences 1718. mem. p. 25. 26.

(vv) Acutor. morb. Lib. II. c. 16. p. 116.

(x) Habetur in Editione Romana secunda de motu cordis & encystematibus pag. 273. & in adversar. Anaton. V. Morgagn. pag. 79.

pleuritide, dum pulmo difficilius sanguinem cordis dextri transmittit, vena cava sanguine plus distenta non tam libere recipit sanguinem venæ azygæ? Vidit *Lancisus* in cadaveribus illorum, qui ex sæva pleuritide, in peripneumoniam & septi inflammationem abeunte, perierunt, ramos venæ azygæ illius lateris, quo ægri primum doluerant, varicosos fuisse. In cadavere viri, qui ex præcordiorum inflammatione decesserat, observavit polypum insignis magnitudinis, qui ex trunco venæ sine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagatur: unde verosimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum sanguinis ex vena azyga in cavam.

An musculus triangularis sterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre potest? Certe *Lancisus*, ab ineunte ætate pectoris doloribus subinde & catarrhis laborans, sensu percipiebat, cocti sputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus: crediditque se sputum per vim musculi triangularis facilius foras propellere potuisse.

Sive jam materies morbi soluta, mobilisque reddita, contiguum pleuræ pulmonem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, sive per venæ sine pari propagine in asperam arteriam transeat, sive ex vena sine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulsa inveniat viam per vasa aerea pulmonis (quod fieri posse probatum fuit ad §. 830. 2.); certum est per observata practica, pleuritidem per sputa sanari. Interim tamen non omnia sputa levant hunc morbum: hinc videndum, quam requirantur conditiones, ut a sputis sanatio morbi sperari possit.

Debet sputum esse liberale, satis magna copia excretum & facile: semper enim fere per tussim de superficie interna tracheæ aliquid mucosi abraditur, verum hoc non minuit morbi causam. Illam autem minui novimus, si cum sputo prodeunte minuantur dolor & reliqua symptomata, adeoque manifestum levamen percipiant ægri. Unde *Hippocrates* (y) generalem hanc regulam posuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniam historia monui) omnia sputa mala esse, quæ dolorem non sedant, omnium vero optima esse illa, quæ dolorem sedant.

Sine coryza. Si enim hæc adsit, ingens copia sputorum sæpe prodit, quæ sputa nihil faciunt ad materialem causam pleuritidis, sed tantum mucum catarrhosum evacuant. Videtur & *Hippocrates* simile quid indicare voluisse, ubi de sputis bonis & malis, quæ in morbis apparent, agit (z): subjungit enim sequentia: *Coryzas autem & sternutationes in*

omnibus circa pulmonem morbis & præcessisse, & consequi, malum.

Mox puriforme, album statim; vel ante diem quartum. Pluribus egi de his sputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etsi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi sæpius album illud coctum puriforme sputum fuisse pleuritidem: imo in muliere jam quinto mense gravida, dum secundo pleuritidis die sputum illud aderat copiosum, omnia symptomata levabantur illico, & quarto die morbi jam sana fuit. Primo morbi die Venæ sectio instituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod imprimis notandum, quia *Hippocrates* (a) absolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (b) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognosin limitaverit *Celsus* (c) solummodo docens: *mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur*; tamen certum est, pleuritidem graviditatis tempore natam semper esse magis periculosam.

Interim tamen non sola illa sputa alba cocta profunt, sed & flava illa cum paucis sanguine admixto. Vidi & quandoque sputa tenacia, rubro sanguineo colore tincta æquabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (d) explicans textum Hippocratis, satis certe difficilem, & ob breviter obscurum, quo vetat sanguinis missionem in illis, qui sanguinolenta exspuunt (*διωκτοὶ δὲ*) si adsit pleuritis, dicit se vocatum fuisse ab ægro, qui credebatur hæmoptoicum esse, cum sanguinolenta a lateribus spueret (*πύλας αἱμακτῶν αὐτῶν πάλιν*); licet autem habitus & vires hujus ægroti tales essent, ut venam secuisset illi, si hæmoptysi laborasset, illud non fecisse, quia pleuritis mitis erat; additque, huc ægrum aliis remediis congruis, absque Venæ sectione, levatum fuisse: *mitissima enim pleuritides sunt, in quibus sanguinolentum spuiunt.* Ideo *Hippocrates*, (e) maxime salubres illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum paucis sanguine sputa prodirent, quas ideo *biliofas simul & sanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Biliofa autem dicuntur hæc sputa a colore flavo, nam in *Prognostico* & in *Coaca Prænotione Num. 390.* idem illud sputum, quod paulo ante *χολόδεις* biliosum vocaverat, *χρόδον* flavum appellat. *Duretius* autem (f) in Commentariis ad hunc locum monet, se non sine mœrore aliquoties vidisse, sanguinis missionem tunc instituta a medicis imprudentibus, suppressa hæc sputa fuisse lethali cum eventu. Idem & suis observatis confirmat *Baglivus* (g).

§. 889. **U**BI signa accurate observata docent, statum pleuritidis (875.) adesse modo descriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, sed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venæ sectio, neque evacuatio, vel mutatio alia instituenda. 1. victu molli, tenui; animi, corporisque quiete; aere temperato calido, & humido; somno spontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, levissime aperientibus; utendum. 2. deinde evacuationi cuilibet singulari providendum: ergo in statu (888. num. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, si minus sic processerit, hirudinum applicatarum suctu. Si (888. num. 2.) observatur; statim fomenta similia renibus, perinæo, hypogastrio

(y) In Prognostic. sentent. 51. Chart. Tom. VIII. pag. 645.

(z) Ibid. sentent. 49. pag. 643. & Coac. Prænot. num. 390. ibidem pag. 875.

(a) De Morbis Lib. I. cap. 2. Chart. Tom. VII. pag. 533.

(b) Aphor. 30. Sect. V. Chart. Tom. IX. pag. 213. (c) Lib. II. cap. 6. pag. 55.

(d) Commentar. 1. in 6. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 472.

(e) In Coac. Prænot. num. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 871.

(f) In Coacas Hipp. pag. 752. (g) Prax. Med. Lib. I. cap. 9. pag. 36.

gastro apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aer paulo minus calidus curandus; sudor, & aliæ evacuationes, vitandæ; blanda clysmata diuretica profunt. In casu vero (888. num. 3.) similia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clysmata laxantia injicienda alvo; victus laxans instituendus: ubi denuo quartus status (888. num. 4.) adest prævisus (838.), & simul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861.), & apertura facta suppuratorii locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in casu (888. num. 5.), præter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendæ mollibus, calidisque, fricandæ leniter, stimulantæ emplastris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. num. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851.), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus sit & levis, ut blanda resolutio expectari possit (§. 887.) Symptomata levia, ægri laxa temperies (in duris enim & exercitatis corporibus talem morbi exitum vix sperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intensitas adsit, ita ut cura per simplicem resolutionem non sit expectanda, sed requiratur coctio & excretio materiæ morbosæ, tunc sollicite indagandum, an artis auxiliis validis hic opus sit, v. g. sanguinis missione larga, clysmatibus, aliisque, quæ nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.).

Deinde attendendum, an quædam phænomena morbi doceant, naturam moliri talem coctæ materiæ evacuationem, vel depositionem ad alia loca minus periculosa. Ubi de hac re constat, cum observationes practicæ docuerint ab omni ævo, sic cito & tuto curari huc morbum, facile patet, nihil esse mutandum, sed statum præsentem conservandum esse, quod sit sequentibus.

1. In omni morbo vitæ & viribus conservandis consulendum est; ad quem scopum cibi & potus serviunt. Verum hæc ingesta non restituunt illa, quæ per vitæ actiones perierant de corpore, nisi prius subacta & mutata fuerint per vires corporis superstites. Cum ergo per morbum, etiam leviolem, langueat corpus, & multæ functiones minus promte perficiantur quam in sanitate, patet facile, talia in victu subministranda esse, quæ sanis humoribus jam fere similia subigi possunt quam facillime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis sapiens Hippocrates (b) ptisanæ hordeacæ cremorem dabit, chylo jam fere similem, ut humectaret corpus simul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta Trallianus (i), & generatim talia exhibenda jussit, quæ humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & simile moderamen aeris necessarium erit: quod quomodo, & per quæ obtineri possit, dictum fuit ad §. 605. 2. 3. Cum autem vigiliæ turbent etiam corpus firmum & sanum, somno potius indulgendum est; qui, si sponte non adsit, emulsis farinaceis ex amygdalis, seminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis levissimis anodynis, imprimis illis, quæ ex papaveris erratici floribus parantur, quæ nunquam nocent. Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum soleant sæpe multas corporis excretiones sistere. Huc etiam spectat corporis & animi quies, ut turbetur nihil, sed omnia pacata fileant in corpore, dum natura coquendæ & excernendæ materiæ morbosæ intenta est. Nec alia requiruntur remedia, quam quæ diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vasa disponunt, ut facile transmittant hu-

mores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

2. Quæ modo dicta sunt, conveniunt in omni excretionem vel metastasi vel materiæ morbosæ, verum & alia adhiberi possunt, & debent, ubi constat de loco, versus quem materia morbi deponetur.

Si ergo in statu (888. num. 1.). Videantur illa, quæ circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta sunt.

Si (888. num. 2.) observatur. Dictum fuit de his ad §. 853. ubi de simili evacuatione critica materiæ morbosæ in peripneumonia agebatur; Cum autem per sudorem imprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quasi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illæ vitandæ sunt. Hinc & laudatur aeris minor calor, quia sic & sudor cavetur, & etiam in sanis hominibus videmus, sub aere frigidulo minus liquidi per cutis spiracula, plus vero per renes, transire.

In casu vero (888. num. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852. quæ videri poterunt.

Ubi denuo quartus status (888. num. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu positos dictum fuit. Notandum autem est, tales abscessus cito aperiendos esse: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus (vel puri analogæ materies) alibi jam factum ad hæc loca depunitur tantum, & sic subito abscessus nascitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occasione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis post aperturam abscessus, irritatur leviter suppuratoriiis remediis, ut chirurgi vocant, sicque prohibetur, ne statim iterum concrescat, ut nempe detur occasio repurgationi sanguinis a materia morbosa, quæ cum illo fuit per vasa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim Hippocrates, uti ad §. 842. dictum, si tales abscessus, fistulosi quasi redditi, manerent diutius; quod sic per artem imitari conamur.

Deinde in casu (888. num. 5.) &c. Ubi nempe dolor ex latere transit ad humerum, manum &c.

Fidelis observatio docuit, leviori sic morbum, adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c. solvere, & mobilem reddere morbi materiem; simulque leni frictione, fomentis mollibus, Emplastris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel similibus; fovere & leviter stimulare hæc loca, ut versus illa facilius & citius derivetur illud, quod per salutarem metastasin huc deponendum erat. Videantur illa quæ ad §. 134. de derivantibus attrahentibus, & propellentibus, dicta sunt.

Denique in ultimo dato (888. num. 6.) &c. Omnia hic eadem sunt ut in peripneumonia, quæ per sputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890.

(b) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 13. 160. 161.

(i) Lib. VI. cap. 1.

§. 890. **A**Rte autem, sine alio morbo, sanatur pleuritis hac imprimis methodo: si pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex symptomatibus validis (875. 883.), sicca (876.), in robusto, exercitato, sicco corpore, sine spe, vel presentia (887. 888.); tum 1. cita, larga, accelerato fluxu celeris, ex magno vase, per magnum vulnus, missio sanguinis instituenda, corpore quiescente, supino, & respiratione, dum fluit, tussi, suspiriisque accelerata, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet continuari in remissionem satis notabilem doloris, vel ad prima signa deliquii animi; debet repeti ex consideratione redeuntium denuo symptomatum, ad quæ tollenda prima instituta fuit; crusta (384.) absens finem definit, 2. statim adhibenda fomenta, balnea, tepesfactoria, linimenta, emplastra, quæ laxando, resolvendo, mitigando, avertendo, prodesse queant (vide 395. num. 3. 398. num. 6.) 3. tum ea medicamenta danda, quæ diluant, resolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut sopiant; quæ calida, humida, magna copia, sorpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phænomenis varia assumenda sunt, semper curando, ut eligantur illa, quæ putredini adversissima. 4. victu tenui, molli, refrigerante, antiphlogistico est opus. 5. denique omne exsiccans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aeris, solis, foci, lecti, victus, medelæ.

Vidimus in præcedentibus, quomodo ope naturæ pleuritis in sanationem abeat, absque multo artis molimine: totum enim, quod medico in illis casibus agendum incumberebat, erat ut in benigna resolutione statum præsentem conservaret, mutaret vero nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem causæ sanabatur pleuritis, loca & vias, per quæ hæc excretio futura prævidebatur ex signis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires sustentare levi & blando alimento, diluere humores. Hæc sufficiebant ad hunc scopum.

Verum si pleuritis valida sit, quod cognoscitur dolore accerrimo, respiratione admodum impedita, febre valida, tunc resolutio illa blanda sperari nequit; uti probatum fuit ad §. 386. ubi de inflammationis cura per resolutionem agebatur. Si nulla spes sit, materiam morbi cito coquendam & excernendam esse, & præcipue, si nulla vel pauca spurta absque levamine ullo prodeant, tunc sicca pleuritis dicitur, & concluditur facile, sponte sua tam gravem morbum in sanitatem minime abiturum esse; imprimis si in robusto & exercitato corpore fuerit talis morbus, uti monuerat Hippocrates, dicens (k): *Corpora exercitata ac densa citius a pleuriticis & peripneumoniacis morbis pereunt quam non exercitata.* Cujus observationis ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum est sedulo, ut absque ali morbo sanetur pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875. in tali pleuritide adesse veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in suppurationem, gangrænam, & scirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in suppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non semper adeo metuendus sit, hic tamen merito suspectus habetur, dum abscessus, pleuritidem inflammatoriam sequens, frequentissime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale nascitur. Omne ergo artis molimen adhibendum est, ut exitus hujus morbi in abscessum præcaveatur.

Constitit autem, ubi de cura inflammationis per resolutionem agebatur (§. 396.), præcipuum remedium esse ad hanc obtinendam, si copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuerentur per sanguinis missionem. Præterea acutus dolor, inspirationem impediens, in pessima pleuritide sæpe suffocat ægrum,

antequam inflammatio in suppurationem abire possit. Verum alia occasione (ad §. 141.) monui, Galenum, in febribus ardentissimis, inflammationibus maximis, & vehementissimis doloribus, largam sanguinis missionem commendasse: imo in talibus ad animi deliquium usque sanguinem detrahi jussit. Unde patet, urgentissimas esse rationes, quæ pro venæ sectione in pleuritide militant.

Neque observavi unquam, nocuisse venæ sectionem, licet postea, mitescente morbo coctio & excretio morbosa materiæ sequerentur per varias illas vias, §. 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venæ sectione abstinendum esse, dum illæ evacuationes præsto sunt, sed non aliter. Videantur historiae pleuriticorum, quæ in tractatu *Eruditissimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones successisse, ubi post repetitas etiam sanguinis missiones periculosus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis observatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi solvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut hæc materia soluta sanis iterum assimilatur humoribus, cumque illis absque ullo impedimento per vasa corporis moveri possit, sed semper fere vasa sic stimulat, ut excitata sensibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo imprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio sanguinem mittere ideo, quia crederet, salubria illa naturæ molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella ætate, senio, mulieribus gravidis, Venæ sectionem adhibere metuerint Veteres medici, hodie tamen constat certis observatis, etiam in his venæ sectionem tuto institui posse; tali tamen quantitate, quam ætas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abstinui a venæ sectione, si respiratio multum impedita erat, licet menstrua fluerent, & bono quidem cum successu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis licet lochia fluerent, sanguinis missio profuit insigniter, quod & suis observationibus confirmat *La Motte* (l), qui, lochiis bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venæ sectiones instituit.

Quamvis extra dubium sit, si hic morbus per artem sanari debeat absque alio malo sequenti, conducere, ut quam citissime venæ sectio instituat; tamen

(k) Coac. Prænot. 158. Chæster. Tom VIII. pag. 875.
(l) Médec. des Accouchemens Liv. II. cap. 16. pag. 214.

tamen & adultiori jam morbo, si in initio neglecta fuerit, conducit sanguinis missio. *Celsus* quidem notaverat de pleuritide agens (m); *Remedium vero est magni recentisque doloris sanguis missus. At siue levior, siue vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est.* Et alibi (n), de sanguinis detractio per venas agens, habet sequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrumpit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum: & verum quidem est, si valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum esse, ne in suppurationem tendat: Interim tamen constat, cum fructu longe ferius adhuc in pleuritide sanguinem de venis missum fuisse.* Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (o) de *Anaxione*, qui pleuritide sicca decumbebat, frustra calidis fomentis tentata, insomnis erat, sexta die morbi delirabat, septima dies molesta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum sanguinis educebatur secta in cubito vena, unde levamen doloris sensit, & post repetitas criticas evacuationes die trigesimo quarto prorsus judicatus est. Notat autem *Galenus* (p) in *Commentariis* ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diserte momuisse ideo, quia medici, quasi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non secabant. Felici successu in curanda periculossissima pleuritide, pessimisque symptomatibus stipata, *Hippocratis* vestigia legit *Trillerus* (q), & octavo die morbi libram circiter sanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine insigni: imo ineunte die nono, dum suffocationis metus ingruerat, denuo ex pede sex septemve uncias sanguinis emisit; sicque hunc ægrum ex ipsis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici historia patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentasse prius, an dolor posset minui, antequam ad sanguinis missionem procederet: imo alibi (r) diserte hoc asserit, lateris dolorem, tam in initio, quam & serius, non sine ratione tentari posse calidis fomentis, an sic dissolvi possit. *Alexander Trallianus* (s) eadem commendat, monens tamen, illico vacuandum esse, si fomentis dolor non cedat, sed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente absque febre valida, nec respiratione admodum impedita, hoc tentari quidem posset, quia tunc multa spes blandæ resolutionis (c. 887.), vel saltem felicitis & subitæ coctionis & excretionis adest: Verum ubi valida & sicca Pleuritis adest, memores oportet esse optimi moniti, quod *Aretæus* (t) habet, in ipso initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla moræ occasio in pleuriticis neque cunctatio, sed valida medicatione opus est.* Ideoque voluit, eodem die venam incidendam esse, nisi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum provenisset, tunc enim diei unius abstinentiam præmitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem satis magna copia; habita tamen ratione ætatis & virium in diversis ægris: pulcherrime juvat, si ex

vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito præstat venam aperiri, quam in manu. Non enim hæc sanguinis missio instituitur tantum ideo, ut copia minuat, sed etiam ut subita tali depletione facta, arteriæ obstructæ, minus jam urgente sanguine arterioso, contractæ retropellant massulas obstruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. 1.), sicque tollatur inflammatio. In eundem scopum locus dolens illo tempore, dum sanguis de vena secta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & subita venæ sectione opus est, præstat ægrum supinum in lecto jacere, sic enim absque animi deliquio facilius hanc sanguinis jacturam feret, quam si sederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo sævum dolorem esse, ut pectus vix ullo modo dilatari possit; hinc pulmones parum sanguinis transmittunt, atque ideo venæ quidem plenæ sunt, sed aorta paucum sanguinem recipiens non urget magna vi sanguinem venosum, unde ex vena aperta sæpe parum sanguinis effluit. Simul ac vero suspirando pulmonem magis dilatant ægri, vel tussiendo illum concutiunt, sanguis cum impetu exit. Observavit hoc *Tulpius* (u) in muliere pleuritica, & monet medicos, ut in simili casu tussim excitent. Ægri enim tales quandoque adeo sævum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris fere convellantur. Unde illis persuadere non potest sæpe medicus, ut inspirent fortius. Optimum tunc est vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus supponere, sic enim invitis etiam excitatur tussis, & subito sæpe dolor pleuriticus cessat, vel saltem insigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia est; pro diversa ætate & viribus ægri, ut facile patet. *Sydenhamus* (vv) in adultis ad uncias decem aut circiter mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in prima præcipue venæ sectione. Præstat, ut medicus adsit, & pro re nata copiam determinet præsens. Plerumque solet continuari, donec liberius inspirare possint, dolore multum imminuto. Si in pessima pleuritide non remittat dolor (quod raro fit nisi serius sanguinis missio instituta fuerit) pergimus evacuando eo usque ac prudentia permittit, ad prima nempe signa animi deliquii; quæ sunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulsus languidus, sudoris guttulæ in fronte; tuncque illico claudenda vena est. Sollicite monuit *Aretæus* (x), vitandum esse hic animi deliquium, ne peripneumonia sequatur. Dum enim in lipothymia cor quiescit, sanguis, in sinu venoso, auricula & cavo dextro cordis, stagnat per aliquot sæpe minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo sanguinis spissitudinem in concretionem admodum pronus est, unde jam concretere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio æger, moveri debet per pulmonem, ibique hæere poterit immeabilis in pulmonalis arteriæ angustis, sicque peripneumonia, ipsa pleuritide periculiosorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum,

[m] Lib. IV. cap. 6. pag. 109. [n] Lib. II. cap. 10. pag. 80.
 [o] Epidem. 7. ægror. 8. Charter. Tom. IX. pag. 102.
 [p] Ibidem. [q] De Pleuritide ægror. 7. pag. 99.
 [r] De visis acutis. Charter. Tom. XI. pag. 16.
 [s] Lib. VI. cap. 1. pag. 168.
 [t] De curatione morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 79.
 [u] Observat. medicar. Lib. II. cap. 1. [vv] Sect. VI. cap. 2. pag. 335.
 [x] De curatione morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 90.

ticum, prima venæ sectione imminutum, recrudescere denuo æque acerbum: tunc repeti debet venæ sectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & respiratio impedita subitum & efficax levamen possunt. Sic observavit *Sydenhamus* (y), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum sanguinis impensa sanari, licet in pueris semel aut bis venam secuisse suffecerit. Imo quandoque adeo pertinax morbus est, ut longe majorem jacturam sanguinis requirat, repetitis frequenter sanguinis missionibus. Observationes plurimæ optimorum medicorum hoc testantur. In puerpera, octavo a partu die acerbissimo lateris dolore correpta, necesse habuit *Tulpius* (z), ter pedis, & quinquies brachii, venas exsolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evasis tamen ægra e tanto discrimine, licet præter tot sanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium sustinuerit. Similis casus fere habetur apud *La Motte* (a).

Unicam Pleuritidis curam in venæ sectione repetita, si pergant vel renouentur symptomata vehementia, *Sydenhamus* (b) posuit; testaturque, se nunquam aliquid damni a sanguinis detractioe, quæ tam larga imperitis videri potest, observasse. Hoc fecit, ut quidam pergerant venam secando, si vel minimæ pristini doloris reliquæ forent, donec ægros exhaustarent omnino; unde vel mors sequebatur, vel morbi chronici languidissimi, & imprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diserte enim monet (c), tunc repetendam esse sanguinis missionem, ubi dolor atque alia symptomata admodum seruiunt. Licet enim aliquis dolor & levis febris maneant, si non inde impediatur respiratio insigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.) præstat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quæ requiruntur ad subigendum illud, quod de morbo adhuc superest.

In morbis inflammatoriis plerisque, & imprimis in Pleuritide, dum sanguis de vena eductus succedit in serum & partem rubram, observatur in parte superiori insula alba, subcærulea, pellis, quandoque aliquot lineas crassa, tenacissima, & vix per novaculæ aciem dividenda (de hac vide §. 384.), quamdiu autem illa pellis in sanguine educto insula accreta conspicitur, tamdiu statuerunt medici in hoc morbo sanguinem utiliter missum esse. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem sæpe impediri in sanguine pleuriticorum, si non satis libero flumine de vena secta profiliat, sed lente per brachii cutim rependo quasi exeat: adeoque fallere posset hoc signum. *Celeberrimus Trillerus* (tamen testatur, se crustam illam pleuriticam albicantem invenisse, licet sanguis ad perpendiculum stillatim, & lente proflueret (d). Memini me & idem observasse tam in pleuriticis, quam in sanis hominibus, quibus prophylaxis causa vena secabatur. Certiora signa habentur de venæ sectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remissione doloris, & reliquorum symptomatum, ægrotantisque viribus. Imo licet magna debilitas ad-

fit, si tamen omnia symptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium superest, quam de novo sanguinem mittere. Memorabilis casus apud *Trillerum* (e) habetur, qui docet, quantum possit in desperato etiam casu felix cordati medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutissima pleuritide corrupto, post binas satis largas venæ sectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi symptomata quam vehementissime recruduerunt, & frustra injecto clysmate, applicatisque vesicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, sed ex faucibus venis ne gutta quidem sanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abscederet, tuncque satis larga copia sanguis exivit, tali cum effectu, ut revivisceret semimortuus non tantum, sed & felicissime postea sanaretur.

Helmontius (f) quidem ad ravim usque clamavit, cruentum Moloch cathedris insidere medicis, damnavitque absolute omnem venæ sectionem in hoc morbo. Acidum hostile, pleuræ & intercostalibus locis infixum, quod spinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali sanguini. Tanta miracula perficere se posse credidit cervini vel taurini priapi pulvere, succo cichorei sylvestris, floribus Papaveris sylvestris, pluribusque aliis. Verum imprimis hircino sanguine, si nempe pedibus posterioribus ad cornua aligatis absunderentur testes vivo animali, & manans ad mortem usque cruor colligeretur, qui siccatu dein, & molesto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis suadebat, remedium. Describit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet satis ex propriis dictis, non fuisse solutam pleuritidem his remediis, sed in periculosam suppurationem abivisse potius. Imo ex præfatione quam filius *Franciscus Mercurius van Helmont* operibus paternis præfixit, constat, illum bis pleuritide laborasse, & ultimo vitæ tempore adeo anhelante pectore fuisse, ut vel epistolium breve scribentem, vel loquentem diutius respiratio destitueret. Multos tamen habuit sequaces, non sine damno; & adhuc hodie similia remedia ut specifica antipleuritica jactantur, quæ facile quidem permitti possunt, cum non turbent corpus, modo una cum his efficaciora longe auxilia adhibeantur.

Nec obstat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales casus contigerint, in quibus venæ sectio non videbatur profuisse, licet symptomata Pleuritidis adessent. Ita in *actis Edinburgensibus* (g) memoratur, quod mense Februario Anni 1736. grassarentur in Scotia metropoli pleuritides satis difficiles, in quibus sanguinis eductio nocere potius observabatur, quam prodesse. Verum si symptomata ibi recensita considerentur, morbus ille a pleuritide vera diversus fuit. Biliosus enim ab initio domitus aderat, & post biduum tantum succedebat dolor punctorius circa ultimas costas, cum difficultate respirationis & tussicula: pulsus

(y) Sect. VI. cap. 2. pag. 116.

(z) Observat. medic. Lib. II. cap. 2.

(a) Traité des accouchemens Liv. II. cap. 21. pag. 224.

(b) Sect. VI. cap. 2. pag. 118.

(c) Ibidem 116.

(d) De Pleuritide pag. 27. 28.

(e) De Pleuritide pag. 68.

(f) Videatur capitulum, quod scribitur *Pleura furcens* pag. 217. &c.

(g) Med. Essays Tom. V. part. 1. pag. 32. 33.

pulsus nec frequens nec plenus erat, sanguisque emissus fuscus, flavus, vel & viridis, observabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt similes morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diversorum morborum epidemicorum genio: Antea jam dixi ad §. 880., ubi de pleuritide symptomatice agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifestarum aeris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genio febris illius epidemicæ; ideo diserte monet (b) sequentia: *At vero si febris (epidemica nempe) repetitam venæ sectionem respuat, neque juvabit ista, imo & nocebit in pleuritide, quæ cum febre stabit cadere.* Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (i): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter consistentes: absque signis, lædit venæ sectio, & si cibum aversetur, & hypochondrium elevatum sit.* Legit quidem aliter *Durerus* (k) hunc textum; loco enim *ἐν πυρετώσειν* in febribus voluit ponendum esse *ἀπυρετώσειν* febris expertibus: verum egregius ille vir ex conjectura hoc statuit, nec probat ex codicibus manuscriptis ita legendum esse hunc textum. Pulchre certe respondet illi locus observatis recentiorum medicorum de pleuritidibus symptomatice: Nam nec dolor in illis adeo vehementer esse solet; hinc dixit *Hippocrates* *ἰσχυρὸς ἐστὶν*, gracilis enim, tenuis, parvus, voce *ἰσχυρὸς* significatur. Præterea & addidit, quod sint *ἀσπυρὰ*, id est, reliquis veræ pleuritidis signis non stipata. Et in illa pleuritide symptomatice in Scotia observata aderat & ægrotudo stomachi, & levamen insigne a leni vomitorio. Frequenter certe invenimus, difficiles in praxi medica casus in Coacis Prænotionibus notatos esse non tantum, sed & saluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

Disputatum fuit quam acerrime inter medicos olim, an in pleuritide vena secari debeat in brachio affecti lateris, an vero in opposito. Utraque opinio multis auctoritatibus stabilietur: *Hippocrates*, *Galenus*, *Celsus* militant potius pro brachio lateris affecti, *Aretæus*, *Aetius*, *Cælius Aurelianus* in opposito latere venæ sectionem instituendam suaserunt. Ab octavo sæculo usque ad decimum sextum, adeoque per octingentos annos, & ultra, fere omnes medici venam secabant in pleuritide in brachio opposito dolenti lateri. Postquam vero ineunte sæculo decimo sexto *Galenus* & *Hippocratis* opera, relictis, vel saltem minori in pretio habitis Arabibus scriptoribus, inceperunt evolvi a medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretiosi illi artis medicæ thesauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditissimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galenus* placitis, & repudiabantur, si cum illis non convenirent. *Petrus Brissotus*, in Parisiensi Schola anno 1514. medicinæ doctor creatus, explosis Arabum libris, incepit *Galenus* quædam volumina publice explicare.

Cumque ibi invenisset laudari venæ sectionem in brachio lateris affecti, ausus fuit primus se torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix successus in pleuritide epidemica, initio sæculi decimi sexti in Gallia grassante, fecit, ut plures illum sequerentur insignes medici. Paulo post in Lusitaniam profectus fuit, & ibi ausus res novas moliri; sed magno nisu opposuit Archiater Lusitanicæ regis, & hac controversia delata ad Academiam Salmanticam, statutum fuit, nulli medicorum licere in pleuritide venam secare e directo lateris affecti: quod decretum postea mitigatum tamen fuit: Imo fere importunis sollicitationibus motus fuisset *Carolus Quintus Romanus Imperator* & *Hispaniarum Rex*, ut publica auctoritate proscripserit *Brissoti* hanc sententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (l) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recententur præcipuorum auctorum de hac re opiniones, & simul habetur *Brissoti* vita.

Postea videtur impune licuisse omnibus, ut vel Arabum, vel *Hippocratis* & *Galenus* methodum sequerentur: imo post circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non esse magni momenti rem, ex quo brachio sanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & satis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc sæculo de eadem hac re disputatum fuit inter celeberrimos medicos Parisinos, *Sylvæ* & *Chevalier*. Cum autem in similibus controversiis multum pondus habeat sollicita observatio illorum, quæ profunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa sententia, quæ venæ sectionem in brachio lateris affecti suadet, tutissima esse. *Brissoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (m), dum in latere opposito facta venæ sectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longissimo tempore languebant, confirmabat ejus sententiam. *Sydenhamus* (n) de brachio lateris affecti educebat, simulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero sectionem iteravit postea, non monet ex quo loco sanguinem emisit. *Hildanus* (o) fatetur, quod numquam, vel saltem rarissime, optatum successum viderit ex sectione venæ in opposita parte facta. Recentissime & suis observationibus eandem sententiam stabilivit *Trillerus* (p), præcipue quoad primam sanguinis missionem: alteram autem in pede ejusdem lateris adhiberi maluit; & deinde, si opus foret, etiam tertiam quartamve venæ sectionem, quandoque & in pede oppositi lateris, instituat. Monuit autem merito, primam sanguinis evacuationem largissimam esse debere. Pulcherrime autem confirmantur hæc omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitæ genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob eandem causas pleuritide correptis, experimenti gratia diversis in locis vena aperiebatur (q). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet pessime deliraret, brevi ad se rediit: nec iterata venæ sectione opus habuit. Alter, cui & major copia sanguinis ex pede ejusdem lateris educata fuerat, nullum inde levamen sensit, & sequen-

(b) Sect. V. c. 5. p. 310.

(i) Coac. Prænot. num. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(k) In Coac. pag. 187.

(l) De Missione sanguinis in Pleuritide. Paris 1530. & Halæ 1742.

(m) Ibidem pag. 120.

(n) Sect. VI. c. 1. p. 331.

(o) Observat. Chirurg. Cent. V. Observ. 20. pag. 410. (p) De Pleuritide pag. 202.

(q) Ibidem p. 80.

sequenti die altera venæ sectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde illico mitigabantur omnia symptomata, & postea felici crisi liberatus fuit a periculoso morbo, sed biduo ferius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidemicos grassari, qui pleuritidis quidem symptomata quædam habebant, neque tamen veræ & genuinæ pleuritides erant, sed symptomatice tantum, & venæ sectione non levabantur, vel saltem illam iteratam vix ferebant absque damno; neque tamen ideo reprobari posse sanguinis evacuationem in hoc morbo. Idem certe dici posset de pleuritide illa maligna & contagiosa, cujus Gesnerus (r) meminit in Epistola ad Cratonem a Crastheim scripta: monet enim in hoc morbo nulli successisse venæ sectionem in brachio, sed ad malleolos feliciter sanguinem e ductum fuisse. Præterea notandum est, quod in eadem epistola fatetur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum sibi constiterit; & in alia epistola (s), ad eundem tribus mensibus post scripta, fatetur, se pauca in hujus morbi curatione observasse, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus sit, & intra verum tempus desierit hoc malum.

II. Methodus omnium antiquissima pleuritidem curandi videtur constituisse in applicatione remedium externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, singuli homines sibi ipsis levamen dolorum quærebant tentando varia; vel ab aliis in simili malo cum successu adhibita applicabant (t). Nihil autem videtur citius tentari debuisse, quam externa talia remedia: & hinc antiquissima monumenta horum veniuntur. Ita in tabella marmorea, Romæ in Æsculapii templo in insula tiberina inventa, legebatur, & inter alias inscriptio (u) græca, de Lucio quodam pleuritico, cui, desperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleretur ex ara cinerem, & cum vino mistum imponeret lateri: unde illum convaluisse legitur, & publice Deo gratias egisse. Notum est ex historia antiqua, quod callidi sacerdotes, ut templis suis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia præscripserint credulis hominibus, ac si a numine revelata fuissent.

Hæc videtur causa esse, cur Hippocrates (vv), qui antiquissimas illas observationes collegerat in suos usus, in laterum doloribus inceperit curam morbi a calidis fomentis applicatis, etiam antequam sanguinis missionem institueret.

Aquam enim calidam in vesica, vel & in alio vase contentam, aut spongiam mollem aqua calida madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen solvendi vi prædita, adhibuit; sacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuit & ex Anaxionis historia paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod siccam pleuritidem calidis fomentis frustra tentaverit: unde prudenter monet (x) sequentia: *Verum si fomentis dolor non solvatur, non multo tempore calefacito: illud enim pulmones exsiccat, ac suppurationem facit: Dum nempe vehementior pleuritis solis his fomentis solvi non poterat.*

Trallianus (y) pariter fomentis, & sacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum si dolor augetur, nulla mora interposita procedebat ad vacationem. Tutior tamen longe Aretæi methodus, quam omnes periti medici nunc sequuntur: nempe incipi jubet curam a Venæ sectione, nulla mora interposita, dein externa illa remedia adhibebat (z). Quantum usum habeant in resolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3. ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonstratum fuerit, curam inflammationis per resolutionem tunc posse expectari, si humor fluens blandus esset, & canales mobiles: patet facile, omnia hæc applicata debere esse mollia, calida, & vi laxandi solidas partes prædita. Formulæ variæ talium remedium in materia medica ad huc numerum habentur. Frequenter usus fuit solutione saponis veneti in aquæ & lactis dulcis partibus æqualibus; vel & in decocto emolliente saponem deluebam, sumendo unciam mediam saponis ad singulas libras liquidi diluentis: huic solutioni pannos laneos immergebam, illosque dolenti lateri applicabam, impositis lateribus calidis cavens, ne refrigererent talia fomenta. Note autem, ne molesta foret agris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althææ, vel simili latus, tegebam Emplastro de meliloto.

Neque tantum prodest mollissimorum talium remedium externa applicatio, quia per hæc felicissime inflammatio resolvitur, verum etiam, si vel sero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in suppurationem vergat, tunc per eandem hæc applicata sic laxantur loca intercostalia, ut spes sit, pus versus exteriora duci posse, & periculosum empyema sic præcaveri.

III. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniarum ad §. 854. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro sufficit frequenter, cum in hoc omnia requisita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquæ, laxat & mitigat hordei farinosa substantia aquæ mista, mel cum aceto inflammatoriam spissitudinem pulcherrime resolvunt, uti & nitrum, quod simul in acutis morbis nimium calorem lenit, densitatem humorum minuendo (vide §. 692.). In materia medica ad hunc numerum & aliæ formulæ habentur eidem usui inservientes. Nec nocebit his leniora paregorica admiscere, imprimis si magna inquietudo adsit, & molesta vigilia: flores papaveris rhœados, & omnia quæ inde parata prostrant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut postea quidam medici crediderint, illos flores specificum antipleuriticum remedium esse, quo solo hic morbus curari posset. Imo & parca copia syrupi, ex capitibus papaveris alibi in aqua decoctis parati, profuit, post venæ sectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus vero narcoticis acuti doloris sensum sopire, manente causa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum usum in pleuritide suavit & Trallianus (a).

Ma-

(r) Gesner. Epist. pag. 20.

(s) Ibidem pag. 21.

(t) Vide Prolegomena Istitur. Boerhaav.

(u) Mercur. de arte gymnast. Lib. I. cap. 1. pag. 3.

(vv) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 14. &c.

(x) Ibidem pag. 41.

(y) Lib. VI. cap. 1. pag. 268.

(z) De cura Morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 89. 90.

(a) Lib. VI. cap. 1. pag. 271.

Magna quidem copia talia sumenda sunt, sed divinis dosibus, ut sigula media hora uncia tres, vel plures, talis decocti vel ptisanæ hordei sumantur, sed calidæ. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretæus* (b). Quin imo *Baglivus* (c) testatur, fervidam hanc liquorum potionem ipsi in secretis esse tam in pleuritide, quam in aliis pectoris morbis, ubi dissolventibus opus erat: imo addit, se vidisse ægros, insigni strangulatione fere livescentes, brevissime liberatos per frequentes haustus decocti pectoralis nimium callide sorbillati.

Ut autem hæc remedia potata determinantur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quæ modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quæ laxando vasa minuunt resistantiam liquidis impulsis in loco quodam corporis, determinare remedium assumtorum efficaciam ad eundem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per sanguinis missionem & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem sanari absque quadam evacuatione materiæ morbosæ, jam subactæ, vel metastasi ad alia loca. Variæ illæ pleuritidis, per coctionem & excretionem causæ, sanationes descriptæ fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quæ §. 889. dicta fuerunt, diversam tunc medelam requiri, prout per has illasve vias materia morbosa exitum molitur. Unde merito ponitur in textu, quod *pro mutatis phenomenis varia assumenda sunt*.

Eligantur tamen semper illa, quæ putredini adversa sunt. In pleuritide enim adest acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam disponi antea in febrium historia demonstratum fuit. Omnia fere remedia, quæ antiqui medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel sponste sua in acidum tendentia. Ptisanam hordei, acetum, mel, mulsam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur medici; dum merito a salibus volatilibus alcalinis abstinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* secuti causam pleuritidis unicam statuebant acidum, salibus oppositis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum absorbentibus, quæ quidem non nocent, sed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur esse remedia.

IV. In omni febre curanda vitæ & viribus prospiciendum esse per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonstratum fuit, ad §. 599. & sequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante septimum diem finiatur integre, sæpe etiam in longius spatium excurrat, patet facile, & hic vires vitæ idoneo victu sustinendas esse. Talia autem conveniunt, quæ facillime superari possunt ab ægro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptisanam hordeaceam dabit *Hippocrates* (d) in acutis morbis, & præsertim in pleuritide; imo vel ab ipsa *pti-*

Tom. III. Pars II.

sana tota, idest, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis signa dabat: tuncque solum succum ptisanæ, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto æger esse videbatur, mitescente morbo (e), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceæ ptisanæ dabat, admixto melle. Ubi autem sputa facile educebantur, respiratio bona esset, & laterum omnis dolor abesset, tunc paulo crassiorem & copiosiore cremore ptisanæ dabat, bis de die. Multis laudibus & ptisanæ succum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretæus* (f), neque validiores ægris permittebat cibos, nisi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires sustinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (g) carnibus, & carniū jusculis etiam tenuissimis, omnino interdixit in pleuritide, sola hordeacea, avenacea & panatellam concessit; & dum symptomata omnia jam mitescerent, per aliquot dies tamen ægros suos ab omnibus liquoribus spirituosis & a crassioribus cibis arcebat (h).

V. Pleuritis morbus inflammatorius est cum febre acuta; adeoque omnia, quæ, diffundendo aquosam partem sanguinis, ejus densitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, summopere noxia sunt. Solent hinc adeo periculosi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempestate frequentem sæpe pleuritidem calidissimis aggreduuntur remediis ignari, & sudore, vi talium remedium expresso, curari posse credunt. Observat *Sydenhamus* (i) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentantur, doluitque, nobiles foeminas malle medicandis pauperibus, quam iisdem pascendis, charitatem suam testari. Verum si perversa talis medela morbum diversum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a simili causa debere reddi pejorem. Vidi sic pleuritidem secundæ die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum suspicata mulierculæ, dederant repetitis vicibus spiritum destillatum ex seminibus levistici. In alio homine robusto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibita venæ sectione aliisque remediis modo laudatis jam in melius vergeret morbus, & spes felicitis curæ affulgeret, vesperi proprio consilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, sicque expresserit validos sudores, unde sibi gratulabatur miser, sed sequenti mane moriebat.

Ex his, & aliis similibus, quos in praxi vidi, casibus didici, quam bene *Sydenhamus* (k) monuerit, cavendum esse ne æger pleuriticus nimis exstuet; unde liberum reliquit ægris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, si vires ferrent. Imo observavit, & largam sanguinis missionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profecisse, si ægri lecto affigantur perpetuo; imprimis si stragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnosum habeatur in pleuritide, quid cogitandum est de Vesicatoriis ex *Cantharidibus*

C

para-

(b) De curat. morbor. acut. Lib. I. cap. 10. pag. 91.

(c) Prax. med. Lib. I. cap. 9. pag. 35.

(d) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 21. 20.

(e) Ibidem pag. 160.

(f) De curat. morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 90.

(g) Sect. VI. cap. 1. pag. 333. 336.

(h) Ibidem pag. 337.

(i) Ibidem pag. 332.

(k) Ibidem pag. 337.

paratis? *Baglivus* (l) laudavit illa tanquam summum remedium; quocumque etiam tempore morbi, & ante & post venæ sectionem, si spirandi difficultas & sputorum suppressio supervenerint: statim enim tibiis curavit applicari duo vesicatoria, & testatur ex centenis agris paucissimos obiisse, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quæ circa finem sæculi elapsi Romæ grassabatur; ob intensum & insolitum hyemale frigus.

Observavit simul & diarrhœam, quæ periculosas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuisse, vel & penitus cessasse. *Celeberrimus Trillerus* (m) etiam & miro in casu observavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhaustam, omnis sensus expertem, ronchos sonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo strangulatis esse solet, cum pulsu exili, tremulo, intermittente, urina & sæcibus clam elabentibus, ex ipsis orci faucibus ereptam fuisse, postquam bina prægrandia vesicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique suræ applicata fuissent. Simul & periculosus ille alvi fluxus sistebatur.

Quamvis autem ex scriptis *Baglivi* prima fronte videretur, in ipso initio morbi vesicatoria tuto applicari posse, etiam ante venæ sectionem institutam, tamen ex sequentibus apud eundem auctorem patet, quod ante applicationem vesicantium sanguis de vena missus fuit. Ita enim habet (n): *Adverte, quod præfati pleuritici, in quibus hæc commoda nos observavimus, non fuerunt in principio purgati, uti faciunt Practicantes nonnulli, sed adhibitis venæ sectionibus opportunitis, sola brodia pectoralia &c. præscribebantur: & Trillerus* (o) suadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda vesicatoria, si repetitis jam aliquoties venæ sectionibus, restat adhuc insignis spirandi difficultas, vel magis exauretur: fatetur tamen ingenue, non temper ex voto cessasse vesicantium usum.

§. 891. **Q**UÆ ipsa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda sint, docet morbi pertinacia, remissio, atque in sanationem (888.) mutatio.

Bina imprimis hic metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculosam hic loci suppurationem, vel gangrænâ fere semper lethalem, & pulmonis infarctus ob impeditam respirationem præ doloris acerbitate. Ut hæc pericula vitentur, sanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum præcedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato ægro, per sanguinis missiones imprimis, non sufficiant vires ad subingendam & excernendam morbi materiam: unde postea languores chronici difficiliter superabiles sequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor supersit, modo respiratio satis sit libera, nec pulsus durus adeo sit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, superabitur malum. Felicitas enim curæ in talibus morbis consistit in eo, ut ita temperetur febris continuæ pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de signis quibus hoc di-

Similia ferme de usu vesicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgensibus* (p). In pleuritide enim Epidemica, quæ grassabatur verno tempore anni 1732.; dum symptomata videbantur poscere quandoque venæ sectionem repetitam, pulsus postea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, nisi statim applicatis vesicatoriis, quæ frequenter profuerunt, & quandoque post illorum applicationem sequebatur sudor, qui morbum abigebat, si copiosus & diu proflueret; sin minus, luctabantur ægri cum dolore, anxietate, & pectoris oppressione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo sanguini, ejusque sero pulverem cantharidum, institutis, patet, quod hæc insecta vim habeant humores nostros solvendi, sed simul humores solutos disponant ad putredinem (q).

Adeoque videtur concludi posse, quod Cantharidum usus minime tutus sit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendæ signa sunt. Ita & ægri historiam ipse *Baglivus* (r) habet, qui gracilis & biliosus temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum sicca tussi, calore febrili exurentissimo, pulsu duro & alto, vigilis, siti, urinis crassis & summo rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt sex vesicantia, sed sequenti die supervenerunt delirium, sputi suppressio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigesimo die.

Ubi autem post sanguinis evacuationem requisitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut sæcibus alvinis putredinis signa apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a vesicatoriis multum boni posse expectari. Vidi in tali casu dolenti lateri applicatum fuisse vesicatorium, quod & ipse aliquando feci, fausto cum eventu.

stingui possit, pluribus egi in Commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610. inter illa, quæ febrilem exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clysmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (s) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venæ sectiones intervallo curabat injicienda, & tantum simplicissima ex saccharo in lacte soluto: maximam enim, & merito quidem, spem curæ ponebat in sanguinis missione, & ideo enematis parcius usus fuit, ne nimis debilitaret ægros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio semper symptomaticum & noxium, acriori clysmate proritariet. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc sensim solvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quæret. Unde ad hæc attentus tunc debet esse medicus, ne intempestiva medela turbet materiæ morbosæ coctionem, vel costæ excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam cessit morbus, cavendum maxime, ne nimis cito impleantur convalescentes ægri. Sæpe enim

[l] *Prax. Med. Lib. I. cap. 9. pag. 37. & in Dissertatione de usu & abusu vesicant. cap. 3. pag. 656.*
 [m] *De Pleuritide pag. 76.*
 [n] *Dissertat. de usu & abusu vesicantium cap. 3. pag. 656.*
 [o] *De Pleuritide pag. 54.*
 [p] *Medic. Essays Tom. I. pag. 42.*
 [q] *Dissertat. de usu & abusu vesicant. Cap. 1. pag. 647.*
 [r] *Ibid. pag. 649.*
 [s] *Seci. VI. cap. 3. pag. 265.*

enim in hoc morbo vitæ periculum non redimitur nisi insigni sanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25. jacturam humoris boni iniquillini impedire ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani. Unde metuendum est, ne subita repletionem per chylum crassorem obruatur pulmo, & periculosa fiat recidiva. Quod prudenter monuit Hippocrates (†), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Post judicationes autem vires levibus cibis reficiendæ, & quiescendum: præterea vitandi soles, venti, pleuritidines, acida, salsa, pinguis, fumus, ventris flatus, labores, Venus: si enim reversus fuerit morbus, mors sequetur.*

Postquam autem vires restauratæ sunt, quod satis cito fieri solet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato Sydenhamus solebat curationem integram absolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digestis tempore reconvallescentiæ cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliisque succis in ventriculum & intestina excretis,

§. 892. **A** Bit in alios morbos dum 1. suppuratur locus inflammatus, quod futurum scimus *α.* ex signis generalibus (387. 402.). *β.* ex pertinacia doloris, tussis, febris, ultra quartum diem. *γ.* absentia signorum resolutionis (887.), & sanationis (888.). *δ.* neglectu medelæ requisitæ (890.).

Primo agatur de pleuritide in suppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in casu, quam ubi spes est resolvendæ pleuritidis, debemus cognoscere illa signa, quæ docent suppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in suppurationem agebatur.

β. Dolor enim inspiratione auctus, tussis, febris, sunt illa symptomata, quæ omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intensitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo hæc pertinacia manserint, absque ulla remissione, adeo solidata erit materies inflammatoria, tam profunde impacta vasorum arteriosorum angustiis, in quibus hæret, ut per solam suppurationem hoc malum tolli possit. Verum notandum est, tunc tantum certam esse suppurationem, si toto hoc tempore æquali gradu processerint hæc symptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Sæpe enim contingit in pleuritide curanda, ut per sanguinis missionem, aliaque remedia, mitescant omnia symptomata, & paulo post, quandoque & sequenti die, denuo redeant æque vehementia; imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut post quartum diem & serius adhuc sæpe recrudescant magna cum vehementia pleuritidis omnia symptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali casu pleuritis necessario in suppurationem itura sit, quia post quartum diem observatur adhuc dolor accerimus. Noverunt hoc omnes medici practici, & Historiæ pleuriticorum in laudato jam sæpius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilleri* hoc manifesto demonstrant.

Tunc enim certi fumus, materiam inflammatoriam visidens adhuc vasis impactam manere, adeoque suppurationem metuendam esse. Ideo dixit Hippocrates (¶) de Empyemate agens: *Fiunt autem & superiore ventre purulenti, ex pleuritide, si vehemens fuerit, neque diebus principibus (judicatoriis)*

aggestum hic hæret; nociturum forte, si diutius relinqueretur.

Jactata autem illa specifica antipleuritica, sanguis hircinus, rasura priapi cervini, dentes apri, mandibulæ lucii piscis, flores papaveris rhœados, infusum stercoreis equini &c. concedi quidem possunt, si ægri, vel alii medici in consilium vocati, magnam in similibus posuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia sunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia antea recensita, quibus solis in cura periculosi hujus morbi confidere possumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in sanitatem, auxilio naturæ per resolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiæ morbosæ: simul etiam expendimus, quomodo per artem sanari possit absque alio morbo sequente. Sequitur jam, ut consideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars possit in sanandis morbis, ex pleuritide infelicitate curata natis.

computruerit, neque per sputum rejecta fuerit. Et alibi (vv) generale hoc axioma practicum posuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi defectionem, neque per venæ sectiones, & dietam, & medicamenta, sedantur, eos suppurationem facturos esse sciendum est.* Interim & hoc notandum est, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apostema verti locum inflammatum, dum tamen nec resolutionis signa, nec critica evacuationes adfuerint morbo pares. Tales casus vidi in praxi, & ex historia *Anaxionis* apud Hippocratem (x) hoc patet. Notat enim illum nihil exspuisse primis diebus, sexto die delirasse, septimo febrim intensiorem fuisse, nec dolores remisisse, sed tussim vexasse ægrum cum difficili respiratione. Larga Venæ sectione, octava die morbi instituta, minuebatur quidem dolor & suffocationis periculum, sed tussis sicca mansit, & nulla fiebat evacuatio materiæ morbosæ.

Tamen sero, & repetitis vicibus, & per diversas vias, subacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille æger, absque suppuratione lateris affecti, quæ tamen in primo decursu morbi metuenda erat. Adeoque patet, quod non statim absoluta Prognosis haberi possit suppurationis futuræ, licet in morbi decursu non appareant resolutionis signa, nec coctionis & excretionis causæ indicia, quæ tamen serius quandoque apparent, & liberant.

Neglecta nempe Venæ Sectione, quæ adeo necessaria est in pleuritide valida, & si cito instituat, & repetatur pro re nata, satis feliciter sanat. Illi, qui Helmontii doctrinam secuti solis illis specificis antipleuriticis hunc morbum aggrediebantur, lætabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in statu inflammatorio & suppurationis

C 2 ini-

(†) De Morbis Lib. III. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 591.

(¶) De Morbis Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 338.

(vv) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 645. & in Coacis num. 394. ibidem pag. 874.

(x) Lib. III. Epidem. ægrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.

initio, mitius urgere, imo quandoque cessare dum pus factum jam erat; verum postea succedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt pluri-

mi, qui decantatis illis specificis absque venæ sectione curati credebantur. Monuit & Syndehamus (y) dolosum hunc pleuritidis exitum.

§. 893. **I** Psuam vero apostema jam fieri, scitur ex signis communibus (405.), maxime hic ex horrore saepe recurrente sine causa, & signis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoscitur, & quandoque sputo per pulmonem evacuatur.

Abscessus hic natus habet quidem omnia signa communia cum reliquis abscessibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non possunt distinguui, cum in interioribus apostema lateat; hinc operæ pretium est hic colligere & alia omnia indicia, quæ suppurationem hic fieri docere possunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurrentes, magni momenti signum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834. ubi & plura alia huc spectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia symptomatum, quam in principio: si enim omnia symptomata manerent æque valida, vel auferentur, potius gangræna & mors expectanda forent, quam benigna suppuratio; quæ licet hic periculosa sit, tamen longe adhuc melior, quam peiores illi pleuritidis exitus in gangrænam vel mortem. Ita Hippocrates (z) de pleuritide agens habet sequentia: *At quibus statim expuitiones cujusvis sunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem si effugerint, convalescunt: qui vero septimo aut nono die, aut undecimo die sanus non fuerit, suppurari incipit. Præstat autem suppurari, minus enim letale est, quamvis laboriosum sit.* Meretur & conferri cum hoc textu Hippocratis alter (a) qui ipsi satis similis est, nisi quod ibi legatur, *in principio sputationis penitus purulenta;* *εἰ ἀρχὴ πύκνωσις αἰ πύκνωσις;* melius videtur in priori textu scribi *πύκνωσις πύκνωσις*, sputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Prænotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; si vero illos effugerint, non multo levius se habentes, tunc septimo, aut nono, aut undecimo suppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc Hippocratem expectasse suppurationem, dum pleuritis non esset pessima; vel si admodum valida in initio, parum jam mitesceret, eumque adhuc præcipuos dies criticos observasse, an non ibi molimen naturæ adverteret, a quo sperari posset materiæ morbosæ jam subactæ evacuatio, vel metastasis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc statuit, suppurationem incipere.

Præterea celebres in arte viri, Mortonus (b) & Baglivus (c), observaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apostema abeunt, tunc febrem prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana sæpius, quandoque & tertiana. Imo & apud Hippocratem simile quid invenimus, dum dixit (d): *Febres intermittentes ob suppurationem pleraque sudorificæ sunt.* Ubi notandum, quod & in præcedentibus, & mox sequentibus Coacis præce-

ptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & suppurationibus internis laborantes ægri admodum in sudores, nocturnos imprimis, proni sint.

Ex his ergo signis fieri apostema novimus, adeoque & ex iisdem symptomatibus diu manentibus apostema jam factum esse cognoscimus. Verum tunc & alia succedunt signa, quæ hanc diagnosin confirmant, & a distractis vel compressis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim est, in suppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abscessus jam maturus pure turget, & cutim validissime distendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum distractione ad alia loca propagantur: sed talis abscessus post pleuritidem natus removet pleuram ab intercostalibus locis & distrahit summo cum dolore, quandoque se per totum pectus & dorsum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat; hinc suffocationis metum, & tussim molestissimam quandoque facit, tantò quidem plus, quo saccus ille pure plenus major est. Omnia hæc symptomata Hippocrates variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac suffocatione accedente, bi suppurantur (e).* Et alio in loco (f) habet sequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tussis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eundem locum semper occupat, & sitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitus in latus affectum non sustinet, sed in sanum. Verum ubi decumbit, velut saxum ipsi suspensum videtur: intumescit, ac rubet, pedesque tument.* Atque iterum alibi (g) dicit: *Si in latere tuberculum oritur, & purulentus fiat (eger), hæc patitur: vigor detinet & febris & tussis sicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & scapulas impetum faciens obsidet.*

Verum quandoque pus natum hic loci per sputa ex pulmone educta evacuatur, felici successu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura hærens vel locis intercostalibus, posset in pulmonem venire & expui, ad numerum sextum §. 888. Præterea frequentissime invenitur pulmo accretus pleuræ in illis, qui validam pleuritidem passi fuerunt, & in tali casu facilius intelligitur, quomodo pus ex abscessu pleuræ in pulmonem accretum venire posset. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a vespillone furtim ablatum redemissim in usus anatomicos, inveni pulmonem sinistrum firmiter accretum pleuræ lata admodum plaga: dum scalpello solvebam hanc cohesionem, ut pulmonem educere possem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine insti-

[y] Sect. VI. cap. 3. pag. 312.
 [z] De Morbis Lib. III. cap. 25. Charter. Tom. VII. pag. 597.
 [a] Coac. Prænot. 270. Charter. Tom. VIII. pag. 573.
 [b] Physiologie Lib. II. cap. 4. pag. 44.
 [c] Præc. Med. Lib. I. cap. 9. pag. 36.
 [d] Coac. Prænot. num. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 576.
 [e] Ibid. num. 115. pag. 538.
 [f] De morbis Lib. 2. cap. 20. Charter. Tom. VII. pag. 575.
 [g] De internis affectionibus cap. 20. Charter. Tom. VII. pag. 647.

instituto, pulmonem non fuisse purulentum, sed tantum accretum firmiter huic sacco purulento ex suppuratione pleuritide nato. Certe, si ille homo diutius superstes fuisset, pus illud videtur viam sibi facturum fuisse per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhaerentem. Quacumque demum via pus post pleuritidem suppuratam in pulmonem veniat, observatis certis constat, illud quandoque sputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum medicum, in luculenta praxi constitutum, esse, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi saepius illud videre contigit. Memorabilis casus est, quem habet *De la Motte* (b), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tussi mediocri

per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (i) idem manifeste statuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, brevissimus quidem septimo die, longissimus autem decimo quarto die: quo quidem si pus a latere per sputum rejectum fuerit & repurgatum, sanus evadit. Si vero non per sputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus.* Et similem certe Prognosin in Aphorismis (k) habet: *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies superne non repurgantur, illis in empyema transit.* Ubi in Commentariis suis ad hunc aphorismum *Galenus* probat, illam vocem *αὐτὸν* significare repurgationem quæ per sputa fit.

§. 894. **A**bscessus vero ille pure proprio rumpitur, unde pus stillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato totum cavum replet, totum corpus consumit; id factum noscitur ex prægressis signis (892. 893.) duratione mali usque in decimum quartum diem; symptomatum subita remissione, & repentino reditu: inde Phthisis.

Abscessus sic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel serius, nisi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen raro contingit, nisi per pulmonem, de qua re statim dictum fuit. Interim tamen *Aretæus* (l) videtur in illa sententia fuisse, quod per alvum quandoque abscessus a pleuritide natus pus suum evacuet, superstitite manente plerumque ægro. Sed & alibi (m) puris per alvum & per urinam evacuationem in simili casu memorat; meliorem tamen laudat illam puris transsumtionem, quæ ad renes & vesicam fit. Alia occasione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* aliosque observasse, pectoris vomicas per alvum & utinas fuisse expurgatas. Solet quidem *Aretæo* opponi *Hippocratis* auctoritas, dicentis (n): *Pulmonem suppurationis per alvum pus secedere, lethale est.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & semper a pulmone affecto pejora metuuntur; imo ipsa pleuritidis suppuratione ideo imprimis periculosa habetur, quia vicinum pulmonem lædere solet. Præterea & hoc constat observatis practicis, quod in suppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhoea orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure resorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, sed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica hæsit. Dicit enim *Aretæus* ἢ ἐς τὸν κόλον ἐκέρχθη, si in intestinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκέρχθη subitam quandam vehementiam significat.

Nisi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metastasin ad alia corporis loca depositum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abscessus, & plerumque in cavum thoracis pus suum evacuat, & majorem minoremque molestiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulcerosus quotidie novum pus stillare, sicque saepe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhaavius* in puero rustico, qui messis tempore, laboribus & æstivo calore æstuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidissime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri saepe

fieri solet) in suppurationem abiit, & post mensis spatium suffocatus periit miser. Aperto abdomine in conspectum venit diaphragma deorsum protrusum in latere affecto, saccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viscera abdominis loco moverat. Pertuso hoc sacco duodecim & ultra libræ puris effluerunt. Similes casus dum observaverat *Aretæus* (o) fatetur, se maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam crassitudinem habente, tantum puris exire potuerit: causam autem dedit, quod per inflammationem hæc membrana crassesceret. Verum si cogitemus, pus in thoracis cavum delapsum, mora acius fieri, continuo ulceris illius superficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulcerosum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam posse reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec consolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercostales valida vi replet, & ulceris superficies a pulmonum motu in respirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abscessum ruptum esse, & pus in cavum thoracis effundere, si signa illa prægressa fuerint, quæ docent abscessum fieri, de quibus paulo ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clausa & pure turgens, cavum pectoris angustat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia similia producit symptomata, quæ ad §. 835. enumerata fuerunt. Præterea & hoc notandum est, dolores in loco inflammato mitescere, dum pus factum est; verum, dum abscessus pure plenus turgens, & sensim distrahuntur membranae pus coercentes, fieri denuo molestissimum dolorem & quidem eo acriorem, quo rupturæ propior sit vomica talis purulenta. Hoc quandoque sefellit minus peritos medicos, dum dolorem illum acutum novæ inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos ægros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque sanguinis missionibus exhauriebant. Simulac autem talis abscessus ruptus effudit in cavum thoracis pus,

[b] Traité complet de chirurgie Tom. I. pag. 248.

[i] De affection. cap. 3. Chart. T. VII. pag. 621.

[k] Aphor. 2. Sect. V. Chart. Tom. IX. pag. 199.

[l] Morbor. acut. Lib. I. cap. 10. pag. 9.

[m] De causis & Signis Morbor. diuturnor. Lib. I. cap. 9. pag. 32.

[n] Coac. Prænot. num. 411. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

[o] De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. 9. pag. 37. 36.

cessat dolor subito, & anxietas a compresso perurgentem vomitum pulmone nata minuitur multum; unde miseri agri se integre sanatos sæpe credunt, subitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tussis, & reliqua fere omnia symptomata recrudescent, & vanam fuisse ægrorum spem arguunt.

Pulcherrime signa Diagnostica, quæ suppurationem factam, & abscessus rupturam præcedere & comitari solent, collegit Hippocrates (p); simulque notavit, incertum esse rupturæ hujus tempus, nuncque citius, nunc serius fieri. Sic autem habet: *suppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interitui tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum spuunt, circa collum & claviculam sudant, & oculi cavi fiunt, maxilla vero rubent. Pectus autem, digiti extremi calefcunt & asperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus pustulas, &*

abstinent a cibis. Diuturni igitur tumores (suppurati) hæc signa habent. Quæ vero brevi rumpuntur, significantur ex illis, quæ superacidunt, & ex dolibus in principio: simul etiam si aliquanto difficiliter spiraverit homo. Rumpuntur autem plurimæ suppurationes, quedam vigesimo die, quedam quadragesimo, quedam sexagesimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intensus, & spirandi difficultas & tussis cum sputatione, ad vigesimum diem aut citius ruptionem expectata; quibus autem leviora hæc sunt, secundum rationem. Suppurare autem oportet tempus, a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut si quando rigor corripuit. Necessè est autem præcedere dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem ante ruptionem.

A pure autem in thorace accumulato, & pulmone alluente, phthisin oriri, totum corporis habitum sensim confumentem, nemo dubitat.

§. 895. **U**BI ergo per signa (892. 893.) novimus inflammatum abscedere, locus ante dolens notus per caustica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, suppurationis apertus servandus, ut materies extrorsum versa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus; donec mundatio facta sit.

Cum præcipuum discrimen pleuritidis suppuratæ inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abscessu, delabi soleat frequenter, hinc, ubi signa docuerunt suppurationem jam fieri, merito tentandum est, uti illi puri versus exteriora pareretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplasmata, Emplastra &c. quæ lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, uti §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc versus derivari forte pus possit. Cum autem hæc sola ad hunc finem raro sufficiant, sapientes veteres medici acriora tunc emollientibus admiscuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic Aræteus (q) in cura pleuritidis dicit: *si morbus productior sit, & dolor pertinax & humida sit expurgatio, purulentum hominem fore speratur; tunc sinapi & cachrys (semina) cataplasmatibus admiscenda sunt.*

Post hæc autem applicata commendat, ut post septimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein scarificetur: vulnusculis autem sal vel nitrum inspergi jubet, & dein sequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum est, partes corporis sub cucurbita positas, multum minuta atmosphære pressione, statim intumescere, sicque potentissimam derivationem fieri versus loca, quibus cucurbitæ affiguntur: simul etiam irritata per salis vel nitri insperionem vulnuscula eadem scopo serviunt.

Quin imo, dum certi sumus abscessum fieri, conducit vel causticis applicatis, vel scalpello dividere incumbentes partes fere ad pleuram usque, & suppurationibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac spe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix resistens, exeat. Unde in ipso pleuritidis initio operæ pretium foret parvo quodam emplastro notare locum maxime dolentem, quia ibi abscessus nasci solet, dum nec resolutione, nec coctione & excretionem, sanatur pleuritis; sicque sectio, vel cau-

sticum, postea loco huic certe cognito adhiberi possent. Raro quidem hoc a medicis hodie fit, & non omnes agri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris empyema adeo periculosum caveatur. Hippocratem in simili casu hanc curam instituisse patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (r) monet illa quæ faciendæ sunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exspuatur: dein dicit: *Quod si non eruperit (quibusdam enim procedente tempore ad latera abscedit, & intumescit) illum oportet, ubi hoc contigerit, secare aut urere.* Et paulo post (s) de lateris tuberculo agens eandem curam præscribit: tamen & ibi videtur sectionem & unctionem instituisse in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc sumus, quod collectum pus versus exteriora tendat. Cum autem felix successus in hoc casu fere tantum sperari possit, dum pus adhuc blandum manserit (si enim mora & stagnatione jam putrescere inceperit, sæpe pereunt) monuit hoc Hippocrates (t) dicens: *Qui suppurationem aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt, si vero subruentum, & cænosum, & graveolens, pereunt.* Notat autem Galenus (u) in Commentariis suis ad hunc Aphorismum, quod Hippocrates præ cæteris *suppuratos*, sive suppuratos, vocet illos, quibus intes pectus & pulmonem pus collectum est, quos veteres urere consueverant; quod & ex vetusto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & unctionem, & sectionem; quandoque tentaverint, ubi certi erant de suppuratione præsentem; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adessent; imprimis cum inde nihil mali metuendum sit, & multum boni sperari possit.

Quod autem a similibus artificialibus viis, si diu aperte teneantur suppurationibus, multum boni expectari possit pro evacuatione materiæ purulentæ etiam profundius hærentis, docet sequens casus. Post pleu-

(p) Coac. Prænot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 175.
 (q) De curatione morbor. acutor. lib. I. cap. 20. pag. 51.
 (r) De Morbis Lib. II. cap. 21. Charter. Tom. VII. pag. 174.
 (s) Ibid. cap. 24. pag. 175.
 (t) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 315.
 (u) Ibid. pag. 316.

ritidem neglectam ortus fuerat tumor sub læva scapula, & per integrum biennium ibi manserat absque multa molestia: postea casu læsus est tumor, qui tunc dolere incepit, simulque accessit valida tussis, noctes diesque molesta: exspuebat olidum, flavum, tenue pus cum paucis sanguine mistum: pulsus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens medicus credebatur non sine periculo pertundi posse hunc tumorem, Veterumque vestigia secutus, qui inurendo loca intercostalia fonticulos excitabant in suppurationibus internis, setaceum curavit applicari inter binas costas, quæ tumoris parti infimæ proximæ erant, cavendo tamen, ne ipse tumor acu pertunderetur. Copia puris magna per setaceum exibat, omnia symptomata emendabantur, vires redibant, tumor subsidebat, & a tanto morbo feliciter evasit æger (vv) satis brevi tempore.

Plurimæ observationes memoriæ mandatæ fuerunt a medicis, quæ docent, pus collectum in locis intercostalibus sibi ipsi vias fecisse satis miras versus exteriora. Unicum tantum casum satis singularem memorabo, quem ipse vidi. Juvenis viginti annorum post celerem cursum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in suppurationem abiit morbus, cum magna oppressione pectoris. Trigesimo quarto morbi die incepit sputa purulenta copiosa educere, magna cum facilitate, & insigni levamine quidem, sed tamen dolor obtusus manebat in pectore dextro, & costæ omnes illius lateris incipiebant eminere extrorsum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhœa multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabescebat. Pertæsus longi morbi miser æger omnia

remedia respuebat; hisque malis conflictabatur diu: Decimo autem mense in medio sterni tuber apparuit molle, nucem avellanam æquans, & in ambitu tumoris exesi ossis sterni margines distincte digitotangere potui: sponte post paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menses, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem succubiturum ægrum. Libram detergentis decocti cum melle rosarum una vice per siphonem injicere poterat chirurgus in cavum hunc saccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, sed interpleuram & costas videbatur hæerere, & facile effluebat denuo per illam aperturam ossis sterni. Convaluit tamen ille æger, sensim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo annis postea adhuc superstitem, & satis vegetum: manebat tamen foramen in sterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios casus vidi, ubi per loca intercostalia viam sibi paraverat pus post suppuratam pleuritidem, & multos novi superstites mansisse, de quibus fere videbatur desperandum esse. An ideo dixit Hippocrates (x): *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide sunt suppurati, non moriuntur, sed convalescunt?* Dum autem post hæmoptoen, vel & in aliis phthisis speciebus, nascitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent medici, cum ex maximis suppurationibus, post morbos inflammatorios pectoris & pulmonum natis, emergant plures: si nempe vel per sputa, vel per aperturam, sponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapsum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti sequenti dicetur paragrafo.

§. 896. **A**T vero si constat per signa (302. 894.) jam rupto apostemate pus formasse empyema, illico Thorax aperiendus (303. num. 5.), pus educendum (303.), vulnus percussandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognosci possit abscessus hic nati rupturæ, ad §. 894. dictum fuit: de signis autem liquidis, in cavo thoracis effusi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concursu horum signorum concludi potest, pus in thorace effusum hæerere. Quamvis autem hinc inde rari casus apud observatores legantur, pus ex cavo thoracis resorptum per alvum vel urinas exivisse, minime tamen tutum videtur hic morasnectere: nisi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & respirationis conquassatione tenuius & acrius redditum miserrimam tabem producet, & frustra puriseductio tentabitur serius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De

loco autem, in quo thoracis sectio debet institui, & de illis quæ circa hanc rem observanda sunt, dictum fuit paragraphis citatis, & postea adhuc quædam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agatur inter morbos chronicos. Cum autem semper metus sit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta sanguinem cacoehymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quæ ab omni putredine quam maxime aliena sunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: simul magna copia decocti bardanæ, chinæ, zarzæparillæ, infusi agrimonix, betonicæ, virgæ aureæ &c. exhibetur, ut eluatur de sanguine, per urinæ & sudoris vias, omne purulentum resorptum.

§. 897. **I**N alium quoque morbum abit, scirrhus, callosove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleuræ jam adnato; quæ ubi facta, oritur asthma, dyspnoea, tussicula sicca, imprimis a pastu vel motu corporis; ex quibus cognoscitur, si præsentia sunt sine signis abscessus (893.), vel empyematis (896.); & imprimis si diu, sine magno mali incremento durant.

De omnibus, quæ huc spectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de simili exitu inflammationis

pulmonis in scirrhusum aut callosum tumorem agebatur.

§. 898. **C**Ognitum hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita du-riore, labore, aere libero, rusticatione, equitatione forti, multumque repetita. Videantur & illa quæ §. 862. de curatione similis mali, post peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

C 4.

§. 899-

[vv] Medical. Essays Vol. V. part. 2. pag. 616. &c.

[x] De locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 166.

§. 899. **I**N Gangrænam quoque talis inflammatio transit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis (844.).

In historia inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangræna inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram esse inflammationem, patet, & in gangrænam hunc morbum abire posse. Cum

autem funestus ille exitus non sequatur, nisi valida admodum pleuritis fuerit, quæ respirationem præ summo dolore suffocat; hinc semper fere tunc pulmo simul afficitur, uti etiam, quia pleuræ semper contiguus est.

§. 900. **Q**uod malum (899.) vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante simul oritur.

De causis, per quas inflammatio in gangrænam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. **I**D vero futurum esse, & jam inchoari, præfagitur ex variis: si sputa purulenta subbiliosa, rotunda, purulenta subsanguinea, nigra fuliginosa, cœnosa, fœtida; strepitus in pectore multus cum vultu mœsto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginosis; si sputa initio varia: tum sæpe tertio vel quinto die moriuntur. Si stertor, sputum nullum, vel difficile, pulsus languidus, urina flammæa: si alvi fluor liquidus, fœtidus, putridus, symptomaticus: si supervenit magna peripneumonia: si novus insultus priori succedit, si sanguis floridissimus effluit ex vena secta line crusta inflammatoria (384.) licet ex largo vulnere, pleno saltu, puro vase exceptus sit: si sputum supprimitur dyspnœa manente, vel aucta cum dolore gravitate pectoris, pulsu duro, parvo, celeri, calore magno; hæc enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt: si urina prærubra, obscura, cum varia hypostasi, nec discreta, intra quatuordecim dies occidit: si hypostasis nigra vel furfuracea, citior mors: si initio mitis, quinto vel sexto die exacerbata, septimo & duodecimo periclitantur, raroque sanantur, nisi post quatuordecim dies: si dorsum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore summo, alvi fluxu viridi, & fœtidissimo.

Operæ pretium est, novisse illa signa, quæ docent pessimum talem pleuritidis eventum metuentem esse: partim ut omni artis molimine medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut præfagio debito suæ caveat famæ, ne ipsius culpa periisse credatur æger, qui morbi vehementiæ succumbit. Ideo Hippocrates (y), signorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optime dixit: Nam & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, longe ante singula præmeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si præviderit, prædixeritque, omni prorsus culpa vacabit. Hæc autem signa ex Hippocrate collecta sunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum pessimam degenerationem a sanitatis legibus, causæque materialis morbi coctionem & subactionem difficillimam.

Si sputa purulenta subbiliosa rotunda. Quare hæc sputa damnet Hippocrates, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

Purulenta, subsanguinea. Sputa illa purulenta quidem subactionem materiæ morbosæ indicant, verum si simul subsanguinea sint, notant, & vasa erosa vel rupta esse simul, & ideo pro malo signo habentur. Præterea dum in externis partibus corporis gangræna est, & limbus ille oritur separans partem vivam a gangrænosa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum subsanguineum exire solet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia separationem mortui a vivo designat; verum in interioribus semper magnum discrimen notat, gangrænæ nempe præsentis, semper periculosa in internis, licet etiam separatio gangrænosa jam incepta sit. Et ideo mox hæc subjunguntur nigra fuliginosa, cœnosa

fœtida: ubi nempe mortuæ partes in tabum gangrænosum disfluunt & per sputa educuntur, quæ a pulmone, vitali viscere, veniunt. Hoc modo autem illud præfagium apud Hippocratem (z) exprimitur: Qui ex pleuriticis exspuunt purulenta, subbiliosa, rotunda, aut purulenta subcruenta, progressu temporis perniciose habent: perniciose quoque, qui nigra fuliginosa spuunt, aut quibus velut a vino nigro sputa sunt.

Videantur & illa, quæ de sputis fuscis, cœnosis, amurcosis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

Strepitus in pectore multus &c. Quid designet ille strepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu mœsto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. pessima signa enumerabantur, quæ synochum putridam comitari solent. Præterea notandum, naturaliter adnatam oculi tunicam subcœrulescentem albedinem habere, & vix ulla vasa sanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatæ vasa humores, sanguine ejusque fero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi sunt, signum est, crassiores humores in minora vasa pelliculi, ibique hæreere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicæ docuerint, oculos ab internæ carotidis ramis vasa accipere, novimus similem infarctum crassiorum humorum in vasis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc signum semper in omnibus morbis acutis magnum discrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis hæc signa damnavit Hippocrates (a) dicens: Quibus pleuriticis strepitus multus in pectore est, & facies tristes, & oculus ictericius ac caliginosus, hi pereunt.

Si sputa initio varia, &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876. Galenum monuisse, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus sputorum

excre-

(y) In Prognostica Sententia IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585. (z) Coac. Eranot. num. 407. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(a) Coac. Eranot. num. 188. Charter. Tom. VIII. pag. 871.

excretionem similem esse urinarum sedimentis, quæ cruditatem vel coctionem in morbis designant. Si ergo varia sint sputa, denotant semper difficultatem morbi, & coctionem sive maturationem materiæ morbosæ admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac sputorum varietate dictum fuit, & Hippocratis loca hanc Prognosin continentia habentur.

Si stertor, sputum nullum, vel difficile. Signum enim est, pulmonem impleri magis magisque, dum interim nihil in tracheam exit, quod sputo reiectum levare posset pulmonem gravante hac sarcina. Videantur illa, quæ ad §. 848. dicta sunt.

Pulsus languidus. Designat enim vires moventes sanguinem debiles esse, vel liquidi movendi copiam deficere. Hic autem non agitur de illo languore pulsus, qui post repetitas quandoque Venæ sectiones contingit, minuto jam multum dolore pleuritico, & respiratione faciliore facta; sed de illo pulsu languido, qui adest, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam respirationem pulmo sanguine distentus manet, & parcam tantum copiam in cor sinistrum transmittit, unde arteriæ minus distenduntur. Videantur & illa, quæ §. 883. de hac re dicta sunt. Imprimis ergo tunc pessimum omen dat languidus ille pulsus, si stertor in pectore simul adsit.

Urina flammea. Quæ rutilo & dilute rubro colore prædita scintillat quasi in vase vitreo, quo continetur; & caloris interni signum dat, uti ad §. 673. dictum est.

Si alvi fluxus liquidus &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diversus ab illo, de quo §. 888. 3. dictum fuit, ubi subacta morbi materies salubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangrænam abeat.

Si supervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbicatem vix audent inspirare ægri, adeoque in pulmone non dilatato satis incipit accumulari sanguis, sicque peripneumonia succedit validæ pleuritidi. Verum per largam venæ sectionem dum minuitur dolor, faciliore reddita inspiratione, expeditur iterum sanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, sicque levis illa & incipiens peripneumonia solvitur. Præterea satis frequenter observavi, levem quasi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per sputa. Ideo dicitur *si magna supervenit peripneumonia*, quæ ex propria sua indole adeo periculosus morbus est, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare Hippocrates (b) dixerit: *Peripneumonia ex pleuritide transmutata (μερυσσοσι) securiores sunt his, quæ ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illæ pectoris oppressiones, quæ fiunt, dum soluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per sputa evacuada, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim hæc pleuritidis materia tunc soluta quidem & mobilis reddita sit, sed tamen tales doctes habeat, ut absque molestia cum reliquis humoribus sanis per vasa fluere nequeat, hinc in pulmo-

nalig arteriæ angustias imprimis hærebit aliquantum, antequam in venas pulmonales transire possit. Hæc forte est una ex causis, quæ anxietatem producunt & molestiam, antequam criticæ evacuationes fiant, uti alia occasione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & imprimis valida, supervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati Hippocratici (c): *A Pleuritide peripneumonia malum.* Et Galenus (d) explicans hunc aphorismum optime monet, non hic agi de transmutatione pleuritidis in peripneumonia (uti in Coaca Prænotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum esse, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti superaccedit alter, peripneumonia scilicet. Unde illud ἐπι πλευριτιδι idem hic significat ac ἐπιγομίη πλευριτιδι.

Si novus insultus priori succedit. Omnes qui in praxi versantur, noverunt, fere semper in pleuritide obtinere, ut post sanguinis missionem levetur dolor, imo quandoque omnino cesset, & tamen paucis horis post recrudescat denuo, novam sanguinis missionem poscens: neque ab hoc doloris relictu, & novo quasi insultu pleuritidis illico gangræna præfagienda est, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, insultus passî. Verum hoc intelligendum est, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, subito augetur vehementia; vel etiam ubi dolore mapente & alterum latus thoracis similiter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuisse Hippocrates (e) dicens: *Cum vero, quæ ad latus impacta sunt, putruerint, & per sputum reiecta fuerint, convalescunt. Quod si & antiquum multum ad latus impactum sit, & aliud insuper accesserit (προσπειρηθηται) statim intereunt &c.* Quo sensu autem putrescere hic dicantur illa quæ postea per sputa rejiciuntur, ægro convalescente, explicatum fuit alia occasione in Commentariis §. 387., ubi probatum fuit, hoc vocabulo usos fuisse veteres medicos, dum maturationem materiæ inflammatorie indicare volebant!

Si sanguis floridissimus effluit &c. Hanc observationem practicam Baglivus (f) memoriæ tradidit quidem, sed fatetur, se illam debere *Celeberrimo Lactisio*: rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, crassiolem, & inflammatoria tenacitate immeabilem, sanguinem in pulmone accumulari, solam tenuissimam partem, per arteriæ pulmonalis angustias transmitti; nam & in peripneumonia æque ac in pleuritide hoc observatum fuisse memorat. An forte hoc contingit in illis casibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus supervenit, uti ad §. 880. ex Sydenhamo notavimus? monet enim attentissimus ille medicus, tales pleuritides repetitas sanguinis missiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui supervenerunt illæ pleuritides, minus favet sanguinis evacuationi. Baglivus autem pariter jubet, abstinendum tunc esse a repetita venæ sectione, si nulla crusta inflammatoria in sanguine apparuerit.

Si sputum supprimitur, dyspnœa manente &c. Ab omnibus medicis damnari pleuritidem siccam, quæ sine sputis est, vidimus ad §. 876. Malum

(b) Coacæ. Prænot. num. 197. Charter. Tom. VIII. pag. 879.
 (c) Aphorism. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.
 (d) Ibidem.
 (e) Ibidem.
 (f) Præcos Med. Lib. I. cap. 9. pag. 17.

Malum ergo signum est, si sputum supprimitur: cessat quidem sputum, ubi evacuata est materia morbosa; verum dyspnoea manens, vel aucta cum sensu impletionis in pectore, demonstrat evidenter, non deficere materiam per sputa rejiciendam, sed retineri in pulmone, unde brevi suffocatio metuenda erit: præcipue dum pulsus parvus demonstrat, parum sanguinis per pulmonem transmitti posse in cor sinistrum. Dum autem pulsus simul durus & celer est cum calore magno, tunc metus est, inflammationem validam brevi in gangrænam transituram esse, uti §. 388. explicatum fuit. Soler autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo sæpe frigent. Quinimo Galenus, uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, si pulsus sit valde durus, parvus, & celer simul.

Hæc enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt. Circa hanc prognosin notandum est morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; sed tamen omnium acutissimos dici illos, qui quartum diem non superant; peracutos vero, qui ad septimum usque diem durant: reliquos simpliciter acutos vocari, si vigesimum diem non exceßerint (vide §. 564.). Verum hæc pleuritis non est ex pessimis, quia sputa adfuerunt, quæ postea supprimitur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem hæc suppresio sputorum contingat quinto die, & mala illa symptomata modo enarrata exacerbentur, mors instat die critica proxime sequenti; die septimo nempe, qui maxime notabilis est inter dies criticos, uti ante in Commentariis §. 741. pluribus demonstravi.

Si urina prærubra, obscura &c. Urina sana sensim evaporata per omnes calorum gradus transit in saturatam rubedinem, adeoque, diffiata pro maxima parte diluente vehiculo, urinæ color augetur: hoc & experiuntur homines sani, æstivo calore valide sudantes, quod urina reddatur multo coloratior: urina autem sana diu relicta, in vase etiam purissimo, fuscum obscurum colorem acquirit, & crassas fæces ad fundum deponit (g). Præterea solutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni signum dat urinæ rubor (vide §. 673.). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, diffiata parte aquosa, & simul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum hæc adfunt,

quæ talis urina demonstrat, tunc inflammationem in gangrænam tendere. In Coaca autem Prænotione (b) ubi tota hæc Prognosis habetur, vocatur, hæc urina ob intensam rubedinem *ἄρα καὶ μοιτῶδες*; & quia simul obscuri quid & subfusci in colore habebat (putredinis incipientis signum) dicitur *ἄρα καὶ μοιτῶδες* quasi caliginosa: & uti urina putrescens crassas fæces deponit ad fundum, sic & hæc urina sedimentum varium, & minime æquale, habet. Sedimentum autem nigrum gangrænosam jam adesse humorum dispositionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognosi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus discrimen designat. Monuit autem Galenus (i), colorem viridem urinæ esse quasi proœmium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem ostendere. Hollerius (k) tamen testatur, se vidisse pleuritides graves solutas. urinis multis crassis & nigris: Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc absolute lethalem esse nigram urinam, si simul pauca & tenuis sit: tunc enim notat, humorum corruptionem adesse, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum sedimentum in urina sit album, læve, & æquale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quam longissime recedit; adeoque merito damnatur a Galeno (l) tanquam indicium validæ colliquationis, & ætiosæ caliditatis, per quam abrasæ de solidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quæ ad §. 883. de hoc præfagio notata habentur.

Si dorsum, latus, humeri &c. Antea §. 888. dictum fuit, utiliter lateris dolorem transire ad humerum, manum, & dorsum, verum hoc fiebat cum levamine, & imprimis respiratione faciliori reddita: in hoc autem casu summa anxietas manet, adeoque non transponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, sed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod pessimum signum est. Quam malum omem autem præbeat alvi fluxus foetidissimus, ante in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulo aliter hæc prognosis legitur apud Hippocratem (m). Ita enim habet. *Quam vero horum pleuritidum aliqua laboranti dorsum rubescere contigerit, & humeros incalescere, & erectum sedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretionem), hic ob ventris dejectionem primo & vigesimo die moritur, quem si effugerit, convalescit.* In Coacis Prænotionibus (n) simile præfagium habetur, sed textus minus integer videtur.

§. (901.) **S**I sicca ob defectum virium, ob dolorem summum, ob ineptitudinem materiæ ad expulsionem, ob vasa nimis contracta & crispata, ob nimium usum calidorum, dolore simul vergente ad superiora: si lingua statim sicca, sordibus obsita, livida, nigra, cum bulla nigra: si horum signorum singula, vel plura simul, eveniunt, plerumque morbus ex se lethalis, non facile sanandus, sed ut plurimum gangræna loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem semper pejorem esse humidam quia educi nequit sputum de pectore ob debilitatem ægri, vel ob dolorem summum; quod utrumque denotat pessimum morbi statum. Sic in

[g] Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 372.
 [h] Num. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 816.
 [i] De casibus Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 395.
 [k] Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 2047. [l] Vide locum modo citatum.
 [m] De morbis Lib. III. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 393.
 [n] Num. 320. Charter. Tom. VIII. pag. 273.

moribundis hominibus auditur ingratus, stertor in vasis aeris pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, sed vires jam adeo projectæ sunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coaceruatur. Ubi autem ob dolorem summum impeditur sputieductio, nisi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangrænam terminabitur.

Ut autem materia morbi per sputa educatur, debet illud inflammatorium solvi, vel vasorum fines sic dilatari, ut transmittant illud, quod immeabile ibi hæserat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robustiora & magis contracta vasa, eo difficilius sputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *densa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumoniacis morbis perire, quam non exercitata* (o), monuit Hippocrates. In talibus enim compacti magis & densi sunt humores, & vasa firmiora plus resistunt suæ dilatationi; de quibus dictum fuit in historia inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore suscepto, æstuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque solet calidissimis & spirituosius remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam medicum vocent, ut scilicet flatus, a frigore suscepto natos, discutiant, quos hujus doloris causam suspiciant. Talia autem crispant solida, ad coagulum disponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnosissima sunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales casus habet, ex quibus patet, quanta cum savitie hic morbus affligerit miseris, quibus in initio spiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta sex horas lethalem, dum, simulac dolorem lateris sentiret, spiritus ex seminibus levistici destillati uncias tres propinassent, & quidem calidissimas: misero huic, licet septima ab incepto morbo hora sanguis missus fuisset larga satis copia, & post paucas horas elapsas Venæ sectio repetita, nullum inde levamen accessit, frustra adhibitis externis & internis remediis efficacissimis. Verum dolore lateris æque

acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum usque, cum respiratione impeditissima, pulsu celerrimo, parvo; sequebatur paulo post delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad superiora, & ob doloris acerbiter summam nullum unquam sputum educere potuit. Ex hoc casu intellexi, quare Hippocrates in eadem prænotione (p) univerit duo hæc signa, sputorum absentiam, & dolorem sursum vergentem; sic enim habet: *Pleuritides sicæ, ac sine sputo, difficillimæ. Horrendæ quoque, in quibus dolores sursum (vergant).*

Si lingua statim sicca &c. Videantur illa, quæ in *Capitulo de febre ardente ad §. 739.* de siccitate linguæ, ejusque sordibus & nigredine, dicta sunt. Gangrænosam autem dispositionem hæc signa manifeste indicant. Bullæ autem sublividæ in pleuriticorum lingua ortæ meminit Hippocrates (q); dixitque illam esse talem, qualis sit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc signo tamen non adeo funestam Prognosin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & sanguinis sputum inde prælagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inspiciendam esse: & ex alio loco Hippocratis (r) patet, quantum in similibus morbis ab humiditate linguæ & oris interni speraverit boni. Ita autem habet: *Quod si os humescat, & a pulmone prodeant, qualia decent, sorbitionis copiam, ut summam dicam, adicere oportet: nam quæ celerius magisque madescunt, celeriore crisi denunciant; quæ vero tardius & minus, tardioris judicationem significat.*

Omnia jam illa signa pessimi morbi indicia sunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum simul concurrant, uti sponte patet. Cum autem pulmo pleuræ contiguus sit, facile & ille afficietur, si pleuritis in gangrænam transeat. Accedit, quod in pessima pleuritide sæpe & pulmo simul inflammari incipiat, ob impeditam respirationem non potens expedite transmittere sanguinem corde dextro expulsum.

§. 902. **Q**uando autem hæc signa (901.) jam imminere id malum (899.) designant, statim uno impetu summa remedia tentanda sunt, nec vitæ auxilio, nec leviori fidendum medelæ, modo aliqua vires supersint.

Mors enim præ foribus adest, adeoque vel suo summa tentanda remedia: præmonitis prius ægri fato relinquendus æger est, vel simul & semel amicis de ancipiti eventu.

§. 903. **E**rgo hoc casu (902.) statim crustæ ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur; & penetrantissimis fomentis calefiant assidue; tum fortia diluentia, aperientia, antiseptica, sudorifera, larga copia hauriantur. His enim, si ullis, lenietur mali savities.

Cum in tali casu, ubi gangræna imminet, vel jam fieri incipit, nulla spes resolutionis nec criticæ evacuationis supersit, unicum quod sperari potest, est, ut suppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangræna jam corruptum separetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis simile malum hæret, videmus putridum in tabum resolutas partes gangrænosas diffuere, donec

penitus depuratus fuerit talis locus. Nisi ergo omnino molimine versus exteriora concilietur exitus huic tabo gangrænosus, putrescerent omnia vicina. Ideo crustarum profunda inunctio commendatur, ut sopita jam vitalis vis & calor resuscitentur in parte, & deciduis postea escharis patula via fiat versus exteriora puri & ichori gangrænosus. Extremum quidem illud remedium est, sed ad extremos morbos talia

(o) Coac. Prænot. num. 308. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(p) Coac. num. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(q) Ibidem num. 384. & de morbis Lib. III. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 391.

(r) De visu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

talia exquisitè optima esse monuerat Hippocrates (r): & alibi (r) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens; *Quæ medicamenta non sanant, ferrum sanat; quæ ferrum non sanat, ignis sanat; quæ vero ignis non sanat, illa insanabilia ducenda sunt.* Certum est, veteres medicos plurimos morbos tentasse cauterio actuali; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui absque hoc remedio sanari poterant quidem, sed tardius (u), pectus & dorsum inuississe in pectoris morbis. Verum non memini me legisse, quod Hippocrates in pleuritide, gangrænam immitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quæ Aretæus in cura pleuritidis commendat (vv). Jubeat enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitæ margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aeri

accessus, & flamma diutius persistere possit: extincto igne scarificari locum jubet; & sale vel nitro irritanda hæc vulnuscule voluit, si æger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur: deinde addit: *neque enim sanguis aut alimentum, sed ichor extant: atque id quidem facito, cum prius vires exquisitè perpenderit.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quæ in hoc casu conducerent, abunde dictum fuit in *Gangrænæ* curatione. In materia medica ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiseptici; verum videtur ibi nimia quantitas oxymellis scillitici adesse, vomitum enim moveret: forte error subest, & loco *oximellis scillitici* legendum foret, *oxymellis simplicis*.

§. 904. **S**ed si causa inflammatoria vehementissima summa crearit symptomata pleuritica, nec auxilio naturæ (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.), cedentia, & hæc dein subito, sine causa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulsu parvo, celeri, intermittente, respiratione celeri, parvaque, sudore frigido, constat Gangrænam jam occupasse loca inflammata. Hinc delirium brevi, statimque mors, maxime si simul lividus thoracis color: quod idem fit, si ille, qui sputum subbiliosum excreat, dolore levatur sine ratione, tunc enim pariter lethalis infania, mortis ex gangræna nuncia, adest.

Symptomata summa, quæ antea adfuerant, docuerunt, pessimam esse pleuritidem: si autem hæc subito tollantur, absque ullis signis, quæ docent materiam morbi emendatam aut solutam fuisse, certi sumus illud contigisse, quia inflammatio in gangrænam abiit. Tunc autem inflammationis symptomata desinere ad §. 388. patuit. Hæc sunt fallacia illa halcyonia famæ medici adeo insidiosa, si minus peritus, vel non satis attentus fuerit: dum enim omnia in vado esse credit, post mediam horam sæpe expirat æger. Cum autem idem contingere soleat & in aliis morbis inflammatoriis viscerum, ideo generale axioma Practicum Hippocrates (x) posuit sequens; *Non secundum rationem levantibus non oportet credere.* Præterea, dum a bona causa levatur dolor, actiones vitales insurgunt, pulsus æqualis & fortior sentitur, respiratio liberior: in hoc casu vero absque dolore respirant quidem, sed celeriter, & parum aeris simul hauriunt: extrema simul livescere solent, & facies cadaverosa fit, cum pulsu debili celerrimo, & interrupto, quæ omnia perniciem indicant. Pulchram certe de his & generalem Prognosin alio in loco (y) Hippocrates ita pronunciat: *Perniciosa sine signis levantia mortem significant.* Simul tunc adesse solet leve delirium, uti in gangræna historia ad §. 432. dictum fuit.

Maxime si simul lividus thoracis color. Quod gangræna signum est (vide §. 429. 3.), & ab Hippocrate pariter notatum (z): ubi cavendum monet, ne in pleuritide pessima crassior victus concedatur decumbentibus; sic autem habet: *Idas igitur ob cau-*

sas, & alias hujusmodi etiam magis, qui tota utuntur pituita, septimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente lesi, alii vero orbopnæa & stertore suffocati. At sane hos antiqui sideratos (βαρῦς) existimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minime, quod mortuis latus lividum deprehenditur, simile plagæ.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa observantur habere; unde credidit Eruditissimus Trillerus (a) quod πλῆγῆ pro fulminis tactu hic sumatur: forte & contusionem significat, post quam etiam corporis partes livescere solent. An ideo Poetæ fabulati sunt, Æsculapium Jovis fulmine tactum periisse? cum Suidas (b) memoriæ reliquerit, quod misere oppressus fuerit morbo, quem Asclepiadarum filii (id est medici) vocant peripneumoniam. Cælius Aurelianus (c) exspirantibus ægrotis nigram sæpe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint: veneno enim intersectorum cadavera livescere solent.

Si ille, qui sputum subbiliosum &c. Est Prognosis Hippocratica, cujus alia occasione ad §. 772. mentionem feci; sic autem legitur (d): *Lateris dolor, ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Color subito ablatus absque bonis signis præcipuum hic gangræna jam natæ indicium dat: licet, & quandoque per malam metastasim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris cesset, uti in *capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangrænam, in quacumque corporis parte natam, sequi soleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. **I**n mortem exit ipsa Pleuritis tunc, quando tam vehementes causæ ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis supprimens brevi creet, impedito sanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848.) quam brevissime.

Hic

(r) Aphor. 6. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 11. (s) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem pag. 144.
 (u) Vide Hippocrat. de internis affection. Cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis Lib. II. cap. 21. 22. Ibid. pag. 571. 574. & pluribus in locis. (vv) Ec curat. morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 92. (x) Aphor. 27. Sect. 2. Charter. Tom. 9. P. 69.
 (y) Prædiction. Lib. I. textu 51. Charter. Tom. VIII. pag. 714. (z) De victu acutorum Charter. Tom. XI. pag. 27.
 [a] De Pleuritide pag. 171. [b] In voce Ασκληπιόδης Tom. I. pag. 458. [c] Acutar. Pass. Lib. II. cap. 15.
 [d] Prostheticor. Lib. I. Chart. Tom. VIII. pag. 757. & Coacar. Πιπνοτ. num 418. Ibid. pag. 576.

Hic est omnium citissimus exitus pleuritidis in mortem. Probatum enim in physiologicis, quod ad transitum sanguinis per pulmonarem arteriam requiratur respiratio libertas in homine nato (in foetu enim aliud obtinet). Si ergo acutissimus dolor omnem dilatationem pectoris impediatur, accumulatur sanguis in arteria pulmonali, tenuissima pars tantum in venas transmittitur, crassum aggeritur, & subita fit suffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat Aretaeus (e), licet non adeo liquido intellexisse causam videatur; sic enim habet: *Nominquam sane intra hujus temporis spatium omnium in pulmonem transitus est: trahit enim pulmo in se ipsum, & rarus & calidus existens, & ad proxima trahenda se commovens, tuncque morbi transpositione repente domo strangulatur.*

§. 906. **H**inc liquet, cur omni saeviori pleuritidi peripneumonia superaccidat? cur senibus, puerperis, gravidis, plerumque lethalis? cur thoracis per fasciam adstrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

Cur saeviori pleuritidi peripneumonia &c. Praecedenti paragrapho hoc demonstratum fuit.

Cur plerumque lethalis senibus. Quam rigidum fiat corpus in decrepita senectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriae majores ossae inventae fuerunt in cadavere senili. Sanguis in senibus magis lentescere solet, & minorem feri copiam habet respectu partis rubrae: Verum ad resolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quae bina adminicula in senibus deficiunt. Cum autem sputorum libera excretio tantum faciat saepe ad levandam pleuritidem, & anhelii senes plerumque spirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tussi educere possint, patet & alia ratio, quare in senectute periculosior pleuritis sit. Accedit & haec difficultas, quod sanguinis missio, tanti momenti in pleuritide curanda, saepe subito prosterminat senum vires.

Rariores in senibus observari morbos acutos, Hippocrates (f) monuit; & commentans hunc locum Galenus (g) dicit: *Si quando seni, quod rarum est, qualis juveni, oriatur febris, haec prorsus in egrotantis perniciem finitur: immensam enim quamdam causam febrem efficiens magnitudinem prodit.*

Certe ubi Hippocrates (h) senectutis morbos recenset, non meminit ullius morbi acuti praeter apoplexiam. Hoc imprimis ideo notandum est, quia Aretaeus (i) senes praeter reliquos pleuritidi obnoxios esse statuit; imo & saepius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixisse ex hypothesi, quam ex observatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, ver minus; sic & senili aetate frequentem pleuritidem, minime autem pueritiae voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente strangulari, dum pulmo morbum in se trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi succedit) dedit hanc rationem, quare senes saepius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari potest, neque in pulmonem metastasis; frigidior enim (pulmo) quam in alia aetate, & spiratio parva; & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, Galeni & Hippocratis sententiam Aretaei placito hic praefendam esse, quae statuit senibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere semper succumbere huic morbo, si illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) Hippocrates (k) posuit: *In morbis minus periclitantur, quorum natura, aetate, habitui, & anni tempestate morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit.*

Puerperis. Norunt practici, febre valida orta puerperii tempore, illico fere lochia supprimitur: quantum autem inde discrimen immineat, postea dicetur, ubi de puerperii morbis agatur. Infelicem talem casum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravis mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia post partum mox cessabant, dolor venae sectione parum mitigatus increvit illico immaniter, & licet repetitis sanguinis missionibus levaretur parum morbus, febris manebat aequae acuta, pulmo incipiebat oppleri; & septima die periit. Quam enormes autem dolores passa fuerit misera haec mulier, dum pleuritide laborans cogebatur summo nixu inspirationis foetum eniti, facile intelligitur. Interim tamen non semper & absolute lethalem pleuritidem esse in puerperio, pluribus observationibus constat; & quaedam in Commentariis §. 890. recensita fuerunt.

Gravidis. Periculosiorem esse pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immineat, & subitae vasorum depletiones per repetitas sanguinis missiones non adeo tutae sint in gravidis. Praeterea distento jam multum abdomine difficilius respirant gravidae, cum inter inspirandum diaphragma multum descendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quae dum impeditur ob dolorem pleuriticum summae fiunt angustiae, & metus est, ne cito lethalis peripneumonia sequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non absolute tamen in gravidis lethalem esse pleuritidem, & meminisse gravidae mulieris, quae sputorum excretionem feliciter sanata fuerit. Imo in alia foemina bis curavi pleuritidem, dum gravis erat; semel sexto graviditatis mense, & semel octavo: utroque tamen in casu feliciter peperit, & puerperii tempore satis commode se habuit.

Cur thoracis per fasciam &c. Dum inspiramus, costae a se mutuo removentur, & diaphragma, deorsum pressum, thoracis cavum reddit amplius, simulque tunc abdomen affurgit. Dum autem pleuritis adest, absque acerbo dolore costae a se mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo fasciis circumductis ita adstringitur thorax, ut costae quasi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compressione libero, tunc dilatatio thoracis inter inspirandum fit a solo descensu diaphragmatis versus abdomen, & non distrahuntur loca intercostalia; unde ergo insignis doloris levamen percipiunt aegri, & minor metus est, ne ob impeditam inspirationem infarciatur pulmo sanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum est, minui quidem sic dolorem pleuriticum, sed manere

epus

(e) De causis & signis morborum acutorum. Lib. I. cap. 10. pag. 9.

(g) Ibi dem pag. 28. (h) Aphorism. 31. Sect. III. ibid. pag. 318.

(i) Morborum acutorum. Lib. I. cap. 10. pag. 9. (k) Aphorism. 31. Sect. II. Chapter. Tom. IX. pag. 75.

ejus causam: cui ergo efficax medela adhibenda est, dum ob levamen doloris minutam esse morbi vehementiam falso quandoque crederet medicus.

P A R A P H R E N I T I S.

§. 907. **S**I morbus pleuritidi similis occupat eam membranæ Pleuræ partem, quæ diaphragma ambit, vel & ipsum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis historia §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare possit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum investit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine separantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit usu, peculiari nomine hunc morbum designare, & ob quandam symptomatum diversitatem solent sigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Ephesum* (1), membranam, quæ pectoris viscera ab inferioribus disjungit, vocari *ἡ διαφραγματικὴ καὶ κοιλία*: ad §. 771. vero monitum fuit, solemne videri veteribus medicis, ut partis affectæ nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum designare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio vocari debuisset. Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc distinctionis

causa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem est, præpositionem *παρὰ*, morborum nominibus prefixam, eorundem minorem intensitatem frequenter significare (vide §. 783.), sed paraphrenitis nullibi pro leviori phrenitide occurrit: Symptomata enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur *ἡ ψευδής*.

Hippocrates autem sub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem descripsit (m); monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addensque, hunc morbum simili modo curandum esse, ut peripneumoniam. Sed & *Ægineta* (n) & *Trallianus* (o) meminere pariter phrenitidis, quæ non a capite affecto, sed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, sed monuerunt, a vera phrenitide distingui præcipue respirationis læsione. Neque apud *Galenum* (p), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

§. 908. **Q**ui longe frequentior, quam vulgo quidem censetur, licet præsens, sæpe ignoratur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures Veterum medicorum illius morbi mentio fiat, & plures causæ pleuritidis (vide §. 881. 2.) aptissimæ sint, ut in diaphragmate similem morbum producant, imprimis potus gelidus assatim haustus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incusari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis practicis non exhibetur. Certe diaphragmatis situs & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido prospectus habetur: a lumbis enim incipiens ascendit tam alte, ut pericardium ejus parti tendinæ accrescat, & lata superficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo splendidissimo *Celeberrimi Albini* diaphragmatis figura habetur, quæ melius si-

tum ejus docet, quam ulla descriptio (q); & ex qua patet, non mirum esse, si diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funestus talis error quoad curationem semper fuit, quia illa fere similis est pleuritidis curæ, uti §. 911. dicitur. Simul & patet, varia posse occurrere symptomata, prout in diversis locis diaphragmatis inflammatio hæserit: Certe accrescit pericardio, transmittit oesophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepatis, lienis, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diversa mala producere poterit. Præcipua autem signa, & maxime universalialia, sequenti paragrapho recensentur.

§. 909. **C**ognoscitur ex febre acutissima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervosas, qui dolor immaniter augetur in inspiratione, tussi, sternutatione, repletionem stomachi, nausea, vomitu, compressu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; respiratione hinc sublimi, parva, celeri, suffocativa, quiescente abdomine, solo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introrsum revulsione; risu sardonio; convulsione; furore; gangræna.

Febrim omni inflammationi comitem esse, antea ad §. 382. 8. demonstratum fuit: sed & simul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adesse; quo major irritatio fibrarum ab inflammatione

nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tensis. Ideo in paronychia sæpe tanta febris nascitur; uti & quando membrana meatum auditorium investiens inflammatur, quod malum

(1) De corporis humani partium appellationibus Lib. I. pag. 18.
(m) De Morbis Lib. III. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 386.
(n) Lib. III. cap. 6. pag. 28.
(o) Lib. I. cap. 17. pag. 45.
(p) De locis affectis Lib. V. cap. 4. Chart. Tom VII. pag. 488.
(q) Tab. musculorum IV. & histor. muscul. Lib. III. cap. 81.

malum certe periculosum esse monuit in prognosticis suis Hippocrates. Verum diaphragma semper tensum est, etiam dum muscularem actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine sed thorace adhuc clauso, manifeste apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cuius pars convexa pectus respicit; simul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aer in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum sit diaphragma, cum antea tensum fuerit (r), & pressione atmospheræ sursum protrusum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorsum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inspiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione musculari, unde iterum intolerabilis sævi doloris exacerbatio: sic intelligitur, quam calamitosa sit diaphragmatis inflammatio, cum semper tensum sit, five agat, five quiescat. Hinc dixit Hippocrates (s) de hoc morbo agens, ita dolere miseros ægros, ut nequidem se attingi patiantur.

Facile jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, si inflammatum diaphragma tussi aut stertutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur versus thoracis cavum, quam horrendus cruciatus sit, si a vomitu musculi abdominalis & diaphragma simul convellantur (vide §. 652.). Quam impossibile sit talibus ægris, inspirato & retento aere, fortiter simul agentibus & diaphragmate & musculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuari.

Respiratio autem adhuc longe difficilior est quam in pleuritide, in qua adstricto per fascias thorace (vide §. 906.) pectus immobile quasi retineri potest, & moto abdomine respiratio perficitur, maxime tunc simul agente diaphragmate. Verum miseri tales ægri superiores costas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inspiratione adhuc fieri possit: hinc sublimis illa & parva respiratio, sed & frequens simul cum suffocationis molestissimo sensu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti Hippocrates (t) & Galenus (u) observarunt, & post illos unanimi consensu omnes practici testantur. Imo Galenus dixit, a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, præterquam a diaphragmate: adeo ut veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eandem suspicionem *opivæ* eam appellaverint, tanquam sapienti parti (cerebro) conferat quidpiam. Monet autem, respiratio illa difficillima imprimis distinguui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe respiratio magna & rara esse solet. Observationes autem fideles docent, tensas membranas & in-

flammatas, post acerrimum dolorem, deliria producere pessima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum esse, ne homo deliret & pereat, Hippocrates (vv) monuit. Forte creditur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentissima, pessime delirasse ægros vidi. Præterea ob impeditam adeo in hoc morbo respirationem sanguis venosus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere sanguinem libere non potest, hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introsursum revelluntur, quia omni molimine cavent ægri, ob summum dolorem, ne diaphragma descendat inspirando; hinc illud quasi retractum sustinent: sed sic simul hepar, ventriculus, lien, magis sub hypochondriis quasi reconduntur. Imo videtur Galenus (x) illam hypochondriorum revulsionem pro signo pathognomico paraphrenitidis habuisse; ita autem habet: *Atque ut summam dicam, eorum symptomatum, que phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut per exiguum in eis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rursus sursum revelli hypochondrium, illico ab initio septi transversæ affecti, proprium sit: in cerebro vero (affecto) posterius accidit, non incipiente affectu, sed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hæcenus, inflammationem diaphragmatis, partis semper movendæ & adeo tensæ, in gangrænam subito finiri posse, & ante mortem convulsiones & furores sæpe observari. Verum risus ille Sardoniæ peculiare quasi symptoma hujus morbi solet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo hærentibus ita convelli musculos faciei, ut angulis labiorum retrorsum tractis risus inceptus quasi species appareat, dudum memoriæ proditum fuit; & hanc vim materiæ medicæ scriptores tribuerunt ranunculo palustri apii folio; quem apium risus, vel & herbam sardoam, ideo vocare solent, acri caustica vi præditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis suo damno rideret incautus. Verum & vetusta satis observata docent a diaphragmatis læsione talem risum contigisse. Memoriæ hoc tradidit Hippocrates (y): & quod in præliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta præcordia attulerint, apud Plinium (z) legitur: præcordia autem diaphragma intellexisse manifeste patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quasi subridentis; & solent inde sollicitæ matres convulsiones prælagire, quæ etiam sæpe sequuntur. Ex quibus patet suspectum merito haberi illud symptoma.

§. 910. Exitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), sed ob motum partibus magnum & assiduum, ob necessitatem ad vitam, ob nervosas membranas tensas, omnia velociora, funestiora; & Ascites hinc purulentus.

Omnia enim, quæ in pleuritide de vario exitu morbi in sanationem, mortem, vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic symptomata atrociora esse, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim,

omnia hic symptomata atrociora esse, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim,

(r) Vide Herm. Boerhaave Instit. §. 607.

(s) Morbor. Lib. III. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 585. (t) Ibidem.

(u) De locis affectis Lib. V. cap. 4. ibidem pag. 489.

(vv) In Prognostico Charter. Tom. VIII. pag. 671.

(x) De locis affectis Lib. V. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 499.

(y) Epidem. V. textu 50. Charter. Tom. IX. pag. 351.

(z) Lib. XI. cap. 37.

enim, ut semper moveatur inter respirandum; pericardium lata superficie tendineæ diaphragmatis parti accrescit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma, aorta per secedentes ejus fibras transit, uti & œsophagus & vena cava ascendens. Hinc intelligitur, quam misera debeat esse conditio ægri, cui diaphragma inflammatum est, & quod summum adsit periculum: quæ omnia & Hippocratis (a) testimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis est; tertio namque die, aut quinto, aut septimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat.*

Verum pleuritis si abierit in abscessum, nisi versus exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abscessus vero diaphragmatis potest pus suum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Ascitem purulentum, repleto cavo abdominis & distento a pure hic accumulato. Ascites autem simpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effusa hæret, uti postea in *Capitulo de hydrope* dicitur.

§. 911. **C**uratio hinc easdem distinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quæ loci situs respuit. Clysmata mollia ob viciniam loci sæpe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus est, tantum differens sede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplastra, hic minoris usus sunt quam in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clysmata autem injecta, cum per totam longitudinem intestini coli usque ad ilei fi-

nem venire possint, multum boni faciunt, quia intestinum colon ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum est, adeoque illud intestinum, mollissimis decoctis per clysmata injectis repletum, fomentum applicat blandum & resolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. **U**BI vero suppurato diaphragmate prius inflammato, abscessus in cava abdominis ruptus suum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggestio, putrefactio, tumor, viscerum exesio, tabes miserrima, mors.

Quænam metuenda sint mala ab abscessu rupto pus suum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: similia & fiunt dum in cavum abdominis ex abscessu diaphragmatis pus delabitur. Si jam consideretur diaphragma semper moveri, & rapidam satis circulationem esse in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi

accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad sanationem reduci non posse; imprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem est, pus effusum proprio pondere abdominis inferiora petere, sed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viscera, & erodet partes, quibus accumbit.

§. 913. **E**stque totum hoc malum insuperabile, licet cognitum.

Plurimæ certe sunt rationes, quæ rite expensæ docent summam difficultatem curæ esse in hoc malo, imo fere omnimodam impossibilitatem persuadent. Pus enim effusum in cavum abdominis debet educi, & locus ulcerosus iterum consolidari, ut curatio fiat: simulqueeductio puris debet fieri cito postquam ruptus fuerit abscessus, antequam nempe pus mora corruptum infecerit abdominis viscera. Per signa explicata §. 893. distinguere possumus, an suppuratio fiat, & a subito levamine symptomatum (vide §. 894.) docemur, abscessum ruptum esse; sed nondum scimus certo, an in pectoris cavum, an vero versus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non satis distendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abscessus continet sæpe longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde ascites talis purulentus non cognoscitur bene; antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat insigniter; sed hoc non nisi diu post ruptum abscessum contingit, adeoque sero tentaretur puriseductio. Præterea pus bonum cremorem fere lactis æquat spissitudine, adeoque paracentesi abdominis educi non posset, sed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Præterea quomodo sanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nun-

quam quiescente? Quantum periculum, si diaphragma ulcere exesum ingredientem per vulnus abdominis aerem in cavum thoracis admiserit subito. Unde merito dixit Hippocrates (b) de suppuratone nata circa ventrem inferiorem; *Si quidem de se foras significationem præbuerit, & pus exierit, sani evadunt; si vero sua sponte intro proruperit, pereunt.* Et Aretæus (c) monuit, diaphragmati supurationem celerius quidem procedere, sed periculosam esse, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quæ pleuritis occupare potest, dicebatur §. 877. notatum fuit, hunc morbum occupare posse totum membranæ pleuræ ambitum, adeoque non tantum latera, sed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum esset de paraphrenitide, simul quædam adderentur de mediastini & pericardii inflammatione, cum & hæ partes membrana pleura ambiantur. Ut autem rite intelligi possint mala, quæ ab inflammato mediastino fieri queant, ejus situs & origo considerari prius merentur.

Tota superficies interna thoracis, ut notum est, in cadavere apparet politissima, dum æquabiliter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte postica thoracis, tunc recedit a finibus ultimis costarum & assurgit versus anteriora thoracis

(a) De Morbis Lib. III. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 586.

(b) De morbis Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 540.

(c) Morbor. dig. 2. Lib. I. cap. 2. pag. 11.

ad sternum usque; unde ad §. 170. 4. ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum fuit, quod singulis pectoris cavitatibus sua quasi propria membrana sit, & quod binæ pleuræ concipi possent, ut cavæ tales vesicæ sibi mutuo adjacentes, & in loco contactus sibi mutuo accretæ: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediastinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum secedente, sic relinquitur species triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum dorsi: hinc membrana cellulosa ponitur, per quam transeunt aspera arteria, œsophagus, ductus thoracicus &c. antè vero illæ lamellæ duplicis pleuræ sibi mutuo arte coherent, excepto parvo loco in superiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Observationes practicæ jam docuerunt, mediastinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (d) scripsit, se ipsum hoc morbo laborasse: cum autem non adeo facile invenitur ubique ille auctor, potest & legi illud, quod inde exserpsit *Eruditissimus Freind* (e): vel & apud *Zacutum Lusitanum* (f): ubi etiam morbi hujus historia legitur. Verum *Avenzoar* post largam admodum sanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo Venæ sectio instituta fuerat, de nocte solvebatur, evasit ab hoc morbo, adeoque posset dubium manere aliquod, an forte in diagnosi proprii morbi non erravisset ille medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quæ *Avenzoar* scripserat de mediastini inflammatione, per observationes *Petri Salii Diversi* (g), qui videtur non legisse unquam Arabem hunc medicum, tamen fere similia symptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & postea in cadavere vidit, hanc partem inflammam fuisse. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & sitis ingens, respiratio frequens admodum & celeris, circa vitæ æstus validus percipiebatur: in throace tamen acutus dolor non aderat, sed ad sternum angustiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tussis aderat, sicca in initio, postea prodibant sputa colorata ut plurimum flavi coloris, pulsus in omnibus talibus ægris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuisset, nisi dolor lateris abfuisset. Optime autem notat, minus dolere inflammatum mediastinum, quia dilatato inter inspirandum thorace non distrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc syncope solet accedere, & pulsus mira perturbatio. Fatetur autem se eo diligentius ad hæc omnia attendisse, quia junior adhuc, sub præceptoribus celeberrimis studio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis symptomatibus stipato, decumbentem, præter spem occubuisse nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem syncope passus fuerat. Cum autem medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuisse suspicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis causa investigaretur. Inventus autem fuit in mediastino tumor inflammatorius notabilis ma-

Tom. III. Pars II.

gnitudinis, & simul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupasse. Nec ulla alia mortis causa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediastini & pericardii inflammationes, quam creditur: sane illæ causæ, quæ frequentissime pleuritidem producere observantur, efficaciter agere possunt & in has partes; aer nempe frigidus, vel & potus gelidus magno haustu ingestus, ab homine a labore vel calore aeris admodum æstuante (§. 881.) Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique fere ambientes; hinc aer frigidus, inspiratus pulmone dilatato, applicatur mediastino & pericardio: œsophagus potum gelidum transmittens inter secedentes lamellas mediastini, & pone pericardium transit. Signa autem præcipua hujus morbi sunt causæ tales prægressæ, æstus magnus circa thoracem medium, doloris pleuriticæ absentia, pulsus perturbatio, & animi deliquia, si ad pericardium inflammatio pervenerit. Sæpe potest & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram pessimorum symptomatum syndromen facere.

In Prognosi majus periculum statuitur quam in pleuritide, imprimis si pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velocissimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritis (§. 890.) subito instituenda, ut per resolutionem sanari possit hæc inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem subitam producit, vel molestissima & vix superabilia relinquit mala. Si enim suppuratio hic oriatur, pus collectum in cellulosa illa substantia, quæ mediastini duplicaturæ interjacet, miras sibi poterit parere vias, dum proprio pondere descendit inter pleuram & corpora vertebrarum; sicque sinus & fistulas insanabiles producat, uti facile patet. Si in pericardio suppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (h), qui hunc morbum observavit, in nobili viro invenit cor obdu-

ctum seroso humore in saniem verso. Abscessum cor undique circumplectentem, & cor inde jam ferme putrescens, invenit *Columbus* (i). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, sæpius post validam pleuritidem toleratam pulmonem pleuræ accrescere, vel & pleuram callosam aut scirrhosam fuisse inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concresecat undique, & tunc pericardium omnino deesse crediderunt anatomici. *Columbus* (k) discipulum in Romana Academia mortuum secuti, sæpius in syncopen delapsus, qua & periit: credidit autem pericardium omnino defuisse; sed longe videtur probabilius, illud cordi fuisse accretum. *Ruyfobius* (l) servabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem scabrum in superficie exteriori pericardio concreverat. Verum & scirrhosam pericardii indurationem invenimus a fide dignissimis auctoribus observatam fuisse. *Eruditissimus medicus Freind* (m) testatur se vidisse pericardium, in toto suo ambitu quartam pollicis partem æquans crass-

D

tic,

(d) Lib. I. thesaur. Tract. 15. c. 6. (e) *Hist. of physick* T. II. p. 20.
 (f) De medicorum principum historia Lib. II. Hist. 21. p. 227.
 (g) De febre pestilenti, & curationibus quorundam particularium morborum &c. c. 1. p. 147.
 (h) In libro de dignoscendis morbis c. 10. (i) De Re Anatomica Lib. XV. p. 157.
 (k) Ibid. p. 161. (l) *Theaur. Anatom.* VI. n. 19.
 (m) *Hist. of physick* par. 2. p. 89.

tie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi separari potuerit absque laceratione: partim autem scirrhosum erat pericardium, partim plenum parvis abscessibus.

Quæri posset, an, abscessu latente sub sterno post inflammationem mediastini, via puri fieri posset perforato sterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretæus* (n) meminit empyematis in sterno nati, monetque illud tarde abscedere. Verum, quod dolemus, *Aretæi* codex mutilus est, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deest inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuisset, adeoque ignoramus, quid ille in tali casu consulisset. Memorabilem casum habet *Galenus* (o) pueri, qui in palæstra ictum in sterno receperat, & negligentius curatus cum fuisset,

in loco plagæ sternum postea sphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomæ peritia, qua adeo valebat, confusus corruptam ossis partem excidit, dicitque, se nudum cor vidisse, cum & pericardium sub osse affecto computruisset: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895. mirabilis ille casus habetur, ubi post suppuratam pleuritidem pus sibi viam fecerat per sternum; adeoque patet, talem curam possibilem fore. Quin imo *Freynd* (p) a peritissimo Chirurgo sæpius trepano perforatum fuisse sternum monet, dum in lue venerea, tales abscessus mediastini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere observaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, potest & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum intersipientium & pericardii apud *SobenKium* (q) ubi integrum habetur.

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. **U**T viscera & partes, de quibus hætenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens sit ob arteriæ hepaticæ parvitatem, & minorem impetum sanguinis Venæ portarum.

Ex illis, quæ in historia inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, constat, in omnibus corporis visceribus inflammationem obtinere posse, adeoque & in hepate. Obtinuit autem usus hunc morbum vocare hepatitis (vide dicta ad §. 771.). Prisci medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus visceris inflammatione decumbent: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (r): *Hepatici sunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, supervenit illis febris ardens, & lingua exarescit.* Sed notandum est, *Galenum* has definitiones collegisse ex scriptis medicorum, qui ante illum vixerant, & iisdem verbis tradidisse; adeoque non semper illæ definitiones habent illud, quod *Galenus* ipse sentiebat, uti ex alio ejusdem auctoris loco manifeste patet (s), ubi diserte monet, se non vocari hepaticos tales ægros, quibus hepar inflammatum, suppuratum, aut scirrhosum erat, verum tunc se hoc nomine uti, ubi citra manifestum aliquid in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celsus* (u) longum æque ac acutum jecoris morbum ἡπατιδίς græcis voca-

tum fuisse asserit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos sub hepatitis nomine comprehendere solent; chronicis vero hujus visceris affectionibus ægotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriæ ad hepar delatæ exiguæ sint, ratione habita ad molem tanti visceris, & sanguis ex venæ portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venosus sit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens est vera hepatitis inflammatoria, & longe sæpius nascuntur in hoc viscere chronicæ admodum pertinaces obstructions. Imo celebres medici, & inter illos *Fridericus Hofmannus* (vv) crediderunt, hepatitis phlegmonem, si non in non entium, tamen rarissimorum affectionum classem, referenda esse. Interim tamen observationes practicæ testantur, satis frequenter inventas fuisse in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metastasi puris in alio loco corporis geniti natas, quæ prægressam fuisse inflammationem hujus visceris docent.

§. 915. **L**ocum ergo habet in finibus ultimis utriusque hujus vasis (§. 914.), hepatis adferentis cruorem effectum arterioso; hinc, ut pulmonis, duplex est sede, origine; ita tamen, ut unam natam altera facile sequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vasis, per quæ feruntur liquida directione motus tendente a basi canalis conici versus apicem (vide §. 119. & 371.), patet æque in ramis venæ portarum, per hepar dispersis, quam in hepaticæ arteriæ propaginibus hunc morbum obtinere posse: omnis enim sanguis venosus a reliquis visceribus abdominalibus redux in truncum venæ portarum con-

fluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicæ, ramos arteriæ hepaticæ, hujus visceris nutritioni dicatum sanguinem ferentes, per totum hepar distribui æque ac propagines venæ portarum, quæ pro bilis secretionem servant, & ubique sibi invicem vicina hæc vasa per hepatis substantiam decurrere; imo etiam videntur anastomosis

[n] De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. c. 6. p. 37. 30.
[o] Lib. VII. de Anatomica administratione c. 11. Charter. Tom. IV. p. 161.
[p] History of physick part. 2. p. 85.
[q] Lib. II. Observat. Medicin. p. 288.
[r] Galen. de fin. medic. num. 274. Charter. Tom. III. p. 264.
[s] Ibidem in proœmio p. 232. 233.
[t] De compos. medicam. secund. locos Lib. VIII. c. 6. Charter. Tom. XIII. p. 58.
[u] Lib. IV. c. 8. p. 232.
[vv] Opusc. Patholog. Pract. dec. 2. Dissert. VIII. p. 484.

fibris inter se uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediisse novi: hinc æque ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere potest. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diversi erunt in hepate, dum venæ portarum rami, vel arteriæ hepaticæ fines, infarcti sunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammatis fibris pulmonalis aut bronchialis arteriæ. Nam in pulmone, utroque casu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venæ portarum propagines implentur sanguine venoso abdominali, lentius moto, quam sanguis arteriosus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui sunt a sanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & simul sunt signa inflammationis præsentis, sæpe non adeo se manifestant, ubi in ramis venæ portarum hæret morbus: & hæc videtur causa esse, quare quandoque medici in Diagnostici hujus morbi fallantur.

Galenus (x), & post illum plurimi medici, magnam diversitatem posuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quæ diaphragmati contigua est, vel in cava ejus superficie, quæ duodenum & ventriculi partem tegit, hæret morbus. Imprimis autem signa Diagnostica differre voluit, quia diversæ partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc si convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & respirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protensum, & tussim adesse monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauseam, vomitum, & ingentem sitim potius observari dixit. Quin imo & crisin hepatitidis pro diversitate hac loci affecti in hepate variam statuit, dicens alibi (y): *Hepatis gibbæ partes inflammate tribus præcipue crisi modis obediunt: hæmorrhagiis ex dextera nare, atque sudoribus utilibus, & urinis copiosis. Simæ autem partes excrementis alvi biliosis, atque sudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem esse statuerint Veteres medici, ubi circa fines arteriæ hepaticæ hæret morbus, in sima vero parte, ubi venæ portarum extremæ propagines similiter affectæ forent. Cum enim hepar etiam accipiat arteriosos ramos ex diaphragmate & ex ligamento suspensorio, per quod diaphragmati nequitur, sæpe & illæ partes vicinæ inflammantur similiter, & dolorem inter respirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam signum Diagnosticum præcipuum inflammati hepatis in gibba par-

te a *Galeno* ponebatur. Econtra anorexiam, nauseam, sitim ingentem, vomitum pro signis præcipuis hepatis in sima parte inflammati habuit; quæ omnia turbata actione viscerum chylopoieticorum, ob impeditum liberum transitum sanguini per extrema venæ portarum, facile intelliguntur. Neque in hoc casu adeo doloris meminit *Galenus*, Ubi autem de anxietate, tanquam symptomate febrili actum fuit (vide §. 631. & sequentes) notatum est, impedimenta circa fines venæ portarum hærentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. Econtra videntur observationes præcticæ docere, magni ardoris sensum & dolorem validum adesse, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* (z) fervidis aridisque æstatibus in nosocomiis militum epidemicum tale malum observavit. Acutissima statim orta febre, ægri percipiebant ardorem summum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea: vix tumor ad hepar apparebat vel tensio; in aliquibus macula quædam saturate rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evasuri erant, tertia die morbi symptomata minuebantur, & quarta die evanescebant absque manifesta crisi. Perituris vero nec febris nec symptomata remittebant, & subita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adfuisse dolorem gravativum neque tensivum, sed acutissimum & perterebrantem quasi. Similem utcumque hepatitidem æstivo tempore ortam pariter, a bubulæ carnis esu, & ebrietate, descripsit *Hippocrates* (a), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deservere, sed semper magis urgere.* Erysipelatosam autem hanc hepatis inflammationem fuisse concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam similem morbum viderat (b), qui tertia die mortem minitabatur: verum subito tota facies Erysipelate fervidissimo occupabatur, & quarta die febris & hepatis malum absque ulla alia evacuatione cessabant. Lentior autem sanguinis per venam portarum motus non videtur aptus esse, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque singultum facit? Satis verosimile videtur. *Hippocrates* monuit (c) singultum supervenire hepatis inflammationi. Et alibi (d) dixit: *Hepatis inflammationi singultus (succedens) malum.* Et *Celsus* pariter singultum pro signo acuti in hepate morbi habuit (e).

§. 916. **A**ntecedunt utramque (915.) causæ similes, nempe generales inflammationis cujuscunque (375. ad 380.) determinatæ imprimis ad hæc loca; tum nonnullæ huic maxime loco propriæ, quæ multæ quidem huc referendæ: obesitas omenti ingens; atrabiliaria cruoris, bilifve temperies; acrimonia stagnantis alicubi materiæ purulentæ, ichorosæ, scorbuticæ; si his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exusta, per suas causas agitata; lapis, gypsus, scirrhus, callus, steatoma, apostema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, vesiculæ fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, si accesserit tum similis causa excitans, ut mox enumerata; subita fortis frigoris per aerem, potum, natationem, cale-

D 2

facto

- [x] De locis affectis Lib. V. c. 7. Charter. Tom. VII. p. 465.
 [y] De crisi Lib. III. c. 3. Charter. Tom. VII. p. 410.
 [z] Hist. hepat. part. 3. Tom. I. p. 426.
 [a] De Internis Affectionibus c. 30. Charter. Tom. VII. p. 660.
 [b] Hist. hepat. part. 3. Tom. I. p. 411.
 [c] Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. p. 210.
 [d] Aphor. 17. Sect. VII. ibidem. p. 300. [e] Lib. IV. c. 8. p. 213.

facto fortiter prius jecori applicatio; sitis diuturna in magno motu, estu, sudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; fumæ animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De causis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, satisque evidens est, & illas in hepate locum habere posse. Verum examinandæ veniunt nonnullæ causæ, quæ huic loco maxime propriæ sunt.

Obesitas omenti ingens. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus subtilissimi serici tenuitatem superat, quando nullam pinguedinem adhuc in se continet, imo & in adultis, sed macilentis, hominibus tenerrimæ structuræ apparet, potest mole augetur immaniter, dum in obesitate opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obesitate pendet. Videmus in faginatibus bobus quandoque centum libras æquare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viscera nocere potest. Verum majus discrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrem acutam, stagnans hoc pingue funditur, exit de loculis suis, ubi hæserat, & circulantibus humoribus miscetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri stagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certissima & quotidiana observata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fusa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeoque subito totum hepar inundatur hoc pingui oleo; quod difficillime per ultimas angustias vasorum transit, & pessimas obstructions producere potest; imprimis in illo viscere, quod primo oleosæ hujus plethoræ impetum excipit. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

Atrabilia sanguinis bilisve temperies. Talis temperies, quæ postea in Capitulo de melancholia fusius pertractabitur, dicitur adesse, ubi in toto sanguine mobilia dissipata fuerint, & terrestris pars cum oleo spisso unita piceam quasi tenacitatem sanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ut in vasorum angustis hæere incipiat. Simul postea demonstrabitur ad §. 1098. talem materiem atrabiliarium quam maxime vasa hypochondriaca obfidere, & viscerum chylopoieticorum actionem turbare. Verum omnis sanguis venosus ab his visceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque si illud tenax atrabiliarium, vasa harum partium occupans, incipiat solvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis causam & Hippocrates (f) posuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluerit.* Monet etiam quandoque adeo perniciosum esse hunc morbum, ut subitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam simul degeneraverit atrabilia hæc saburra, tuncque subito omnia destruat.

Acrimonia stagnantis alicubi materiæ purulentæ, &c. ubi de Peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque sanari per criticam depositionem materiæ purulentæ ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam versus superiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit Hippocrates (vide §. 839.) adesse signa levioris inflammationis circa hypochondria, dum hæc materies difficiliter transfret per venarum portarum angustias. Quin imo quandoque hæc materies purulenta ibi accumulatur & hæret, tuncque vomitum hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia observata docuerunt, post extirpationes mammarum, aneurysmatum majorum &c. sæpe tantam copiam puris effluxisse per hæc vulnera, ut contabescerent ægri, si sæpius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in talis vulneris superficie retinebatur diutius, illud resorptum & in hepar depositum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter observavit Hollerius (g) dolores surarum intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: post mortem novacula dissectis his partibus inventum fuit pus album, læve, æquale per tunicam cellulosam diffusum: sed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credit quidem Hollerius ab hepate, loco sanguinis, pus transmissum fuisse ad suras, quia hepar pro hæmatopoietico viscere præcipuo secundum receptam tunc opinionem habebat; sed morbi historia satis docet, in cruribus natum pus resorptum fuisse, & ad hepar delatum. Apud Schenkium (h) & hæc observatio, & aliæ similes habentur. Similibus de causis & in hepar deponi posse materiem ichthiosam, quæ degenerantis puris plerumque soboles est, facile patet. Sed & in scorbuto, in quo morbo sanguis ita degenerat, ut spissitudine peccet & acrimonia simul (vide §. 1153.), hepar ulceratum & exosum frequenter inventum fuit (i).

Verum tunc imprimis causæ modo recensitæ nocent, ubi vel intenso aeris calore, vel motu corporis valido, vel per febrem subito augetur motus humorum, & major nascitur ad putredinem dispositio. Idem fit si per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur subito circulatorius humorum motus. Ideo Hippocrates (k) hepatidem ab atra bile in hepar conflente dixit oriri potissimum autumno, in anni mutationibus: quo anni tempore epidemicæ & numerosæ febres grassari solent. Et paulo post (l) aliam hepatitidis speciem a bile fieri dicit potissimum æstatis tempore, post carnis indulgentiam esum & ebrietatem.

Venenum &c. Plurima venena sunt, quæ & subito frigidant humores, & fusos movent satis fortiter. Acerrima præparata metallica, ut v. g. mercurius sublimatus corrosivus, crystalli argenti &c. talia sunt: hæc possent atrabiliarium materiam

in va-

[f] De internis Affectionibus c. 29. Charter. Tom. VII. p. 635.

[g] Holler. in Coac. Hippocrat. p. 348.

[h] Lib. III. p. 411.

[i] Académ. des sciences l' année 1690. mem. p. 240. &c.

[k] De Internis Affectionibus c. 29. Charter. Tom. VII. p. 639.

[l] Ibidem c. 30. p. 660.

[m] De locis affectis Lib. V. c. 3. Charter. Tom. VII. p. 498.

in vasis abdominalibus collectam subito solvere, & in hepatis angustias pellere, sicque hepatitidem producere. Verum & alia sunt, quorum modum agendi non adeo liquido intelligimus, & quæ tamen hepatis functiones subito turbant. Ita Galenus (m) observavit, Imperatoris servum, qui viperas venari solebat, ab hoc animali demorsum, viridi porraceo colore totum corpus perfusum habuisse. Lanzoni (n) observavit hominem, in manu dextra a felle domestico commorsum, insigni dolore & tumore manus correptum fuisse; quibus cessantibus icterus flavus successit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit nasci. Observata autem docent certissima, quod venena quædam mirabili proprietate, nec ex cognita hæcenus corporis fabrica facile explicanda, quasdam partes corporis tantura afficiant. Sic v. g. hyoscyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides assumptæ vias urinæ pessime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morsibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

Bilis pinguis, acris, exusta &c. Bilem, quæ inter omnes humores inquilinos corporis nostri acerrima est, ubi incipit ad putredinem disponi, acutissimas febres incendere posse, antea ad §. 586., ubi de causis febrium agebatur, dictum fuit. Hoc autem imprimis verum est de bile cystica, quæ & situ vesiculæ fellis, & ductus angustia, & acclivi positione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem hæc bilis mora acrior facta, per calorem aeris æstivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui vesicula fellis dimidia fere sui parte accrescit, pessime afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex suo folliculo transsudare quasi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint (o) ex cavo vesicæ fellæ in hepar viam esse facilem & patentem. Hinc toties post æstates fervidissimas autumnali tempore oriuntur febres biliosæ, hepatitidem sæpe comitem habentes.

Cum autem inter causas inflammationis (vide §. 375.) merito recensentur omnia illa, quæ premendo vasorum fines coarctare possunt ita, ut impediant liberum humorum transitum, operæ pretium est & considerare tales causas, quas revera adesse cadaverum sectio docuit.

Lapis. Calculosas concreciones in omnibus fere corporis partibus inventas fuisse postea demonstrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc est, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut vesicula fellæ, & illis locis, quæ urinæ secernendæ, transmittendæ, colligendæ, & excernendæ dicantur. Numerosissimæ hoc docent observationes, quarum paucas & fidelissimas recensere sufficiet. Columbus (p) calculos in jecore se invenisse testatur: & in cadavere sancti Ignatii in vena portarum observa-

(m) De locis affectis L. V. c. 8. Chart. T. VII. p. 498.

(n) Novis Actis Phys. med. observ. 56. T. I. p. 174.

(o) H. Boeth. Institut. §. 348.

(p) L. XV. p. 266.

(q) Observ. Anatom. 24. p. 25.

(r) Oper. v. 2. Anat. hepat. c. 7. p. 104. Ruysch. Observ. Anat. 17. p. 23.

(s) Nova acta phys. med. T. II. Observ. 178. p. 417.

(t) L. XV. p. 265.

(u) Oper. vol. 2. Anat. hepat. c. 8. p. 111.

(vv) Ibid. p. 114. (x) Method. medend. ad Glauco. L. II. c. 9. Chart. T. X. p. 182.

vit lapides. In vesica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; sed Ruyschius (q) testatur, rarius in ipso hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, semel tantum invenit calculum durum in parenchymate absconditum poro bilario nullo modo affixum, scrupulos duos pendentem.

Gypsus. Quandoque tales concreciones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt, in hoc viscere. Vidit in hepatis bovinis tales quasi incrustationes pori bilariis, & ejus ramorum per hepatis substantiam distributorum, Glissonius (r) satis frequenter hyberno tempore, dum in stabulis quiescentia animalia feno aut stramine pascebantur. Erant autem illæ concreciones satis friabiles: & dum in pascuis recenti gramine vescuntur hæc animalia, solvantur & eliminantur de corpore hæc concreta calculosa. Verno enim & æstivo tempore in bobus mactatis raro inveniebantur. Sed & in hepate humano similia inventa fuisse legitur (s).

Scirrhus, callus. Frequenter & ipse vidi in cadaveribus hominum, qui diuturnis morbis languebant, & in Actis eruditorum physico-medico loco statim citato legitur, totum hepar tunica crassa robustissima vestitum fuisse, quæ sub dissectione instar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.*

Steatoma. Quid proprie steatoma sit, alia occasione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit Columbus (t). Refert & Glissonius (u) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti struma colli laboraverat, hepar repertum fuisse intus forisque innumeris glandulis, pisi fabæque magnitudine, refertissimum: transversim dissectæ nil liquidi effundebant, sed ex gypsea quadam pituita compositæ videbantur: ab his hepatis moles non tantum aucta fuerat, sed & pondus duplo majus factum. Ipse Glissonius (vv) autem similem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad posticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam; pendebat ille tumor fere sex uncias.

Apostema. Quamvis vulgatissimo usu abscessus nomine intelligatur inflammationis transitus in supurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali significatione abscessus sive apostematis nomen quandoque adhibetur. Galenus enim (x) (cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.) in universum sic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguæ antea, adeoque spatium inter partes secedentes relinquebatur, quod variam poterat in suo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abscessus post inflammationem prægressam natus est in hoc viscere, tunc tale apostema hepatitidis effectus est, non vero causa: potest tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum observationes medicæ docuerunt, mira sæpe apostemata in hepate reperta fuisse, in quibus nihil purulenti, sed longe alia materia fuit. Talem sac-

cum, gelatinosa materia plenum, ad plures libras accumulata, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (y): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentæ materiæ effuderat, & tandem suffocaverat miserum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis substantiam dispersos, qui materiam, albumini ovi igne indurato simillimam, continebant, in puella longa febricula extincta, observavit pariter (z). In cadavere hominis fumo carbonum suffocati nullum in reliquis visceribus vitium apparuit, sed prope fundum vesicæ fellæ magnus eminebat tumor globosus, cujus alterum hemispherium substantiæ hepatis increverat: tumor ille lanci impositus ultra libram pendebat, & crassam pellem exterius habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem milia vesicularum compressarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium, diversæ tamen magnitudinis inter se. Mirum & hoc erat, quod nec sibi mutuo, nec majori sacco, in quo hærebant omnes, ullo modo adhæserint (a). In hepatis majori lobo cavitatem satis magnam invenit *Celeberrimus Littere* (b), quæ continebat corpora ovalis figuræ, plena liquido viscoso, instar aquæ pellucido.

Cancer. A scirrho nempe prægresso, qui tunc non tantum mole sua premendo partes vicinas nocet, ut scirrhus, sed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & sequentes.

Vermis. Postea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius observantur vermes in juniori ætate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuisse vermes; præcipue in Ventriculo & intestinis. Sufficiet hoc loco notare, quod observationibus medicis constiterit, & in hepate vermes fuisse repertos. *Ruyschius* (c) murem disseccans, in hepatis cavo vesiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis satis gracilis, spithamam longitudine superans. In bobus, vitulis, ovibus sæpius invenit porum bilarium tartarea quasi materia adeo infarctum, ut bilis transitus ad intestina impediretur, unde multum distendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (d) quia seminum cucurbitæ figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cystico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (e), & copiosos simul in intestinis; unde non sine ratione suspicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cysticum & hepaticum irrepisse. Forte & aliæ viæ sunt, per quas in hepar venire possent vermes. *Ruyschius* (f) enim mesenterium equinum examinans invenit partem arteriæ mesentericæ valde dilatatam, quam ubi disseccuit, vidit innumeros vermiculos tenuissimam aciculam referentes. Non videtur absurdum credere, talia insecta, dum in prima sua origine longe adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illæ recensitæ causæ lapis, gypsus &c. in hepate repertæ, premendo imprimis partes

contiguas, possunt impedire & turbare liberum sanguinis venæ portarum per hepar transitum, vel & bilis secretæ jam exitum liberum sistere. Sic ergo nascetur obstructio, cui si accedat causa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), sicque nascetur hepatitis. Jam oportet considerare præcipuas causas, a quibus sanguis, per venam portarum movendus, ita disponitur, ut libere transire nequeat per ultimos fines angustos venæ portarum in hepate.

Subita fortis frigoris per ærem, potum &c. Ubi de obstructione agebatur, demonstratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter se ita sanguinis moleculas, ut ineptæ reddantur transitui per ultimos vasorum fines; simulque ex dictis ad §. 118. constat, omnium maximum periculum esse futuræ obstructionis subitæ, si per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vasis, corpori humano magnum frigus subito concilietur. Si jam consideretur hepar magna sui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto se discrimini exponant sæpe imprudentes homines, qui a laboribus æstuant gelido potu affatim hausto, ventriculum replent; longe magis, si glacie frigidissimum redditum potum ingurgitant. Simile & discrimen imminet a natatione, dum quis sudans a laboribus aquæ frigidæ corpus immergit. Notum est ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonæum tangere, adeoque ibi facillime a frigore ambientis aquæ affici posse. Vidi aliquoties ab hac causa & hepatitisdem, & pertinacem admodum icterum natos fuisse. Videantur illa quæ de similibus pleuritis causis ad §. 881. dicta fuerunt. Unde merito *Aretæus* (g) validam refrigerationem inter causas hepatitis recensuit.

Sitis diuturna &c. Diffatur enim sic pars liquidissima humorum, nec restituitur diluens vehiculum, adeoque sanguinis moleculæ adunantur, & non possunt per extremos vasorum convergentium fines transire (vide §. 117.). Ab hac autem causa in toto corpore pessima mala nasci poterunt, sed præcipue in hepate, quia ibi sanguis venosus, absque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per angustias arteriosas. Si jam, toto tractu intestinorum & ventriculi siccissimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meseraicas resorbetur, sanguis venosus abdominalium viscerum crassissimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque hærebit facillime in angustiis ultimis vasorum. Sanguis autem venosus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lymphæ totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis musculosa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina hæc adminicula ad facilem transitum deficiunt circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum esse vasorum infarctum a sanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta siccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & sequentes dictum fuit. Verum sitis tunc immanis adesse solet, cum omnes sitis causæ (§. 636.) & quidem validissimæ in hoc morbo

(y) Hist. hepat. part. 2. c. 5. Tom. II. p. 1547

(z) Ibidem.

(a) Acad. Scienc. Petropolit. Tom. I. p. 370.

(b) Acad. des Sciences l'an 1704. hist. p. 38.

(c) Observat. Anat. IX. p. 17.

(d) Ibid. p. 21. Observat. XVIII.

(e) Nov. acta Physico med. Tom. V. Observ. CXII. p. 101.

(f) Observat. Anat. VI. p. 16. [g] De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. c. 7. p. 19.

morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 730. quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, sitis sensum deleri subito, licet causæ, quæ sitim excitaverant, maneant eadem, imo augeantur continuo. Quondam & pessima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidissimis morbis omnis omnino potus miseris ægris negaretur, vel saltem concederetur parcissima tantum copia. Facile patet tunc & similia in hepate nasci potuisse mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres medici sollicita morborum observatione didicerant, in pessimis morbis ab hac causa sæpe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali casu, an tumere aut dolere inciperent, & præcipue hypochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant præfagia circa varios morborum exitus infanitam, mortem, vel alios morbos: videantur illa quæ in Commentariis §. 735. circa hypochondriorum tensionem in febre continua putrida habentur.

Summe animi perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104. tuncque patuit, omnes & singulas corporis functiones turbari posse miris modis, a sola cogitationis mutatione. Imprimis autem huc spectant subitus metus, & tristitia summa. Videmus enim in his animi affectibus omnia vasa constringi subitissime, unde statim anxietatis & ponderis gravantis sensus circa præcordia precipitur, humorum libero transitu per vasa impedito: polyposas autem concreciones, inflammationes, putrefactiones subitaneas inde metuendas esse, antea ad §. 632. demonstratum fuit. Præterea postea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabiliarium humorum temperiem produci, quæ in eadem hac paragrapho inter causas hepatitidis numerata fuit. Hippocrates (b) & similem hujus morbi causam notavit, dum dixit, maxime fieri in peregrinatione per deserta loca, & ubi terror ex viso spectro corripuerit.

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma subito & validissime deorsum trahitur, simulque eodem tempore musculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quasi inter duo præla validissime comprimitur. Dum hoc fit, necessario motus sanguinis venosi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vasa pervia sint in hepate, & sanguis meabilis, ab hac motus acceleratione non

multum mali expectandum est. Verum si atrabilia materies per concussus illos inter vomendum subito mota in hepar ruat, vel viscus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum sæpe malum imminet ab accelerato motu sanguinis per venam portarum. Observatum sæpius fuit in tali casu, lethalem hypercatharsim, sanguinisque sursum & deorsum evacuationes subitas secutas fuisse post vomitorium datum, uti alia occasione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto sanguine, mobilioribus a quacumque causa dissipatis, crassiora & minus mobilia coiverint, producitur illa sanguinis cacoehymia, quæ atrabilia medicis vocatur. Ubi vero eadem causa perennante, quæ hanc cacoehymiam produxerat, in visceribus abdominalibus colligitur materies atrabilia, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quæ paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, satis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis causa esse possit, nempe causa quædam solvens hanc materiam atrabiliarium & movens in hepar accesserit.

Sed & alia hujus mali species a medicis observatur, simili nomine vocata, licet distincta penitus. Plurimæ enim mulieres, & multi etiam viri qui otiosam vitam degunt, imprimis illi, qui studiis dediti libris impalescunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervosum, ut a levi etiam animi affectu summæ anxietates, spasmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in fœminis autem hysterium malum dicitur, quia utero solebat adscribi, dum circa menstruum fluxum, graviditatis tempore &c. pessime sæpe affliguntur. Ubi autem a sola irritabilitate nimia quasi totius generis nervosi, & inordinato spirituum motu oritur illud malum, tunc medici solent vocare morbum hypochondriacum sine materia, quia dum sedantur antihysteriis distis remediis illi tumultus, pristini mali nec vestigium superest, nec illa signa affecti cujusdam visceris observantur. Sydenhamus vero, qui optime hunc morbum descripsit, monuit, nullo signo certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci symptomatum similitudine refert, distingui posse, quam copioso tenuis & limpidissimæ urinæ profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuissimæ partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci speciem, quæ atrabiliaris sanguinis spissitudini merito adscribitur.

§. 917. **E**X his tam multiplicibus causis (§. 916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate dispositionis præcedentis in jecore, pro varietate materiæ motæ & inflammantis; tandemque pro varietate causæ pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni sperandum sit quantumve mali metuendum, præcipue attendendum ad sequentia.

Pro varietate dispositionis &c. Si enim hepar antea scirrhum fuerit, vel calculosis concrecionibus infarctum, facile intelligitur difficilius sanari hepatitidem, quam si hæc mala non præexistissent. Longe adhuc pejora prævidemus, si ulcere maligno cancroso hepatis substantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiæ &c. Pinguedo v. g. omen-

ti subito soluta, & in hepar mota, pessimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabilia materies, acris jam reddita, in hepar propulsa, morbi causam constituit, facile patet, nullam spem superesse.

Pro varietate causæ pellentis. Sic ubi circa fines arteriæ hepaticæ inflammatio hæret, velociores erunt inflammationis effectus ob sanguinem arteriarum, & cordis viribus impulsam, in fines obstructos, quam si idem malum hæreat circa extremitates venæ portarum, per quas tardius sanguis

D 4

move-

movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, si valida admodum febris comitetur hepatidem, tanto majorem metum esse funesti eventus; cum resolutio inflammationis seda-

sum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeo periculosus sit.

§. 918. **D**Um vero indolem communem inflammationis sequitur, vascula obstruit; fluida sistit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in suo loco producit; hinc sensim increfcit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, sic & diaphragma; omnem cruorem arteriæ celiacæ, & binarum mesentericarum impedit, ad hepatis sistit; adeoque omnem venosum, arteriosum, lymphaticum fluorem in visceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, secretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejusque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viscerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut causa, sequuntur, & qui effectus observati dant signa hepatidis præsentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in historia inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facile, vascula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere sicque angustare vicina, idcirco inflammationem in uno loco hepatis natam posse propagari per totum hoc viscus, si nempe causæ morbi pergant agere ut prius vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna sui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impedit, & vicissim a ventriculo, ab ingestis distento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum est de diaphragmate, quod convexæ hepatis parti contiguum est. Unde *Galenus* in loco ad §. 915. citato inter signa hepatidis anorexiam, nauseam, vomitum numerat, si pars ventriculo contigua potissimum inflammata fuerit; si vero in gibba parte inflammatio hæserit, tunc majorem inter respirandum dolorem, ad jugulum usque quandoque protensum, & tussim adesse monet; costas nothas a tumente hepate extrorsum pressas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumscriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia hæc signa tunc adesse tantum, quando totum hepar, vel maxima saltem ejus pars inflammata est: parvam enim hujus visceris phlegmonem non comitabuntur totisymptomata, quia præcipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura observata docere, hepar in sua substantia non adeo acutum doloris sensum habere, & quandoque in cadaveribus abscessum hepatis inventum fuisse novi, licet ægri de nullo dolore partis affectæ conquesti fuissent toto morbi decursu, sed tantum de gravitatis quodam sensu. Confirmatur & hoc observationibus *De La Motte* (i), imprimis in homine, cui abscessus hypocondrii dextri adeo nudaverat hepar ut ad volæ manus amplitudinem appareret, & postea pariter exulceraretur: licet autem hoc viscus de industria digitis vel instrumentis chirurgicis attingeret, æger nihil omnino sentiebat.

Omnem cruorem celiacæ &c. Constat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a celiacæ arteria ramos accipere, mesenterium autem & intestina a binis arteriis meseraicis, superiore nempe & inferiore. Pariter notum est, omnem sanguinem, per has arterias allatum, Venosum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quædam portio, quæ a

nutritione harum partium superstes per alias venas, a *Celeberrimo Raysschio* in ultimis suis operibus descriptas, in ipsam venam cavam non salutato prius hepate, transit (K). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, sanguis venæ portarum sistetur ad hæc obstacula; ideo & sanguis venosus viscerum abdominalium distentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas transire poterit sanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viscera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum est immeabili sanguine: adeoque summus metus est, ne distenta nimis vasarum pantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, subita sequatur gangræna (vide §. 419.) Fiunt tunc summæ anxietates, dolores sæpe molesti in variis abdominis locis, sed imprimis circa cardiacam, uti alia occasione ad §. 632. monui. Succedit tunc sæpe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validissima illa concussione & compressione diaphragmatis & viscerum abdominalium, quæ tempore vomitus fit, retrogrado motu venosum sanguinem in arterias redire posse, si nempe major est resistentia circa arteriarum extrema, quam est vis pellens sanguinem a latiore arteriarum basi versus angustiores fines; uti alio in loco (vide §. 141. num. 1.) ubi de obstructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullæ enim sunt valvulæ in venis mesentericis, & docet Icterus periodicus, post summas tales anxietates & vomitus enormes prægressos sequens, bilem retroPELLI in sanguinem posse. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate scirrhus reddito, quandoque & instar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidant & morbosam vitam satis diu adhuc protrahere poterint ægri.

Bilis generationem &c. Omnia enim hæc pendent a libero transitu sanguinis venæ portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viscere natus diversa loca compresserit, patet satis, fecernentia vel excernentia bilem vasa posse impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quæ talis esse videtur: Magnitudo hepatis, portæ bilarii amplitudo, copia sanguinis pro secretionem bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam satis copiam liquidi in hepate secerni, illudque per amplum emissarium in duodenum exire: Verum tamen in homine sano feces alvine solidæ sunt, unde totum illud, quod in hepate secretum, deinde in cavum intestinorum effusum

[i] *Traité de Chirurg.* T. I. p. 228. 229.

[K] *H. Boerha.* *Institut.* V. 116.

fuit, iterum a contentis intestinorum separatum fuit, antequam hæc ad anum usque pervenerint, adeoque resorptum a venis bibulis.

Verum hæc vasa venosa resorbentia duplicia inveniuntur in intestinis; vasa lactea nempe quæ ad ductum thoracicum tendent; & venarum meseraicarum ultimi fines, qui in cavum intestinorum hiant. Cum jam in vasis lacteis, & in ductu thoracico, nihil biliosi inveniatur, superest altera tantum resorptionis via, per venas nempe meseraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quædam bilis cysticæ, denuo cum sanguine venæ portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad usus suos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum transitum humorum per ultimos fines venæ portarum in hepate.

Icterus producit, ejusque effectus. Ita Galenus (1) definit: *Icterus est bilis refusio in cutem, quo fit, ut superficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albæ illis fiant ventris dejectiones.* Dum nempe bilis, consuetum exitum in intestina non habens, in sanguinem redit, & cum illo per totum corpus dispergitur. Cum autem diversus sit color bilis hepaticæ, & cysticæ imo & utraque hæc bilis a nativo colore suo mutetur sæpius, hinc & diversus in ictericis color observatur. Quandoque pallidus & ex flavo subviridescens; sæpe saturate flavus instar croci; aliquando & ex profundo virore nigrescens fere. Duplicem plerumque speciem Icteri ponere solent medici, flavum nempe & nigrum; licet certe plurimæ colorum diversitates inter levissime flavescentem icterus & nigrum fere intercurrant, quod *Aretæus* & optime (m) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, solet dare primum indicium icteri, hinc græci *κίτρι* etymon deduxerunt ab *κίτρις*, quæ sylvestris mustelæ species est, & oculos simili colore tinctos habet. *Suidas* autem *κίτρι* *κίτριον*, hoc est, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color observatur (n). Latini dixerunt *Regium morbum*, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, usu, loco, ludis, lascivia, aliis, per que mens exilaretur: ob que regius morbus dictus videtur* (o). Vocaverunt & arcuatum vel arcuatam a similitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri posset, an hepatis inflammatio icterus producat? Observata certissima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cysticæ in duodenum intestinum, posse icterus producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinosis lentis humoribus, qui in intestinis collecti hærent, frequens observatur icterus, expulsa per leve purgans hac saburra, facile curabilis. Observavi in quibusdam mulieribus icterus graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem, nec post puerperium, hoc morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viscera comprimente, & intestina sæpe miro modo a situ removente, hoc fieri potuit: quandoque & durissimas fæces, & magnæ admodum molis, aliquot diebus post puerperium alvo reddebant, & paulo post omnis color ictericus evanescebat: unde non

improbabilis suspicio nascitur, colon illo in loco, ubi sub hepate ponitur, facibus talibus accumulatis distentum, ductum cysticum comprimere potuisse. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco sit, ut possit comprimere exitum bilis cysticæ, tunc nullum dubium est, quin possit talis hepatitis icterus producere. Verum non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri causam esse posse, quatenus nempe venæ portarum finibus infarctis impediretur bilis secretio, vel ab iisdem vasis inflammatis & tumetibus comprimerentur vicina vascula secretoria, bilem jam separatam a sanguine venæ portarum in se continentia. Certum est, bilem hepaticam colore & sapore diversam esse a bile cysticæ, & artificio summo, & penitus peculiari reptatu, arteriæ numerosissimæ decurrunt per membranas vesicæ felleæ, uti injectiones anatomicæ docuerunt; unde admodum verosimile videtur, peculiarem adeo vasorum apparatus servire hic singularis liquidi præparationi & secretioni. Præterea naturaliter in hepate nec amaror adest ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis superficiem deturpet, non ab hepaticis vasis obstructis, sed ab impedito exitu bilis cysticæ in duodenum, ejusque dein retropulsionem in sanguinem, ortum ducere videtur (p). Confirmant hanc sententiam illa, quæ in cadaveribus observata fuerunt. Inventi fuerunt abscessus quandoque satis magni in hepate absque ictero prægresso; uti & alii tumores, qui mole sua multa vasa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera lustrabantur, inventæ fuerunt causæ manifestæ, quæ exitum bilis cysticæ in intestinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentissime repertæ hic fuerunt calculosæ concrectiones, viam obrurantes, de quibus postea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod sanguis venæ portarum in se contineat proximam bili materiam, quæ inde postea per secretorios ramos in hepate separabitur: unde si magna pars extremorum finium venæ portarum immeabili humore infarctæ fuerit, impeditur hæc secretio bilis hepaticæ, & illud liquidum, quod paulo post bilis vocaretur, manebit mistum reliquis, & cum sanguine per totum corpus movebitur; adeoque debet necessario sanguini induci quedam cacochymia, cum maneat in sanguine & accumulentur quedam partes, quæ naturaliter non debebant adesse; vel saltem non tanta copia. Ubi post servidissimas & ficcissimas ætates autumnali tempore grassantur epidemicæ febres continuæ remittentes, tunc observationes prædicte docuerunt, hepar frequenter affectum fuisse, & infarctum spisso sanguine ad atrabiliarium quasi tenacitatem accedente: tunc in talibus agris non apparet quidem saturatus ille flavus ictericorum color, sed facies ceracea quasi est, & pallido in dilutissimam flavedinem inclinante colore morbi hujus signum dat. Unde patet, talem saltem icteri speciem ab hepatitide, ut causa, sequi posse; cum jam *Aretæus*, uti paulo ante ad eandem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras posse esse colorum varietates

in va-

(1) Definit. Medic. num. 276. Charter. Tom. II. p. 264.

(m) De causis & signis morborum diuturn. Lib. I. c. 15. p. 45.

(n) Petit. Comment. in Aret. ibid. p. 137.

(o) Cels. Lib. III. Cap. 24. p. 176.

(p) Vide de his Medic. Essays Tom. I. Artic. XXXIII. p. 305.

in variis icteris speciebus, monuerit. Præterea observatur bilem cysticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillime per omnia vicinaloca, licet nullum obstaculum sit in ductu cystico vel cholidocho: sic in cadaveribus frequenter observatur, vicinum cystidi felleæ colon, omentum, peritonæum bilis colore suffundi. Ubi ergo per hepatitis natam aucto calore bilis cystica incipit attenuari, & ad putredinem disponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increfcit vesicula fellis, & cum quo manifestis & patulis vasorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitis ictero, sequi debere eius effectus, sponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viscerum &c.

Ubi hepar infarctum impedit liberum transitum sanguinis venæ portarum, omnium viscerum abdominalium, quæ sanguinem suum venosum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & stagnatio nascitur in illis. Præterea bilis inter omnes humores corporis nostri maxime in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis signa circa hepar observari solent: sanguis autem venæ portarum proximam bili materiem in se continet: adeoque patet, quantus hic subitæ corruptelæ metus sit. Putridissimæ diarrhœæ & dysentericæ hepatitis sæpe sequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quæ ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito transitu sanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. **H**abetque pariter exitum in sanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quæ ad §. 591. habentur.

§. 920. **I**n sanitatem transit beneficio naturæ, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac sanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturæ vel artis sanabili agebatur.

§. 921. **P**er naturam autem benigna resolutione, aut coctione & excretionem materiæ morbæ.

Videantur iterum illa, quæ in cura pleuritidis ad §. 886. habentur.

§. 922. **R**esolutione, si materies recens, lenis, & reliquæ conditiones adsunt (§. 386.): tum ars diluendo, solvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clysmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio resolvendo curari possit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum imprimis hic metuendum est ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipsa enim stagnatione in magnis adeo vasis sanguis venosus abdominalis acrimonia acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit, plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Præterea a materia atrabilaria soluta & mota, tuncque semper acri, quandoque hepatitis producit (§. 916.), & in simili casu facile patet, nullam benignæ resolutionis spem superesse.

Verum si nulla adsint signa, quæ functiones corporis multum læsas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam resolutionem sperare possumus, quæ solutione concretæ, & meabilitate per vasa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum subministrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quæ absque motu circulatorii augmento solvunt illa, quæ hæere incipiunt in angustiis vasorum hepaticorum: qualia sunt serum lactis recens, juscula diluta, quibus incoquantur lactucæ, boraginis, buglossæ folia, scorzonæræ radices &c. succi fructuum horarum recentes, vel leviter cocti, rob ribesiorum, sambuci, & similia cum sale polychrestro, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem imprimis illa, quæ putredini, hic metuendæ, quam maxime adversa

sunt, & simul mollia satis, cum blanda humorum indoles ad curam per resolutionem obtinendam semper necessaria sit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, imprimis dextri, simul adhibita profunt, postquam diluentia illa & resolventia usurpata fuerunt: sic enim solvi jam incipientis materies in hepate, aucto parum motu venosi sanguinis abdominalis per frictiones promoveri poterit, & vasa obstructa liberabuntur. Epithemata, jam ex similibus parata (vide §. 870.2.) eidem scopo inservient. Clysmata autem laudantur pariter, quia & in colo hærentia blandum solum hepatis largiri, & quia remedia solventia sic injecta, venis bibulis resorpta, directe & integris suis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitis signa inveniuntur: anxietate quadam circa præcordia potius quam dolore, faciei ceraceo quasi colore, urinis biliosis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, imprimis circa angulum majorem cognosci hoc poterit; & solet simili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum resoluta, & profundius impingitur in extremis vasorum angustiis, chronicos morbos difficillime curabiles postea producere poterit.

§. 923. **C**octione, & excretionem, dum in morbo hoc per sua signa (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit biliosis cum paucis cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, crassa, rubra cum sedimento subalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. superveniente dolore mitiori Lienis ante signa suppurationis; 4. hæmorrhagia larga ex nare dextra; 5. sudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in sanitatem, dictum fuit; per resolutionem nempe stagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla sanitatis noxa per vasa fluere possit, vel per coctionem & excretionem materie morbi, ubi illa soluta quidem & mobilis reddita fuit, sed simul tamen inepta est, ut integra manente sanitate in corpore retineri possit; adeoque requiritur, ut excitata quadam sensibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hæcenus pertractati sunt, sollicite fuerunt indagata illæ viæ, per quas fidelis observatio docuerat, materiam morbi costam cum felici successu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum est, quæ singulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniæ simili curatione per coctionem & excretionem materie morbosæ agebatur, patuit, inflammatorium illud obstruens, quod in angustiis ultimis arteriarum hæserat, solutum & mobile redditum, facere sputa flava, & quandoque dilatatis vasorum extremis pauculum rubri sanguinei sic transpirari simul, quod minora vasa serosa, vel lymphatica dilatata, ingressum, & sensim protrusum, tandem per extremos horum fines in trachææ cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonstratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, biliosam distam fuisse ab Hippocrate, non quod proprie bilis esset, sed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia soluta & mobilis reddita brevi satis viæ per porum hepaticum in intestinum duodenum venire poterit, sicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vasorum periculosam metuunt, dum sputa illa flava cum striis sanguineis observant in pleuriticis & peripneumoniacis, ita & quandoque in hoc casu dysenteria adesse creditur, dum alvus biliosis cum paucis cruore fluit: verum ubi hepatitidis, per hanc viam evacuata materie, in sanationem tendit, non adsunt tormina valida abdominis, nec molestus ille circa anum tenesmus, quæ dysenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiam non semper puram exire, sed in tam longo fistulæ intestinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis intestinalium ita permisceri posse, ut non appareat distincta. Verum novimus, tunc illam exivisse, ex levamine morbi sequente talem evacuationem, hoc enim pro generali criterio in spontaneis talibus alvi fluxibus posuit Hippocrates, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen talem materiam subflavam, lentam, stercorea pauca habentem, cum hypochondrii & lateris dolore exivisse notavit Hippocrates (q): Notum autem est, hypochondrium absque ulla additione apud Hippocratem semper significare hypochondrium dextrum. Galenus pariter, in loco ad §. 915. citato, biliosas alvi excretionem laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia si diutius morbus jam

hæserit, vix illa in sanitatem, absque alio morbo sequente, mutatio sperari poterit, & potius suppurationis futuræ metus est.

2. Uti materia inflammatoria soluta in hepate biliosa vasa intrans commode per porum hepaticum in intestina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex sinibus venæ portarum obstructis in venam cavam ire potest, sicque circulantibus humoribus permixta per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quæ relicta nocerent, ita & in hoc casu fieri poterit. Videantur illa, quæ de excretionem salubri materie morbosæ per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de sanatione peripneumoniæ per similem urinam agitur. Galenus in loco modo memorato copiosis urinæ profluentibus hepatitidem levare posse tradidit; & Trallianus (r) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia subtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum est ex Physiologicis, omnem sanguinem lienarem in hepar ire per venam splenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit solvi illud obstaculum, tunc videtur subito restitui liber motus humorum per vasa lienis, & forte tunc majori impetu sanguis per arterias lienares irruiat, & aliquem molestiæ sensum facit, sed minime durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materie morbosæ facit, sed tantum esse signum, quod hepatis vasa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materie solutæ & mobilis reddita erit expectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono signo habendum esse tantum, ubi nulla signa suppurationis adhuc adsunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene nascitur ideo, quod vena lienaris impediatur sanguinem suum tradere venæ portarum. Sic observatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in scirrhum indurefcit: uti & etiam sæpius in ictero pertinaci. Præterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tensio quædam circa hypochondria ad dextram vel sinistram partem pro signo est futuræ criticæ hæmorrhagiæ narium, de qua sequenti numero dicetur.

4. Quantum boni in morbis acutis salubris narium hæmorrhagia faciat, sæpius jam dictum fuit; & imprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipsam febrem ardentem quandoque sic solvi. Neque talem hæmorrhagiam solum prodesse, quatenus copiam sanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare observetur, quam aliæ quævis per artem factæ sanguinis evacuationes. Imo sæpius observavi in morbis, critica tali hæmorrhagia exire sanguinem magis nigricantem, neque colore illo rutilo præditum, qui

(q) Prædict. L. II. n. 148. Chart. T. VIII. p. 798.

(r) L. VIII. c. 1. p. 192.

qui sanguini arterioso proprius est; & quidem summo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleurítico juvene post quintam etiam venæ sectionem vix mitigari potuisse morbum, per nares autem erumpente sanguine crasso, nigricante, satis copioso, illico sedari febrim, & levari omnia symptomata. Similem effectum & in hypocondrii tumore duro & dolente notavit Hippocrates (5) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu sanguinis e naribus profusivum, & plurimum confert.* Et Galenus (1) pariter affirmat, omnes, quæ in hypocondriis sunt, calidas & acutas inflammationes hæmorrhagia narium judicari. Verum addidit, quod per directum (κατὰ δὲ πλάτην) fluere debeat sanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & vicissim liene vel locis vicinis ægrotantibus; ex nare sinistra; quod solis observationibus antiquorum medicorum constat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque hæc regula & exceptionem patitur. *Heracleidæ* conjugii (*), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericæ factæ, quarto die sanguis ex nare sinistra probe effluxit, & septima die integre judicata fuit. Verum quidem est, quod huic

mulieri & menstrua ordinatim fluxerint, & simul sudores toto corpore manentes & criticos habuerit, adeoque morbi solutio soli per narem sinistram hæmorrhagiæ tribui non debeat: Verum & sæpius observatur, non unica tantum, sed pluribus diversis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in simili morbo. Nam Hippocrates alibi (u) monuit, in febribus ardentibus quibusdam ægris sexto die icticum supervenisse, talibusque profuisse per vesicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam hæmorrhagiam; notatque simul, tres has evacuationes contigisse *Heracleidæ*, qui vigesimo die judicatus est.

5. De sudoribus, morbi materiam subactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2. : ubi de omnibus, quæ hic memorantur, agitur. Ipsam bilem, infarctam hepate, in sanguinem regurgitantem per sudores amaros exivisse de corpore in ictericis, observavit Galenus (vv), & spissum sudorem, lintea croceo colore tingentem, in ictERICA muliere prodixisse, evanescente post hunc sudorem ictero, vidit *Chomet* (x).

§. 924. **U**bi primum apparet (§. 923. num. 1.), statim epithematibus, clysmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea sunt subministranda, quæ valent diluere, resolvere, movere, abstergere, leniter expellere, putredini biliosæ imprimis obesse.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) posuit Hippocrates in morborum curationibus: *Quæ ducere oportet, ducenda sunt, quo maxima vergat natura, per loca conferentia.* Cum ergo alvus incipit fluere biliosis cum paucis cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quæ totum corpus turbant, sed per lenia illa abstergentia, quæ materiam morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni stimulo simul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel æstivo tempore, dum armenta late virentibus herbis pacuntur, optimum est, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, si decoquatur cum herbis illis, quæ planipetalæ lactescentes Botanicis solent vocari, *Sonchi*, *Endivie*, *Cichorea*, *Taraxaca*, *Scorzoneræ radices* &c., quarum egregiæ vires in resolvendo viscido febrili antea ad §. 614. laudatæ fuerunt, & quæ a *Tralliano* (y) pariter in hepaticide commendantur. Cum

autem hic (vide §. 918.) subita putrefactio metuenda sit, hinc & subacida vel aciescentia seliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamariudi*, *rob sambuci*, *ribesiorum*, *syrupus e succo Citri*, diluta in sero lactis, decocto hordei, avenæ &c. ideo solent dari: tales formulæ in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypocondrio, imo & toti abdomini applicantur, similia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clysmata autem ex similibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur intestina crasse, & simul hac spe, ut pars eorum, si diutius retineantur, per venas mesentericas resorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, resolvendo, abstergendo proficit. Hippocrates (z) sic in cura hepatitidis betæ decoctum cum melle & nitro laudavit pro clysmate: dedit sorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, simul permixta, quæ similem, ac modo dicta, effectum præstant.

§. 925. **S**i alter casus est (§. 923. num. 2.) utendum dictis (§. 889. ad curam 88. num. 2.), inque iis addenda parum deterfiva.

De promovenda hac excretionem materiæ morbosæ, jam solutæ, per renes, in cura peripneumoniarum ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quæ paragrapho præcedenti laudata fuerunt, hic iterum profunt fere omnia: imprimis autem si

larga copia aquæ vel feri lactis diluta sint, ut copiosum præbeat urinae vehiculum: *Taraxacum* & similia vi detergente diuretica huic scopo pariter inserviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, sed leniora tantum.

§. 926. **I**n tertio casu (§. 923. num. 3.) eadem (§. 924. 925. peragenda: sed lieni simul, & toti viæ ab eo in hepar, fomenta similia danda.

Cum

(1) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 613.

(2) Crisibus Lib. III. cap. 4. ibid. 420.

(*) Epid. VII. Aegr. 110. Char. T. IX. p. 556.

(u) Epid. I. textu 69. Char. ibi. p. 66.

(vv) De Sanitate tuenda Lib. IV. cap. 4. Char. T. VI. pag. 110.

(x) Acad. des Scienc. Paris. 1727. Hist. p. 69.

(y) Lib. VIII. c. 1. p. 351.

(z) De Internis Affectionibus c. 1. Charter. Tom. VII. pag. p. 674.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 3. dictum fuit, sit signum materiæ morbosæ hepar obstruentis jam mobilis reditæ, sponte patet, nihil aliud requiritur, præter illa, quæ modo dicta fuerunt.

§. 927. **I**N quarto (923. num. 4.) nares interne & externe emollientibus, tepidis fovenda, donec ad levamen symptomatam fluxerit sanguis; tum vero, si nimius fluor, compefcendus lente per stiptica & diatam; ne nimis cito.

Quibus signis prævideatur futura narium hæmorrhagia in morbis, ad §. 741. dictum fuit; quæ ergo dum adsunt, salubre hoc naturæ molimen promovendum est: quod pulcherrime fit somentis tepidis fronti applicatis, & imprimis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit, quam ipsa aqua calida. Solent larga tali & critica narium hæmorrhagia statim minui omnia symptomata, & rarius contingit, ut periculum imminet a nimis copioso sanguinis fluxu: simulac enim debilitari incipiunt ægri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria, &

cessat hæmorrhagia. Si vero his signis apparentibus pergeret adhuc sanguis effluere, tunc compefci deberet hæmorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivæ periculosa, si intempestive nimis meticulosus medicus narium hæmorrhagiam supprimeret. Quomodo autem, & per quæ remedia sisti possit hæmorrhagia narium, & quænam circa hanc rem notanda sint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi. Stipticorum formulæ in materia medica ad hunc numerum habentur, & quidem diversæ efficaciz, ut pro re nata adhiberi possint.

§. 928. **I**N quinto denique (923. num. 5.) requiritur usus decoctorum diluentium, abstergentiumque largus.

Sudores tales critici sustinendi sunt largo usu diluentium, & similia fere ac §. 924. habentur hic profunt. Calida autem sudorifera, quæ movendo celerius humores effectum præstant, hic minus tuta sunt. Largus feri lactis calidi potus, una cum

tepore lecti, feliciter talem sudorem criticum sustinet & promovet, novoque liquido subministrato sanguini impedit, ne per sudores copiosos liquidissima sui parte orbetur nimis.

§. 929. **I**N primis in his (924. ad 929.) cautio sit, ne aliquid materiæ morbi in loco restet, difficulter postea superandæ: & inde prima, atque benigna Icteri species curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & simul solventia illa remedia adhibentur, possunt obstructions tales in hepate natæ referari, & in integrum sanitas restitui: verum si in melius vergente morbo æger pertæsus curam ulteriorem respuat, vel minus attentus medicus morbi residuum non expugnet, solent manere mala chronica curatu difficillima, & imprimis scirrhusæ in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, post fervidissimas ætates natis, toties hoc contingit, ut servis simul hepatitis adsit; & dum sublata febre nondum solutum est omne, quod hepatis vas infarctum hæserat, sæpe postea languidam vitam ducunt, pallidi, subflavescentes, & difficillime ad integram sanitatem reducuntur: saltem longe pluribus opus erit postea, ut tollatur hepatis obstructio

jam inveterata, quæ in morbi principio facilius resolvi potuisset. Hoc autem ideo imprimis fit, quia sanguis venæ portarum, jam venosus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima parte motus a corde & arteriis sanguini communicati. Unde Hippocrates (a), sub alio quamvis nomine hepatitisidem describens, optime monuit, quod multis sedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum sit ne æger contabescat: deinde addit, quod sedato morbo optimam adhuc viçlus rationem instituire debeat æger, & per quadraginta quinque dies lac vel serum lactis bibere, si anni tempus faveat, quia morbus gravis est, & multa cura indiget.

De signis autem, quæ docent perfectam sanationem, dicitur §. 931.

§. 930. **S**I recens, vehemens, sine signis & spe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautemorbis: nisi quod ea, quæ leniter vi antiphlogistica alvum emolliendo subducunt, pota, & per clyfma injecta, imprimis hic proficit.

Quænam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc spes est inflammationem resolvendo curari posse, interimque nulla signa docent, coqui & ad excretionem disponi materiam morbi, satis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hætenus pertractatis: similis enim medela requiritur. Unde & Hippocrates (b) simpliciter dixit: *Huic (hepatitis) confertur, cum dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quæ pleuritidi admoveere. Adeoque hæc repetentur. Verum leniter alvum*

subducuntia, absque majori motu excitato, hic imprimis laudantur; quia & conducit intestina crassa nullis scæcibus distenta esse, cum colon notabili sui parte secundum hepar decurrat; tum etiam quia illud, quod in hepate hæret immeabile, dum solvitur, facilem viam per ductum hepaticum in intestina invenit. Clysmata autem, laudantur ad eundem finem, tum etiam quia hæc injecta, diuque retenta, sicque per venas melleas resorpta, in hepar deserunt integras vixque

(a) De Internis Affectionibus cap. 50. Charter. Tom. VII. p. 674. 675.

(b) Ibidem cap. 39. p. 655.

que mutatas remediorum vires. Simile quid indicasse videtur *Aretæus* (c), dum dicit: *In mediaprimum jubenda est, postea ciborum paucitas, ut ingredientibus (medicamentis) hepar vacuum sit.* Id est,

ut hæc facile penetrare in vasorum angustias possint. In materia medica ad hunc numerum præcipua remedia, quæ hic conducunt, & quædam formulæ habentur.

§. 931. **S**igna autem perfectæ sanationis, color non amplius ictericus in oculis; facie, urina, fæce alvi, cum absentia symptomatum (918.).

Effectus hepatitidis præsentis enumerati fuerunt §. 918. qui simul signa diagnostica exhibent hujus morbi. Inter illa signa & color ictericus numeratur, & quam varius ille esse possit, tunc dictum fuit. Designat autem semper talis color, bilem, vel bili saltem proximam materiem, in sanguinem regurgitasse, ubi naturaliter adesse non debebat, adeoque vitium esse in illo viscere, quod bili secerndæ & in intestina deducendæ servit. Omnium autem prima coloris ictERICI indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis symptomatibus jam cessantibus, vel saltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intensior flavedo observatur, & fæces alvinae vel albicant, vel griseo colore argillam fere referunt, dum

bilis vel omnino non, vel saltem longe minori copia, in duodenum intestinum exit, quam in sanitate solet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis observatur, nec ceraceus ex pallido flavescens color in facie, urina naturalem colorem habet, fæces alvinae pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, præsertim repleto ventriculo, vel post majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam sanationem esse, & imprimis si per aliquot septimanas nullum ex his signis redeat. Magna enim cura cavendum est, ne hic quid maneat morbo, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitide originem ducant.

§. 932. **U**nde noscitur origo, natura, effectus, curatio secundæ speciei Icteri gravioris.

Distinguuntur sic variae icteri species a diversitate causæ, quæ illas produxit: idem manet huic

morbo nomen, dum interim diversam curationem requirit.

§. 933. **S**I autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) (non, sero, frustra applicata; causa major; tum oriatur suppuratio (387. 402.) jecoris, similis ut alibi, nisi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & biliosi stagnantis raro bonum pus, nisi in parvis & exterioribus, plerumque vero funesta putredo.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in suppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in historia inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque sufficere hic notasse illa, quæ in hepate suppurationem periculosiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar sanguine plenum est, molle, & friabile viscus, unde *Aretæus* (d) dixit: *Totum jecur est instar sanguinis gelati;* sed sanguis ille proximam bilis materiam habet, & præterea insignis hepatis pars ductibus secretoriis, bilem jam continentibus, constat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona sunt. Sed ad benignam suppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic semper funestam putredinem metuendam esse, & longe frequentius obtinere quam benignam sup-

puracionem. Unde *Aetius* (e) dixit: *Omnino consimilia ex hepatis ulceribus promanare solent his, quæ a mortuorum corporibus destillant.* Sæpius vidi in defunctis ab hæpatitide scædo spectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcosam talem olidissimam materiam exivisse. Ideo & *Hippocrates* (f) pulcherrime notavit diversum exitum suppurationis in hepate natæ, dicens: *Qui suppurato hepate uruntur, si pus purum & album suat, evadunt; in tunica enim his pus inest, si vero qualis amurca suat, pereunt.* Ubi enim bona suppuratio fit, in uno loco circumscripto pus colligitur: & forte hoc tunc imprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica hæret, per externam hepatis membranam coercita & tecta: ubi vero in interna substantia hepatis abscessus fit, tunc in amurcæ similem vitrilaginem omnia convertuntur, & nulla spes superest.

§. 934. **C**ognoscitur id futurum. 1. ex signis prægressæ inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, fæce alvi, apparente, febre acuta. 2. ex absentia resolutionis (922.) cocti excretionis (923.), aut sanationis (924. ad 933.). 3. ex mutatione symptomatum, remissa acutæ doloris, sequente pulsatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non pessimæ ultra triduum.

Ubi certi sumus hepatitidem inflammatoriam prægressam fuisse, tunc non adeo difficilis est diagnosi exitus hujus inflammationis in suppurationem.

1. Hæc sunt signa ἀναγνωστικά, quæ prægressam inflammationem revocant in cognitionem medici:

de his autem actum fuit.

2. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obstruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3. De his signis, quæ inflammationem in partibus

(c) De curatione morb. acut. L. II. c. 6. p. 106. 107.

(d) Ibidem. (e) Serim. 10. Latin. edit. p. 206.

(f) Aphor. 45. Sect. VII. Chrest. Tom. IX. p. 316.

tibus corporis internis natam, & in suppurationem tendentem comitari solent, uti & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834. ubi de simili peripneumonia exitu agebatur.

4. Si enim inflammatio validissima fuerit, & pessimis stipata symptomatibus, tunc potius lethalem gangrænam, pessimamque corruptionem expectamus, quam suppurationem. Verum ubi manserint

omnia signa inflammationis ultra triduum, nec ulla signa resolutionis, vel coctionis excretionisque materiae morbi apparuerint, in molli adeo viscere vascula, inflammatorio immeabili sanguine distenta, non poterunt sustinere humoris vitalis, moti fortius per febrem, impetum absque ruptura & effusione contenti vasis liquidi, unde tunc pus fit, uti antea in Comment. §. 387. explicatum fuit.

§. 935. **F**actum novimus: 1. ex signis (§. 934.) prægressis. 2. tumore loci. 3. mutatione symptomatum, loco doloris jam præsentem gravitate partis manente ictero. 4. ex debilitate magna, febricula hæctica, siti ingente.

1. Hoc sponte patet.

2. Notum est ex Anatomicis, quantum spatium in abdomine occupet hepar, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Præterea non tam facile sensibus deprehenditur talis vomica hepatis, nisi versus exteriora promineat: si enim circa concavam hepatis partem hæserit, neque magna mollis fuerit, patet facile, difficulter distinguui posse talem tumorem.

Præterea vesicula fellis, contento liquido distenta, fundo suo prominente ultra limbum costarum, posset & fallere abscessus specie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris pauperulae, quæ diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitæ mensibus nullos cibos ferre potuerat, sicque lento marasmo confecta perierat. Ante aperturam lustrans cadaver inveni summam macilentiam, cutim ubique flavissimam, & in illo dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo costarum ad cristam ossis ilii usque pertingebat; & cum dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuisset, fateor, me suspicatum fuisse, forte vomicam ingentem hepatis hic latere posse. Verum aperto cadavere sequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulenta materia distentus, & a binis suis orificiis pendulus tam profunde descendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis transversis distaret ab ossibus. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detrusa fuerant, hepar luridi coloris apparebat, durum, exsuccum, ultra limbum costarum dextrarum multum prominens, scirrhis tuberculis asperum; sed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venæ porcarum rami per hepar dispersi admodum distenti erant; similiter & venæ omenti, mesenterii, intestinorum varicosæ inveniebantur, & sanguine turgidæ, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exsanguis. Verum tumor ille in illo dextro apparens erat fundus, vesicæ fellæ, distentus contento liquido, ad os ilium dextrum usque pertingens. Continebat vesica fellea plus quam libram liquidi lymphidi, inodori, saporis leviter subsalsi, parum subviridescens; simulque calculos plurimos diversæ magnitudinis & figuræ, qui extrinsecus crustam durioribus albam habebant, diffracti vero in medullis continebant materiam admodum flavam, sed molliorem.

Postea legi, fidelibus observatis constitisse, sæpius vesicæ fellæ repletæ & protuberantis tumorem pro abscessu hepatis habitum fuisse (g): fateturque Ce-

leberrimus Petitus, consilio instituto inter plures medicos & chirurgos, tumorem similem omnium votis habitum fuisse pro abscessu hepatis, & ipsi traditam fuisse provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum discissis jam integumentis subsidere incepit ille tumor, unde egregius ille chirurgus, similibus casuum antea observatorum probe memor ab ulteriori sectione abstinuit; prædixitque brevi per alvum prodituram bilem, quæ in cystide fellea hæserat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulnere integumentis abdominis inflicto, quin æger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliæ plures similes observationes ibidem recensentur.

Signa diagnostica præcipua, quibus a tumente vesica fellea distinguitur abscessus, sunt, quod suppurationem comitentur dolor pulsatorius, horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abscessu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque statim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (h). Facile patet, tunc tantum illam difficultatem distinguendi tales tumores adesse, ubi occupant illam regionem, ubi vesicula fellis ponitur.

3. Videantur illa quæ de mutatione symptomatum, dum inflammatio in abscessum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4. Antea ad §. 661. ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque subitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa præcordia hæret. Cum autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis semper metus sit, & rarius bonum pus hic producat (vide §. 933.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quæ abscessum hepatis comitari solet.

De febricula autem illa hæctica, omnes suppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam biliosam, oleosam, & putrida excrementa viæ primæ sitim febrilem producere antea ad §. 636. probatum fuerit, patet facile ratio, quare quandoque tanta sitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri possit, uti observata præctica testantur. Simul etiam solet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contusione valida nascebatur abscessus in hepate, aderat tantum ciborum fastidium, ut intra quindecim dierum spatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (i).

(g) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie T. I. p. 135. &c.

(i) La Motte Traité complet de Chirurg. T. I. p. 118.

(h) Ib. d. p. 163.

§. 936. **T**ale apostema vel 1. totum depascitur jecur; 2. vel rumpitur in cava abdominis effuso pure sanioso; vel 3. per vasa biliosa in intestina; vel 4. per venam cavam in cruorem; vel 5. elato tumore accrescit peritonæo, atque ibi abscessum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diversi exitus abscessus in hepate nati.

1. Antea, ubi de abscessu agebatur §. 406. probatum fuit, pus relictum in loco clauso, augeri continuo, vicina consumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus substantia adeo mollis & friabilis est. Imo & pus omni nota bonum hepatis substantiam consumere posse, observavit *Dammerbroeckius* (K). In cadavere enim invenit hepar vastæ admodum molis, quo, licet boni coloris & integræ substantiæ esse videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non foetidis. Plures similes casus apud *Bonnetum* (l) habentur.

2. Quando vel a copia puris rumpitur abscessus, vel ab acrimonia puris hic diu stagnantis eroditur membrana pus coercens.

3. Ex structura hepatis cognita facile patet, ex his finibus meatuum biliosorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in intestina venire posse. Talem hepatitidis suppuratæ exitum videtur notasse *Hippocrates* (m) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, soporosi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos fastidientes, multis sudoribus diffuentes, purulenta per alvum dejiciunt.*

4. Et per hanc viam pus ex hepate suppurato exire posse, facile patet: tunc autem sanguini miscetur, & producit pessima illa mala, de quibus §. 941. dicitur. Forte etiam per metastasin ad alia loca corporis deponi poterit, & varioquidem eventu, pro diversitate partis, quam occupat. Sequens

§. 937. **U**bi hepar consumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula assidua, siti intolerabili, debilitate summa, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi sanioso, foetidissimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quæ sunt, dum hepar a purulenta vomica consumitur, partim pendent a resorpto pure, cacochymiam purulentam sanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quæ a visceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, sicque distrahendo & premendo partes hepatis vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Arctæus* (q) inter symptomata, suppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum usque & summum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipsi nexa pleura distrahitur. Præterea pus illud in loco calido hærens, conquassatum respirationis motu, tenuius, acriusque redditur, & facilius adhuc venis resorbetur. Præcipua mala, quæ pendent a pure nimis diu relicto in abscessu clauso ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major sitis, uti ante dictum fuit. Verum icterus simul aderit,

locus *Hippocratis* (n) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum spiritum ducentibus icteri, & febres acutæ cum duris hypochondriis refrigeratæ fuerint, num bis abscessus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde sperandum esse patet ex locis ad §. 840. citatis, & sequenti (o); *Ex hypochondrio diuturno (diu affecto vel tumente) abscessus circa autem occidit.*

5. Partes inflammatas vicinis accrescere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipsi peritonæo accrescere poterit; sicque bona fortuna abscessus, versus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritonæum hepatis contiguum est, poterit fieri, & tamen in quovis loco non æque facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonæo, concavam partem diaphragmatis investienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & in ipsum pulmonem, & per sputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a suppuratione hepatis mortui, observavit *Stalpart vander Vriel* (p). Mirabatur enim sputa purulenta eduxisse hominem, dum nulla essent pulmonis affecti indicia, sed omnia signa docerent, hepar ægrotare. Post mortem vidit, vomitum hepatis accrevisse diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhæsisse, sicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per sputa educebatur.

si abscessus mole sua premendo impediverit bilis cysticæ liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non semper icterum comitari hepatis vomitam; & mirabatur *La Motte*, in magno satis apostemate hepatis nullum icterum adfuisse (r). Verum ab externa contusione ortum duxerat, & versus exteriora turgebat ille abscessus in gibba hepatis parte hærens, & puri exitus factus fuerat fessione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem summa adest, quia a tumente abscessu, vicinis vasibus per hepar distributis compressis, sanguinis venosi abdominalis per venam portarum transitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem saturatissimi & obscuri coloris, imo fere nigricantis fit, in pessimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcosum liquamen consumti hepatis, sanguini permixtum, per urinam exit. Ipsa enim urina sana, dum putrescere incipit, fuscum colorem acquirit.

Pu-

(K) *Anatom.* L. I. c. 14. p. 65. (l) *Anatom. Præf.* L. III. Sect. 17. T. II. p. 205.

(m) *Coac. Prænot.* 442. *Chart.* T. VIII. p. 278.

(n) *Prediction.* L. I. n. 156. *Chart.* T. VIII. p. 106.

(o) *Coac. Prænot.* n. 293. *Chart.* T. VIII. p. 101.

(p) *Observ. rarior.* Cent. I. n. 46. p. 202.

(q) *De causis & signis morbor. digestior.* L. I. c. 13. p. 41.

(r) *Traité Complet de Chirurg.* T. I. p. 327.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus aer, & elasticus redditur (vide §. 647.) & flatulentiam abdominis expansionem facit, quæ tympanitis vocatur, quia percussum manu abdomen instar tympani resonat, de quo morbo postea in *capitulo de hydropse* plura dicenda erunt. Sufficit hic notare, putredine nata in visceribus abdominalibus, talem expansionem abdominis fieri paulo ante mortem; pessimo semper omine; & quandoque cito post mortem sic turget abdomen, ut fere crepet, uti sapius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, tumidissimo abdomine emergere, quod paulo post crepat, &

horrendam mephitim late diffundit.

Ultimo tandem, consumto hepate, putrida amurciosa sanies per intestina ruit, vel & per resorptam hanc putrilaginem totus sanguis dissolutus & putrefactus per vasa meseraica in intestina exit. Talis solet esse funestus exitus phthisis omnis, uti ad §. 1206. dicitur; & in hoc casu tanto magis, quia major putredo adest. Unde & *Aretæus* (1) in hoc casu monet, quod, si male olentia putredinis instar per alvum expellantur, tunc & acris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carniū fiat colliquatio, pulsus parvus, respiratio difficilis, & non multo post vitæ finis imponatur.

§. 938. **Q**UI casus (937.), eousque proventus, nullam medelam, vix palliationem capit; hæc nova Icteri idea.

Quamdiu nondum magna puris copia in hepate collecta est, nec diu ibi hæsit, nec magna corruptela adest, aliquid sperari potest; verum ubi a pure retento, & acriori reddito consumitur totum hepar, facile patet, nullam spem superesse, nullam medelam haberi, ad superandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus medici adhuc illud officium superest, ut mitigando symptomata morbi tolerabilem magis vitam miseris ægeredat. Sed & sæpe hic parum præstare potest ars: anxietas enim molestissima leniri nequit, cum expediti via sanguini venoso abdominalium viscerum

per venam portarum non possit: sitis inexplebilis, nullo potu sedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut succus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, spiritus nitri dulcis &c. sed provento magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen, & a potu ingurgitato, dum distenditur ventriculus, augetur anxietas. Nulla autem cardiaca summam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde sola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. **S**I ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint suam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri assiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viscera putrefaciunt; hinc Ascitem, mentiēdo Tympanitidem, creant, unde post lentam, terribilemque tabem, & ejus symptomata, mors: similis fere priori (938.) hæc Icteri species, nulla arte sanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere posse, extra dubium est; & apud *Bonæum* (1) talia exempla habentur. Quare autem insuperabile tale malum sit, ad §. 912. 913. ubi de suppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abscessu natus, quia & major putredo adest hic solet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam sanguinis per hoc viscus transmittendi: adeoque augetur quotidie ascites purulentus, & omnia viscera macerata in pu-

trido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis sequatur, ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum est, ne animi deliquium & subita mors sequantur illo tempore, dum abscessus rumpitur: venæ portæ enim rami antea a vomica pressi, nunc pure elapso liberi, a sanguine impetuosi irruente rumpi facile poterunt, præcipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quasi semi exesi.

Facile ergo patet, tale malum pariter insanabile esse, neque & hic curam palliativam multum boni facere posse.

§. 940. **Q**uoties vero suppurata materies & ichor, exesis finibus meatuum biliosorum, in horum amplitudinem, indeque in intestina fluxerint, pro varietate affectatæ viæ, vomitus foetidos, putrefactos, purulentos, ichorosos, albi, cinericei, fusci, flavi, nigri coloris, vel similes alvi evacuationes producant, cum summa virium jactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.

Cum meatus biliosi, sensim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet satis, purulentam materiam, semel hos meatus ingressam, declivi via in intestinum duodenum venire posse, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum intestinorum tractum, sicque per alvum expelli.

Bonum quidem est, purulentam materiem expelli de corpore, verum sæpe, antequam exeat, magnam hujus visceris partem depasta jam fuit suppuratio, & locus ille ulcerosus ad perfectam depu-

rationem deduci nequit, sine qua consolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri posset, sæpe per validam suppuratiōnem tantum de hepatis substantia perit, ut postea ejus functiones ad sanitatem requisitæ restitui nequeant; unde facile patet, & in hoc casu in angusto spem esse.

Majus autem minusve discrimen demonstrat copia & qualitas materiæ evacuata: si enim ingens quantitas boni cæteroquin puris sic subito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per

suppurationem consumtam esse, adeoque & tunc magnum discrimen adesse. In juvene, ob neglectam in initio morbi sanguinis detractionem, purulenta hepatitis laborante, non potuit omni arte funestum exitum avertere *Tulpius* (u), licet pus per alvum exiret, & sub finem morbi æque liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichorosum, foetidum, & varii coloris exit, intelligimus pessimam conditionem loci ulcerati; imprimis si simul subita sequatur virium jactura, quæ & in phthisi consummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funesti morbi periodo, comitari solet. Ita enim quandoque tota substantia hepatis in saniem conversa exit, ut sola membrana externa, sed crassior facta, superesse inventa fuerit, cavum saccum referens; qualia exempla plura recenset *Bianchi* (vv).

Unde *Aretæus* (x), postquam monuerat, hepate suppurato quandoque pus ad intestina converti, recenset diversitatem materiæ per alvum tunc evacuatæ, malo fere semper cum eventu: simul indicat, læso insigniter per suppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam post ulcus hepatis, etiam sanatum, hydrops tamen sequitur. Tunc autem bonam spem habet tantum: Si omnia remittantur, pus album, leve, æquale, inodorum venter deiciat, cibaria vero concoquat. Hæc enim signa bonam suppurationem cum viscerum integritate superstitæ demonstrant.

In tali casu illa, quæ blande detergent ulcerosum locum, omnemque putredinem arcent, usum habent; qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. **S**I vero in Venæ Cavæ exesos fines, hinc in ipsam, denique in massam sanguinis eadem liquida (940.) se effuderint, miscuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, symptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates summæ; pulsus omni modo malus; perturbatio omnium functionum simul; mors improvisa. Novus iterum Icterus.

Notum est, venam cavam inferiorem hepatis substantiæ quasi innasce, & dum ex hepate egreditur per diaphragma transire, & illico abire in sinum venosum dextrum: adeoque si subito boni etiam puris copia sic misceatur sanguini venoso, illud momento post pelletur per pulmonis angustias, ibique poterit hære, & subitam suffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave sanies, sic sanguinem inundet, & cum illo per totum corpus distribuatur, intelligitur facile, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere simul & semel, ac tenera pulmonum & encephali vasa ab acri humore per illa moto erodi posse, unde subita & inevitabilis mors fiet. Si vel sola blandi chyli major copia, sanguini subito permixta, febrem excitare possit (vide §. 586. r.), si materia critica soluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non me-

tuendum erit ab ichore corrupto sanguini affuso?

Ubi autem sensim sanguini miscetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui posset per urinas, vel per metastasin ad loca minus periculosa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* observata videntur suadere, non fieri facile in hoc casu salutarem metastasin. Per urinas autem quandoque exire posse, *Aretæus* (y) monuit, dicens: Si vero ad interiora repat abscessus, longe medico natura præstat: aut enim ad intestina, aut ad vesicam pus convertet: verum multo innocenter est ad vesicam via. Et postea subjungit, ubi de excretionem materiæ purulentæ in hepate collectæ per alvum egit: Optimum vero est, per urinas crisis fieri, securior enim & minus noxia est hæc puris via.

§. 942. **Q**UO quidem casu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem usus eorum, quæ vires focillant, putredini resistunt, humida restitunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, summum metum esse, ne cacochymia purulenta onustus sanguis pessima mala faciat: longe magis si pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in saniem putridam. Sola indicatio medica tunc hæc est, eluere de sanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blande detergentis exhibita; putredinem hic maxime metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem possibile est; simulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores suppeditare corpori in locum illorum, quæ jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetosa coctum, juscula carniæ cum succo Citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryza, aveæ &c. dilutum, tunc præ-

reliquis profunt. Spiritus acidi fossiles, imprimis ex sale marino, alcoholis vini tripla copia permixti, & repetitis destillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficacissime; Laudantur tunc & aquæ minerales, quatenus per omnia fere vasa mobiles, absterguant, abluunt, & per urinæ vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari solet hunc morbum, & observant omnes practici, aquas illas, cæteroque quin adeo salubres, nihil prodesse, nisi tantum de viribus vitalibus adhuc superstit in corpore ægro, ut moveri possint. Formulæ tales, quæ in hoc casu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. **A**T si ultima obtinet mali species (936. num. 3.), tum deprehensus tumor, lino, ferro ignito, causticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & suppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomitum perventum.

In hoc casu quantocius via puri in hepate collecto paranda est: optime enim *Aretæus* (z) mo-

nuit: Si extra feratur abscessus, non secare utique malum est: si enim ita sinatur, a pure jecur eroditur,

[u] *Observ. Med. Lib. II. cap. 27. pag. 121.* [vv] *Hist. hepat. parr. 2. cap. 6. pag. 177.*
 [x] *De causis & signis morb. diuturn. Lib. I. cap. 17. pag. 44.* [y] *Ibidem.* [z] *Ibidem.*

ditur, nullaque mortis dilatio est. Interim tarpem, cum adeo sanguinolentum viscus hepar sit, & omnium venarum originem, & ipsius sanguinis fontem, in hepate statuerint Veteres Medici, hinc summum periculum metuebant a sectione; unde *Aretaeus* (a) mox subjungit: Si secare autem malis, profuvit sanguinis periculum instat, statimque hominem perdi contingit, nam sanguinis e jecore profusio nullo modo coerceri potest. Ideo voluit sectionem instituendam esse ferro candenti, ut simul & secaret & combureret, atque ita metuendam haemorrhagiam cauterio actuali compesceret, eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (b) in eodem casu, quum hepar maximum fuerit, & extrorsum prominuerit, inuri iussit. Interim tamen videtur a sectione prudenter instituta non tantum periculum esse lethalis haemorrhagiae: dum enim pertunditur talis abscessus, cultelli vel lanceolae apex haeret in sacco pleno pure, quod remouet ad magnam satis distantiam membranam puscoercentem a vasis suppositis. Praeterea observata docent, viscerum totam substantiam per abscessus purulentos quandoque consumi, absque ulla haemorrhagia, licet maxima etiam vasa sanguinea adsint. Docet hoc phthisis, in qua saepe totus pulmo consumitur, antequam moriantur, nec tamen haemorrhagia pereunt: & in hepatis abscessu, quo pertuso libra una & media puris effluerat, & in cuius cavo post mortem pugnus circumrotari poterat ab-

que ulla resistentia, mirabatur *La Motte* (c) nihil sanguinis exivisse. Praeterea *Aretaeus* (d) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad parvis locum: verum haemorrhagiae metus tantum esset a vasis exesis, vel cultello laedendis, quae in profundo haerent vomicae; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo haemorrhagia metuenda foret. Porro si eschara sic inuratur, aliquot saepe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus separata cadat, quod non sine magno dolore fit: imo saepe tali eschara jam decidua, adhuc scalpello opus est, dum nondum saccus ille purulentus apertus est: qualis casus habetur apud *Bianchi* (e), ubi caustico potenciali quamvis profunda eschara inusta fuisset, tamen adhuc scalpello pertundi debebat. Cum autem hoc in casu periculum in mora sit, patet, sectionem ustioni praefendam esse. Praestat autem prius scalpello dividere integumenta abdominis, ut abscessus pars prominens in conspectum veniat, & tuto dein absque ulla laesione partium vicinarum pertundi possit.

Cum autem eventus periculosi huius mali incertus sit, & qualitas puris emissi fere tantum docere possit, an aeger superstes esse possit, vel non; monendum prius est, certam initiare perniciem, nisi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abscessu, certam salutem promitti posse. Sic Medicus prudenter suae famae consulat.

§. 944. **S**I tum album, aequale, laeve, inodorum, specillum non colorans, pus extrorsum exit, spes est: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.); simul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recensentur hic boni puris notae, de quibus antea ad §. 387., uti & alius in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adesse putredinem, sed per benignam suppurationem extrema vasorum, infarsa sanguine limmeabili, separata esse, adeoque spem esse sanationis, licet tamen nondum absit metus: nam & bona suppuratione in hoc viscere possunt exhauriri omnes vires, & sensim contabescere

aeger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognosis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo de Abscessu, ad numeros in textu positos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quae ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulae quaedam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. **S**I autem flavus, fuscus, lividus, niger, foetidus, specillum colore iridis inficiens, saniosus, amurcosus ichor prodit, sensim exedetur jecur; consumetur aeger; fientque fere eadem symptomata (941.).

Omnes enim haec dotes puris educti designant illud degenerare a conditionibus boni puris praecedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recensentur in textu haec diversitates puris emissi, periculum infausi exitus crescit, & major corruptelae gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, pessimam debere esse conditionem loci, in quo corrupta talis materia haeret, & saepe satis diu.

Interim tamen & observata medica docuerunt, quandoque evasisse aegros, licet aperto abscessu praeter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, postquam calefacto admodum corpore pedes aquae frigidae immerisset, orta fuit febris, quae tandem abscessum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marcescebat. Aperto dein abscessu & educto pure, dum renova-

batur apparatus Chirurgicus, exhibat materies sanguinolenta, spissa admodum, quandoque flava, amara, omni dote biliosa, & semper aderant flocculi, qui ipsam hepatis vasculosam substantiam manifeste referebant. Ne autem stagnans in hoc ulcere materia resorberetur & sanguini denuo admisceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertusam, & obtuso apice instructam, immisit aperturae ulceris peritissimus Chirurgus, ut sic liberrime semper exire possit collecta materia: ne autem excoiaretur a depluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quae haecenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat solita torositas corpori sensim, & brevi consolidabatur ulcus (f). Verum notatur in miro hoc casu, vomitum haerisse in anteriori & convexa hepatis re-

E 2 gio-

[a] Ibidem. [b] De Internis affection. cap. 30. Chart. Tom. VII. pag. 661.
[c] Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 227.
[d] Loco paulo ante citato.
[e] Hist. hepar. parte tertia Tom. I. pag. 168.
[f] Académ. des sciences l'année 1730. Hist. pag. 53.

gione, nec recensentur talia signa, quæ magnam putredinem simul adfuisse docerent.

Quandoque & alius liquor præter pus exivit, superfluite ægro. Ita *Lysivus* in Epistola ad *Celeberrimum Bartholinum* (g) notat, quod, hepate suppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copiose erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus stylum profunde in ulceris cavum demitteret, aquæ citrinæ copia ad tres libras & ultra profluxit; quo fluxu cessante, pus iterum prodit, & perrexit ultra annum exire, sed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fistula.

§. 946. **A**Tque rursus si post inflammationem jecinoris adsunt conditiones (392.) scirrhus ibi nascetur: qui tumore, duritie, incremento, & suam sedem, & vicina lædit, hinc iterum eadem fere mala, sed lenta producit; mollibus non auscultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac sede affecta: præcipuum scirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in scirrhum abeat ad §. 392. dictum fuit, & in morbis inflammatoriis, hætenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui sola mole & pressione vicinorum vasorum molesti sunt, & viscerum, in quibus hærent, functiones turbant. Frequenter autem tales scirrhosus indurationes in hepate invenire, & ipse in cadaveribus vidi, & fide dignissimæ aliorum observationes testantur. Alia occasione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabiliarium sanguinis, & bilis, scirrhum originem frequenter dare; sed & hæc sæpe hepatidem producit (vide §. 916.). Accedit præterea, quod lentiori impetu sanguis venarum portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel sponte sua, vel per venarum sectiones, aliaque velocitatem circulationis minuenda remedia, nimis cito sopitur, antequam solutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna suppuratione separatum, tunc talis scirrhosa durities in hepate manet, & postea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatidis exitum optime notavit *Aretæus* (k) dicens: *Verum si a phlegmone hepar non suppuratur, nemini dubium fuerit, tumorem durum subsistentem (loco ubi Petrus legit τρυφώδης temporis progressu) in scirrhum mutari ac stabiliri; quando continuus dolor non infestat, quumque adest, obscurus sentitur.* Et postquam varia mala, quæ scirrhum hepatis comitari, vel sequi solent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops.* In hydropicorum autem cadaveribus frequentes inventum fuit hepar scirrhosum, uti postea in Capitulo de hydrope ad §. 1229. dicitur. Quandoque hepar scirrhosum redditum immaniter mole augetur simul, qualem casum habet *Bonetus* (l) mulieris, cui post ulcus sub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter consolidatum, dolor circa hepar obortus est, & tumor, qui sensim auctus icterum producebat; frustra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in sella, dextro latere versus terram reclinato, federe cogeretur. In cadavere totum

Unde apparet, semper quidem magnum discrimen adesse, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum prælagiri, ubi putrida exit sanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (h) statuit: *Quibus hepate inusto velut amurca exit, lethale.* Fæx autem illa nigricans & subpinguis, quæ in oleo olivarum expresso subsidet αμύρην dicitur, uti patet ex *Dictionary Erotiani* (i), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Designat autem talis amurcosa materia, aperto abscessu profluens, ipsam hepatis substantiam in putrilaginem diffluere.

hepar scirrhosum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii similes casus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exsuccum instar corii rigidi, sed contractum & mole insigniter minutum. Mira hepatis facies deprehensa fuit ab Eruditissimo Medico *Cornelio Henrico Velfe* (m) in cadavere hydropicæ mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni sua superficie tam gibba quam concava asperum tuberculis solidis & sibi mutuo fere contiguis, quæ ex basi latiori, ipsi hepatis substantiæ infidente, in apice obtusos & rotundos desinebant: in hepatis discissi interioribus nulli scirrhi nec vomice repertæ fuerunt. Nec tamen misera hæc mulier de molestiis in hypochondrio dextro conquesta fuerat, sed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondri dextri percipere potuerit.

Facile autem patet, tales tumores scirrhosus premento vasa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recensita fuerunt, nisi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, scirrhosus autem lentissime solet incrementum accipere. Frequentius autem scirrhosæ tales indurationes in hepate nascuntur, quam forte creditur, imprimis si febres autumnales, post fervidissimam ætatem epidemice grassantes, nimis cito corticis peruviani usu supprimantur: solet tunc superesse color ictericus in oculis, ponderis prementis sensus circa præcordia, auctus repleto post partum ventriculo. Nisi tunc subito solventissimis remediis, ad §. 924. laudatis, magna copia & diu sumtis, succurratur, indomabilis postea scirrhosus manet; languent tales ægri diu, pallidi, subicterici, & sæpe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam scirrhosus diu hic hæsit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitur, per vomitoria v. g. purgantia valida & similia, in cancrum degenerat, uti antea in scirrhi historia dictum fuit. Si jam

(g) Epist. Tom. Barthol. Tom. II. pag. 616.

(h) Num. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 278.

(i) Charter. Tom. II. pag. 110.

(k) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. cap. 11. pag. 47.

(l) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Observ. 3. Tom. II. pag. 210.

(m) In Dissertatione Inaugurali de mutuo ingressu intestinor. & aliis machinæ humanæ extraordinariis Lugd. Batav. 1742.

jam applicentur illa, quæ ad §. 499. de horrendis Cancro exulcerati, omnia vicina depascentis, effectis dicta fuerunt, ad sedem in hepate occupatam a simili malo, satis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors sequi debeat. Quandoque observatum fuit, post icterum diuturnum horrendos nasci in abdomine dolores, sanguinem magna copia sursum & deorsum exire, unde animi deliquium &

mors: tunc verosimile videtur, cancrum acrem ichorem erosisse vasa. Bonetus (n) ex Ballonio talem casum recenset, ubi hepar post mortem, cancro modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in casu Icterus perpetuus scirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. **U**nde patet, id malum per sua signa cognitum (§. 946.) mitissime tractandum, sanari vix unquam.

Quando de scirrhu agebatur, patuit, quanta sit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manibus accessus datur, & epithemata, frictions, fumigia adhiberi possunt: simul constitit, quanta cautela opus sit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cum tantus metus sit in scirrhu, inveterato imprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo est, summa prudentia opus esse, ut talis morbus tractetur, & sola illa tuta esse, quæ absque acrimonia, absque augmento velocitatis humorum, solvendi vim exferunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & simul patet, talibus remediis incipientem in visceribus scirrhum superari posse, non vero sufficere, ut durissima & lapidea fere moles scirrhuosa in hepate tollatur. Unde & Galenus (o) dicit: *Hepatis*

autem scirrhum, incipientem quidem, sæpe curavimus, inveteratum vero neque ipse sanare potui, neque alium novi, qui posset. Omnes enim ita affectos omnino sequitur hydrops. Plurimi autem longioris temporis spatio intereunt, nonnullos vero brevi perire vidi, quibus alvus multa dejiciebat. Notandum autem, quod Galenus inveteratum scirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam durasset, nam in textu habetur ἔκταβέρτα δ' εἰς πλείους ἡμέρας, quod non adeo longum temporis spatium significat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periisse illos, quibus scirrhu in cancrum jam degenerante acris ichor in intestina depluens immedicabilem & subito lethalem hypercatharsin fecerat.

§. 948. **S**I autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio hæsit, calculo scirrhu exiguo, pustulæ, exiguo abscessui, originem dabit: quæ per se parum, sed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatomæ, & imprimis injectiones *Ruyfchiane*, viscerum fabricam ex vasorum textura constare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: sed & in partibus corporis humani, hac arte præparatis, per microscopia manifeste videmus, vasa in omni fere puncto ramulis emissis inter se communicare, atque ita obstructione exigua nata in quodam loco, non illico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, sed per alios vasorum ramulos liberos, per anastomosin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obstructione statim insigniter lædi posset viscerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatio hæsit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur, dum tamen in loco affecto similes effectus producit; licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus scirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate secreti, imo & sanguis venæ portarum humorem fecernendum continens, adeo in concretionem calculosam pronus est, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus scripta illorum, qui

in cadaveribus demortuorum causas morborum scrutati sunt, invenimus satis frequenter repertas fuisse, & in hepate, & in aliis visceribus, leves tales vix animadverforum morborum reliquias, quæ nullis indicis in viventibus se manifestaverant. Idem toties observaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremptorum hominum cadavera in usus Academicos quotannis dissecant. Interim tamen & hoc verum est, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipsi adjacentia vasa, effectu quidem non adeo sensibili, dum pacato motu per vasa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vasa simul plus distendunt, tunc in omni ambitu duræ talis tuberculi facile inflammatio nascitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt: Sic observamus scirrhum in mammis in corporibus euchymis sæpe per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia causa febris excitata movet celerius sanguinem, augetur subito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a similibus causis, licet in initio levibus, multa mala produci posse.

§. 949. **T**andem etiam inflammatio hepatis desinit subito in mortem, si causæ inflammationis tam validæ, ut nihil per totum jecur transire queat, febre simul intensa urgente: tum strictum ad fines, dilatatum ad vasa hepar, nullam functionem obit; fit Icterus subitus & ingens; rumpuntur vasa; effunditur sanguis & bilis; moritur illico æger. Id futurum prædicit. 1. vis morbi in hepate cognita; 2. summa & subita resolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut secessus sanguinis, bilis facis amurcosæ, viridis, nigræ, foetidissimæ, cadaverosæ; singultus magnus perpetuus; febris intentissima; sitis inextinguibilis; subitus admodum pallor.

Tom III. Pars II.

E 3

Huc

[n] Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 16. Observ. V. Tom. II. pag. 299.

[o] Lib. II. method. medendi, ad Glaucon, cap. 7. Charact. Tom. X. pag. 380.

Hæc usque considerati fuerunt, diversi hepatitidis exitus, dum vel in sanitatem benigna resolutione (§. 922.), vel coctione & excretionem materiae morbosæ (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta suppuratione (§. 933.) vel relicto scirrho (§. 946.). Superest jam, ut consideremus, quomodo pessima hepatitis quandoque mortem, & subito quidem, producat, ut medela efficaci illico adhibita succurratur, vel saltem, si arte omni major morbus fuerit, ex signis observatis mortem brevi fecuturam prævideat Medicus, & prædicat, sicque omni culpa vacet. Ideo Hippocrates (p) monet medicos, ut Prognosi formandæ in morbis incumbant seduli, cum sanos omnes ægros facere nemo possit: *Sic enim omnes eum merito admirabuntur, & medicus optimus censabitur. Namque & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, ex longo tempore singula premeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si præviderit, prædixitque, omni prorsus culpa vacabit.*

Ubi ergo materiae inflammatoriae, angustiis vasorum impactæ, tenacitas maxima est, & copia tanta, ut obstruendis omnibus vasis sufficiat, simulque febris valida urgeat sanguinem in loca obstrueta, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in intestina impedit; unde subito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar sit, & mollia omnino ac pulposa vasa habeat, illa, jam distenta ultra modum, tantam vim sustinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effiundentur humores in cavum abdominis, & cita mors sequetur. Præterea in tali casu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangræna adest (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validissima autem talis, & subito perimens hepatitis, raro fit, nisi ubi subito tenax materies, fusa & mobilis reddita, in hepar irruit, & simul ac semel omnia ejus vasa opplet. Ita Hippocrates (q) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo nasci hepatitidem, ut æger animam subito efflet. Subitam talem vasorum rupturam, & enormem hinc hæmorrhagiam pariter in hepatitide metuisse videtur Aretæus (r). Sic enim habet: *Sanguinis utique profusio ex hepate omnium maxima sunt: venarum enim radicatio (est); neque in ipso valida phlegmone haud ita frequenter, neque in partibus magis præcipuis oritur, homo enim vita excedens prævenit.* Et paulo post subjungit sequentia: *Si vero a majori causa, plaga vel continuis corruptionibus multorum vitiosorumque ciborum, ebrietate, vehementi refrigeratione, phlegmone in portis jecoris fiat, celerrima pernicies.* Ita etiam si caloribus æstivis, vel validissimo corporis motu, pinguedo omenti fusa magna copia & impetu in hepar ruat, & difficilius transire potens per vasa minima, obstruat ultimos venæ portarum fines, ruptis vasis, subita mors fit. Calido æstivo tempore hoc quandoque observatur in armentis, quæ lætis in pascuis pinguescunt: incipiunt languere, angustati subito, vertiginosa fieri, oculi flavescunt, paulo post concidunt mortua, & totum abdomen plenum sanguine

invenitur. In equis, imprimis obesioribus, post quietem subito validissimo cursu exercitatis, idem quoque contingit satis frequenter, & pariter sanguis extravasatus, quandoque & fusæ pinguedinis aliquot libræ inventæ fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funesti talis in hepatitide eventus sunt:

1. Si v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeso, calidissima tempestate, & exercitio corporis, stagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel si quis sudante post validum motum corpore frigidissimæ aquæ se immerferit subito, tunc novimus tales causas prægressas fuisse, unde jure tale malum metuitur. Si tunc subito ingens anxietas, ob denegatum sanguini venæ portarum per hepar transitum (vide §. 631.), sequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flavescere incipiant, febris valida infurgat, novimus jam adesse illum morbum, & quidem periculosissimum.

2. Signa hic recensita docent, vel vasa rupta sanguinem larga copia fundere, tuncque summa illa & subita virium resolutio observatur, & subitus pallor oritur in vultu; vel, gangræna nata, omnia jam putrescere. Quandoque, ruptis vasis hepatis, sanguis in cavum abdominis delabatur; aliquando & in intestina vel ventriculum venit, tuncque sursum vel deorsum expellitur. Memorabilis talis casus habetur apud Vesalium (s) de celebri jurisconsulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnulla per transfennam percunctatus fuerat de morbo suo Vesalium, qui circa hepar hære obstruendum dixit, promisit se sequenti die ad futurum Anatomicae demonstrationi, circa viscera abdominalia instituendæ, ut nempe morbi sui sedem attente consideraret. Verum eodem die, paucis postea horis inter coenam de mira corporis imbecillitate conquestus fuit, ac impedita respiratione, & paulo post exspiravit. Vesalius sequenti die tam subitæ mortis causam in cadavere inquirens invenit, universum corporis sanguinem adhuc calentem in peritonæi cavum confluisse, rupto venæ portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis asperum, & tota anterior jecoris pars, & universa sinistra sedes, instar lapidis indurata erat; posterior vero pars, ubi vena cava hæret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vasa, an non idem metuendum erit, dum subito infarcto toto hepate febris acuta urget sanguinem valido impetu in loca obstrueta? In Epidemicis Hippocratis (t) talis casus habetur, qui hoc docet. *Charadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copiosa sursum & deorsum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus observabatur, signum dans, sanguinis transitum ex liene per hepar impediri: eadem die sanguis ad congii mensuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti sanguinis excrevit; aderat autem anxietas circa cardiam, quæ postea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; sub vesperam magna jactatio corpo-

(p) In Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 381. & c.
 (q) De Internis Affectionibus cap. 29. Charter. Tom. VII. pag. 659.
 (r) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. cap. 7. pag. 19.
 (s) In Epistola de rad. Chinae Tom. II. operum pag. 674.
 (t) Lib. VII. Ægypt. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 552. 557.

corporis præ anxietate: pedes frigescebant, pectore & capite incalescentibus, & instante jam morte parvis sudoribus diffuebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle sibi dixisset, oculis defixis, paulo post expiravit. Qui omnia hujus morbi phenomena considerat, non dubitabit, ægrum hunc acutissima hepatitide laborantem, ruptis vasis sanguine per alvum effuso, subito periisse. Unde & in *Coacis* (u) dixit: *Sanguinem splendidum dejicere, malum est, tum alias, tum si quis dolor adfuerit.* Et alibi (vv) *Letale autem & album sanguinem dejicere, multa grumosa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore satis indicent bilem non venire in intestina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (x) sanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intensissima, & siti inexplebili, per alvum olidissima & cadaverosam foetorem spirans amurca exit, certo novimus hepa-

tis inflammationem in gangrænam abiisse, totumque hoc viscus pessima putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem instare. Singultum autem in hoc morbo pro pessimo signo haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis comititur. Verum & singultus oriri potest ab effuso copioso sanguine, uti alia occasione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex pessimis illis symptomatibus, dum hepatitis in subitam mortem tendit, habet *Aretæus* (z) dicens: *Ignis enim profundus, obscurus, acer, pulsus torpidi, doloris species varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum velum adactum esse videatur; interdum torminibus similis est: rursus vero interdum dolor cum summa gravitate conjungitur, atque inter dolendum prostratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti sunt, plumbeo quasi &c. magna est in corpore segnities, extrema frigent, tremor adest, horrores, singultus inanis convulsivus, icterus, mera bilis, totum corpus bilioso colore perfunditur.*

§. 950. **E**X his omnibus expositis (§. 914. ad 950.) intelligi possunt infinita symptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viscera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digestionis, assimilationis, nutritionis, refectionis sanguinis, excretionis alvinæ, pendent. In Hepate triplex, facile in calore putrescens humor, sanguis multus & solutus, bilis vesicularia, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: sinibus biliosis obstructis facile liquor Portarum biliosus in Cavam transit. Tum ex iis solis perspicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile sanetur, & quando? Cur sæpe sit pertinacissimus? Cur sæpe cito, sæpe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulsione, præcedentibus, appareat, quiescat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem? Cur dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanetur? Cur missio sanguinis tam parva hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum sit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrorsum elevationes? Cur color oculorum, urinæque tam cito icterum præsentem & abeuntem designent? Cur vitia inflammatoria, suppuratoria, gangrænosa, scirrhusa, cancrofa, lienis, ventriculi, omenti, mesenterii, intestinorum, semper ipsum hepar adeo violenter infestent? Cum tam enormiter vitia inflammatoria hepatis vicissim & scirrhusa illa afficiant? Cur jecur tam imensum augeri, tumere, iterumque exsiccati possit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab dydrope extenuatio, & exsiccatio hepatis, cum prætumido lienis? quæ dysenteria hepatica? &c. sunt enim infinita, quæ huc spectant.

Sequuntur jam Corollaria quædam practica quæ ex illis, quæ hætenus de hepatitide dicta sunt, sequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex imprimis discrimen observaverunt medici: vel enim aderat validior sanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, respiratione cita, anhelosa; pulsu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quæ humorum copiam & motus celeritatem minuunt, insigniter prodesse, ut venæ sectionem, diluentia, nitrosa &c., & sæpe feliciter per artem sanari hos morbos, licet in initio invaderent summo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus observatur pejus longe & periculosius, ubi illico vires prosteruntur: calor longe mitior adest,

sæpe & frigus extremorum, anxietas magna, pulsus celerrimus, debilis, maxime inæqualis, sæpe quasi evanescens sub digito tangentis medici, sitis sæpe vix ulla. Has febres ob subitam illam, etiam in robustis, virium prostrationem, absque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt medici, & non sine ratione. Docuit jam observatio, in talibus febribus profuisse illa remedia, quæ vires oppressas erigerent, & aromatico stimulo incitarent utcumque: scordium, ruta, angelica & similia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum successu, dum larga copia aquæ infusa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus sudor solbat sequi, per quem surgebant vires vitales, & expellebatur sæpe de corpore epidemicum illud miasma,

E 4 quod

(u) Num. 605. Charter. Tom. VIII. pag. 383.

(vv) Ibidem Num. 511.

(x) Aphorism. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 111.

(y) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. cap. 7. pag. 19.

quod omnia hæc mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria sanguinis spissitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & summo periculo exponerentur ægri. Unde Sydenhamus, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo infurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac sudoribus vi expressis perdebant plures ægros, qui bona medendi methode servari potuissent.

Cum autem in hepatitide magna sæpe adsit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero transitu per venam portarum impediri, vel turbari saltem, debeant omnium viscerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas simul adsit ob corruptam sæpe in hoc morbo bilem, circa præcordia hærentem (vide §. 661.), minus periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe ægrorum damno. Sedula observatio causarum hepatitidis (§. 916.) & effectuum (§. 918.), qui simul signa morbi præsentis sunt, non patietur, attentum medicum hic falli.

In hepate triplex &c. Bilis inter humores inquinatos corporis acerrima est, & cito putrescens (z); sanguis ipse venæ portarum proxima bilis materiem continet: verum bilis efficacia talis est, ut sanguinem solvat; unde post diuturnum icterum, soluto nimis sanguine a bile admixta, solet immedicabilis hydrops sequi. Præterea sanguis venosus, ab intestinis & ventriculo redux, continet fluidissimam partem, quam venæ mesentericæ resorpsierant; ex lienæ per venam splenicam veniens sanguis dilutus est & attenuatus; omenti sanguis venosus habet in se resorptum tenuissimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare sanguis venæ portarum dilutus sit & solutus, quamvis venosus jam redditus perdiderit multa, per arteriosas secretiones inde ablata: omnibus enim bene consideratis, videntur plura reddi huic sanguini, quam inde secesserant. Verum talis sanguis, in maximo trunco portarum venæ & majoribus ejus ramis, obstructo hepate, stagnans, in loco adeo calido, respirationis perpetua actione conquassatus, proximam bilis, facile putrescentis, materiam continens, cito corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933. dictum fuit, suppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit, sed potius metuenda est funesta putredo.

Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas. Quam larga superficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum est: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis fursum premitur in thoracem quam sinistra (a). Præterea diaphragmatis superficies abdomen spectans undique tegitur peritonæo, præterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (b). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma sæpe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 936. 5. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Præterea venæ cava inferior hepatis innascitur, & ubi ex

hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit sinum venosum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos insignes & vicino cordi nocere posse.

Finibus biliosis obstructis &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales secretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venæ portarum in ramos venæ cavæ, per hepatis totam substantiam distributos, pergit, sicque in cavam, sinum venosum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a sanguine venæ portarum secreta, ipso sanguine sit tenuior, si obstaculum hæreat circa fines biliosos, patet satis, quod facile materia hæc biliosa una cum sanguine dilabatur in venam cavam, totamque sanguinis massam cachexia biliosa inficiat. Verum quidem est, canales bilem a sanguine venæ portarum secretum ferentes difficilius obstrui, cum ex angustis in latiore canali parte sit hujus liquidi motus; sed circa ingressum ductus communis in intestinum duodenum major angustia est, & ibi sæpe nascuntur obstacula. Præterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipse sanguis venæ portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinatur in calculosam concretionem, quæ semel nata, & aucta quotidie, has vias obstruere possunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, suppuratorii, scirrholi, steatomatosi &c. premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quæ ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obstructis canalibus biliosis, transitus fit materiæ biliosæ in venam cavam, sic & obstaculo nato circa ultimos fines venæ portarum, ita ut sanguis in venam difficulter transire possit, quandoque videntur sic dilatari rami secretorii bilem vehentes, ut & sanguinem transmittant, qui tunc in duodenum exit sæpe larga copia, & fursum vel deorsum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate imprimis difficilis talis transitus sanguinis ex ultimis finibus venæ portarum in cavam nasci solet, & puto, me in praxi tales casus sæpius observasse, & fere semper in macilentis hominibus, atrabiliarie temperie; imprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam salivæ exspuendo perdunt; quæ caterum deglutita sanguini redditur, unde secesserat. Vidi sic hominem, cui post anxietatem circa præcordia, & cardialgiam molestam, oriebatur sanguinis vomitus, & paulo post per alvum magna copia etiam exhibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in anatome satis versatis, lustravi magna cura omnia viscera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam insignem labem in ullo viscere observavimus. Plures postea tales casus vidi, sed non semper funestos; imo plurimos vidi evasisse, & postea satis sanos vixisse, licet tam valida sanguinis evacuatio contigisset, ut convellerentur præ inanitione subita vasorum. Facile tamen patet, semper magnum discrimen adesse, licet & multi evadunt post talem sanguinis vomitum vel secessum. In omnibus illis vomitum cruentum præcesserat tensio abdominis molesta, & diu afflixerat cardialgia, imprimis repleto ab assumtis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet

(z) H. Boerhaav. Institut. Medic. §. 99.
(a) Albin. Hist. Muscul. Lib. III. cap. 81. pag. 300.
(b) Ibid. pag. 302.

in hepate hæret obſtaculum, præcipuum tamen ægritudinis ſenſum circa cardiacam percipi ab ægris, unde & illud ſymptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel eroſis vafis, ſanguis effunditur, ſed dilatatis vafis bilioſis exit in duodenum; unde & illa, quæ in anguſtis finibus venæ portarum hæferant infarcta, omni preſſione ſanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vaſa majora (vide §. 140. & 400.) & ſolvitur feliciter hepatis obſtructio.

Similia in præxi videns incepti intelligere, quare Hippocrates (c) dixerit: *Quicumque ſanguinem vomunt, ſi quidem ſine febre, ſalutare: ſi cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adſtringentibus.* Talia adhibui certe cum optimo ſucceſſu, ut dilatatis & diſtractis vafis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo ſanguine evacuato, ægrisque talibus multum debilitatis, vaſa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, ſponte ſua contrahantur. Alius adhuc apud Hippocratem (d) memorabilis locus habetur, qui huc ſpectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiacæ, hepatis, partium circa umbilicum, excreto ſanguine (per alvum deſecto forte) ſervantur, non autem excreto, moriuntur.*

Quam varia, quam multiplex, Icteri idea? Quid icterus ſit, & quomodo mutato colore corporis, & imprimis in tunica adnata, diſtinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem ſupponit vel impeditam ſecretionem bilis a ſanguine venæ portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis ſecretæ in inteſtinum duodenum. Primum ergo diſfert icterus, prout bilis hepatica vel cypſtica, vel utraque, in ſanguinem regurgitat: deinde & diſfert pro varia indole ipſius bilis, cum & illa colore, & aliis ſuis attributis, admodum diverſa eſſe poſſit.

Verum ingens varietas icteri eſt ratione cauſæ, quæ ſecretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in præcedentibus, talem cauſam quandoque eſſe inflammationem, & quidem iterum vario intenſitatis gradu diverſam: deinde & ſuppuratio, inflammationem ſequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diverſis viis, quibus pus, in hepate collectum, ſibi parat exitum, recenſitæ fuerunt icteri ſpecies variæ. Ultimo & ſcirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam ſimul, conſideretur, partes hepatis vicinas, & imprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a ſimilibus cauſis tumentes, bilis exitum impedire poſſe, patebit fatiſ, quam multiplex icteri idea ſit, & quod idem nomine morbus a diverſiſſimis producatuſ cauſis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi inſtituendæ, uti & ad formandam Prognofin circa facilem vel difficilem, poſſibilem vel impoſſibilem, Icteri ſanationem.

Cur aliquando facile ſanetur, & quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui ſatis cito ſanantur, quando nempe cauſa illis producens levior eſt, vel obſtaculum, impediens liberum bilis exitum,

ſponte ſua removetur, vel ſaltem levi negotio tolli poteſt. Sic v. g. a leviori hepatitis, quæ per benignam resolutionem (§. 922.) vel coſtionem & excretionem cauſæ morboſæ (§. 923.), curari poteſt, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a ſacibus duris in colo inteſtino collectis (vide §. 918.), compreſſo ductu cypſtico vel communi ſit icterus, excuſſo foetu & expulſis ſacibus, ſponte ſua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facile curabilis obſervatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, reſpirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cypſide fellea bilis; mucoſa viſcida obſtant totam inteſtinorum ſeriem, tenax meconium magna ſolet copia aſeſſe; hinc ſæpe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facile in hepate vafis retrogreditur in ſanguinem, & ſic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus coloſtrum caſeoſum in duodeno hærens ſimile impedimentum præbet. Saponis veneti ſcrupulus in aquæ unciis tribus dilutus, addendo unciam ſyrupi cichorei cum rheo, ſi cochleatim detur ſæpius de die, ſolvit hæc concreta, abſtergit blande inteſtini latera, & ſimul hanc ſaburram per alvum expellit; ſicque cita ſequitur ſanatio. Imo & in adultis pituitofa colluvies in primis viis hærens, icteri cauſa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facile excutitur; de qua re videantur illa, quæ de cura glutinoſi ſpontanei §. 69. & ſequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam Hippocrates (e), illumque minimè lethalem & facile ſanabilem pronunciauit: Quandoque & contingit, bilem in cypſide fellea diu hærentem (ut in literatis ſedentariam vitam degentibus frequenter fit) inſpiſſatam & viſcidioſam redditam difficilius exire poſſe; tuncque Galenus (f) notavit, idem contingere veſicæ felleæ, quod in veſica urinaria a retenta nimis diu urina obſervatur, nempe illam quaſi paralyticam fieri, nec commode poſſe ſuarum fibrarum ope bilem jam ſpiſſiorem exprimere. Illis ſine febre icterus naſcebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujuſdam ſenſu; affirmatque Galenus, ſe tales, præmiſſis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, ſæpe uno die ſanaffe. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo cærulea potius quam flava bilis expellebatur, ſequente pariter ſanatione felici & ſubita.

Cur ſæpe ſit pertinaciſſimus. Si nempe cauſa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillime tolli poſſit, vel per morbum deſtructa fuerit, aut adeo mutata hepatis fabrica, ut poſtea bilis ſecretio & excretio nunquam rite perfici poſſint. In cadavere diſſecto cervicem veſicæ felleæ tophis obturatam vidit Benedictus (g): ſed noverunt Chirurghi, quam difficile ſit tumores in tophum induratos reſolvere, etiam in locis, ad quæ manibus acceſſus datur: turgebat autem hæc veſicula fellis ſero pellucido inſipido, quod ad ignem coagulabatur inſtar albuminis ovi; unde patet bilis

(c) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.

(d) Coac. Praenot. num. 296. Charter. Tom. VIII. pag. 366.

(e) De Internis Affectionibus cap. 40. Charter. Tom. VII. pag. 666.

(f) Lib. V. de locis affectis cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 594.

(g) Tabidor. Theat. pag. 38.

bilis bonæ secretionem in hoc ægro jam abolitam fuisse. Inventus fuit & ductus cysticus omnino con- crevisse, ita ut stilus immixtus per aperturam ductus communis nullo modo potuerit penetrare in ductum cysticum, nec vesica fellea, quæ bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compressa, vel guttula contentæ bilis exiit: imo discissa vesica fellea non poterat distingui ullo modo apertura ductus cystici ex vesica fellea exeuntis (b). Quandòque etiam, licet via ex cystide fellea in duodenum aperta sit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus æque incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du verney junioris* sequens observatio (i). In cadavere virginis triginta circiter annorum, post icterum nato hydrope ascite mortuæ, inventum fuit hepar obscure flavescens coloris, pro magna sui parte exsiccatum; vesicula fellea, in saccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copiosas, & materiam quandam partim glutinosam, partim lymphaticam & biliosam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti calore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum usque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in vesica fellea ad intestinum duodenum; & foemina, quæ agræ adfuerat morbi tempore, testabatur, per alvum exivisse, dum viveret, omnia similia his, quæ in cadaveris vesica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciæ icteri, licet viæ apertæ sint, ob insignem morbosam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a scirrho hepatis natum icterum debere esse pertinacissimum.

Cur sepe cito, sepe tarde admodum occidat. Ubi atrabilaria materies, in aliis visceribus collecta, soluta, & acris facta, impetu subito in hepar ruit, cita mors sequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis est, ut vel rumpantur vasa, vel fiat gangræna brevi totam visceris substantiam in putridum tabum resolvens, uti præcedenti paragra- pho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum est, tunc nisi ad exteriora tumeat & per- tundi possit, lentior mors, quamvis certa, sequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icte- rus est, ubi a scirrho calculosis concretionibus, atrabilaria sanguine tenacissimo sensim in hepar ag- gesso, producitur. Curavi sexagenariam mulierem, quæ per duodecim annos laboraverat ictero, in ini- tio per periodos redeunte, sed ultimo anno mane- bat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tinge- bat, solis oculis profundissima flavedine perfu- sis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus in- cuteret misera ægra. Pertinaci usque succi graminis feri lactis & similibus, verno tempore; æstivis men- sibus aquis spadanis; hyeme magna copia saponis veneti cum melle, tandem incepit solvi impacta hepatis materies, & secutus fuit alvi fluxus per in- tegros sex menses durans, & cum levamine omnium symptomatum: evacuabatur autem materia argilla- cea, olidissima, granulis asperis parvis, calculo- sis, undique respersa. Dum autem vires bono vi- ctu sustinebantur, & in lauta re constitutæ nihil deesset, a tam pertinaci morbo evasit, & supervi- xit sana satis per plures adhuc annos. Integro bien-

nio hanc medelam adhibuit constantissime, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab ægris possunt medici: tanto autem magis mirabar ægro- tæ longanimitatem, quod primis octodecim mensibus vix quid proficerent omnia hæc artis molimina, omnesque ejus consanguinei & amici sua- derent, ut missis omnibus remediis pacata mente expectaret mortem, quam certam & unicam ma- lorum medelam prævidebant.

Cur per vices accedat &c. Tales icteri in praxi sæpius occurrunt, primo satis leves, & longis in- tervallis redeunt; dein ingravescente malo rede- unt citius, & affligunt vehementius. In initio sæ- pe non detegitur a medicis, vel minus peritis, vel non satis attentis, morbus hic, dum post levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa præcor- dia, sequenti die levis flavedo in adnata oculi ap- paret, & urina parum coloratior mingitur; tales ægri optime postea se habere videntur, donec post aliquot menses, in quibusdam citius, in aliis se- rius, redeant improvise eadem symptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes molestiæ, quæ paulo ante adfuerant, cessent, hinc multi medici hunc icterum criticum crediderunt, & salutarem. Imo & *Sydenhamus* (k) minus re- cte hujus morbi causam intellexisse videtur: sub nomine enim colicæ hypochondriacæ, aut hysteri- cæ, illum morbum descripsit sequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor baud mitior, quam in Passione Colica Iliacave pri- mum obsidet, quem vomitiones sequuntur enormes, nunc viridis materie, nunc vero flavæ. His accedit (quod sepe observavi) major animi dejectio despe- ratioque, quam in morbo alio quocumque. Post diem unum alterumve facessit dolor, qui post paucas septi- manas revertitur, nibilo lenius sevens quam ante- quam solveretur paroxysmus. Icterus quandoque sa- tis spectabilem comitem sibi adsciscit, intra dies pauculos sponte evanescentem.* Hæc autem descri- ptio exactissime quadrat morbo jam adultiori, pri- mi enim insultus leniores fere semper esse solent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo fa- ciunt, de die tantum observabilem, nam ad lumen candelæ omnia leviter flavescencia apparent alba; verum in urina semper adest flavedo satis conspicua, etiam in primis hujus morbi insultibus. Cum autem frequentes habuerim occasiones hunc morbum vi- dendi, non inutile erit illum hic paulo accuratius describere.

In juniore ætate rarius occurrit, sed adultos, & in senium jam vergentes frequentius corripit; & præci- pue quidem illos, qui diuturno mœrore afflicti, vel & memores iras diu noctuque sub pectore versant: omnium maxime sedentariam vitam agentes (hinc literatis viris frequens morbus) uti & lautius vi- ventes, dum post pastum, pleno admodum ventri- culo, mensis assident prono corpore, sicque omnia abdominalia viscera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tensione molesta circa præcordia, & pon- deris quasi gravantis sensu: quibusdam aliquot a pastu horis acris satis cardiacæ dolor fit, quem vidi quandoque per plures menses præcessisse icterum talem periodi- cum. Observatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinæ parum plus colora- tæ.

(b) Medical Essays Tom. II. Num. XXI. pag. 310.
(i) Académ. de sciences l'année 1702. mém. pag. 193.
(k) Scis. IV. Cap. 7. pag. 207.

æ sunt, & per alvum biliosa excrementa deponuntur. Postea subito, nulla sæpe causa procataretica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiacam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas hæc symptomata duraverunt, remittunt, sed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibusdam vidi primo tali insultu totam faciem & pectus flavescere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, saturatissimo colore flavo, & satis commode se habent: quosdam & molestus dolor lumbos & latera obsidet, antequam icterici fiant, quod & videtur observasse Hippocrates (1) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor sine manifesta causa, icterici fiunt.* Post viginti quatuor horas, quandoque citius, quandoque serius, tales ægri commode se habent, & cum pondus illud gravans præcordia non amplius sentiant, integram sanitatem brevi futuram confidunt. Urinæ sensim fiunt minus coloratæ, flavus cutis color evanescit successive, & post paucos dies nihil omnino de morbo superesse videtur. In quibusdam etiam vidi intolerabilem pruritus adfuisse toto tempore dum corporis cutis bilis perfusa flavesceret. Verum post aliquot septimanas, quandoque etiam post aliquot menses, tota hæc malorum series eodem ordine redit; & ubi plures tales insultus passi sunt ægri, manet perpetuus icterus, subinde quidem ingravescens; sed non tam validis symptomatibus insultus stipatur: color ictericius tunc saturatissimus per universum corpus diffunditur, ipsa saliva amarescit (quod rarius tamen observatur), tandem procedente tempore nigrescunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere sensim magis magisque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, insultum hujus morbi adeo validum esse, & febrim comitem adeo intensam, ut vera hepatis inflammatio sequatur cum subita quandoque morte; aliquando & hepatis suppuratio adeo periculosa, qualis casus in actis Edinburgensibus (m) habetur. Frequentibus autem prior morbi decursus obtinet, tandem, nisi cruretur, lenta morte finiendus. Fæces alvinæ quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt esse albæ, griseæ, argillaceæ; quandoque in primis morbi insultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum simul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia hæc symptomata manifeste docent, morbi hujus causam esse impedimentum, quod bilis cysticæ exitum in intestinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, vesicam felleam distendit magis magisque, donec vel mole collectæ bilis, vel majori acrimonia stagnando nata, aut obstaculi impediens, in cervicem angustiores vesiculæ felleæ pulsæ, irritatione, oriuntur dolores, spasmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietissimæ jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concussionibus, & imprimis validissima pressione diaphragmatis & musculorum abdominalium simul agentium expeditur illud obstaculum bilis egressum impediens, vel bilis in cystide contenta retroprimatur in sanguinem; sic causa nimis distendens vesicam

felleam tollitur, vel saltem insigniter minuitur; sed icterus fit; & si causa, exitum bilis impediens, non fuerit simul remota, sensim iterum accumulata bile eadem redit tragœdia. Verum ubi sæpius in sanguinem retropressa bilis fuit, sic dilatantur hæc vasa, ut hoc fieri possit longe minori vi: & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, subinde quidem saturati magis coloris, post levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, sed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt hæc symptomata, cum levior vis sufficiat ad retro urgendam bilem per hepaticam in venam cavam.

Sæpe miratus fui, tales ægros, licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum satis integrum habuisse, digestionem ciborum utcumque successisse, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copiosior & actior pro tempore supplet cysticæ bilis defectum: Forte etiam pars bilis cysticæ in hepaticam retrogressa in porum hepaticum venire potest, sicque bilis hepaticæ actionem augere. Vias enim adesse ex poro hepatico in cystidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales ægri emaciantur plus minusve, & tandem diuturnitate morbi, nimis dissoluto a bile admixta sanguine, hydrops nascitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obstaculum, bilis exitum ex vesica fellea impediens, posse hujus morbi causam esse, & variam esse difficultatem curæ, prout hæc causa facilius vel difficilius tolli potest. Quandoque vidi, bilem, instar tenacis glutinis coherentem, vomitu redditam fuisse, nunquam postea redeunte ictero. Verum observationes numerosissimæ docuerunt, frequentissimam periodici icteri causam esse calculos concretiones in vesica fellea natas, & ubique apud auctores tales casus inveniuntur: bilis enim retenta satis cito calculos producit: quod & observavi in bile, quam sponte in vase vireo puro reliqueram, ut putresceret; in fundo enim vasis grumos calculosos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci, nullum vidi fere curatum fuisse, quin in fæcibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint (quas ideo semper sollicitè inspiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum passorum dissecaui, & semper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentissimi mihi occurrerunt tales, qui externe colorem & unguositate fere saponis veneti habebant, diffractæ vero nucleum ostendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc servo diversæ magnitudinis, pyramidalis fere figuræ omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quæ postea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit: Centum & ultra tales calculos ex vesica fellea eduxi alterius vetulæ, quæ post diuturnum icterum hydropica perierat. Dum hæc scribo, curam habeo Illustrissimæ matronæ, quæ per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & durissimos; subinde albos nigris punctis variegatos, rarius flavescerentes, qui molliores sunt; simul & magna satis copia fabuli quasi crassioris in fæcibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen pisum mole non superant; unde adhuc majores latere suspicor,

(1) Coac. Prænot. num. 325. Chatter Tom. VIII. pag. 270.

(m) Tom. II. num. 25. pag. 343. &c.

cor, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menses in cadavere Nobilissimi viri, post icterum periodicum aliquoties perpeffum hepatide mortui, inveni in intestinis tenuibus calculum, colore hystricis Americani adeo famosum lapidem referentem; in exteriori superficie fatis mollem, sed nucleum longe duriorum & magis fusci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, nisi exitum bilis ex vesica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverterint medici, neque inde concludi potest, quod causæ icterum producentis vice fangi non possint tales concrectiones calculosæ. Simul & intelligitur, calculis his situm mutantibus, liberam denuo viam fieri posse bili in intestina, imo & quandoque una cum ictero sæces alvinas flavescere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari solent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impediens liberum exitum, non tamen adeo exacte obturantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi possit. Certe omnia symptomata similia observamus, ubi calculus vesicæ liberam urinæ emissionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (n) in medicos insurgere, quod icteri causam ponerent in obturatione ductus cystici: ut nempe suum fermentum stercorem, de quo tam multa somniaverat, stabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cysticæ exitum impedire, & sæces albescere, absque ullo colore icterico in cute observato: verum tunc bilis retinetur quidem in cystide fellea, sed nimis tenax & viscida in hepatis vasa regurgitare nequit, sed sensim aucta copia immaniter distendit cystidem felleam; qualis casus fatis mirus habetur (o) in puero duodecim annorum, qui delapsus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde post varia mala perpeffa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cystis fellea prodigiosæ molis, continens octo libras bilis spissioris, ex qua jam varii sacci concentrici formati fuerant, tanto firmioris consistentiæ, quanto magis propinqui erant cystidis lateribus; illi vero qui versus centrum cystidis hærebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus solito amplior erat, plenus multis lapillis spongiosis & parvis, flavescens coloris, qui aquæ immissi innatabant: interim tamen notatur, præter colorem album sæcum alvinarum nulla adfuisse icteri symptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Præceptore* monitus primo, & dein in hac sententia medicarum observationum lectione confirmatus, semper cogitavi de calculis in cystide fellea hærentibus, atque ad hunc scopum totam indicationem curatoriam direxi, fatis felici sæpe successu.

Sponte patet, duo tantum hic prodesse posse, vel ut solvantur calculi concreti, vel ut expediantur viæ, per quas transire possint in duodenum; tunc enim spes est, per alvum cum reliquis contentis intestinorum exire posse.

Multa tentavi, ut invenirem menstruum, quod solveret hæc concreta calculosa, & simul tuto & in-

tegris viribus pervenire posset ad illa loca; sed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem est, quod largo & continuo usu succi graminis, taraxaci, cichorei, fumariæ & similibus, observaverim, minuta quasi fragmenta calculorum cum sæcibus alvinis exivisse, imo quandoque excrementa alvina dura extrinsecus his grumis quasi aspera fuisse, & in transitu per anum excoriassent finem intestini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores asperi calculi, imo & sabulum in vesica fellea, ductu hepatico, & ipsa hepatis substantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem casum vidit *Vasalius* (p) in cadavere *Prosperi Martelli*, Patritii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein subita morte perierat. Invenit enim bilis vesiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adæquantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis seminibusve milii, aut potius asperæ superficiei vulgaris officinarum tutiæ, erant simillimi. Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concrefcere, neque etiam longo temporis spatio in majores calculos formari; & falso quis crederet, dum hæc quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuissent majores calculi.

Præcipua ergo curationis spes est, ut calculi hærentes, sensim dilatatis viis, exeant per angustum fatis collum cystidis felleæ, & inde per ductum cysticum & communem in intestinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam esse, verum observationes certissimæ & fatis numerosæ docuerunt, miro modo illam dilatari posse, ut magni etiam fatis calculi exitum inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui sæpius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculosi, adeo amplos, ut digitum indicem facile intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulsionem: enormis enim vomitus solet comitari colicas illas ictericas dictas, ut violentis illis concussibus abdominis propellatur calculus. Verum & similis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in vesicam depellitur, uti noverunt omnes medici. Ubi autem semel dilatata hæc viæ calculum majoris utcumque molis transmiserunt, tunc postea minori cum molestia & plures expelluntur, uti ex observationibus jam memoratis constat. Imo non facile desperandum esse de expulsionem magnorum calculorum experientia practica persuadent. Vidi in propria uxoris matre, post plures periodicos tales icteri paroxysmos, subito ortum fuisse dolorem fatis intensum, cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monstrabat) ubi duodenum locatur: post quadrantem horæ cessabat dolor, cumque sollicitè lustrabantur sæces alvinæ, post biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc servo) pollicis articulum æquans, albicans exterius & durior, unctuosus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quasi foveas ejus superficiei impressas observarem, suspicabar & alios adfuisse ipsi adjacentes; & postea

[n] In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoristarum passiva deceptio & que ignorantia*. Cap. 4. pag. 320. &c.

[o] *Medical Essays* Tom. II. num. 30. pag. 352. &c.

[p] In *Epistola de radice chinæ* Tom. II. pag. 674.

rosacea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem satis bene se habuit, ab ictero illo libera. Plures similes casus in praxi vidi, & in historia medica adhuc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia symptomata docuerant, illos non fuisse genitos in intestinis, vel diuturna in illis mora insigniter mole auctos, sed ex vesica fellea expulsos intra paucorum dierum spatium exivisse per anum, & manifesta sedis dolentis mutatione transitum suum per intestinalem fistulam indicasse, dum vel asperitate, vel majori mole, non nisi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recensendis immorari inutile duxi, cum haecenus dicta sufficiant ad demonstrandum, quod in ictericis de calculo, ut causa, semper cogitandum sit; nec facile desperandum de possibili horum calculorum egressu ex cystide fellea in duodenum, licet etiam satis magnæ molis fuerint, cum miris modis arctæ hæc adeo viæ dilatari possint; uti docuerunt ægri, sanati a pertinaci ictero post talium calculorum expulsionem, & observata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heisterus* (q) in vesica fellea cadaveris foemini publice dissecti invenit calculum nucis juglandine magnitudine, intense flavum, sed satis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod cæteroquin non nisi accurata inspectione detegi potest, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti poterit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

Cura autem talibus ægris adhibenda est, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adsunt; vel dum hæc jam cessarunt, & icterus successit. Illo tempore, dum molestissima illa symptomata urgent, nihil melius est, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; sic facilius vomunt repleto stomacho ventriculo: & præterea vomitus ille diutius sustinetur, dum nascenti adhuc stomacho post singulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturæ molimen conducit quam optime, ut loco suo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, si nondum penitus impeditus sit exitus; vel saltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodest & idem remedium forma clysmatis injectum, ut eluantur crassæ faeces in colo hærentes, quæ, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire possunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum successu optimo, ut compefcentur illæ turbæ. Nec nocebit hoc calculorum expulsionem, imo observatum fuit, potius prodesse: summæ enim sunt tunc imprimis molestiæ, quando calculus in angustiis ductus cystici, vel & in ductu communi prope duodenum hæret, contractis sæpe ab irritatione asperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo transire possit. Opiata autem, ut omnibus medicis notum est, dolorem sopiendū, simul spasmo contractas partes resolvunt; sicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapsus in ureterum angustiis hæret, tam felici cum successu opiatis utuntur medici, dum simul decoctis emollientissimis, oleo amygdalarum copioso, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem si-

gna docent, inflammationem metuendam esse, vel plena satis sanguine vasa a validis illis vomendi conatibus nimis distendi vel & rumpi posse, tunc sanguinis missio conducit; quæ cæteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi causam nihil efficere valet.

Postquam illa symptomata sedata sunt, sæpe intra paucos dies tales ægri se integre sanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem respuunt. Sed serio monendi sunt, latere adhuc mali radicem, unde postea repullulabunt denuo dira hæc symptomata, nisi tollatur. Indicatio tunc est, ut solvantur vel expellantur illæ concreciones calculosæ; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoscitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores sunt, & minores illi calculi; hinc forte vel solvi poterunt, vel saltem facilius expelli. Videntur enim *Glissonii* observata evincere (vide §. 916.), quod hyemali tempore in bobus natæ incrustationes calculosæ vasorum solvantur denuo, dum verno tempore recens gramen pasuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore sibi & suis victum parare coactus, expensis remediorum impar erat; simul tamen constantis animi & recuperandæ salutis avidissimus: hinc promittens curationem facile persuasi illi, ut solo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & post primam sectionem renascens, incoquebat carnum iusculo, illoque solo fere utebatur cibo. Primo tempore curæ libere fatebatur talem victum sibi minus placere, sed sensim assuetus absque ullo postea fastidio sumit, & per integrum fere biennium, solis hyemalibus mensibus, saltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, se solo sapore optima jam posse distinguere pasua, & clam debere sibi victum in pratis colligere, dum rustici experti, quam magnam copiam graminis quotidie absumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinacissimo ictero sola hac methodo, licet jam saliva ipsi amaresceret, & vidi illum pluribus annis postea incolumi sanitate frui. Multis profuit, quotidie si potarent sex vel octo libras feri lactis recentis per menses: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & colostro caseoso; sed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meracissima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & similibus dedi, cum sero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam salis polychrestii dissolvi; dein addidi uncias duas vel tres syrupi quinque radicum aperientium, fumaricæ, vel similis: hora ante ientaculum, prandium, & coenam, tertiam partem talis decocti sumebant per trimestre spatium; dein æstivis mensibus aquas spadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam saponis veneti, superbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci usu talium remediorum sanatos fuisse tales icteros, & semper in sæcibus tunc inveni calculos, vel grumos saltem calculosos magna satis copia. Simul monebam, ut sæpius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus vesicæ felleæ infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, unctionibus
in rhe-

in cheda, deambulationibus corpus moverent, ut sic moti & ad se mutuo attriti calculi, minuerentur, vel saltem illorum incrementum impediretur, sicque ad faciliorem exitum disponerentur.

Ubi autem calculi in vesica fellea hærentes admodum magni sunt, vel viæ, per quas transire debent, non satis dilatabiles, tunc parum spei superest, cum hætenus non sint cognita remedia, quæ calculum talem certo solvere possent. Observata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cystidem felleam accrevisse peritonæo, & inflammatione & suppuratione sequente fecisse ulcera fistulosa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex vesica fellea, in fundo suo per suppurationem aperta, viam sibi fecerant. Unde non sine ratione *Celeberrimus Petit* (r) tanquam possibilem & utilem proposuit sectionem vesicæ felleæ, ut educerentur calculi; si nempe constaret, fundum cystidis felleæ peritonæo accrevisse. Signa autem, quibus hoc cognosci potest, ibi recensentur, & plures observationes ibi habentur, quæ hanc rem illustrant; dum nempe pro abscessu habebatur tumor vesicæ felleæ distentæ, & pertundebatur. Notandum autem, periisse illos, quibus bilis, non accreta peritonæo vesica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius sollicite indagandum esse, merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, sed certe audacior ille fuit, qui primus ex vesica urinaria sectione calculum educere tentavit.

*Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Acutos morbos simpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, sed tamen quatuordecim dierum spatium percurrere solent, imo ad vigesimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velocissimi autem morbi, qui ante septimum diem finiebantur, simulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quæ ad §. 587. & §. 741. de crisi & diebus criticis dicta fuerunt, constat, costionem materiæ morbosæ, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento expectari non posse sed tantum ubi statum jam adeptus est morbus, vel jam incipit sequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante septimum diem icterus sit, semper suspectus est, quia potius morbi augmentum designat, & hepatis hætenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fusa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, pessimam hepatitisdem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (r) dixit: *Quibus in febris icteri oriuntur ante septimum diem, malum.* Verum prudentissime subjunxit: *Nisi humores per alvum cedant.* Si enim pulsa in hepar materia difficulter quidem transeat, hincque obstructionem faciat, tamen satis cito, dilatatis vasis biliosis, in intestina venire potest, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque transitus est quasi materiæ minus meabilis, per febrim motæ quidem in venam portarum, sed non diu ibi hærentis, & absque damno hepatis inflicto per ductum hepaticum in duodenum intestinum expulsa.*

Vidi plures tales casus, & inter illos hominem curandum habui, qui media nocte in aquam delapsus, summo opere territus hinc, sequenti die acuta satis pleuritide in latere sinistro ægrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tuebant; verum eodem die vesperi quinquies alvum deposuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus usque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, satis foetida, dein fusca, ultimo cinerei coloris, olidissima: Die decima quarta largus sudor criticus morbo finem imposuit. Forte & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (r), ubi legitur: *In biliosa febre ante septimum diem icterus cum rigore superveniens febrim solvit: sine rigore vero si fiat intempestive, lethale.* Icterus enim talis obstrui quidem hepar designat, sed rigor comitans suadet, non diu in venæ portarum angustiis hæsuram illam materiam immeabilem, sed jam solvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in *Commentariis* §. 741. dum de rigore critico, qui febrim ardentem solvit, dicebatur.

Damnosum autem fuisse Icterum in morbis acutis ante septimum diem, si nulla evacuatio tolleretur materiam, qua hepar gravabatur, constat ex pluribus observationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923. 4. Et in loco ibidem citato (u) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut hæmorrhagiam narium, & quandoque omnia hæc simul, profuisse: alium vero ægrum, cui sexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periisse. Sed & alibi (vv) de *Hippocrate* legitur, qui sexto morbi die ictericus factus fuit, verum urinæ erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius spatium temporis protractus fuerit, tamen vigesimo septimo die mortuus est. Alvo quidem vigesimo quarto die tenuia liquida & copiosa prodierunt, sed nullo cum levamine, cum sero nimis hoc factum fuerit. Tota enim spes felicitis eventus in hoc casu est, ut cito exeant de corpore illa, quæ in hepar per vim morbi pulsa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis costam & mobilem redditam, per metastasim, relicta priori sede, alia loca occupare posse, & novos morbos producere, patuit ex illis, quæ ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. constat, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud transire solummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abscessum periculosum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 936. pluribus explicatum fuit. Licet ergo post septimum diem sperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, sed costam jam & subactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda sunt, nisi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc distinxit *Hippocrates* (x) dicens: *Quibus in febris die septimo, aut nono, aut decimoquarto icterus obortus fuit, bonum; (in Coacis habetur judicatorium; & simul laudatur, si*

[r] *Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155. 188.*

[s] *Aphor. 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174.*

[t] *De acut. morbot. viti. Charter. Tom. XI. pag. 163.*

[u] *Epidem. L. textu 65. Charter. Tom. IX. pag. 66.*

[vv] *Epidem. III. ægrot. 2. ibid. pag. 210.*

[x] *Aphor. 64. Sect. IV. Chart. Tom. IX. pag. 175. Et Coac. prænot. num. 121. Charter. Tom. VIII. pag. 858.*

tur, si undecimo die hoc contigerit) nisi dextrum hypochondriorum durum fiat, alioquin non bonum. Si enim indurescat hypochondrium, signum est, materiam illuc delatam retineri, ibique vel vomitum excitare, vel liquidiori parte dissipata scirrhum nasci; unde alibi generale hoc practicum axioma posuit (y); Ictericis jecur durum fieri malum.

Cum autem criticas perturbationes sæpe comitentur anxietas, absque signis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metastases materiae morbosa coctæ & mobilis redditæ ad hepar fiunt, ita tamen ut ibi non hæreat diu, neque sæpe eo usque impediatur liquidorum per venæ portarum transitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri possunt illa, quæ in Commentariis §. 633. habentur.

Cur dysenteria larga &c. Quia tunc per intestina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putrescant, hinc acrior semper talis materia in transitu per intestina dolorem facit & tormina, siue difficultatem intestinorum. Verum cito desinere debet, ut salutaris sit, evacuata nempe omni materia morbosa, & non læsa inde visceris integritate. Secus enim corrupto hepate diuturna & insanabilis dysenteria nascitur. In illis febribus epidemicis ab Hippocrate (z) descriptis, in quibus ægris quibusdam sexto die morbus regius accidebat, notat, plerisque morbum in dysenteriam desisse, sicque multos sospites evasisse. Laudavit & dysenteriam non longam in lienosis (a). Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in intestina venire poterit. Unde iterum patet, solemnem satis hanc naturæ viam esse, ut materia morbosa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dysenterico eliminetur de corpore.

Cur missio sanguinis &c. Missio sanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob causam adhiberi solet, ut nempe læsio ulterior vasorum inflammatorum impediatur, copia sanguinis & ejus impetu in vasa obstructa imminutis (§. 396.); vel ut vasis distentis ab immeabili materie restituantur oscillationes elasticae per imminutionem distendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculæ obstruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi possint in loca latiora, sicque obstructio solvi (§. 400.). Facile autem patet omnes hos effectus missionis sanguinis minorem efficaciam habere in sananda hepatis inflammatione, cum sanguis venæ portarum jam venosus sit, antequam in convergentium ramorum angustias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia in hunc sanguinem admodum debilis sit: ubi vero inflammatio hæret circa fines arteriæ hepaticæ, tunc major effectus, similis nempe ut in reliquo corpore, a sanguinis evacuatione expectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venæ sectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compescere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vasis, diluentibus & attenuantibus remediis faciliorem ingressum & miscelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparsum in Hippocratis operibus videmus, quod in

morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illa quæ ad §. 701. & 735. de hypochondriorum statu, ut signo in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retrofursum elevatione ad §. 909., tanquam signo paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urineque &c. Constans observatio est, prima icteri signa in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum saponacea sit, facillime in aquosa parte sanguinis solvitur, & cum illa per talia vasa movetur, quæ tenuitate sua & sanguinem rubrum & ejus serum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus imprimis vasis constat, & nudis fere, vel saltem tenuissima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile sanguini permixta statim ibi animadvertitur. Renum vero vasa, urinam fecernentia pariter excludunt sanguinem rubrum & serum, solam aquosam partem sanguinis cum salibus & oleis sanguinis acrioribus redditis, ipsi permittis, admittunt; unde ob eandem rationem, bile sanguini admixta, statim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis crassior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copiosa vasa sanguine rubro plena, colorem flavum minorum vasorum obfuscant, ut in labiis v. g. ubi pariter crassa cutis abest. In diuturno vero ictero solvitur sanguis a bile admixta, pars rubra sanguinis sensim minuitur, copia bilis in sanguinem retro pulsæ augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flavescit, simulque fæces alvinæ, nulla bile tinctæ amplius, apparent albæ, vel grisei coloris; & simul ac illæ denuo flavescere incipiunt, urinæ & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile transire per illa vasa, quæ chylum vehunt, vel lac a sanguine separant: nam chylus in vasis lacteis, cisterna lumbari, ductu thoracico, semper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in sanis bilis contentis intestinorum permisceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus saturata flavedine tingebantur, reliquæ corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris absque ulla amaritie. Difficilius etiam transit per intricatam fabricam glandularum salivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini ægros de amaro salivæ sapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigisse observavi, sed non semper. Tandem in pertinacissimis icteris adeo corrumpitur biliosa cacoehymia sanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore supersit, & omnes partes internæ & externæ bile tingantur, nequidem ipsis ossibus & cartilaginibus exceptis: quin imo & tenuissima fluida, quæ per oculorum vasa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfusa, quod bis se observasse testatur Celeberrimus Hofmannus (b).

Cur vitia inflammatoria, suppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava sua parte, adeoque vel sola vicinia hæ partes male affectæ nocere hepatis possunt. Secundo, quia sanguis venosus a visceribus abdominalibus re-

dux

[y] Aphor. 47. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 270.

[z] Epidem. I. textu 45. &c. Char. Tom. IX. pag. 65.

[a] Coac. Pignot. num. 433. Charter. Tom. VIII. pag. 270. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281.

[b] Ibid. Hofm. medic. ration. systemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.

dux in truncum venarum portarum confluit, atque inde per totum hepar distribuitur, sicque facile vitia in his visceribus nata hepatis communicantur, vel saltem turbatur in hepate bilis secretio, ad quam omnium horum viscerum sanguis venosus requiritur, ut demonstratur in Physiologicis (c).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obstructo, liber transitus sanguinis per venarum portarum angustias, adeoque & venarum viscerum abdominalium chylopoiesi inservientium evacuari nequeunt, dum arteriarum pergunt adferre; unde omnia hæc vasa plena manent & distrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa præcordia, dum male affectum est hepar; uti etiam quare dolores validi diversa sæpe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus mesenterium affigitur, dum mali causa in hepate hæret. Hinc toties nephritidi, intestinorum inflammationi, aut spasmodicæ contractioni adscribuntur illi dolores, dum paulo post sequens icterus veram causam demonstrat; quod & sibi contigisse *Mortonus* (d) candidè fatetur.

Cur jecur tam immensum augetur &c. Quantam molem hepar acquirere possit, dum suppuratione facta abcessus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obstructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vasa hepatis mollia & pulposa distenduntur facile, sicque moles hujus visceris augetur sæpe immaniter; qualis casus hepatis scirrhusi ad §. 946. habetur. Sed hæc dilatio vasorum, quæ hujus visceris substantiam constituunt, tunc locum habebit, si humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire possint. Videtur autem quandoque contingere, obstructis biliosis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venarum portarum, qui cum venarum cavæ ramulis per hepar dispersis communicant, ut facilis transitus sanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vasa obstructa, nec dilatantur; imo collabentur tandem, & condescent cum liquido contento quiescente, sicque hepar minuetur mole, exsuccum & aridum quasi reddetur. * Præterea detectæ fuerunt quædam venæ in mesenterio (e), quæ non exeunt in venam magnam mesentericam, sed sanguinem suum in ipsam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venarum portarum angustias in hepate, sanguinem, per binas arterias mesentericas allatum, & per hanc viam redire posse ad cor, insalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venosus sanguis in arterias redire potest, cum hic nullæ sint valvulæ, uti alia occasione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis sublata, languidam vitam trahunt tales ægri, illudque viscus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, ascitem cum tympanitide passum, & cui sanguis sursum & deorsum copiose exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (f), hepar vero aridum & retorridum. In mulieris ictericæ simul &

hydropicæ cadavere invenit (g) *jecur aridum, atrium, exsuccum, & instar corrugati corii ita in se contractum, ut vix æquaret geminum pugnum.* Exsucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

Cur hydrops a malo hepatis & tympanitis eo crudelior. Postea, ubi de hydrope agitur, demonstrabitur, defectum partis crassioris rubræ in sanguine disponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in sanguinem, ille sic dissolvitur, ut nulla penitus rubedo supersit. Præterea in Physiologicis (h) inter alios usus omenti & ille recensetur, quod venosis osculis bibulis resorbeat tenuissimum illum halitum, qui in abdomine vivi & sani animalis semper adest: cum autem venosus sanguis omenti omnis in hepar erat, si in hoc viscere impedimentum fuerit, non poterunt venæ omenti evacuari, adeoque & impediatur illa resorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuissimus, sicque ascites nasci poterit. Noverunt autem omnes practici, quam raro curetur hydrops, cujus causa a male affectis visceribus, imprimis ab hepate pendet. Licet enim per puncturam abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquæ, superstes tamen manet insuperabilis sæpe causa, hydropem regenerans, & sæpe satis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maxime metuendam esse, patuit ex illis, quæ ad §. 918. & 933. dicta sunt; & antea ad §. 647., ubi de causa materiali ructuum & flatuum agebatur, constitit, per ipsam putredinem extricari aerem latentem in fluidis nostris, & elasticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites sequatur, uti jam ad §. 939. monitum fuit, & postea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicitur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de causis, unde hepar adeo exsiccare possit.

Quæ dysenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in intestina viam invenerit, quæ acrimonia sua irritando tormina & dolores sæpe validos, cum continuo tenesmo deponendi alvum, producit. Dum sic evacuari potest materia morbosa, manente visceris hujus integritate, salubris erit talis dysenteria, uti paulo ante observationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abscessu, acrius jam redditum, in intestina depluit, longe periculosior dysenteria est. Si vero corrupti hepatis liquamen putridissimum, vel scirrhi in cancerum degenerantis acris ichor, in intestina venerint, lethalis sequitur dysenteria, nulla arte curabilis. Non sine ratione *Hippocrates* (i) malas dixit esse dysenterias, quæ cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illæ dysentericæ, quas observaverat in Epidemicis, in ægris quibus sexto morbi die Icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum discrimen facit.

VEN-

(c) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 150. 4.

(d) Oper. Medic. Lib. III. cap. 17. pag. 138.

(e) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 136.

(f) Observ. Medic. Lib. II. cap. 35. pag. 153.

(g) Ibid. cap. 36. pag. 154.

(h) H. Boerh. Institut. Medic. §. 321.

(i) Prædiction. Lib. II. cap. 13. Charter. Tom. VIII. pag. 87.

§. 951. **U**T reliquæ partes, ita quoque stomachus vera inflammatione corripitur potest. Cuius signa, & effectus hæc fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipso stomachi loco; ejus exacerbatio in ipso puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentissimus statim ab omni ingesto, cum singultu dolorifico; anxietas, summa & perpetua circa præcordia; febris acuta continua. Ejus causæ generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingesta.

Cum antea (373.) demonstratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus, inflammationis sedem esse; patet satis & in ventriculo talem morbum obtinere posse. Arte enim *Ruyfchiana* demonstratur, numerosissimas arterias per ventriculi substantiam distribui, & innumeris Anastomosis inter se mutuo uniri, ut a variata pressione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diversis ramis suas arterias ventriculus accipit (K). Non adeo frequenter tamen mentio hujus morbi apud medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de præcordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quæ §. 382. de signis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnosin hujus morbi: præcipua autem signa sunt sequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculus occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipsi a sinistris adjacentem, pancreas vero supponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam esse, ejusque orificium superius per diaphragma transire, ex Anatomicis notum est: unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnosin dubiam forte facere posset. Accedit, quod ventriculi situs mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingestis distentus est. Præterea quandoque & miræ varietates in situ viscerum observantur, & præsertim in ventriculo, uti alia occasione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognosi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud signum fere pathognomicon est, dum ab ingestis etiam parca copia, & talibus, quæ cæteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio hæserit, illa irritatur quidem a ventriculo distento, sed non illico sentitur doloris exacerbatio, si parum simul in ventriculus ingeratur. Solet tunc illico sequi vomitus, sed summo cum dolore, dum pars hæc inflammata convellitur, ac diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, validissime comprimitur. Quare autem & singultus sequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quæ antea ad §. 659. de singultu dicta fuerunt.

Anxietas summa &c. Numerosissimos nervos per ventriculus distribui, docet Anatome; imo par oclavum vicinum & contiguam esse superiori ventriculi orificio, omnibus notum est; quod par nervorum per omnia viscera abdominalia se distribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatae ventriculi distrahant & irritant nervos vicinos, molestissimi spasmi in omnibus visceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem nasci antea (§. 633.) demonstratum fuit. Hinc observantur a venenis assumptis tantæ anxietates, dum adhuc in ventriculo

Tom. III. Pars II.

[K] H. Boerh. Instit. Medic. §. 77.

[L] Frid. Hofm. Opusc. Pathol. Pract. decad. 2. Dissert. VII. p. 466.

[m] De vicin acutor. in sine Chart. T. XI. p. 135.

lo hærent; imo dum bilis corrupta ventriculus irritat, vel adeo facile putrefacienda piscium hepata majori copia fuerint assumpta, intolerabilis anxietas nascitur, donec vomitu hæc excussa de ventriculo fuerint.

Febris acuta continua, quæ omnes inflammationes alicujus momenti, imprimis in visceribus, comitari solet. Ratio autem hujus rei in historia inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De causis vero generalibus inflammationis jam sæpius dictum fuit, quæ omnes & hic locum habere possunt. Omnium forte frequentissima causa hujus mali est potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam sæpius in præcedentibus morbis inflammatorius dictum fuit. Verum directe in ventriculus delabitur talis potus, adeoque ibi imprimis mala producet; & quandoque subito spasmo sic stringitur utrumque orificium ventriculi, ut sursum vel deorsum ne guttula quidem exire possit, præcipue si maximam copiam potus gelidissimi, a laboribus æstuans homo & sitibundus, simul & semel ingurgitaverit; a qua causa mortem post intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hofmannus* (l) plures similes casus recenset inflammationis ventriculi ab hac causa natae, & merito statuit, hunc morbum sæpius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas simile malum in ventriculo producere posse, satis patet, & in partibus externis corporis sæpe videmus inflammationem per vicina loca se dispergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculus inflammatus, imo jam gangrenosus, inventum fuisse, qualia exempla plura sparsim apud *Bonnetum* habentur.

Acria ingesta. Ventriculus humanum sine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis constat, qualia plurima recenset *Suvallæ* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quæ inter deglutendum, si tangerent fauces, acrimonia sua illas læderent, impune sæpe ventriculo recipiuntur. Acerrimis aromatis, Piperis, Zingiberis &c. languentem a quotidiana crapula ventriculus excitare solent helluones: medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mistos, forma pilulari toties exhibent ægris absque ullo damno. Tithymali Causticum succum ficibus instillari iussit *Hippocrates* (m); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim observatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculus rodere, dolores acerrimos, spasmos horrendos, & inflammationem pessimam producere. Imo dum subita morte perentorum cadavera lustrant medici, ut ad iudices de causa mortis referant, si inflammatum ventriculus aut erosum invenerint,

F

acre

acre venenum ingestum fuisse suspicantur. Plures casus habet, qui hanc rem confirmant, *Vvepferus* (n). Sed & alia sunt, in quibus tanta acrimonia sensibus non detegitur, & quæ tamen latente stimulo, sed vix domabili, post spasmos summos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem casum habet *Hofmannus* (o), ubi a granis octo vitri antimonii, in substantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbissimo excitabatur, dein convulsio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunice ventriculi interiori adhuc adhærebat.

Præterea observatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingressam, in ventriculum deponi, & pessimas inflammationes & gangrænam sæpe facere. *Helmontius* (p) cadaver secuit hominis peste mortui post septem a morbi invasione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os stomachi *eschara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui sedecim horarum spatio obierat a pe-

ste, invenit stomachum triplici *eschara jam perfecta pertusum* (q). Sed & *Celobervini Sydenhami* observata, alia occasione (§. 634.) jam memorata, videntur suadere pestis contagium sæpe radices quasi figere in ventriculo, nisi per sudores diffletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit, in febre enim pestilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quæ cessabant, simulac sudor prodiret copiosus; & omnino tollebantur, si tali sudore diu protracto expelleretur susceptum virus. Quandoque & variolas pessimas, & morbillos (sed in his rarius) talia symptomata comitantur, quæ metum faciunt ventriculi inflammationi: hinc adeo suspectum signum habetur in variolis, si post eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa præcordia adsint; metus enim est, ne & pustulæ variolosæ ipsum ventriculum obsideant, & periculosam ibi inflammationem faciant. Idem & podagræ materia, non amplius in artus deposita, vel imprudenti medela retropulsa, observavit contigisse *Hofmannus* (r).

§. 952. **B** Revi plerumque lethalis fit, nisi subito curetur, ob læsam necessariam functionem, & infinitos nervos connexos,

Quanta sit necessitas in cura inflammationis diluentium remediorum in præcedentibus satis patuit, verum inflammatus valide ventriculus a lenissimo etiam potu irritatur, adeoque hac via diluens liquidum subministrari nequit. Præterea nervosissima ventriculi substantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare potest miris modis, & imprimis cerebri functiones lædere; quod optime *Galenus* (s) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo suas affectiones transmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi descendendum magnitudinem, per quos etiam sensus huic parti, quam ulli reliquarum corporis par-*

tium, acutior est. Videantur illa quæ circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701. ubi de delirio in febribus nato a fordibus circa præcordia hærentibus agebatur. Sed & ipsas vires vitales a simili causa prosterni antea ad 661. demonstratum fuit: & *Celsus* (t) notavit, percusso stomacho, non tantum sequi singultum & bilis vomitum, & assumta statim reddi, verum & venarum motus elanguescere, sudores tenues oriri, extremasque partes frigescere; quæ omnia mortis imminenti signa sunt. Ex quibus facile patet, summum periculum in hoc morbo adesse.

§. 953. **I** N sanitatem; morbos suppuratorios, scirrhosos, cancrofos, gangrænosos; vel in subitam mortem convulsionibus acceleratam, transire, ut reliqui inflammati, solet.

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viscera occupant, jam sæpius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulsionibus sævissimis ortis, sæpe subitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, sed singulari modo noxia, nervos hic dispositos irritant, ex *Vvepferi* (u) observatis plurimis constat, horrendas convulsiones fieri. Quotidiana observata practica docent, infantes, acri acido colostro ventriculum plenum habentes, convulsos mori quam subitissime. Sed & insignis casus (vv) docet, quam horrenda mala

ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonæ temperiei primis jam morbi incepti horis pulsus oppressus erat, & sæpe intermittens, paulo post, licet jam ter vena secta fuisset, extrema frigeant ut in cadavere, vertigo summa sequebatur & cæcitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis sensus, convulsiones musculorum faciei, sitis immanis, & simul horror summus, dum liquida allata videbat, ita ut hydrophobus fere esset. Leniebantur post sanguinis missionem symptomata, sed paulo post recrudescencia idem remedium suadebant; ita ut undecies misso sanguine tandem a tantis malis adhuc evaserit incolymis.

Simul-

(n) De Cicutæ aquat. histor. c. 21. p. 274. &c.
 (o) Frid. Hofmann. Opusc. Pathol. Pract. d. c. 2. Dissert. VI. p. 56.
 (p) Tumulus Pestis p. 242. 243.
 (q) Ibidem p. 257.
 (r) Loco modo citato p. 460.
 (s) De Locis Affectis Lib. III. c. 5. Charter. Tom. VII. p. 438. 439.
 (t) Lib. V. c. 26. num. 15. p. 227.
 (u) In historia cicut. aquat. passim.
 (vv) Medical Essays Tom. I. Num. 25. p. 224.

§. 954. **S**imulac præsens per sua signa scitur (951.), statim valida sanguinis missione, si opus repetita; potu lenissimo nutriente, emolliente, antiphlogistico, causæ contrario; clysmatibus, fomentisque similibus, diligentissime utendum. Cavendum summopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam sanguinis missionem summum remedium esse in inflammationis initio, jam sæpius demonstratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recensitus casus docuit, quantum Venæ sectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis symptomatibus stipato. Præterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob sambuci &c. Verum hic major difficultas est, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo hæc remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non læderetur ab his insillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetosum admistum, & rob ribesiorum, vix ferri posset, si dolentissima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admisti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verum lactis serum recens, decoctum hordei, avenæ, panis, & similia, addito ovi vitello sufficient pro nutritione levi, quæ hic tantum requiritur. Jusculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandissimum pariter est, & si in singulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Præterea & hoc notandum est, talia debere dari pauca copia simul, ne distendatur ab ingestis ventriculus; nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem causa cognita fuerit, quæ acrimonia sua rodendo inflammationem fecisset, dantur simul opposita huic acrimoniæ remedia: sic v. g. in infantibus, ab acido acri in ventriculo hærente convulsis, dantur absorbentia terrestria, quæ & blanda sunt, & simul acidum absorbendo enervant. Cum autem non possint intra breve tempus diuentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias hæc in corpus introducere. Huc fa-

ciunt balnea, fomenta, epithemata, & imprimis clysmata, sæpius applicata & diu retenta, ut venis bibulis intestinorum resorberi possint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum stomachicis vulgo dictis remediis (quæ solent fere laudari spirituosæ, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum usum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miseris ægris agitur, si medici fallaci illa & periculosa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident ægros tales a minimo liquido ingesto frequenter vomere, statuunt malignam in ventriculo hærentem saburram morbi causam esse, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) se hic errasse, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa præcordia aderat, & nausea perpetua & vomendi conatus, tam pulchre successisse emeticum, post venæ sectionem præmissam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti pestilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; sed pessimo cum successu. *Celeberrimus Hofmannus* (x) notabilem casum habet, qui docet funestum eventum vomitorii in hoc morbo dati, *Canonicus Halberstadensis*, perfecte sanus, ira vehementer excaudit, dein vinum calidum superbibit, sequenti die dolores summi circa præcordia, angustia, conatus vomendi, ardor stomachi aderant: vocatus medicus dedit vomitorium ex sulphure aurato antimoni, unde ter vomuit æger, sed cum symptomatum omnium augmento, & intra decem horarum spatium, convulsionibus accedentibus, periit. Cadavere dissecto in fundo ventriculi plures maculæ, partim nigræ partim rubræ, apparuerunt. Jam in gangrænam abiverant loca inflammata tam ruditer concussa & pressa a vomendi conatu.

§. 955. **S**I in suppuratum abit multa mala, maxime nausea, vomitus, dolor, succedunt, quæ sæpe mirabilia apparent: ignorata causa; raro curantur; cognita (951.) per curam abscessus tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam resolutionem semper habeant in voto medici, tamen non semper illa succedit, sive ob morbi magnitudinem, sive ob neglectum efficacis medelæ in morbi initio: tunc sequitur suppuratio, & hæc sola optabilis est, cum reliqui inflammationis exitus sint pejores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in suppurationem transit, augeantur symptomata (vide §. 387.), patet satis, quantis cum malis ægri conflitari debeant, dum suppuratio in ventriculo fit. Tunc post diu tolerata hæc mala oritur puris vomitus, sæpe & ruptis vel erosis vasis multo sanguine intermixto, cum levamine symptomatum; quandoque & exeso per ulcus natum ventriculo lethalis hæmorrhagia sequitur. Talis casus habetur in *Actis Parisinis* (y). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres septimanas;

cardialgia & nausea frequentes fuerant, ultimisque vitæ diebus multum sanguinis sursum & deorsum evacuaverat. Post mortem invenit *Celeberrimus Littré* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas æquans diametro, & mediam lineam profundum, ad distantiam pollicis cum dimidio a pyloro: multum sanguinis in cavo ventriculi & intestinorum reperiebatur. Quandoque & tale ulcus dum peritoneo accrevit ventriculus, extorsam aperitur, & relinquit fistulam, per quam toto vitæ tempore pars ingestorum exit. Vidi sexagenariam mulierem, quæ jam per duodecim annos tale fistulosum ulcus gerebat, absque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior casus legitur in *Diariis Eruditorum* (z), de puella, cui ex abscessu hypochondrii sinistri una cum fragmentis

(x) Frid. Hofmann. Opusc. Patholog. Pract. decad. 2. Dissert. VII. p. 434.

(y) Académ. Royale des Sciences l'année 1704. Hist. p. 16.

(z) Journal des Savans Mois d' Août 1717. p. 514.

costarum cariōsis exhibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut egeretur singulis fere horæ quadrantibus cibum sumere, præ ingenti fame & debilitate; & nisi ulceris patens admodum orificium fascia appressa clauderetur, omnia ingesta exhibant statim. Sensim tamen angustior facta fuit ulceris apertura, & supervixit diu, viribus adeo auctis, ut rusticis laboribus consuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex signis prægressis inflammationis ventriculi fatis valida, nec pessima tamen, suspicio nascatur, in ventriculo apostema fieri, decocta mollissima ex althæa, malva, consolida majore, feminibus lini &c. parca copia simul, sæpe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam dispo-

natur: ubi pus sursum vel deorsum prodiens, & levamen malorum, docent, abscessum ruptum esse, tunc lenissimis detergentibus, & postea consolidantibus opus erit, uti antea in cura abscessus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum consolidandum est tale ulcus caveri debet, ne a copiosis ingestis ventriculus distendatur, distraherentur enim demum illa, quæ coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingesta ulcus alluere debeant, & motu peristaltico ventriculus continuo agitur: solum jus carniū, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conducere: forte & per clysteres nutrientes possent satis sustineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum est, ut, quiescente sic ventriculo, consolidatio citius fieret.

§. 956. **U**bi scirrhum, cancrumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingesta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aspera insurgentes, excitat,

Alter exitus inflammationis, de quo in præcedentibus pariter sæpius dictum fuit. Plures tales ægri occurrunt quotidie, qui se beatos crederent, nisi alimentis indigerent quotidie: sentiunt enim dolores molestissimos ab ingestis, quandoque statim a partu, quandoque post unam alteramve horam: nullum levamen sentiunt a decantatissimis etiam stomachicis remediis, imo ab omnibus acrioribus doloribus augentur; omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miseros, qui dolorum impatientes, aliquot post cibum sumtum horis digito in fauces immisso evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc suspicandum de scirrhosis tumoribus, ventriculum aut vicina loca obsidentibus; quod & cadaverum sectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus præmaturam mortem lugeo) *Godfrido du Bois*, in Academia Franqueverana Medicinæ & Philosophiæ Professore, deliberavi, quomodo succuri posset huic miseræ, quæ jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Frustra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandissimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Ventriculus ovo anserino non major; pylorus & proxima intestini duodeni portio, uti & pancreas, scirrhosa erant, & durissima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conquestus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquis, inveniet *Ruyshius* (a) fundum ventriculi obsessum tumore scirrhoso pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu

rejecerat. His similia & apud *Conetum* (b) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole sua distrahendo partes adeo sensiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum usu, in cancrifam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis quæ antea de *Scirrho* & *Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Insignis talis casus describitur a *Celeberrimo Petit* (c). Mulier corripiebatur dolore cum febre; aderant simul nausea & vomitus cum dolore colico: iteratis venæ sectionibus, aliisque remediis a peritissimo Medico præscriptis, levamen habuit quidem, sed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diætæ regulas minus observans. Cum langueret diu, empyricum consuluit, qui & validissimis Emeticis, & clysmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in pessimum statum redegit miserrimam ægram. Prudentiorum dein consilio usa levamen quidem percepit, sed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colico intestino vicino firmiter adhærens, & cum illo in massam scirrhosam magnam concreta: dissecto ventriculo, inventum ulcus nigrum foetidissimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc scirrho, viam versus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recensentur, sed modo dicta docent, fidelibus observationibus constare, scirrhum ventriculi in cancrifum ulcus degenerasse.

§. 957. **S**olis lenibus, ad hos morbos requisitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aqua medicatæ fontium maxime hic efficaces.

Omnia

(a) Observ. Anatom. Chirurg. XXXIX. p. 18.

(b) Anatom. Pract. L. III. Sect. VII. p. 68. &c.

(c) Acad. Royale des Sciences l'année 1716. new. 395. &c.

Omnia illa, quæ laudata fuerunt in cura Scirrhi & Canceri, hic locum habent; exceptis his, quæ situs & conditio ventriculi non admittunt, licet in externis partibus corporis scirrhosis vel cancerosis adhiberi possint.

Præcipuum est, ut nihil in victu exhibeatur, quod exasperare possit hæc mala: jura carniū, cum oryza cocta vel mollissimis oleribus, hic sunt præcipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenæ & similia parca copia simul data; ab his enim magnum solamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum solet percipi. Ubi vero scirrhus adhuc recens est, magna copia saponis veneti profuit, sed diuturno usu, ita ut drachmas duas quotidie

per plures menses sumerent ægri: summum enim dissolvens est & satis mite; si autem ab hoc assumto dolores augeantur, abstinendum est illico; tunc enim metuendum est, jam in cancerosam indolem degenerare scirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre potest. Profunt & aquæ medicatæ spadanae, vel his similes, quæ mira vi solvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis simul apparet, quanta prudentia opus sit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo assumto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. **L**ienis, Pancreatis, Omenti inflammati, suppurati, gangrænosii, scirrholi, cancerosi, origo, natura, effectus, cognitio, prævisio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri possunt.

Superfient jam & alii morbi inflammatorii viscerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hæc dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diversus est, & situ ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Physiologicis intellecta, non est difficilis diagnosi horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura similis est. Hinc sufficere paucis videre præcipua, quæ hic observaverunt auctores fide dignissimi. De intestinorum autem inflammatione peculiariter agendum est, quia ibi multa notanda occurrunt, quæ tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renum inflammatio serorsim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud veteres fit, ita tamen ut merito suspicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium sub titulo lienis male affecti descripserint. Intestini coli enim flexus lieni proximus est; hinc fæces induratæ, flatus impediti ab his fæcibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium hæreat. Ita *Trallianus* (d) de *lienis inflatione* scripsit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quæ carminativam, sive flatus discutientem, vim egregiam possident: Verum facile patet, flatus in ventriculi & intestinorum cavo suam sedem præcipue habere. Ita & *Hippocrates* (e) acutorum dolorum causam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammam transeunt, posuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & musti copiosi usum. Sed omnia hæc flatulenta admodum sunt, & in fermentationem quam maxime prona, solent primis viis nocere primo, antequam sanguini permixta alias partes afficere possunt: unde & talia in cura commendat, quibus hæc saburra sursum & deorsum expelli posset. Præterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (f), doloremque acutum facere, dum sublatus est lien; sine dolore esse, dum mollis est. Verum satis apparet, obstructionem aut inflammationem lienis tam subitis mutationibus obnoxiam non esse; in colo vero intestino circa illum

Tom. III. Pars II.

locum, ubi lieni contiguum est, frequentes fatiscas esse, unde tales tumores subitanei, & dein iterum subsidentes, nasci possint. Si jam simul cogitetur, frequentem mentionem fieri scirrhi lienis satis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium est, fæces induratas, circa flexum colli hærentes, talium tumorum causam fuisse, cum scirrhus non tam subito resolvi possit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum est.

Præterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii succi apotheca foret, morbos melancholicos sub titulo affectionum lienis descripserunt; ita etiam scorbutum, uti postea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum sectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene observatos fuisse. Verum minus frequenter, quam alia viscera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (g). Præcipua signa autem inflammati lienis sunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam sinistris lateris protensus. Licet autem & functiones læsæ partem affectam in morbis denotent, cum lien soli hepatis inservire tantum videatur, non poterimus accurata signa ex hoc fonte colligere, eo quod hepatis læsio vitia lienis tardius tantum sequi solet. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vasis inutilem reddi, imo & extirpari posse integre, & tamen animalia diu postea adhuc supervixisse, absque notabili sanitatis noxa (h).

Non videtur improbabile, quandoque sub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & absque magno damno, cum cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud *Batavos* Hagæ comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utilissimas observationes practicas ex cadaverum sectione hausit me debere, gratus recordor, talem mihi casum transmisit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum successu, ut secundo jam morbi die a febre

F 3

& do.

(d) Lib. VIII. c. 21. p. 479. vide & Galeni. medend. method. ad Glaucon. Lib. II. cap. 7. p. 179. Charter. Tom. X.
 (e) De Internis affection. cap. 27. Charter Tom. VIII. pag. 657.
 (f) Ibidem cap. 32. p. 652. & c. 35. p. 663.
 (g) Lib. VIII. cap. 12. p. 484.
 (h) Malpigi. de Liene c. 6. p. 114. Brunner. de Pancreate. In Præf. p. 9.

& dolore sinistri lateris fere integre liber se sanatum crederet, omnemque medelam negligeret postea, sed infelici cum eventu. Languit enim postea, & falsus fuit, se semper obtutum dolorem in loco prius affecto percepisse. Post paucas septimanas, a primo morbi insultu, insignem habuit in dextro crure tumorem, sponte postea evanidum: similem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, sponte etiam postea evanescentem. Similis tumor denique apparuit in femore sinistro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Successit deinde dysenteria, ascites, una cum hydrope anasarca totius corporis, prostratio virium & mors.

In cadavere biduo post mortem dissecto apparuerunt sequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, præsertim in latere sinistro. Omentum brevissimum vix duos digitos longum, macilentum. Intestina omnia turgidissima, & fere per totam longitudinem, crassa æque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangranosa: Lympha non admodum copiosa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidissimus, sinistra ac maxime superiori parte longe lateque gangranosus: Pancreas flaccidum, parvum: Mesenterium integrum, exsanguis: Mesocolon exhibuit plura friabilia corpuscula obscure viridia, mole, colore, figura, referentia caparidum gemmas, quæ aceto vel muria conditæ mensis adhibentur: Hepar perquam magnum erat, in parte inferiore magis fulcum, quam naturaliter esse solet. Lien inferiore parte peritonæo accretus, pure albo, crasso, copioso plenus: copia quædam similis puris aquæ, in cavo abdominis reperiæ, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac consistentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranæ pleuræ adhærebant concreti.

Tota hæc historia docet, lienem inflammatum, ægri incuria non integre sanatum, in suppurationem abiisse: pus resorptum ad varia loca corporis metastasin fecisse; tandemque purulenta caecochymia totum sanguinem corrupisse. Simul notandum, hepatis molem insigniter auctam fuisse, dum splenis, purulenta labe consumti, functio cessabat; quod & Malpighius & Brunnerus observaverant in animalibus, quibus splenem exsecuerant, vel ligatis vasis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & Hippocrates (i) observasse lienis suppurationem: iussit enim splenem, maximum jam & subiatum, inuri, uti in hepatis vomica confutuerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienosis agens monet, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabescere ægios; quibusdam vero lienem suppurari; qui usi sani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem confenescere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvant præcorum

medicorum volumina, quam dum vident difficilissimis casibus lucem affundi a veterum observationibus, vixque aliquid in præxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos. In modo memorata morbi historia præter spem ægri, qui se sanum credebat, funesta lienis suppuratio secuta fuerat. Verum pulchre hoc monuerat Aretæus (k), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notæ sunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, post brevem autem calorem vigore & dolore vacant: hæc de causa interdum in splene abscessus latuit: varum enim & sensu carens etiam in sanitate viscus.* Exitum autem talis morbi notavit Hippocrates (l) dicens: *Qui lienosis dysenteria corripuntur, iis, oborta longa dysenteria, hydrops aut lienteria succedit, ac intereunt.* Paulo post tamen dicit: *Lienosis dysenteria succedens, bonum (m).* Verum materia lienem occupans per venam splenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanari hepatis morbos. Binas has Prognoses unitas distinctius legimus in Coacis ita: *Dysenteria non longa splenicis utilis: longa vero, mala: desinente enim si hydropes aut lienteria fiunt, lethale.*

Lienis vero scirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem spleni hunc morbum dixit Aretæus (n). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo lacerare & distrahere potest, & vehementissimos dolores facere. In cadavere muliebri Celeberrimus Ruyschius (o) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter esse solet: bilanci impositus quatuor libras pendebat, & in pelvim descenderat. Bis in cadavere vidi ipse lienem scirrhusum ingentem ad pelvim usque prolapsum: plura talia collegit Drelincurtius (p). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate descendere, sensim elongatis vasis versus inferiora abdominis; sed rarus casus docuit tumentem lienem & sursum ascendere posse. Invenit hoc in homine, post diuturnam febrem intermittentem hydropico facto, de la Motte (q). In ejus cadavere lien mole insigniter auctus diaphragmatis sinistram partem sursum truserat, ita ut parvum tantum spatium inter summitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indurescit, simul mole minuitur, tunc credibile est, facilius tolerari illud malum. In homine enim sexagenario (qui nunquam questus fuerat de dolore aut alio malo, unde suspicio mutati adeo insigniter lienis nasci potuisset) Celeberrimus Lister (r) invenit lienem integre petrefactum, sed tantum unciam cum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius superstes esse potuisset.

Ubi autem scirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depascitur, & post intolerabiles cruciatus, erosio vasis, subitam & lethalem hæmorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum hæmorrhagiam vidit Drelincurtius (s) pater in

foe-

[k] De Internis Affectionibus c. 32. 33. 34. 35. Chart. T. VII. p. 662. 665.

[l] De causis & signis Morbor. Diuturn. L. I. c. 4. p. 43.

[m] Aphor. 47. Sect. VI. Chart. T. IX. p. 275.

[n] Aphor. 48. Sect. VI. ibid. p. 281.

[o] De causis & signis morbor. diuturn. L. I. c. 4. p. 43.

[p] Observ. Anat. Chirurg. XII. p. 58.

[q] Dissert. Anat. Pract. de Lienosis c. 17. Opusc. Omn. p. 768.

[r] Traité complet de Chirurg. T. II. p. 169. 170.

[s] Acad. Royale des sciences 1re année 1700. hist. p. 50.

[t] Dissert. Anat. Pract. de Lienosis Cap. 14. Opusc. Omn. p. 763.

foemina, cujus lien canerosus subjectum colon arroserat.

Pancreatis. Cum illud ponatur intra duplicaturam mesocoli, & uno extremo suo adhæreat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transversaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebra locetur; patet satis, difficilius morbos pancreatis distingui posse, cum non tam facile tangi possit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum necessario comprimere debere. Posset ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni simili morbo confundi; sed inde in curatione nullum damnum orietur, cum similis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis usus sit, secretum sua fabrica a sanguine liquorem, salivæ similitimum, intestino duodeno infundere, non tam subito advertetur noxa in corpore ex læsa functione pancreatis, ut inde signa talis morbi præsentis hauriri possent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus institutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypothesein, de effervescencia succi pancreatici cum bile in intestino duodeno, a qua rite se habente chylopoiesi fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel destructo ductu pancreatico, etiam insigni parte pancreatis abscissa (profundius enim latet, ut integre excindi potuisset superstite animali) canes supervixisse absque notabili sanitatis detrimento (r). Tumores autem Pancreatis inflammati, suppurati, scirrholi, canerosi, pessime afficere posse vicinas partes, sponte patet. Quandoque & pancreas scirrholus adeo intumuit, ut extrinsecus tumor percipi potuerit; qualis casus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licet insigni mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conspicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (u) exemplo Illustrissimi viri *Augustini Thuani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum sensu ponderis ad regionem stomachi, dum erectus stare vel ambularet, conquestus fuit: nec tangebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum instar sphaerae, factum & transfixum gypsea pituita sebum referente. Pancreas mole & pondere hepar æquabat, totum scirrholus, multis globulis specie ovi columbini constans: Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi casus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, scirrholi, canerosi, calculosi &c. Unde merito in praxi versati medici, dum chronici illi dolores abdominis adsunt, talem causam suspicantur, & blandissima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

Omenti. Illud, uti ex Anatomicis notum est, a fundo ventriculi supra intestina extenditur, ad umbilicum usque; quandoque longe profundius descen-

dit; aliquando regionem epigastricam non excedit sua longitudine: magnam enim hic in cadaveribus diversitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extensionem. Præterea omentum, licet maxima sui parte intestinis superfestatur, tamen & vasis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diversitate loci, quem morbus omenti occupat, varia possent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnosi talium morborum nasci. Præterea observationes certissimæ docuerunt, magnam omenti partem, post vulnera abdominis erumpentem, abscissam fuisse, superstite ægro, & absque magno sanitatis damno. *Galenus* (vv) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abscidit, qui tamen confestim sanatus est, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales casus in bellis hodiernis docuerunt, insignem partem omenti sæpe resectam fuisse, absque tali incommodo sequente. Unde patet, non facile ex læsis functionibus signa hauriri posse, quæ docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyfchius* (x) observavit omenti integram consumptionem frequenter, non tantum in brutis, sed & in hominibus, qui acutissima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus resuscipio fuerat. In morbis chronicis, & imprimis in hydropicis, sæpe omentum periisse observatum fuit, quod minus mirum videtur.

Si inflammatum omentum dein in suppurationem abierit, aut gangrænam, effuso pure vel ichore gangrænosum sequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in scirrholos tumores induruit omentum, tunc pressione & distractione partium, quibus contiguum est vel adhæret, plurima mala producere potest; imprimis dum moles indurati omenti magna est, cæteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, post puerperium felix jam in integrum restitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, fere absque dolore, & sola mole fere molesti sunt. In cadavere quodam detexit *Ruyfchius* (y) talem tumorem factum fuisse ab omento duos fere digitos crasso, tres digitos lato, spithamam cum dimidia longo, & scirrholo: Videtur omentum in gravidis ab utero ascendente, & visceribus loco motis, comprimi ac convolvi in se ipsum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento osseo factus inventus fuit (z). Mirabilem magis adhuc casum descripsit jam sæpius antea laudatur *Antonius de Haen* (a), ubi in hydropicæ cadavere reperit omentum in compactam & vitam molem concretum, duos digitos latos crassum ubique, nisi quod in ambitu parum gracilesceret: hujus monstruosi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non nisi destruendo a se invicem divelli potuerint.

F 4

Cau-

(r) Brunner. Experim. nova circa Pancreas p. 11. 15. 16. &c. & a p. 23. ad 35. uti & apud eundem Brunnerum de glandulis duodeni p. 118.

(u) Regner. de Graaf de succo Pancreat. c. 7. p. 108. &c.

(vv) De usu partium L. IV. c. 9. Chart. T. IV. p. 377.

(x) Observ. Anat. p. 27.

(y) Observ. Anat. Chirurg. 63. p. 59.

(z) Acad. Royale des Sciences l'année 1733. Hist. p. 48.

(a) Histor. Anat. medica morbi nisi incurabilis &c. Hagæ Batavor. 1744. in 8.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recensitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

I N T E S T I N O R U M I N F L A M M A T I O.

§. 959. **I**n testina maxime tenuia, & frequentissime, in suis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infestantur, a causis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, assumta, huc delata, in plicis valvulosis retenta, hærente; tum etiam ab acri, putrida, foetida materie purulenta, ichorosa, gangrænosa, biliosa, atrabilaria, ex œsophago, stomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, hærente, rodente; denique ab convulsione ingente prægressa, flatu creante, motum sistente, sicque inflammationem producente.

Generales inflammationis causas §. 375. 376. 377. recensitas & in intestinis locum habere posse satis evidens est, imprimis postquam ex Anatome constitit, innumeras arteriolas per membranas intestinorum distribui. Præterea in febrium historia (§. 593.) notatum fuit febrem in alium sæpe morbum definire, dum per febrem mutati humores ad quædam loca corporis deponuntur & nova mala producant. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios imprimis a se mutuo differre ratione loci, versus quem materia inflammatoria per febrem prægressam deponitur. Notat *Sydenhamus* (b) per tres annos & ultra talem obtinuisse morborum epidemicorum indolem, ut plerumque versus intestina deponerent febrilem materiam, nunc dysenterias, nunc tormina absque dejectionibus, quandoque & acerbissimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quæ per horas aliquot tantum affligens in atrocissimum intestinorum dolorem definebat. Quin imo Iliacam passionem tunc proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a facibus induratis, herniis &c. creiretur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (c).

Tenuia autem intestina frequentius inflammari, quam crassa, observationes practicæ confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis sive umbilicalem regionem, frequentissime occupat, ubi naturalis tenuium intestinorum situs est. Forte etiam crassorum intestinorum talis est constitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum stercoraceæ materie jam subputridæ & acriori servandæ inserviant. Præterea omne acre ingestum, vel mora in ventriculo aut intestinis tale redditum, primo noxam infert intestinis tenuibus, antequam ad crassa pervenire possit.

Licet omnia illa, quæ intestinalem fistulam obstruant, impediendo liberum transitum, adeoque dissentis intestinis, etiam remotæ inflammationis causæ esse possent, tamen nisi simul major acrimonia adsit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, sed potius chronica & difficilia mala, quales casus ad §. 719., ubi de variis, quæ per diarrhoeam ex-

eunt quandoque de corpore, agebatur, enumerati fuerunt. Verum si lentæ tali & concretæ pituitæ permixtum fuerit acre; tunc & intestina facile inde inflammantur, nisi cito expellatur hæc saburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in se ipso acerrimum abdominis dolorem expertus est, ac si terebra perforaretur; injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuso colore & consistentia similem, quo factus dolor sedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non fecisset, si nulla acrimonia ipsi permixta fuisset. Frequens ergo causa inflammationis intestinorum est acrimonia illorum, quæ in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingestis debetur, vel in aliis visceribus nata ad intestina pervenit, quæ jam consideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri possint a liquidis fermentantibus, & sæpe in ipso actu fermentationis suppressis, dum potantur, antea ad §. 646. & sequentes dictum fuit, ubi de rutibus & flatibus agebatur. Nascitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus stimulus etiam in talibus, quæ antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. II.). Inde spasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo, & intestinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangræna sequitur, nisi cito sedari possint. Quandoque & talia potantur, quæ vel actu acida sunt, vel cito in debilibus corporibus acescere possunt, & acrimonia sua lædere intestina: qualia sunt cerevisia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui similem noxam facere possunt. In debilibus infantibus lac ingestum sæpe acescit, colostro caseoso intestina infarciuntur, quod mora acrius factum intestina rodit & inflamat; unde Ileo & volvulo tot infantes pereunt, post diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem consideremus ea, quæ condimenti titulo assumuntur, inter illa invenimus talia, quæ cuti applicata illam eroderent; uti acerrima aromata, allium, raphanus rusticanus &c. Unde miramur, non sæpius ab his inflammari ventriculum & intestina; & procul dubio frequentius hæc nocerent, nisi mucus blandus defenderet horum viscerum latera, & sitis ab his assumtis excitata copiam aquosi potus posceret, quo diluitur & enervatur.

(b) Sect. IV. Cap. 7. pag. 158. &c.
(c) Sect. I. c. 4. pag. 50.

nimia talium assumtorum acrimonia. Videantur & illa, quæ ad §. 586. a. habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis hæc primo ventriculum afficere soleant, & ideo de illis ad §. 951., ut causis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copiosioribus permixta in illum minus agunt, sed postea in intestina propulsa, & valvulosis horum jugis irritata manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum est, resinam ex gialappæ radice paratam, dum a calore mollescit, omnibus obviis corporibus pertinacissime adhærere, & simul satis acrem esse, unde a medicis frequentius observati fuerunt dolores molesti abdominis, & hypercatharses periculosa ab hoc remedio nisi prius diu cum saccharo trita, vel cum vitello ovi subacta suam tenacitatem deposuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arsenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur sæpius jam laudatus *Vvepferi de cicuta aquatica tractatus.*

Tum etiam ab acri putrida &c. Ad §. 719., ubi de diarrhœa febrili agebatur, patuit ex diversis corporis locis ad intestina posse venire materiam, quæ per alvum excernitur, illamque admodum variam esse. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, subito satis in intestina ruere, magno cum impetu, ita ut robustissimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione sæpe convulsiones sequantur, venenata quasi vi fuso toto sanguine, & per vasa meseraica in ventriculum & intestina expulso. Dum enim ex hoc morbo resurgunt ægri, debiles, pallidi, exhausti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore stabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichorosi &c. copia, illud ad intestina delatum acrimonia sua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atræ bilis turgentis & motæ inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum recensentur §. 1104., & pessimum scorbutum similia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus postea dicetur.

Convulsione ingente prægressa &c. Notum est ex Physiologicis, in intestinis esse mirabilem illum motum vermicularem, peristalticum dictum, per quem ingesta ad latera intestinorum apprimuntur, & successive emulgentur, omni solubili per vasa lactea & venas meseraicas resorpto, tandemque exsuccæ fæces ad intestinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris musculosis intestina ambientibus hunc motum perfici pa-

riter constat, illumque diu post mortem adhuc superesse, & silentem jam calore, vel & irritando intestina, excitari denuo posse (vide Commentarium §. 648.). Simul ibidem varia experimenta recensita fuerunt, quæ docent, acria applicata intestinis spasmos excitasse in his fibris muscularibus, per quos intestinum constringeretur validissime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore sic contracta fuisse intestina, ut omnis transitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente factum confirmavit *Peyerus (d).*

Acria ergo ingesta, vel ex aliis corporis locis ad intestina delata, possunt & convulsionem talem facere, sicque & hac ratione intestinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales spasmi fiunt in intestinis ab aliis longe causis, quæ ad cognitam acrimoniæ classes reduci nullo modo possunt. Illud latens morbosum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquisita illa podagræ tormenta facit, si ex imprudenti medela, vel effecti corporis languore, ad solita loca deponi impeditur, sæpe in visceribus abdominalibus horrendos spasmos excitat (vide §. 1273.); unde sic stringuntur intestina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, subita & lethalis gangræna sequatur. Verum quidem est, & hic acrimoniam culpam adhuc forte posse, dum ligamenta, tendines, membranæ, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hysteris & hypochondriacis a solo motu spirituum perturbato nasci tales spasmos in visceribus æque ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum est. *Sydenhamus (e)*, qui optime hos morbos tam varia sub specie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacæ passioni similia symptomata producere. Verum quidem est, quod Icterus peridodicum a calculis vesicæ felleæ natum confuderit cum illis doloribus, qui a simplici spasmo absque hac causa fiunt; sed tamen diserte notat, & sævissimos tales dolores observatos fuisse in hysteris & hypochondriacis absque Ictero sequente, & remediis antihysteris feliciter curatos fuisse. Multi homines sunt, qui pavimento lapideo frigido diu insistentes, illico molesta tormina in abdomine sentiunt, uti alia occasione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habentur, quæ docent, convulsiones tales intestinorum, flatus creantes, excitari posse, & fanari, dum causæ & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. **N**ata his locis, contrahit intestina; cavitatem claudit; transitum appulsi impedit; fistulam loco obstructo altiore, ipsumque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutissimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulsiones violentas, ubi appulsi irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus musculis; alvum claudit; vomitum excitat ingestorum, & appulsi, citius, tardiusve post assumptionem, prout superius, vel profundius hæsit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima; ileum; volvulum; abscessum; gangrænam; scirrhum; cancerum; febrem acutissimam; debilitatem ex dolore acerbissimo summam; mortem citissimam, producit.

Intestina humana longe alio modo se habent in vivente, ac suadere videretur sæpe cadaverum inspectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conspiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominis, & vivorum

animalium sectiones, intestina sana, imprimis tenuia, solida satis esse & crassa in sua substantia, & angusta tantum cavitatem prædita, quæ adhuc a jugis dependentibus, & extremis vasorum prominentibus in tunica villosa multum minuitur,

[d] *Parerg. Anat. Exerc. 1. c. 9. p. 47.* [e] *In Dissert. Epistol. ad Gulielmum Cole p. 488. & Sect. IV. c. 7. p. 257.*

ne ingesta nimis cito dilaberentur. Homines multi intra unam alteratve horam plures libras aquæ spadanz potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter satis angustum esse intestinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor nascitur in quodam intestinorum loco, non mirum, integre claudi illud spatium ita, ut nihil transmitti possit. Accedit, quod dolor acutissimus, inflammationis intestinorum comes, validissimo spasmo faciat contrahi intestinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho præcedenti. *Ruyfchius* (f) in cadaveribus hujus morbi causam aliquoties invenit esse tantam coarctationem, ut nihil transire potuerit. Neque hoc mirum videtur, si consideremus in *Coryza* leviter inflammata membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aerem omnino ducere possit homo.

Tali ergo obstaculo nato, quod omnem transitum impedit, sistuntur ad hunc locum omnia ingesta; aer libere transire non potens, rarefscens, distrahit illam partem intestini, quæ inter locum inflammatum & ventriculum hæret; imo & ipsum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem causa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fusius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus simul intestinorum locis talis morbus hæret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum sectiones docuerunt; tuncque inter bina loco contracta interceptus aer deglutitus, vel ex contentis intestinorum fermentantibus aut putrescentibus genitus, calore corporis rarefactum, hortendum in modum distendere potest intestinale fistulam cum summo dolore, sicque ab hac distractione nova denuo inflammatio nasci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco hærens, per abdomen dispergitur latius. Vidit *Ruyfchius* (g) in puellæ, talibus doloribus eneclæ, cadavere coli illam partem, quæ rectum intestinum nominari incipit, adeo enormiter extensam, ut omnia abdominis viscera occultaret. Patet satis, quam enormes dolores a tanta distractione partium adeo acuti sensus fieri debeant. Plura similia enormiter tumentium intestinorum exempla apud *Bonnetum* (h) videri possunt.

Verum ubi assumpta per motum peristalticum appellantur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maxime dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (i) dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudescit paroxysmus, quem ager presentiens, vultu miserabili atque ejulatu, ceu presentem exhorret & averfatur.* Sæpius & idem illud in agris observavi, videtur hoc fieri vel a contentis intestinorum cavo cibis potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque propulsis. Dum enim in vivis animalibus dissectis examinamus motum illum peristalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus suum constituentibus successive con-

tractis, progrediuntur, ita & intestinorum fibræ orbiculares successive ordine contractæ promovent contenta per fistulam intestinale; hac lege, ut ubi per aliquod spatium propulsa fuerint hæc contenta, simili motu sed retrogrado iterum retropellantur per aliquam intestini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior sit motu retrogrado; sicque sensim hæc per totam intestinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc transitu omne solubile inde per venas bibulas intestinorum exhauriri possit. Ubi ergo per motum peristalticum contenta appellantur ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum hæc iterum retro urgentur, minus dolent. Præterea videmus in vivis animalibus motum peristalticum per aliquot minuta cessare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phænomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulsiones fieri in diaphragmate & musculis abdominalibus, atque inde nauseam, & vomitum excitari, patet ex illis, quæ ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertinaci vomitu vicissim & Ileum produci. Citius autem vel serius evomentur assumpta, prout hæc inflammatio majori vel minori distantia a ventriculo sedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima. Ad paragraphum præcedentem jam notatum fuit, experimentis certis constituisse, quod irritatione facta in quodam loco intestini, non tantum contraheretur ille locus, sed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo post, solutis his spasimis, inclusus aer cum sono levi & murmure per intestina oberrans borborygmus facit, donec paulo post renoventur illi spasimi, simulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte intestini, si durant morbus, se latius dispergere soleat, patet satis; quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus distraherentur partes illæ inflammatae. Notavit hæc symptomata in hoc morbo *Arctæus* (k), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (l) observaverit, sub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diversis locis intestini talis contractio fit; verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quasi figitur dolor, & atrocissimus evadit, sæpe nullo modo remittens, donec gangræna nata subito omnem dolorem tollat. Apparet simul, quare tunc fiat alvi adstrictio, omni omnino transitu impedito.

Ileum voluntam. Ubi inflammatio intestinorum omnem transitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (m) definivit: *Ileus est phlegmone intestinorum, ita ut nec flatus nec stercora exeant, tormina sequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (n) huic affectioni proprium & inseparabile dixit, ut nihil deorsum subeat; vomitum

[f] Observat. Anat. Chirurg. 91. p. 85.
 [g] Ibidem Observ. 92. p. 85.
 [h] Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214.
 [i] Sect. IV. c. 7. p. 219.
 [k] De causis & signis morbor. acut. L. II. c. 6. p. 18.
 [l] Sect. IV. c. 7. p. 219.
 [m] Defn. Med. n. 271. Chirurgie Tom. II. p. 264.
 [n] Comment. in Aphor. 19. Sect. VII. Chart. Tom. IX. p. 256.

tum autem non semper adesse, sed tantum ubi perniciose agrotant. Similia & de hoc morbo habet Hippocrates (o) dicens: *Resiccatur enim simul intestinum, & consipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranseat, sed venter durus sit, & vomat interdum.* Unde Ileii nomen $\alpha\tau\delta\ \delta\ \epsilon\iota\lambda\epsilon\upsilon$ optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere significat. Ubi vero idem vocabulum cum aspiratione $\alpha\lambda\epsilon\upsilon$ scribitur, tunc potius significat vertere, volvere, implicare, infinuare. Atque sic a revolutione flatuum per angustos superiorum intestinorum anfractus hunc affectum Aretaeus (p) vocavit $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur desumptum fuisse. Celsus (q) tamen simpliciter tenuioris intestini morbum vocavit, & Graecam vocem $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ sine aspiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite sequenti de plenioris intestini morbo agens (r) dicit: *Intestinum verti videtur, quod accedit potius ad significationem ejusdem vocis, quando cum aspiratione scribitur.* Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut Caelius Aurelianus (s) habet, aegri tales convolvi ac torqueri intestina sua sentiant; vel quod praevalebantia dolorum supra eas partes, quae patiuntur, agrotantes arcuati convolutique placentur. Videmus enim miseros illos acerbissima haec tormenta lenire conantes, dum antrorsum flexo corpore quasi convolvuntur. Postea imprimis videtur volvuli nomen retentum fuisse, quod crediderint multi, violentis illis spasmodis intestina sic convolvi & complicari, ut proprium cavum angustarent, vel & integre clauderent; vel potius quaedam intestini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introsusceptionem intestini. Vix enim concipi potest, quomodo intestina, mesenterio annexa, ita circumtorqueri possent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius mesenterio, quod Ruyschius (t) se semel atque iterum vidisse testatur, adeoque nexu illo soluto, hoc quidem fieri posset; verum tunc a gangrana mesenterii iam mors sequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus lationes adeo periculosae sint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illae vero introsusceptiones intestini frequenter observatae fuerunt in cadaveribus, ubi intestinum spasmo contractum, hinc tenue & angustum redditum, in contiguam ejusdem intestini partem ingreditur saepe ad notabilem longitudinem, sicque liberum transitum per cavum intestini intercipit. Bis hoc publice demonstravit Ruyschius (u). Pluribus in locis intestina tenuia sic involuta vidit in cadavere puellae, convulsionibus mortuae Vuillsius (vv), ita ut partis unius superficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intrusa & alte recordita. Absque ratione ergo Helmontius (x) volvulum intestinorum impossibilem esse dixit, dum in ditissimo cive Antuerpiensi (qui

octoginta mille libras sanatus obtulerat, dimissis veredariis quoquoersus) ileo intra hebdomadam extincto, inveniebatur post mortem durum stercus in gracili intestino ad sedecim digitorum distantiam ab intestino caeco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia intestinis hunc morbum nasci posse, sed temere inde concluditur, hanc causam solam & unicam esse. Verum quidem est, quod consideranti intestinorum cum mesenterio nexum mirabilem, eorundem glutinietiam summam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus intestinorum ingressus. In cadaveribus difficulter efficere possumus, ut intestini pars proximam ingrederetur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabatur. In brutorum viventium adhuc intestinis incassum tentatum fuit morbum hunc imitari (y). Interim autopsia docuit, hoc factum fuisse, imo frequentius, quam vulgo credi solet, uti pluribus fide dignissimis observatis probatur in pulcherrima illa dissertatione: imprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditissimus auctor monuit, & ipse aliquoties vidi. Distinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio intestini, una cum mesenterii parte sibi adherente, subierit proximam a morbosa causa ampliorem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a mesenterio averfa proximam partem ingreditur, reliqua parte, mesenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad satis magnam longitudinem intestinum contractum sic ingredi posse partem proximam Peyerus (z) docuit, inveniens partem susceptam quatuor digitos transversos longam fuisse. Neque semper superior pars inferiorem ingreditur, sed & contrarium observatum fuit: Mesenterium autem in perfecto volvulo semper simul ingreditur, sicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem suscepti intestini. Vidit autem manifeste Peyerus (a) in laceffitis ranarum viventis intestinis sic volvulum nasci, dum quaedam loca ampliora vicinas intestini portiones intra se recipiebant, & sinu suo absconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris se denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo suo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & causam: credibile enim admodum videtur, absque dolore insigni non fieri & hanc intestini contractionem, & contracti intestini una cum parte mesenterii annexa ingressum in vicinam partem dilatatam: cessant autem haec tormina, dum iterum evolvuntur intestina, redeunt ab eadem causa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio saepe dolores illi acervi per intervalla tantum affligant: ubi vero susceptum intestinum ad tantam longitudinem ingressum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvere nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco semper persistens. Optime id nota-

vit

(o) De morbis Lib. III. c. 13. Charter. Tom. VII. p. 588.

(p) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. c. 6. p. 12.

(q) Lib. IV. c. 13. p. 221.

(r) Ibidem p. 221.

(s) Aetior. morbor. Lib. III. c. 17. p. 235.

(t) Observat. Anat. Chirurg. 91. p. 84.

(u) Ibidem p. 85.

(vv) Patholog. Cerebri c. 8. p. 107.

(x) De flatibus §. 30. & seq. p. 120.

(y) Videatur de his Cornel. Henr. Velfe Dissert. Inaugural. de mutuo intestinor. ingressu &c. Lugd. Batav. 1741. p. 1. &c.

(z) Parag. Anatom. Exercit. I. c. 9. p. 46.

(a) Ibidem p. 97.

vit Sydenhamus (b) de hoc morbo agens : ita enim habet : *Sub initio hujus morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor , atque in ejusdem progressu , neque alvus ita pertinaciter cathartorum vim eludit ; quo autem magis augetur dolor , eo obstinatius in puncto figitur , vomituritio succedit frequentior , & major alvi adstrictio .* Notat autem , quod pergente hujus morbi atrocia motus peristalticus omnino invertatur , omnia remedia cathartica data fiant illico vomitoria , imo enemata injecta & suppositoria ano immissa cum facibus alvinis per totam intestinorum longitudinem sursum lata , vomitu rejiciantur (*) . Stercoraceam illam vomitionem & medici antiqui observaverunt in hoc morbo (c) , & tanquam funestum presagium damnaverunt . Fuerunt clari viri , qui illam inversionem motus peristaltici negaverunt , credentes sufficere ad hanc rem diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam actionem , quæ excitabatur , dum a ventriculo ad morbi sedem in intestino usque , intercepta libera via ; repleta omnia forent : stercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & intestinis . Verum Stercus proprie dicendum tantum in crassis intestinis invenitur , in tenuibus naturaliter nunquam , & in morbis forte rarissime . Vidi chronica talia mala , ubi scirrhus impediens viam , ægri vix unquam alvum deponebant , sed post quatuor , quinque , imo octo dies oriebatur summa anxietas , & revomebant omnia , quæ toto hoc tempore sumserant , nec apparebat stercoreus ille odor in his , quæ vomitu rejiciebantur . Excussa hac gravante saburra commode valebant , appetebant , reficiebantur ab assumtis , donec simili temporis intervallo idem vomitus rediret ; & per plures annos tale malum toleratum novi . Nec contrarium evincere videntur illa experimenta , quæ ligando intestinum tenuè in vivis animalibus facta fuerunt (d) ; nam in his non potuerunt transire illa , quæ inter anum & ligaturam in fistula intestinali hærebant : neque inde explicari poterit , quomodo clysmata injecta vomitu excussa fuerint , uti certissime in ileo factum novimus ; nam & probatissimi auctores hoc observaverunt , & ipse manifeste vidi . Difficile forte videbitur , quomodo ex crassis contenta venire possint in Ileum intestinum ; uti etiam quomodo locum illum , ubi volvulus hæret , superare potuerint . Verum si consideretur inverso hoc peristaltico motu Ileum evacuari , cæci finem urgeri quam maxime , & latera ejus distrahi , apparebit & hoc fieri posse . Si autem in volvulo pars superior intestini inferiorem in se susceperit , non est interclusa via penitus retrogrado motu propulsis intestinorum contentis . Difficilius pro-

cudubio hoc contingere poterit , ubi pars inferior dilatata susceperit superiorem : sed notandum , quod stercoraceus ille vomitus soleat fere tantum contingere , dum in pessimo statu versatur æger , & gangræna jam adest , vel saltem brevi sequetur : notum autem est partes inflammatas tenuissimas flaccescere , dum inflammatio in gangrænam mutatur . Unde & Hippocrates & Galenus in locis modo citatis monent , raro vel nunquam emergere Ileum correptos , si stercus vomuerint .

Abcessum , gangrænam &c. Omnes inflammationis effectus sequi hic posse , satis patet . Sed acutissima febris , intestinorum inflammationem comitans , nisi statim efficaci medela succurratur , brevi gangrænam lethalem facit , dum in constrictis spasmo partibus , valide simul inflammationis omnis influxus & effluxus vitalis humoris subito tollitur . Verum & acerbissimus dolor (ob quem miseris ægris his mori beatus esse dixit Aretæus (e)) febrim auget , gangrænam accelerat (vide §. 226.) . Ubi alio in loco manifeste indicat , quosdam sola doloris intensitate cito mori (f) , aliis intestinum suppurari , nigrescere , putrefactum excidere ; atque ita ægros deficere . Ideo & mediocris volvuli symptomata tantum recensuisse videtur , ratus in vehementissimo volvulo , inter morbi initium & mortem mox secuturam , præter enormes dolores nihil observari a medico posse . Simul vires etiam in robustissimis hominibus illico solvuntur ; unde & Aretæus inter mediocris volvuli symptomata talem virium resolutionem (ἄλυσιν) recenset . Verum antea ad §. 661. , ubi de debilitate febrili agebatur , dictum fuit , noxios humores , aut & venenata in primis viis hærentia , omnes vires prosternere quam citissime : & videmus in sanissimis paulo ante hominibus , ab hernia incarcerata inflammato intestino , mox omnes vires labescere . Unde videtur nervosissimis his partibus talis proprietas inesse , ut male affectæ statim illam partem corporis mutent ; unde virium animalium & vitalium integritas & constantia pendunt . Hujus rei causa a priori forte difficulter explicari posset , sed sufficit medico per fideles observationes facti veritatem cognoscere .

Hinc intelligimus rationem , quare quandoque , licet rarius , in infantibus subito mortuis inveniantur volvulus , absque ullo inflammationis aut gangrænae natæ indicio (g) . In his enim , ab acerbitate doloris illico convulsis , dum ab acri contento intestina irritantur , mors sequitur , antequam inflammatio nasci potuerit . In adultorum , semper , quantum novi , inflammationis signa inventa fuerunt , vel saltem talia , quæ ex inflammatione , ut causa , sequuntur .

[Quam-

[a] Sect. IV. c. 7. p. 156.

[b] Diemerbroek Anatom. Lib. I. c. 8. p. 16.

[c] Hippocr. de victus ratione sanorum Lib. III. c. 7. Charter. Tom. VI. p. 487. Galen. de locis affectis Lib. VI. c. 2. Charter. Tom. VII. p. 509. Aeginet. Lib. III. c. 44. p. 45. versa.

[d] Acad. des Sciences P. année 1713. mem. 470.

[e] De curatione morborum acutor. Lib. II. c. 4. p. 105.

[f] De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. c. 6. p. 18.

[g] Vide Cornet. Henric. Velle dissertat. ante citatam.

§. 961. **Q**uamdiu in gradu inflammatorio subsistit, doloris Iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoso successu adscribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funestissimo.

Cum sæpe oriantur molesti abdominis dolores abque inflammatione prægressa; imprimis in talibus, qui genus nervosum admodum mobile habent; & quidem a levibus sæpe causis, frigore pedum &c.; & flatibus explosis sedentur hæc mala sæpe satis cito; ideo statim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, sive flatus discutientia, quæ omnia calefacientem vim possident. Videmus jam apud antiquos medicos calida talia remedia data fuisse, quæ *κλίμα* vocabantur. Tale remedium *Celsus* (b) laudat a *Cassio* inventum, quod acris satis aromata continet, *piper longum & rotundum, costum &c.*: Verum optime hoc laudat in morbo intestini plenioris, de quo dicit: *In plerisque post frigora cruditatesque oritur, deinde quiescit; & per ætatem sæpe repetens sic cruciat, ut vitæ spatio nihil demat.* Ex qua descriptione satis patet, hunc morbum non fuisse inflammatorium. Ita & *Aretæus* (i) in illo casu, ubi absque inflammatione ob corruptionem, aut validum frigus, ileus provenerit, venæ sectionem omittendam suadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; sed simul mollia & oleosa adhibent interne & externe. Præterea veteres medici similibus medicamentis, aquæ infusis copiosa, potissimum utebantur, tuncque facile

§. 962. **C**ognoscitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; siti ingente, calore magno, pulsu duro, dolore igneo, urina flammea, debilitate subitanea.

Quam maxime ergo attendendum ad signa, quæ inflammationem in hoc morbo præsentem docent, quæ satis evidentia sunt, ita ut peritus medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione sit hic morbus, tunc solet febris plerumque præcedere, quæ per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum desinit, uti *Syndehamus* (k) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliisque morbis inflammatoriis, pariter observatum fuit; nempe febrim per aliquot tempus præcedere, & dein sequi inflammationem in hac illave parte corporis. Ubi vero absque febre prægressa intestinorum convulsio sævos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris sequitur. Simul tunc adsunt omnia illa symptomata, quæ & febrim acutam continuam & inflammationem comitari solent: sitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate summa in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia hæc symptomata adsunt in initio morbi; & cum subito in perniciem tendat, nisi succurratur illico,

ferri possunt. Verum hodie officinæ luxuriant spiritibus illis simplicibus & compositis aromaticis, cum spiritu vini paratis, qui a vi flatus discutiente laudantur, & in vulgus nota sunt. Unde raro contingit medicum in his morbis vocari, antequam ægri copiam similibus sumserit: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi intestinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum sex uncias spiritus ex seminibus levistici destillati miser æger hauserat. Hinc multi pereunt, qui forte servari potuissent. Quinimmo, licet a solo spasmo absque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum est audacter similia sumere, quia semper periculum est, nisi subito levent, quod pessime nocere possint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulsionem tamen intestinorum, flatus creantem, inflammatio facile sequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius est leniora talia aromatica remedia, ut semina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquæ infusa dare; tunc enim vix nocebunt unquam. Verum ubi ex signis novimus, inflammationem adesse, tunc etiam ab his abstinendum est.

mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calor magno succedit frigus, dolor cessat, pulsus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Aretæus* (l) notavit. Adest quandoque tanta constrictio ani, ut clystma injici nequeat; quod symptoma pariter *Aretæus* (m) notavit, uti & *Hippocrates* (n). Ex his videtur etiam intelligi posse, quare in alio loco (o) legatur: *At si, remisso volvulo, febris illum præbenderit, desperatus est, fortassis enim etiam soluta alvus inferior interficiet.* Si enim a spasmo valido volvulus natus persistit diutius, sequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, sed cum citissime tunc soleat gangræna sequi, remittit, imo integre cessat dolor brevi, & tunc, gangrænofo intestini affecti loco non amplius resistente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur æger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, sed ob gangrænam intestini, uti postea ad §. 969. dicitur.

§. 963. **S**i flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; si Recti intestini ultima infestat, tum pro hæmorrhoidibus cæcis haberi solet: solvitur dysenteria blanda subcruenta biliosa.

Quamvis observata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus intestinis obtinere frequentius, tamen & per totum crassi intestini tractum fieri posse, & fabricæ similitudo suadet, & observationes evicerunt omnino. In colo intestino volvulum invenit *Ruyschius* (p).

In cadavere pueri, ex gravissima Iliaca passione mortui, invenit *Hildanus* (q), intestinum cæcum contractum in intestinum ileum se insinuasse, illudque adeo obturasse, ut nihil ex tenuibus intestinis in colon venire posset. Findebat intestinum ileum, ut eximeret cæcum, quod invenit ubi-

[b] Lib. IV. c. 14. p. 223. 224.

[i] De curat. morbor. acut. Lib. II. c. 5. p. 103.

[k] Sect. IV. c. 7. p. 259.

[l] De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. c. 6. pag. 18. (m) Ibidem.

[n] De Affectionibus c. 6. Charter. Tom. VII. p. 625 (o) Hippocr. de Morbis Lib. III. cap. 13. Char. T. VII. p. 382.

[p] Adversar. Decad. 3. p. 17.

[q] Observat. Chirurg. Cent. I. n. 63. p. 494.

ubique inflammatum & tumidum, & in fundo cæci scirrhum exulceratum vidit. Imo affirmat, se plura cadavera hoc morbo defunctorum inspexisse, semperque invenisse principium & originem hujus morbi fuisse circa intestinum cæcum: hinc existimabat, valvulam *Baubini*, inflammato cæco intestino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in crassum intestinum venire posset; unde & in Ileo distento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangræna & sphacelo corripiebantur. Verum ante dicta satis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali observatam fuisse; & videtur *Hildanus* ex singulari observatione nimis prope- rasse ad statuendam perpetuam incipientis hujus morbi sedem, imprimis cum ipse fateatur, tetram adeo mephitin spirasse cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia considerare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem præcipue abdominis partem infestantibus, laborantis, inventum fuit cæcum intestinum in pelvim descendisse, ibique cum superiori parte intestini recti firmiter concrevisse: ab hoc loco sursum reflexa progredientis intestini pars angulum valde acutum cum cæco faciebat, & dein consueto modo sub hepate ascendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique descendebat more solito & terminabatur in intestinum rectum. Verum in loco co hæsiõnis, & in vicinia, cæcum & rectum erant gangrænosa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi cæcum cum recto concreverat (r). Constat ergo certissimis observatis, & in intestinis crassis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur universali nomine Ilei omnes hos morbos descripsisse. Apud *Aretæum* (s) tamen hæc pulcherrime distinguuntur, qui optime notat, varias sæpe partes corporis accusari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus intestini morbus hæret. *Dolor modo ad costas usque ascendit, quando & speciem pleuritidis præ se fert (s) quidam & isti sobricitant) modo sub spurias costas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & illa quandoque dolent: colon enim prægravat, & quoquoque circumvolutiones faciens. Imo & notat illa symptomata, quæ ægros infestant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. Quidam sunt etiam, quibus & in sacro osse dolor inhaerescit, & in femoribus, & in testium cremasteribus. Quamvis autem, intestino recto inflammato, & collum vesicæ, & adjacentia his feminum receptacula, affici posse videantur, tamen dolor ille femorum & testium potius ad nephritici mali signa pertinet, uti postea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* (t), coli vehementem dolorem a medicis quandoque renibus affectis adscribi, & vicissim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipse, hunc errorem facile contingere, nec tamen ægris periculolum esse, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum distinctio difficilis est, quo tempore neque magnam præsidiorum differentiam**

ipsi requirunt. Et postea subjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum est damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum insultu difficulter illos discernamus; tunc enim neque externis, neque internis differentibus egent auxiliis, sed sufficiunt ea solum, quæ dolorem leniant. Quænam signa distinguant nephritidem a dolore colico, postea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.*

Alterum, quod notandum est in crassorum intestinorum inflammatione, hoc est, quod facilior sanationis spes affulgeat; unde *Aretæus* (u) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius est, quanto colon tenuibus intestinis carnosius, crassius, & noxæ tolerantius est. In eadem opinione fuit & Celsus* (vv): ita enim habet: *Intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore est. Peior acutus est: insequens esse longus potest. Voluit autem hunc morbum præcipue circa intestinum cæcum hæere, & ideo in dextra magis parte dolores observari statuit. Cum autem crassa intestina accumulandis & diu sæpe retinendis fæcibus destinata sint, hinc distentionem a retentis absque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum intestinorum actio, si obstaculum in crassis intestinis natum fuerit. Præterea per clysmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in crassis intestinis minus periculofam, & facilius curabilem, quam si in tenuibus intestinis idem morbus fuerit.*

Ubi autem rectum intestinum inflammatur, tunc similia oriuntur symptomata, ac dum vasa hæmorrhoidalìa, crasso sanguine turgida, intestini recti cavum arctant, vicina comprimunt, fæcibus alvini viam præcludunt, cum tenesmo tamen continuo & molesto alvum exonerandi. Unde apparet, sæpe illud malum haberi pro hæmorrhoidibus cæcis, quæ dicuntur adesse, dum omnia symptomata, hæmorrhoides tumentes comitari solita, ægrum infestant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, sed varicosa vasa intus latent. Accedit, quod ab hæmorrhoidibus tumentibus sæpe & inflammatur intestinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum similem medelam fere possit uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validæ comes, præcipuam distinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum vesicæ intestino recto contiguum sit, & illud irritatum stranguriam molestam facit sæpe; quod & *Hippocrates* (x) monuit: verum & idem malum ab hæmorrhoidibus cæcis tumentibus fieri, quotidiana observata testantur; imo & integram urinæ suppressionem ab eadem causa natam fuisse novi, quæ ruptis vasis tumentibus, & sanguine copioso per anum excreto, sanabatur statim.

Patet satis, adhuc facilius curabilem esse inflammationem intestini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, imprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari possit, & diutius absque vitæ periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus intestinorum tractus morbo vacat. Ubi autem soluta materies inflama-

mato-

(r) Philosophical Transactions n. 421. p. 216. Abridgem. T. VII. p. 517.

(s) De causa & signis morbor. acutor. L. II. c. 6. p. 19.

(t) De locis affectis L. VI. c. 2. Charf. T. VII. p. 508.

(u) In loco modo citato.

(vv) L. IV. c. 14. p. 221. & c. 14. p. 223.

(x) Aphor. 36. Sect. V. Charf. T. IX. p. 236.

matoria per vasorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, sed cum dolore & molestia; hinc dicitur solvi dysenteria, sed blanda, subcruenta & biliosa: similis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per sputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiae morbosa; de qua re videantur illa, quae ad §. 830. habentur. Cum autem intestinum rectum copioso mucos oblinatur, ut faeces commodius exire possint, & ille mucus, inflammato hoc intestino & irritato, copia magna simul exire solet; quod idem in aliis partibus corporis, mucos naturaliter madentibus, obtinere videmus, si inflammatione corripiantur. Notum v. gr. est quanta copia mucos excernatur, dum tonsillae, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Molestissimum in hoc affectu symptoma est tenesmus, quod & Hippocrates (y) notavit, dicens: Si rectum intestinum inflammetur, & dolor prehendant & febris, & ad alvum exonerandam crebro desideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinae stillicidium

prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum intestinum incubuerit. Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit Hippocrates (z), tenesmum in dysenteriam transire; ubi nempe, inflammato recto intestino, tenesmus oritur, & dein morbus per blandam & subcruentam dysenteriam solvitur. Uti etiam, quare alibi (a) monuerit, in tenesmo sanguinem & mucum secedere; & paulo post addat: Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dysenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis. Notandum enim, dysenteriam molestam quidem esse, sed non semper noxiam; imo quandoque salutarem, si nempe morbosa materia evacuetur, quod in genere notavit Hippocrates (b) dicens: Eiusmodi enim egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanat; antiquiores quidem diuturniore tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.

Sic expensis illis, quae spectant diversitatem in hoc morbo, prout varia intestinorum loca occupat; sequitur, ut videamus illa, quae ad curationem requiruntur.

§. 964. Simulac noscitur praesens per signa (959. 960.) in eo statu statim, maximo molimine tentanda sanatio, quae acquiritur 1. missione larga, & repetita sanguinis, ut in pleuritide (890.), 2. assiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogisticorum, sepe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu assiduo calido eorundem, additis prudenter opiat, & iis, quae causae singulari compertae (959.) adversa sunt. 4. fomentis ex similibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, sanis, animalibus impositis. Atque 5. interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu persistendo in usu horum, donec omnem malum sedatum sit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intollerabilis, & gangraenae, subito lethalis, ingens discrimen, efficacem & promptam medelam postulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quae ratio & usus docuerunt in hoc morbo prodesse posse.

1. Quam efficax remedium sit in inflammationis curatione sanguinis missio, jam saepius dictum fuit; & unanimis optimorum medicorum consensus hujus auxilii usum probat. Verum optime Aretaeus (c) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum esse, nisi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adaequatum est; unde jubet, venam in cubito aperiendam esse lato vulnere, ut multus subito sanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbiter agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, si, in animi deliquium lapsi, post validam sanguinis evacuationem, aegri per pauculum temporis spatium illos cruciatus non sentirent, licet nondum causa morbi remota foret. Verum audacem hanc sanguinis missionem tunc tantum laudavit Aretaeus, ubi constitit, causam morbi esse inflammationem, si enim absque hac fuerit, tunc venae sectionem omittendam esse voluit. Interim tamen, si a mero spasmo ortus hic morbus fuerit, nisi subito levetur antispasmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda est inflammatio, ut morbi jam facti sequela; adeoque & tunc

utilis erit Venae sectio, sed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, Galenus largam sanguinis missionem laudavit non tantum in febris ardentissimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementissimis. Si ergo ingens dolor urget, absque febre acuta commite, aut magno calore, tamen & sanguinis missio conducet ad praevendam inflammationem, quae semper sequetur, si pergat morbus. Testatur enim Celeberrimus Simson (d), se magnum numerum aperuisse cadaverum volvulo defunctorum, semperque invenisse validam inflammationem intestinorum. Unde merito statuitur, hunc morbum vel inflammationem ut causam agnoscere, vel illam brevi producere. Venae sectionis autem repetendae necessitas indicatur a doloris, febris, caloris, intensitate; de qua re satis copiose dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2. Quantum usum habeant clysmata mollia & refrigerantia ad compefcendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natae resolutio tunc tantum sperari possit, quando sedatus humorum motus adest (vide §. 386.). Praeterea si in crassis intestinis morbus haerit, loco inflammato applicabuntur sic mollissima fomenta, quae & vasa infarcta laxabunt, & hu-

(y) De Fistulis c. 5. Chart. Tom. XII. pag. 143.

(z) De Morbis c. 2. Chart. Tom. VII. pag. 533.

(a) De Affectionibus c. 7. ibidem p. 618.

(b) Praedictionum Lib. II. c. 11. Chart. Tom. VIII. pag. 221.

(c) De curatione morbor. acutor. Lib. II. c. 5. p. 109.

(d) Medical Essays Tom. V. par. 2. p. 664.

& humores immeabiles diluent. Ubi vero tenuia intestina inflammata sunt, tunc quidem clysmata huc usque non pervenient naturaliter, sed tamen crassa intestina, repleta talibus remediis, balneum quasi præbent omnibus vicinis, adeoque & sic prodesse poterunt. Nihil enim magis juvat spasmo constrictas partes, quam emollientissimorum remedium calida applicatio; unde simul tutissimum & efficax doloris lenimen sperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenæ, feminum lini & similia, addito melle & oleo lini, sufficiunt pro hac indicatione: Unde & Celsus (e) laudavit percolatum ptisanæ cremorem cum oleo & melle, sic, ut præterea nihil adjiciatur. Si dolor non quiesceret, jubet, etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare. Quantum autem remedium sit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a distractione partium nervosarum ortos, constitit exemplo Galeni ad §. 164. recensito: Unde & Aretæus (f), stercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici iussit: Illud enim si intro moretur, fomentum intestinis propitium est. Frequenter autem hæc repeti possunt, imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur spasmo constrictæ partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam esse ani contractionem, ut tubulum pro clysmate injiciendo non admittat; quod & observavit Celeberrimus Hofmannus (g). Mollissimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum sella perforatæ insidet æger, fovere, donec laxetur.

3. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogistica remedia, quæ in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem intestinorum spasmus semper comitari soleat, hinc omnium mollissima remedia hic conveniunt. Et ob eandem causam prudens opiatorum usus commendatur, cum nullum ad spasmos solvendos remedium potentius opio habeatur; uti quotidianæ observationes docent. Verum hæc non conveniunt, nisi prius sanguinis missio & clysmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: secus enim contingere posset, ut per opiata sopito doloris sensu, causa doloris, inflammatio nempe, destrueret, gangræna nata, partem affectam. Ita Aretæus (h) post largam sanguinis missionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clysmata oleosa, fomenta &c. laudat anodyna medicamenta, & imprimis ex viperis medicamentum, plus consueta portione potui datum. Verum illud est iberiaca Andromachi, qui misbridatio Democratis viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum præterea, quod majorem solito quantitatem hujus remediarii dari iussit, ut eo efficacius dolor & spasmus compescerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumspexit usum Trallianus (i), ubi vires robustæ essent, & dolor magnus & urgens. Prudentissime autem addit, ubi vires robustæ sunt;

nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulsus sit debilis & intermittens, uti ad §. 969. dicitur, sequitur gangræna, cum subita doloris acerbissimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adscribitur exhibito remedio, uti & mors brevi sequens, cum magna medici infamia. Sydenhamus (k), ob summum candorem & exactissimam morborum observationem adeo æstimatus, simili methodo usus fuit: post venæ sectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum: si vero noxii humores, vel saburra ab ingestis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat hæc, ne relicta nocerent; quod & Aretæus suaserat. In doloribus autem vehementioribus largiori dosi & iterata usus fuit; imo alibi (l) dixit, quod, ubi cathartico dato post venæ sectionem, dolor & vomitum redierint, alvo manente constipata, tunc omni quarta vel sexta hora dederit paregoricum, donec intestinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorsum versus restituatur. Tunc enim, spasmis his solutis, catharticum remedium alvum solvet, licet cæteroquin narcotica alvum strictam reddere soleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri sæpius, simul & eliguntur talia, quæ causæ acri cognitæ opposita sunt. Si ab acri acido, ut in infantibus sæpe fit, oriatur morbus, acidum absorbentia & enervantia exhibentur: e contra si a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & aciescentia optimum remedium exhibent, imprimis si multa aqua diluantur. Cæterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque semper profunt, etiam in illis casibus, ubi de singulari acrimoniæ indole dubium est, vel ubi erosæ partes sola blandissima tantum ferre possunt.

4. Omnia enim, quæ prodesse possunt, simul & semel adhibenda sunt, ut levamen doloris fieri possit, & periculosa inflammationis sequela caveantur. Quod pariter commendans Aretæus (m) dixit: Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat. Ita & Celsus (n) laudat: calida cataplasmata admovere, eaque imponere a mammis usque ad inguina, & spinam; ac sæpe mutare. Imo totum hominem in calidum oleum demittere jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & sic inducatur toti abdomini talis mollities, quæ spasmo quam maxime opposita est, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui spatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuisse, dum musculi abdominales, tetanodes facti, compresserant omnia supposita. Hinc monuit Sydenhamus (o), intestina nonnunquam quasi injecta fascia contrahi. Verum ad §. 234. pluribus Veterum medicorum observatis probatum fuit, pinguis, humida, calida, optimum remedium dare ad

(e) Lib. IV. c. 13. p. 222.

(f) De Curat. morbor. acut. Lib. II. c. 5. p. 105.

(g) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 1. Sect. 2. c. 12. p. 552.

(h) De curat. morbor. acut. Lib. II. c. 5. p. 106.

(i) Lib. X. c. 1. p. 578.

(k) Sect. IV. c. 7. p. 260.

(l) In Schedula Monitoria de novæ febris ingressu p. 672.

(m) De curat. morbor. acutor. Lib. II. c. 5. p. 105.

(n) Lib. IV. c. 13. p. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. c. 13. Charter. Tom. VII. p. 588.

(o) Sect. IV. c. 7. p. 259.

re ad tetanum sanandum, si rigentes & convulsæ partes continuo bis foveantur. Imo *Celsus* (p) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, in calidum oleum totum descendere, vel in aquam calidam, in qua fœnum græcum decoctum sit, & adjecta olei pars tertia. Pluribus observationibus probatur (*), quam pulchre profuerit balnei usus in hoc morbo.

Verum imprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & sanis animalibus abdomini impositis habetur, ubi simul & subtilissimum exhalans de animalis corpore balneum quasi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactati animalis abdomine evulsum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, sed non semper illo tempore, dum requiritur, præsto est. Catulum viventem nudo ventri accumbere semper jubebat *Sydenhamus* (q) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Præterea & *Aretæus* & *Celsus* (r) laudaverunt cucurbitarum, satis numerosarum, applicationem, absque scarificatione, nisi hac via sanguinem evacuari voluerit medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas esse dixit *Celsus*, per reliquas spiritum tantum evocandum esse: de qua re videatur illa, quæ de cucurbitarum usu, & præsentis ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5. Ex omnibus, quæ de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, satis constitit, mollia remedia, & quæ, absque acrimonia, vel motu aucto, potenti solvendi efficacia valent, hic tantum locum habere; perniciosum imprimis hic esse calidorum remediorum usum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud summos in arte viros legimus, cum successu adhibita fuisse etiam aciora remedia, imprimis purgantia, & multa alia tentata fuisse, ad recuperandum liberum ingestorum transitum per intestinalis fistulæ cavum, quæ considerationem merentur.

Notandum enim est, præter inflammationem intestinorum hic sæpius adesse simul impedimentum, quod cavum intestinorum obstruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio solo, tunc patet satis, omnia, quæ modo laudata fuerunt, convenire; & quidem sola, cum irritatio loci inflammati per stimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, semper noxia sit. Verum si materia immeabilis in cavo intestinorum hæserit, sive hæc præexistit ante inflammationem natam, sive collecta fuerit illo tempore, dum inflammationem tumens intestinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debet necessario, ut sanatio obtineatur. Præterea si volvulus factus fuerit, & ille extricari debet, ut libera per intestinorum cavum via restituatur. Notum est, ingesta sensim promoveri a ventriculo ad anum usque per motum peristalticum, unde medici videntur tentasse purgantibus stimulis aucto hoc motu propel-

Tom. III. Pars II.

lere obstacula, quæ hic hærebant, nec naturali & pacato motu peristaltici impetu poterant promoveri. Præterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranæ intestinis volvulum denuo extricari per ipsum intestinorum vermicularem motum; & ideo videntur medici sperasse, per purgantia aucto hoc motu & susceptionem intestini evolvi posse. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt ægris, ut hæc delapsa per intestinorum cavum pondere suo removerent hærens obstaculum: sicque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum successu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dislet prudentia, quid docuerit usus.

Certum est, inflammationi intestinorum prius medelam fieri debere; per Venæ sectionem, fomenta, clysmata mollissima &c. & male fecisse illos, cui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non præmissis reliquis. Sapiens *Vetustas* in hoc morbo curando hanc normam tenuit. *Hippocrates* (s) prius sanguinem e capite & cubitis detrahebat, ægrum in dolio aquæ calidæ collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos foci admovebat. Dein suppositorio applicato tentabat educere exusta circa rectum intestinum stercora; dein clysmata injiciebat. Ubi hæc incassum tentata fuerant, tunc folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum intestinum contractum distendat, deinde extracto folle clyisma injiciendum ex non admodum calefacientibus, sed stercora dissolvantibus & emollientibus. Deinde obturata sede spongia in aqua calida desiderat, clyisma continens. Videmus hic, efficacem curam antiphlogisticam præmissam fuisse, antequam ære per follem impulsio conaretur intestini latera dilatare, ut sæces descendere possent: præterea ex alio loco (t) patet, quod hanc curam adhibuerit, quum, stercora, acervatim combusto in intestino, pituita circa hoc colligitur, intestinumque, bis nimirum consecutum induratis, intumescit, nullumque ex his medicamentis, quæ per superiora bibuntur, recipit, sed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clysmata recipit. Diserte autem monuit (u) *Trallianus* de eadem hac curatione agens, sequentia: Nam si, citra inflammationem præcedentem frigidus colicus ileosusque affectus sit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione prægressa adstrictio alvi oborta sit, hæc curandi ratio, præterquam quod nihil juvet, maxime etiam nocebit. Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (vv), dicens: At si colicum affectum ob inflammationem intestini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & præcipue in initio, cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta præbere non dubitarunt, agrotantibus periculorum auctores & mortis existiterunt. Sic etiam *Aretæus* (x), post audacem venæ sectionem ad animi deliquium usque, post clysmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: Si neque dolor remittit, neque flatus neque stercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod

G

bistam

(p) Lib. IV. cap. 3.

(*) Medical Essays Tom. III. pag. 171. &c.

(q) Sect. I. cap. 4. pag. 91.

(r) In locis modo citatis.

(s) De morbis Lib. III. c. 13. Chast. Tom. VII. p. 588.

(t) De affectibus c. 7. p. ibidem 626.

(u) Lib. X. c. 1. p. 582.

(vv) Ibidem pag. 580.

(x) De curat. morb. acut. Lib. II. c. 5. p. 106.

hieram vocant, necessario dandum est. Horum vestigia legens Sydenhamus (y), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino cessaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (z), post præmissam liberaliorem venæ sectionem, sequenti die catharticum aliquod lenitivum præscribebat; sed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim cathartorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus esse credebatur, tunc anodynis prius utebatur, ut intestinorum spasmum compesceret (a).

Verum & clysmatum forma fuerunt exhibita purgantia, præmissis prius antiphlogisticis remediis, & cum felici quandoque successu. Notum enim est, quadruplam dosin purgantium per clyma injectam eundem præstare effectum, ac si simplex dosis ore assumeretur. Omnium efficacissimum remedium invenit Sydenhamus (b), si fumus nicotianæ validissime in anum insufflaretur. Licet autem Hofmannus (c) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adstrictam aperiendam magnam vim habere, seque novisse, homines plebejos, atroci intestinorum dolore vexatos, fumi nicotianæ deglutitione in instanti fuisse liberatos. Monet autem Heisterus (d), fumum illum tandem in anum inspirari debere, donec dejectionis stimulum satis vehementem ægri percipiunt: imprimis autem prodesse si ex præstantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celeberrimus vir, se tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis observasse, ut nunquam scalpello opus habuerit. Delinavit & instrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa usum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum discrepant multum inter se auctores. Helmontius (e) audacter dixit, neminem ileo perire, si globuli plumbei sclopetarii deglutiantur, ut sub pondere propellant impedimentum in intestinis hærens: credidit autem eo citiorem & feliciorum sanationem fieri, quo plures & majores hærentur, dum simul æger erecto situ stet, vel ambulet. Verum si consideremus, intestinum supra locum obstructum expandi, gravia hæc deglutita ibi hærebunt in dilatato intestino, nec directe in obstaculum pondere suo gravitabunt. Si vero volvulus adsit, ita ut pars superior intestini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt hæc nocere potius, dum augebunt hanc introsusceptionem, protrudendo intestinum susceptum ulterius in proximam partem dilatatam. Unde non sine ratione dixit Sydenhamus (f), hæc parum conducere, & noxam sæpe haud contemnendam inferre. Qui varios intestinorum gyros considerat, satis intelliget, non tantum boni expectari posse ab his deglutitis, ac quidem multi credidisse videntur.

Verum argenti vivi usum, quem pariter improbat Sydenhamus (g), laudaverunt clari in arte medica viri. Testatur Heers (h) se sæpius illud dedisse, illudque sine noxa, momento citius, eductis secum obviis facibus per intestina transivisse. Zacutus Lusitanus (i) monet, multos in ileo desperato, haustis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuisse. Satis tuto illud fumi posse, si cito iterum elabatur de corpore, numerosa satis observationes docuerunt: cumque admodum penetrabile sit, & post aurum ponderosissimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutissime majori copia fumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabatur, & citius: Ubi enim diu hæret in corpore, & venas bibulas intestinorum ingressum sanguini miscetur, tunc longe alia producere posset. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (k) panacea instar fere laudabatur, si mane uncia una aut altera argenti vivi fumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, absque ulla sensibili evacuatione aucta. Interim tamen constitit, licet non illico nocuerit, postea tamen damna intulisse: miri & sæpe insuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad sua artificia adhibent, satis evincunt, caute hic procedendum esse. Celeberrimus Hofmannus (l) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariæ libram mediam purissimi argenti vivi, dato prius pingui jusculo, & deinde brodium carnis cum aliquot uncis olei amygdalarum dulcium superpotandum, lenemque per conclave deambulationem suavit. Post quinque horas solvebatur alvus, & simul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium symptomatum; verum per quatuordecim dies, & ultra, facibus alvinis permixta apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, restauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra mensis spatium. Verum observationes docent, hæc mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudenter tractaverunt, adeoque & merito suspicari quis potest, argentum vivum, non simul & seorsum de corpore elapsum, hæc mala produxisse, dum diutius hæret in corpore. Negari tamen non potest, in morbo hoc adeo periculoso, tentari posse usum remedii, licet suspecti, si spes sit imminentem mortem sic evitari posse.

Verum & alia a medicis cum successu in hoc morbo tentata legimus, quæ tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c. & ex iisdem parata fomenta, ab omnibus medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per observationes constituisse, actu frigida, prioribus incassum tentatis, sanasse ægros, cum de illorum salute omnes jam desperarent.

Hof-

- (y) Sect. I. cap. 4. pag. 91.
 (z) Sect. IV. c. 7. p. 160.
 (a) Schedula monitoria de Nova febris Ingressu pag. 672.
 (b) Ibidem pag. 671.
 (c) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335.
 (d) Instit. Chirurg. part. 2. pag. 1101.
 (e) De flatibus §. 11. pag. 339.
 (f) Sect. I. cap. 4. pag. 91.
 (g) Ibidem.
 (h) Observ. Med. Lib. I. Observat. 2. pag. 37.
 (i) De medicor. Princ. historia Lib. II. hist. 97. pag. 358.
 (k) Medical Essays Tom. III. pag. 387.
 (l) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335.

Hofmannus (m) in muliere, quæ gravissimis abdominis doloribus, ob menses per vehementem terrorem suppressos, torquebatur, venæ sectionem, clysmata emollientia & plura alia incassum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipso tractabat hanc ægram, aquam frigidam exhibendam proposuit: fatetur candidus ille vir, quod abhorruerit ab hac methodo, & assenserit tandem, ne morosus nimis videretur. Verum felicius successit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos sæpius de die, tecto prius corpore & pedibus. Subsecuto enim largo sudore, & postea placido somno, omnis dolor abdominis cessavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali casu applicasset cum successu. Similem casum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenset, ubi & ille pariter, antea laudatus usus, sed frustra, in nobili Hispano, ad contraria transiit; & licet mors præ foribus esse videretur, pulsus non amplius sensibili, cum sudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, lætissimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur hæc curatio, non inutile credo & illam alio casu confirmare. Homo viginti septem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & infueta alvi constipatione; clysmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullæ prodibant fæces, & ingesta quævis evomebat. Balnea calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, sanguinis missio repetita, nihil profecerant; cumque desperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & singulis minutis secundis pedes perfundebantur aqua frigida, sensim ascendendo, donec ultimo ad pubem usque frigida affusio pertingeret: subinde obambulabat, pedibus insistebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vasis aqua frigida pleno immergebat. Æger auctas inde vires percipiebat, & per medium horæ levabatur; verum mox dolebat ut ante; semel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutissima percipiebat, sed post pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermissis paucis fæcibus induratis, cum magno levamine; & postea decrescente febre, fæcibus induratis copiosis excretis, tridui spatio ab hac methodo adhibita, ex tanto discrimine evasit (n). Mirus & casus ibi habetur, in quo alvi pertinacissima constipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, soluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horæ perfunderentur.

Sed & apud Veteres medicos hinc inde quædam inveniuntur, quæ docent, & illos quandoque similia tentasse. *Trallianus* (o) in curatione colici affectus, ex calidis & biliosis humoribus orti, dicit, se frigida aqua usum fuisse in ægris, qui-

bus vires firmæ erant, & partes principes omni noxa carebant: imo & actu frigida per anum immisisse se dicit cum successu. *Hippocrates* (p) in tetano, in juvene carnosus habitus, media ætate laudavit frigida copiosa affusionem; uti & ad inflammationes recentes & Erysipelas non ulceratum (q). Imo convulsiones, frigida copiosa affusa, levare, & dolorem solvi monuit (r). Verum in hoc morbo & pertinax intestinorum spasmus, & inflammatio adfunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recensitis, quantum felix audacia medentium in desperatis etiam morbis quandoque possit, & si quis similia ut temeraria damnet, noverit *Celsum* (s) jam dixisse, dum de methodo vetusti medici *Petronii*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: Sed, cum eadem omnibus convenire non possint, fere quos ratio non restituit, temeritas adjuvat. Et alibi (t). Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliæ atque aliæ proprietates sunt, & qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restituitur sæpe.

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen discindere, intestina educere, volvuli locum quærere, inventum digitis explicare, dein intestina reponere, & abdomen consuere. *Barbette* (u) hoc proposuerat tanquam melius, quam certæ morti ægrum tradere. Verum apud *Bonetum* (vv) a juvene & audaci Chirurgo in illustri matrona hoc factum fuisse legitur, felicissimo cum successu: & olim, jubente *Nukio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomæ Professore) in foemina quinquagenaria a dexterrimo Chirurgo idem factum fuisse, ita ut ultra viginti adhuc annos supervixerit hæc ægra, probatis constat testibus (x). Similia & *Praxagoram* quondam jussisse, imo intestina discindenda, & stercore exempto consuenda denuo, memoriæ tradidit *Cælius Aurelianus* (y), sed addit: Magnificam mortem *Praxagoram* magis, quam curationem voluisse scribere. Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adfit, vel non; neque tam facile cognosci poterit locus, ubi hæreat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tensum turgere, & dolere per totum. Unde satis patet, nihil nisi ultimam necessitatem suadere posse, ut crudeli operatione, diviso abdomine, gyri omnes intestinorum evolvantur, ut morbi sedes quæratur in vivente homine.

6. Licet per illa, quæ hætenus tradita fuerunt, dolor cessaverit, febrisque remiserit, tamen debemus cogitare, partem illam intestinorum, ubi morbus hæsit, diu adhuc retinere talem sensibilitatem, ut facillime denuo dolor, spasmus, inflammatio recrudescere possint, si vel levis irritatio accesserit ab ingestis, vel acrioribus, vel difficiliore digestionis. Omnia enim assumpta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (z) probe gnarus, hunc

(m) Ibidem pag. 349.

(n) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 89.

(o) Lib. X. cap. 1. pag. 585.

(p) Aphor. 21. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 106.

(q) Ibidem pag. 208. Aphor. 23. Sect. V.

(r) Ibidem pag. 210. Aphor. 25. Sect. V.

(s) Lib. III. cap. 9. pag. 138.

(t) In Præfatione pag. 19.

(u) Anatom. Practic. Lib. IV. cap. 1.

(vv) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 228.

(x) In Dissert. Inaug. Corn. Henr. Velle pag. 19.

(y) Acutor. Morbor. Lib. III. cap. 17. pag. 244.

(z) Sect. I. cap. 4. pag. 92. Et Sect. IV. cap. 7. pag. 166.

morbum præ aliis omnibus in recidivam maxime pronum esse, tenuem victum, solo imprimis jusculo pulli gallinacei, comendat, & tali tantum quantitate, quæ ad vitam sustinendam sufficere possit; Cavendum enim etiam est, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimæ digestionis, & ideo parum simul, sed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur distentis sæpe antea enormiter intestinis, quo iterum contrahi possint, & amissum robur sensim recuperare. Ideo &

Celsus (a) cavendum jussit a cibo inflante & valido: etiam postquam dolor & febricula jam quieverant, ne intestina adhuc imbecilla lædantur, solam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, sive acidum, huic morbo alienum esse. Imo & diu postea adhuc a balneis, ambulationibus, aliisque corporis motibus abstinendum suadet: Nam facile id malum redire consuevit, & cum frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur.*

§. 965. **S**I malo hoc (959. 960.) prægresso; nec debitis remediis curato: & ultra triduum semper cum vehementia persistente, loco doloris, ardoris, distractionis, successerit horror vagus per totum corpus sine causa, obtusus cum gravitate dolor in loco, signum erit ibidem formari abscessum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod si in cava abdominis effluit facit mala multa similia (939.); si autem effluit in cava intestinorum facit dysenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit, inde sæpe integre intestinorum membranæ exeunt, & sæpe tabes fit.

De signis illis, quæ docent inflammationem partium internarum in suppurationem abire jam sæpius dictum fuit in præcedentium morborum acutorum inflammatoriorum historia; omnia hic eadem obtinent. Sed abscessus in intestinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum intestinorum. Quænam mala metuenda sint, dum abscessu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum intestinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & sæpe inde evadunt ægri, succedente dysenteria purulenta, quæ pro diversa magnitudine abscessus ejusque varia conditione citius sanabitur, vel diutius protrahetur, uti sponte patet. Quandoque & intestina inflammata peritoneo accrescunt, tuncque abscessus ibi natus poterit extrorsum aperiri, simili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, saltem hujus rei apud observatores rara mentio habetur. *Aretæus (b)* tamen testatur, quod in quodam ægro abscessum coli in dextra parte prope jecur difsecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & vesicam exibat per plures dies, superstitite ægro. Si vero abscessus talis diu clausus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota superficie sacci talis purulenti hiantibus resorptum, sanguini permiscebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda est, uti ad §. 1214. dicitur.

Cum autem inflammatio (vide §. 374.), & illam sequens suppuratio omnium frequentissime hæreat in tunica cellulosa, talisque in intestinis manifeste deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem suppuratorium, in hac cellulosa hærentem, secedat separata a reliquis tunica interior villosa; & exeat per alvum referens figura sua cavum intestinale tubum, non sine ægrorum & adstantium insigni metu, qui ipsum intestinum sic egredi putant, nullamque sanationis

spem superesse. Pulchre hoc observavit *Aretæus (c)* dysentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non discretum, instar sani intestini dejicitur, & ignavis rei suspicionem præbuit intestini: ita autem se habet. Intestinorum tunice perinde ac ventriculi gemine sunt, & altera alteri oblique super injecta est: igitur cum illarum connexio (ἑπικύβητος) solvitur, interior tunica secundum longitudinem abscedens foras exit, exterior sola manet, & carnosæ efficitur, & cicatrice solidatur, sanescuntque homines & noxa soluti vivunt: id vero inferius intestinum solum patitur; in causa est tunicarum carnosæ substantia. Similia & apud recentiores medicos habentur observata (d), quæ confirmant *Aretæi* dicta, nam & intestini recti interior tunica separabatur, & ægri postea integram sanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum intestinorum tractum contingere posse, videtur admodum vero simile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, sed sæpe informis mucis specie appareat, dum alvo excernitur. Verum si talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeste apparet structura membranosa & vasculosa fabrica. Vidit in cadavere phthistici, qui & fistula ani laboraverat, *Celeberrimus Simson (e)* villosam tunicam intestinorum plurimis in locis deesse, & abrasas partes copiosas in intestinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miser ille homo nullos solidos cibos ferre potuerat, ob molestiam, quam inde percipiebat in ventriculo & intestinis, & tribus septimanis ante mortem solam tantum aquam parvissima copia simul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis observatis ibidem probatur tunicam internam intestinorum satis levibus de causis secedere posse, & iterum renasci; nam & facibus durioribus, per crassa intestina propulsis, quandoque illam deteri observatum fuit; & in dysenteriam passis diuturnam magna copia talis mucis secessit, licet postea integra sanitate fruerentur.*

§. 966.

(a) Lib. IV. cap. 13. pag. 222. 223.

(b) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. cap. 9. pag. 17.

(c) ibidem Lib. II. cap. 9. pag. 61.

(d) Tulp. observat. medicar. Lib. III. cap. 17. Anton. Benecvoli observatione 18. pag. 150.

(e) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 655. &c.

§. 966. **S** Imulac id (965.) adesse noscitur, statim inhibendus omnis victus, unde stercus multum, durum, crassum, acre nascitur; æger pascendus solis jusculis cum leniter deterfivis radicibus incoctis; decocta balsamica, detergentia, multum bibenda, & instar clysmatum injicienda; aut quæ fontanæ medicata larga copia bibendæ, in his pergendum usque ad perfectam sanationem.

Ubi signa docent, abscessum talem fieri in intestinis, omnia illa facienda sunt, quæ ad §. 402. dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda est, & cum exitus puri jam facto commodissimus sit ille, quo in intestinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clysmata ex decocto herbarum emollientium sæpius injecta, & similia decocta potata proderunt, ut interna intestinorum superficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abscessum ruptum esse, tunc infusis herbarum vulnerariarum, agrimoniz, veronicæ, virgæ aureæ, hyperici & similibus, addito melle, leviter detergimus locum ulcerosum, ut ad conditionem puri vulneris, & sic ad consolidationem disponatur. Omnium autem maxime hic cavendum est, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quæ acria sunt, vel in calore corporis nostri cito in ærem indolem degenerare possunt: uti etiam cavenda sunt omnia, quæ crassas fæce producunt. Optimum ergo est solo jure carniæ uti; hoc enim vires sustinere poterit satis, nec ullam fere crassam materiam intestinis relinquit. Ob eandem causam & serum lactis, ab omni caseo bene depu-

ratum, prodest; lac autem non conducit, quia & cito acefcit, & crassas copiosas fæces in intestinis producit, uti manifeste apparet in infantibus solo lacte materno viventibus. Jusculis carniæ jam radices scorzonæræ, sifari, cichorei, & similia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum): sed tunc percolanda sunt hæc juscula, ne aliquid crassi per intestina transeat, antequam ulcus sanatum fuerit. Copiosus autem usus infusorum vulnerariarum, feri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de sanguine quidquid de pure hic collecto resorptum fuerit, simulque diluantur omnes humores, qui in intestina derivantur, imprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquæ minerales ferratæ, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adstringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire observatur per alvum, nullusque dolor in abdomine superest, tunc sensim solidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carniæ juniorum animalium &c., donec tandem ad consuetum in sanitate victum perveniatur.

§. 967. **S** I vero morbus habuerit causas violentissimas (959.), & produxerit sævissima symptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangrænam (388.), miserrime dein lethalem.

Videantur illa, quæ ad §. 960. de gangræna, satis cito plerumque validam intestinorum inflammationem sequenti, dicta sunt.

§. 968. **Q** Uam futuram ex iisdem observatis prægressis facile prævidemus (967.), si simul nulla benignæ resolutionis (963.), vel medelæ (964.), signa apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinacissime clausa, omnia ingesta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem intestinorum inflammationem in gangrænam tendere.

§. 969. **E** Am fieri docent signa prægressa (968.), tum subita, & sine causa, remissio acerrimi doloris, manente pulsu debili, intermittente, sudore frigido, dysenteria fœtida, cinericea, ichorosa, livida, nigra, fæcum sine sensu demissione; unde brevi placida mors.

Quam periculosa sit in morbis acutis inflammatoriis subita illa doloris summi remissio, jam in historia pleuritidis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet, & minus peritos quandoque turpissime fallit. Dolor enim acerbissimus, alvi pertinacissima constipatio, pessimam intestinorum inflammationem comitari solent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor cessat, & alvus plerumque solvitur, unde adstantes, & quandoque medici, ægrum in vado esse credunt, dum paulo post moritur. Verum facies cadaverosa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulsus celerrimus & debilis, perito medico certissima signa exhibent instantis mortis. Unde merito Hippocrates (f) dicitur.

Tom. III. Pars II.

xit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio, malum.* Ubi enim gangræna partem inflammatam occupat, dolor cessat, & pars antea tensa & dura flaccescit, hinc sæpe restituitur liber transitus ad anum usque, per gangrænam natam jam tabescente intestino. Verum exercitatissimi Medici tunc semper pessima metuebant, dum cum talibus signis alvus antea clausa solveretur. Sic Baglivus (g) sequens axioma prædicum statuit: *Gravi Iliaco si superveniat alvi fluxus, paucis post horis morietur, nam sphacelata sunt omnia, hinc lethalis fluxus.* Et si Iliaco tumor ventris veniat, & flatus copiosi pedendo exeant, brevi morietur. Confirmavit eandem rem & suis observationibus Tulpius (h), & alii plures.

G 3

Sed

(f) Aphor. 26. Sect. VII. Chapter. Tom. IX. pag. 304.

(g) Prax. Med. Lib. I. pag. 110. (h) Observ. Med. Lib. II. c. 41. pag. 161.

Sed & mirus casus docuit sæculentam materiam, in intestinis volvulo oclusis retentam, rupto intestino in abdominis cavum exivisse, & deinde mora partem intestini recti corrupisse, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod fæces illæ ingressæ per anum exire potuerint: sed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur; nam ad decimum tertium diem usque æger, volvulo triplici in intestino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri solet (i).

§. 970. **M**alum id, eousque prosectum, raro medelam capit; curandum prius; cæterum sola methodus (966.) prodest.

Quidquid enim gangræna correptum fuit, putrescit; & sola curatio in eo consistit, ut fiat suppuratione in omni ambitu loci gangrænosæ, per quam solutis fibræ, quæ nectunt gangrænam parti sanæ, fiat integra separatio partis mortuæ a vicinis vasis vivis (vide §. 444.). Verum dum hæc separatio fit, gangrænosæ crusta in tabum putridum soluta depluit, uti in partibus externis gangræna affectis manifeste observatur; & si tale liquamen putridum in cavum abdominis delabatur, omnia viscera brevi corrumpuntur: raro enim contingit, ut gangræna solam internam superficiem intestini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & sana: tunc enim posset hæc materia per alvum exire. Verum quidem est, pluribus observationibus constitisse (vide §. 317.), insignem partem tubi intestinalis, gangræna corrupti, separatam fuisse, superstitiæ vita, imo & sanitate adhuc satis commoda fruentibus postea ægris: sed semper tunc extrorsum patebat viâ ichori gangrænosæ, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre posset, & unire separata, vel saltem superiorem intestini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificiosa ibi pateret excrementis viâ, quæ in hoc

casu, separata parte gangrænosæ, in abdominis cavum decidere necessario deberent. Præterea ubi post validam inflammationem intestinorum gangræna sequitur, simul illico prosternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite consideratis fati patet, talem malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangræna curetur tantum suppuratione nata, patet fati, eandem methodum requiri, quæ §. 966. laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de usu corticis Peruviani ad gangrænae progressum sistendum, & promovendam separationem escharæ gangrænosæ; tuncque nondum occasionem habueram ex propriis observatis aliquid de hujus methodi efficacia statuendi. Hodie certus sum propriis, illisque fati numerosis, experimentis, immortales gratias debere celebri chirurgo *Rusbywortb*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangræna progressus, & separatio bona sequatur, tamen eadem difficultas manet, nisi post separationem factam continuas tubi intestinalis adhuc superstit.

casu, separata parte gangrænosæ, in abdominis cavum decidere necessario deberent. Præterea ubi post validam inflammationem intestinorum gangræna sequitur, simul illico prosternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite consideratis fati patet, talem malum raro vel nunquam medelam capere.

§. 971. **A**T si causæ (392.) hic scirrhum produxerint, longe alia mali idea nascitur, quæ clare certe pernoscenda.

Quanam sint illæ causæ, quæ scirrhum ex inflammatione producant ad §. 392. dictum fuit. Cum autem magna cautela hic opus sit, dum scir-

rhus adest, multum interest novisse signa, quæ hoc docent.

§. 972. **E**Rgo, si in intestinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in summam sævitiem (960.) adscendens, nec resolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec suppuratione (965.) soluta, deinde reliquerit in loco affecto stuporem, gravitatem, distractionem constantem, cogitandum est, scirrhum ibi nasci.

Ubi ergo signa docuerint inflammationem adeste, neque tamen adeo validam, ut pessima symptomata illico producat, diu tamen maneat morbus; sensim quidem levatus, sed tamen aliqua semper pristini mali vestigia supersint, vel per intervalla recrudescant, licet leviora, imprimis post cibum copiosorem vel difficiliorem digestionis assumptum; nulla quoque indicia fuerint suppurationis hic natæ: tunc merito suspicari scirrhum licet, qui constantem molestiam faciet, licet non adeo ma-

gnam, si minoris molis fuerit. Gravitatis & distractionis quidam sensus tunc solet percipi, imprimis quando saltant, vel de gradibus celeriter descendunt. Tactu externo raro percipi potest, nisi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, nisi in magnam satis molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quæ & scirrhi effecta sunt, & simul ejus præsentis signa dant, quæ sequenti paragrafo recensentur.

§. 973.

§. 973. QUI si naturam suam (392.) sequens, effectusque suos (486.) producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia imprimis: stapor; pondus, incrementum: assiduo aucta: hinc cavitatis intestinalis angustatio; scæcum ibi & chyli stagnatio; horum in locum resistentem actio, maxime putrida, ob moram, materie; hinc intestini occlusio; intorsio: ingestorum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dysenteria siccor; convulsio: singultus; vomitus; dolor assiduus: febris: macies; atrophia: mors.

Scirrhus, quamdiu in canerosam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens est (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: Verum nocere hic potest insigniter arctando intestini cavum; imo quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (k) observavit, intestinum colon, qua parte reni vicinum est, collecta velut cartilagine dura in scirrhum obduruisse, intercepta omnino interiori cavitate: in parte dextra colon amplissimum erat: post longa multorum annorum tormina defecit æger. *Ruysschius* (l) invenit intestinum rectum adeo incrassatum, ut pollicis crassitiem fere superaret; & ita induratum, ut anceps hæreret, an carnem an cartilagineum dicere deberet illam substantiam. Cavitas autem intestini straminis latitudinem haud superabat, & adeo firmiter accreverat ossi sacro, ut cuneo & malleo separare debuerit. Similem alium casum & ibi recenset indurati in scirrhum intestini. Ad §. 486. habetur ille casus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit scirrhus in ileo intestino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis intestino colo inseritur. Hæc sufficiunt, ut demonstretur observationibus certis, hoc malum in intestinis obtinere. Imo admodum verosimile videtur, frequentius tales scirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinacissimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam septuagenariam fere, quæ raro admodum alvum deponebat, licet appetitu valens satis comederet: sexto, septimo, quandoque & octa-

vo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, & dein vomitu rejiciebat copiosam saburram, quæ cibi toto hoc tempore comesti reliquias manifeste ostendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & oprime se habebat, donec simili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has molestias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctæ inspicere non licuerit. iusta suspicio similis causæ in hoc morbo videtur, & postea aliquot similes casus in praxi vidi. Quamdiu vero scirrhus benignus est, dolores non sunt assidui, sed per intervalla tantum recrudescunt; & in talis morbi initio tantum molestiam percipiunt, ubi duriores vel copiosiores cibos ingurgitaverunt; postea, aucta scirrhii magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem satis, ingesta, impedito libero transitu, hic accumulata, distendendo intestina, dolorem facere posse; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius absque jactura virium ferri posse tale malum, quo scirrhus hæserit in loco magis distante a pyloro, & contra. Tandem toties distractis per accumulata materiam intestinis perit, vel maxime saltem debilitatur illorum actio in ingesta, debita resorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: nisi scirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio intestinorum a compressionem aut distractionem nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974. Medicamenta parum valent, quæcumque demum sint: victus sit (966.). Sic fertur diu, sine magno malo.

Quam difficile sit scirrhum curare etiam in illis locis, ubi manibus accessus datur, ubi fomenta, suffumigia &c. directe loco affecto applicari possunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic sperandum esse a remediis etiam decantatissimis. Si enim incipiens hic nasci scirrhus tepore blando corporis interni, saliva, succo pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per motum diaphragmatis & musculorum abdominalium, resolvi non potuerit, quid sperandum erit a remediis? Chemici quidam jacta-

verunt se posse arcanis suis scirrhos dissolvere, sed experimentum artis suæ incassum fecerunt in scirrhos partium externarum. Hinc nihil superest nisi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum scirrhus intestinorum imprimis ideo molestus est, quia arctando intestinum contentis præcludit liberam viam; hinc si dilutissima tantum sumantur & mollissima alimenta, hoc præcaveretur: similis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. 966.

§. 975. SI autem scirrhus ille hoc loco conceptus per causas (492. 495.), signis (497. 498.) cognoscitur, tum vero miserrimus rerum status, & immedicabilis cernitur. qui intelligi potest ex (498.) collatis cum natura, functione, nervosa textura intestini: maxime autem dysenteria acerrima, assidua, rebellis, cuncta, per quæ vadit, exurens, erodens, consumens, cum convulsionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico sit miserix solatio.

(k) De morbis internis Lib. I. c. 47. pag. 335.

(l) Observ. Anatom. Chirurg. Observat. 95. 96. pag. 88. &c.

Quænam causa sint, quæ scirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, simulque recensita sunt pessima mala, quæ a Cancro sunt in partibus externis, ubi hæc omnia oculis lustrari possint. Si jam cogitemus ichorem can-

crosum, qui cutim vicinam erodit, & qui linæamina applicata instar aquæ stygiæ destruit, in intestini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant sequi mala, nulla arte superabilia, & sola morte terminanda.

§. 976. **S**I simulac scirrhi præsentia noscitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed si, ad id superandum, acria (490. num. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, sævitque: tum autem potus ex solo lactis recentis fero; victus ex jusculis farinosis, carnosive solis cum vitellis ovi: clysmata blandissima ex solo decocto feminum lini, foliorum solani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta summopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in aere transeuntia, danda.

Si per signa ante enumerata scirrhum adesse cognoscitur, nihil superest, nisi ut vitentur omnia, quæ scirrhum in Cancrum convertere possunt, de quibus videantur illa, quæ in Cancro historia dicta sunt. Solent autem sæpe ægri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere medicos, ut purgantibus datis expellatur illud molestum; & dum prudentiores medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyras confugiunt, qui acerrimis solent uti purgantibus, uti & emeticis violentissimis; tuncque per usum horum remedium idem fit, ac si quis scirrhum jam antiquum, & brevi cancrum futurum, manibus rudissime perfricaret. Ubi tale malum jam adest, fatis patet, nullam superesse medelam, solam curam palliativam locum habere, quæ mitigando symptomata morbum lenit. Omnia ergo, quæ ingeruntur, adeo blanda esse debent, ut oculo instillata nullum dolorem facerent; simulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam levissimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & serum lactis tenuissimum & recens; dumque illo utuntur tales ægri, subinde acidum absorbentia, in tenuissimum pollinem trita, dare convenit, ut si forte illud acescere inciperet in primis viis, statim enervaretur hæc acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulnere si illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carni jusculis &

farinosis mollissimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in intestina depluens enervetur, clysmata mollissima una cum anodynis injiciuntur; sic enim & diluitur illa acrimonia, & intestinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno usu similia conveniunt, additis opiatis, ut sævus dolor leniatur: de quorum usu videantur illa, quæ ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (m) cancrum intestinorum observasse, & dysenteriam pessimam inde natam; sic enim habet: *Si intestina ulcus aut inflammatio quedam obsideat, hæc notæ præcedunt. Inter initia morbi cruenta; dein saniosa excernuntur: multis primo ramenta, postea pingua descendunt, & si malignus fuerit affectus, faculenta sædi odoris: postremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibusdam putridarum carniū particulis per album redduntur. Quin etiam febris cum multa siti comitatur; nec non cibi fastidium, unde corpus emarcescit: tormina quoque cum sonitu intestina exercent, dolorque ingens & vigilie ægrum infestant.* Quæ descriptio satis convenit illis, quæ in miseris talibus ægris observantur. Cancrum in intestino colo se vidisse, testatur *Petrus Saltus Diversus* (n), a quo miser homo per plures menses cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. **H**inc demum liquet, cur practicis toties occurrant dolores œsophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, intestini Ilei, intestini Coli, adeo sævi, fixi, pertinaces, intolerabiles, insuperabiles? quod in omni Ileo vero sit semper causa physica transitum contentorum per intestinum absolute impediens, quæcunque demum hæc fuerit, sive in ipsa scilicet intestini fabrica male affecta, sive in materie quadam cavum occupante, quæ multiplex quidem deprehensa fuit? item quam sit multiplex, miraque omni modo, dysenteria? quam male in hujusmodi malis sæpe accusetur acrimonia quedam hæctica humorum singularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta sit prudentia opus Medico daturō purgans in magno dolore illarum partium? quænam sæpe sit illa post hæc in nonnullis sequens, immedicabilis hypercatharsis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dysenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnosum sit, ad has commendare unum, qualecunque demum sit, medicamentum proprium? aut unam universalem medendi methodum? Et infinita similia.

Omnes, qui in luculenta praxi versantur, noverrunt, toties occurrere difficillima illa mala, quæ ægris molestiam summam, medicis tædium parant, dum diversis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de

angina scirrhusa agebatur, patuit, œsophagum scirrhusum redditum, vel & a vicinis tumoribus similibus compressum, sensim sic angustari, ut tandem nihil cibi vel potus transmittere possit, sicque lenta & miserrima mors sequatur. Frequenter

(m) Lib. VIII. cap. 2. pag. 611.

(n) De affectibus Particularibus cap. 11. pag. 220.

ter satis occurrunt cardialgiæ molestissimæ ad omnia remedia rebelles, lenientibus solis aliquod levamen præbentibus. Miram autem diversitatem in his doloribus præctica observata docuerunt. Vidi qui commode se haberent ventriculo vacuo, sed una alterave hora post pastum miserime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum cessabat dolor, vel saltem minuebatur multum. E contra alios novi ægros, qui vacuo ventriculo se pejor habebant. Vidi mulieres, quæ pessima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis distendi inciperet abdomen, liberæ erant ab hoc dolore, qui post puerperium redibat denuo. Verum notum est, ventriculum mutare situm suum dum plenus est, & in gravidis pleraque viscera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis scirrhusus pondere suo minus premit vel distrahit partes vicinas, vel illas quibus cohæret. dum ab utero assurgente sustinetur, & simile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero consideremus illa, quæ cadaverum sectiones docuerunt, invenimus, scirrhusos tumores, ulcera cancrofa, pertinacissimorum talium dolorum causas fuisse. In cadavere hominis, qui per sex fere annos dolore cardiæ laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum œsophago transiens per diaphragma, & pone partem posteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix discindi potuerit (o). In cadavere phthisici juvenis, qui insigni ardore supra sinistrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heisterus* (p) in œsophago duos pollices supra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His similia in Scirrhi historia ad §. 484. habentur. Verum & illa, quæ de morbis inflammatoriis viscerum hætenus dicta sunt, demonstrant, & in his scirrhus nasci: ideoque merito peritos medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem causam suspicari, & cavere ne imprudenti medela exasperent hos morbos.

Quod in omni Ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum Iliacam passionem proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres humores; quando autem a scæcibus induratis aliisve similibus causis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quæ ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocasse intestinorum inflammationem, quæ ita claudit cavum, ut nihil transmitti possit, adeoque hæc definitio potius retinenda videtur. Hæc jam obturatio tubi intestinalis poterit fieri vel ab ipsa fabrica intestini tumente; vel a tumore quocumque latera intestini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo intestini collecta: si tunc in tali casu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, suppuratorios, scirrhusos, cartilagineas indurationes intestinorum, hunc morbum producere posse satis constat ex illis, quæ

hætenus dicta sunt. Verum & diversa materia intestinis intarcta deprehensa fuit. In quibusdam hominibus, sedentariam vitam agentibus, & crassa edulia, non facile subigenda, ingerentibus, imprimis si inertior simul bilis fuerit, in intestino duodeno, quod satis contractum est, & valvulas copiosas habet, accumulatur talis materies, quæ, expresso liquido, indurescit, obturat intestini cavum, & dein ileum producit: qualem casum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. simile exemplum habetur. Vidi in virgine, quæ pruna copiosa comederat, simulque omnia officula deglutiverat, hunc morbum natum fuisse; a quo tamen feliciter evasit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis casus & apud *Bonnetum* (q) legitur, sed infauti eventus: ibi enim cerasorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, post summas miserrimas integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni officulum, crusta calculosa obductum, ano excretum fuit post sexennium, postquam pariter graves & diuturnas molestias produxerat (r), & dolores colicos acerrimos. Verum hæc obstacula in intestinis nata ab ingestis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens intestinorum latera, collectus, inspissatus, intestini cavum obturare potuit, uti constat ex binis *Fernelii* observationibus ad §. 719. recensitis. Hoc tamen videtur constare præctis experimentis, talia obstacula, in crassis intestinis hærentia, diutius tolerari, quam si in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, nisi inflammatio accesserit.

Item quam multiplex, miraque omni modo, dysenteria? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dysenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum molesta comitantur tormina, & tenesmus adest frequens deponendi alvum, cum dolore satis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans intestina, sive ab ingestis nata, sive ab humoribus biliosis, atrabiliaris, ichorosis, cancrofis, in intestina derivatis, poterit dysenteriam facere. Unde satis apparet, quam multiplex dysenteria sit, quoad causas, unde producitur. Verum & mira sæpe talis causæ invenitur subtilitas, contagio communicato inficiens sanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, medicum, dum moribundi dysenterici feces alvina examinat, illico in eundem morbum delapsus fuisse: multosque sibi hunc morbum contraxisse, dum linteamina, dysentericorum scæcibus conspurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripuntur. Verum quidem est, quandoque in potu communi latere posse stimulos salinos, vitriolicos, arsenicales, &c.; aliquando & semi corrupti & suffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxisse, dum pane inde confecto vesci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, constat: Interim tamen observaverunt Medici Castrenses, quandoque dysenteriam grassari, licet causæ procatartica non adfuerint manifestæ, sed lateat infestis stimuli natura: tunc sæpe in ipso morbi initio illico prosternuntur vires, non a copia excretæ materiæ exhausto corpore, sed venenata quasi vi suscepti miasmatis morbosi, deleta omni robore in sanissimis etiam paulo ante hominibus.

Quam

(o) Medical Essays Vol. 1. num. 26. pag. 356.

(p) Acta Physico-Medica Acad. natur. curiosor. Tom. I. pag. 391.

(q) Sepulchret. sive Anatom. Præct. Lib. III. Sect. XIV. Observ. 17. pag. 222.

(r) Medical Essays Tom. I. num. 32. pag. 301.

Quam male in hujusmodi malis &c. Notum est in febribus hefticis, tabefcente fenfim corpore, multum boni exspectari a diæta lactea, & equitatione: Verum si Cancrosum ulcus in ventriculo, intestinisve lateat, & fenfim corpus doloribus contabefcat, a motu equitationis irritabitur tale malum. Imo & lac, cum duras fæces alvinas producere poffit, tunc non conveniet, licet adeo blandum fit & utile. Dum in tali cafu putridiffima per alvum exeunt, fi tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exasperaret piffime dolentem partem.

Quanta fit prudentia opus &c. Sæpe enim folent accusari acres humores, vel fæces accumulatae, ac fi ab his femper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quam purgante dato expellere illud noxium. Verum si inflammationis fignatalem dolorem comitentur, patuit ex antedictis, quanto cum discrimine daretur purgans, antequam per venæ fectionem, & alia idonea remedia, profpectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus est; sæpe enim a scirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

Quenam fæpe fit illa &c. Hypercatharsis dicitur purgatio immodica per alvum post medicamentum purgans exhibitum. Apud Veteres medicos, quibus acerrima purgantia in usu erant, ut Helleborus, Elaterium, grana cnidia, Euphorbium & similia, frequentius contigit hypercatharsis, unde in Epidemicis (s) tales cafus recensentur; & in Aphorismis (r) monetur malum fignum esse, si singultus, aut cohulfio, hypercatharsin fequerentur; exhausto nempe corpore per nimis validam & diurnam alvi evacuationem. Verum in hoc cafu follet fieri, dum scirrhus, jam in Cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem fa-

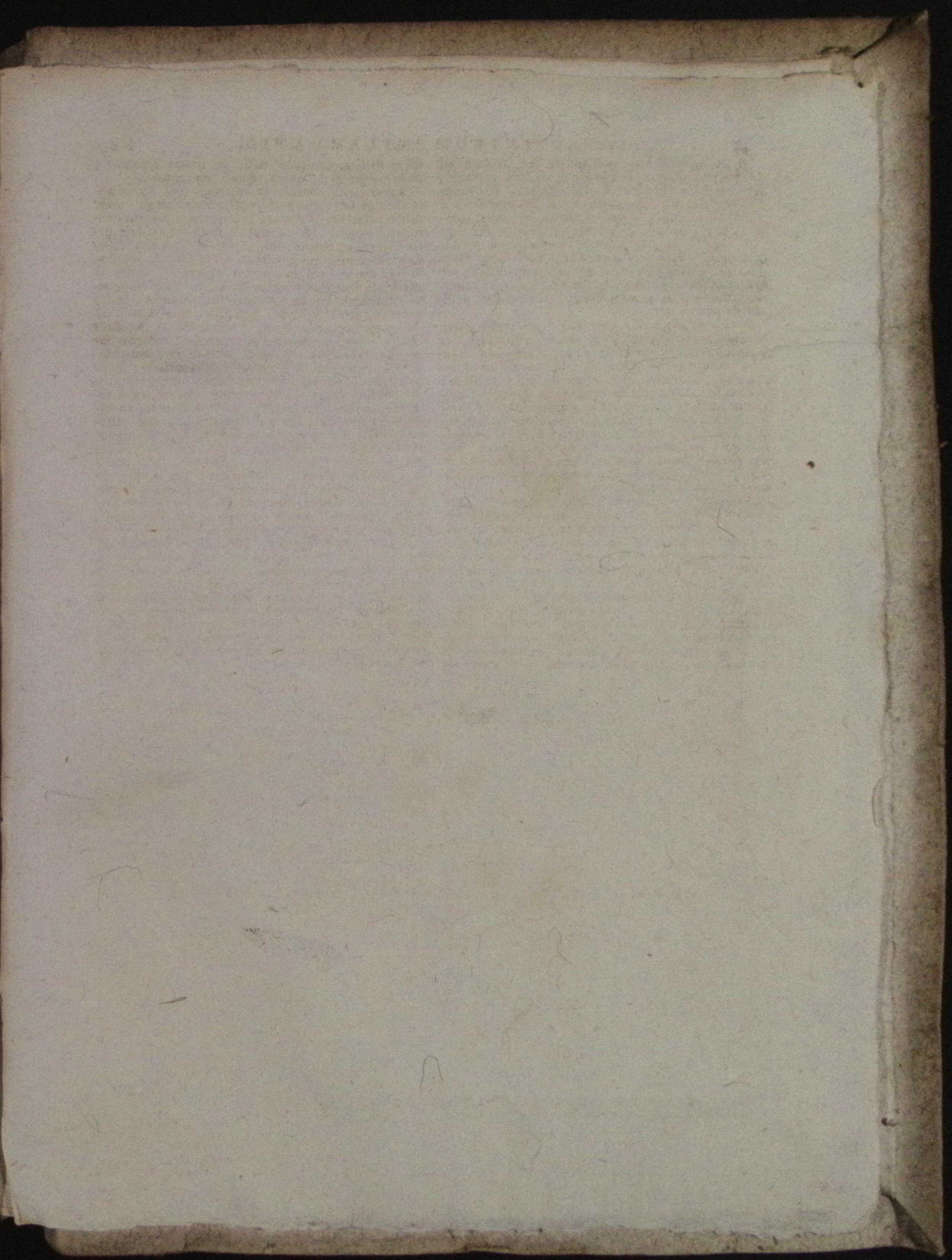
niem stillans continuo rodit & irritat intestina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

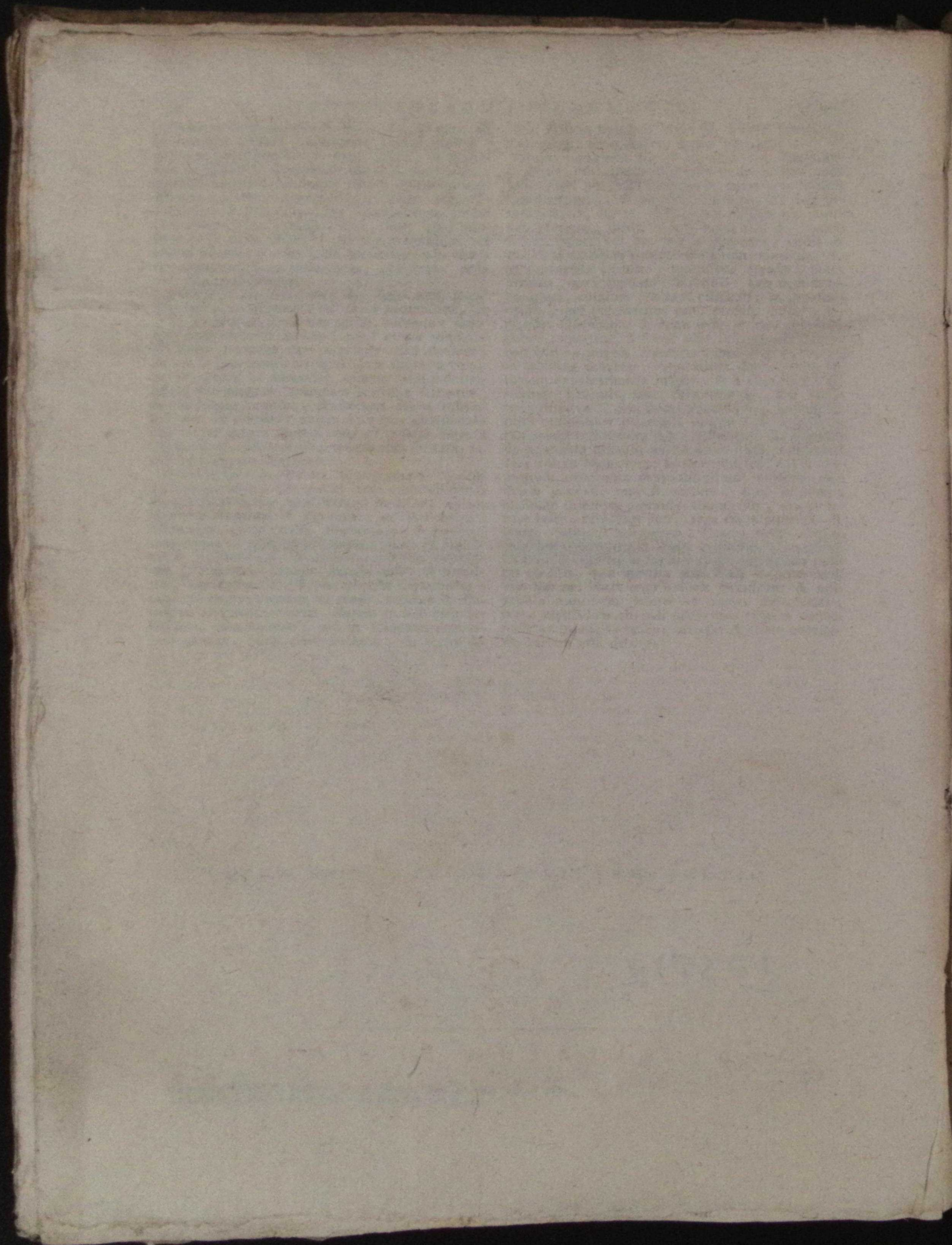
Quam varia remedia & metodus &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex fit dysenteria, unde facile patet pro varietate causæ etiam diverfitatem medelæ requiri. Si ab acri & femiputrida bile ortum duxerit, valent illa, quæ sursum aut deorsum evacuant, modo viscera firma sint & integra. Si hac sponte vel per artem evacuata, cruda & excoriata intestina pergant moleftum tenesnum alvi deponendæ excitare, molliffima decocta, bolus armena, terræ sigillatæ, & similia, quæ demulcendo agunt, optatum præstant effectum; & imprimis opiata, quæ pulcherrime tunc profunt dolorem sopiendo. Quandoque & venæ feccio & cura antiphlogistica requiritur, si simul adfit inflammatio. Si tabefactum in morbis chronicis hepar aerem ichorem in intestina demittat, vomitorium datum sæpe lethalem hypercatharsin inducit. Si a Cancro, in visceribus hærentis, sanie dysenteria fit, sola curatio palliativa & demulcens prodest, dum a purgantibus exasperatur infanabile malum. Si a dysenterici moribundi foetore sanus inficiatur, & a putrido miasmate suscepto omnes vires illico prosternantur, vinum rhenanum, acetum simplex, vel & medicatum aromatibus penetrabiliffimis, efficacem medelam præstat; imo & acetum, aqua dilutum, clymate injectum profuisse visum fuit; uti & ferum lactis, acidulam jam, larga copia potatum, & forma clysmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in intestinis hærente dysenteria nascitur, præcipua medela petitur ab illis, quæ acidum absorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo nullum specificum & universale remedium haberi ad omnes dysenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci posse ex intellectu causæ, adeoque & illam necessario variam esse debere.

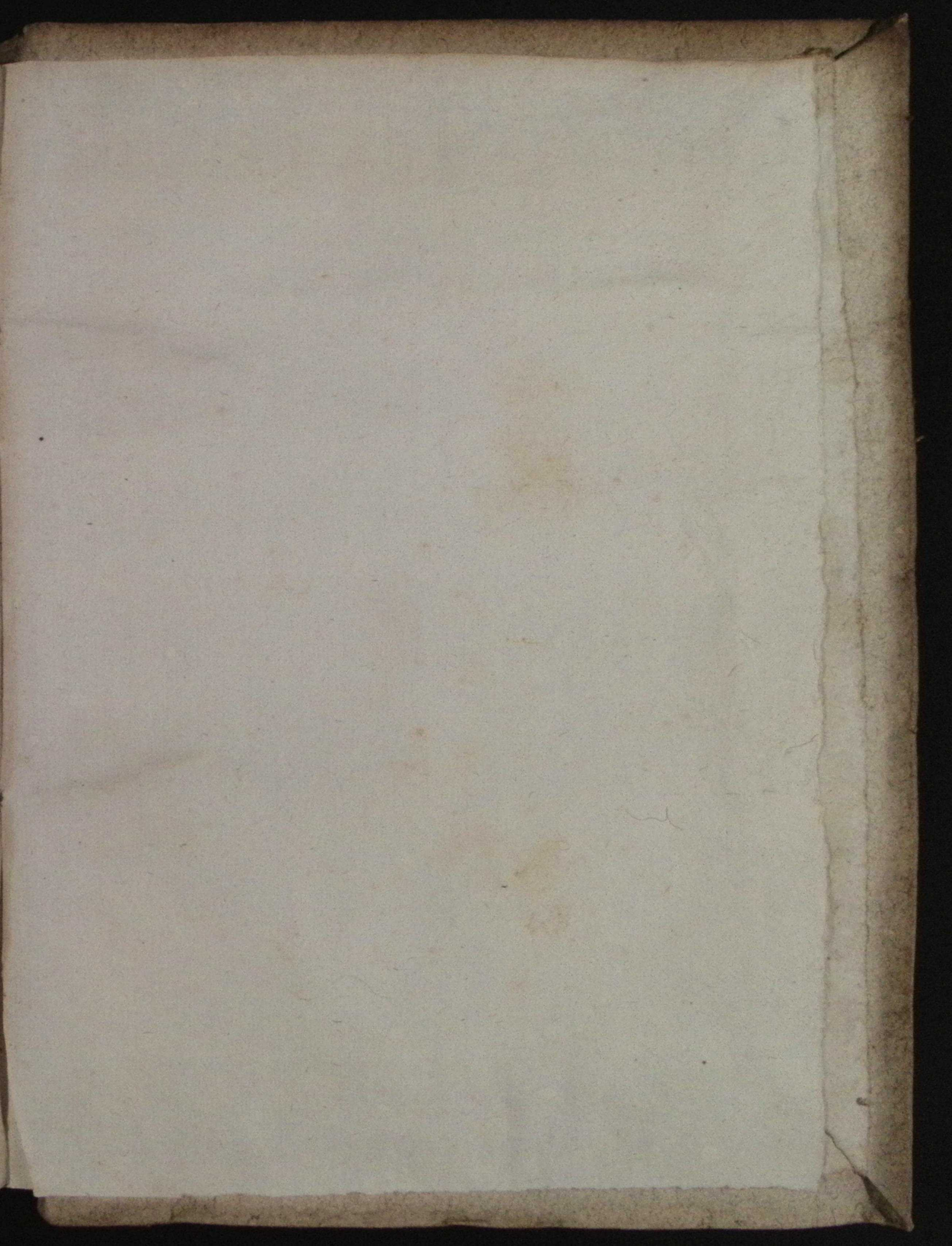
FINIS PARTIS POSTERIORIS TOMI TERTII.

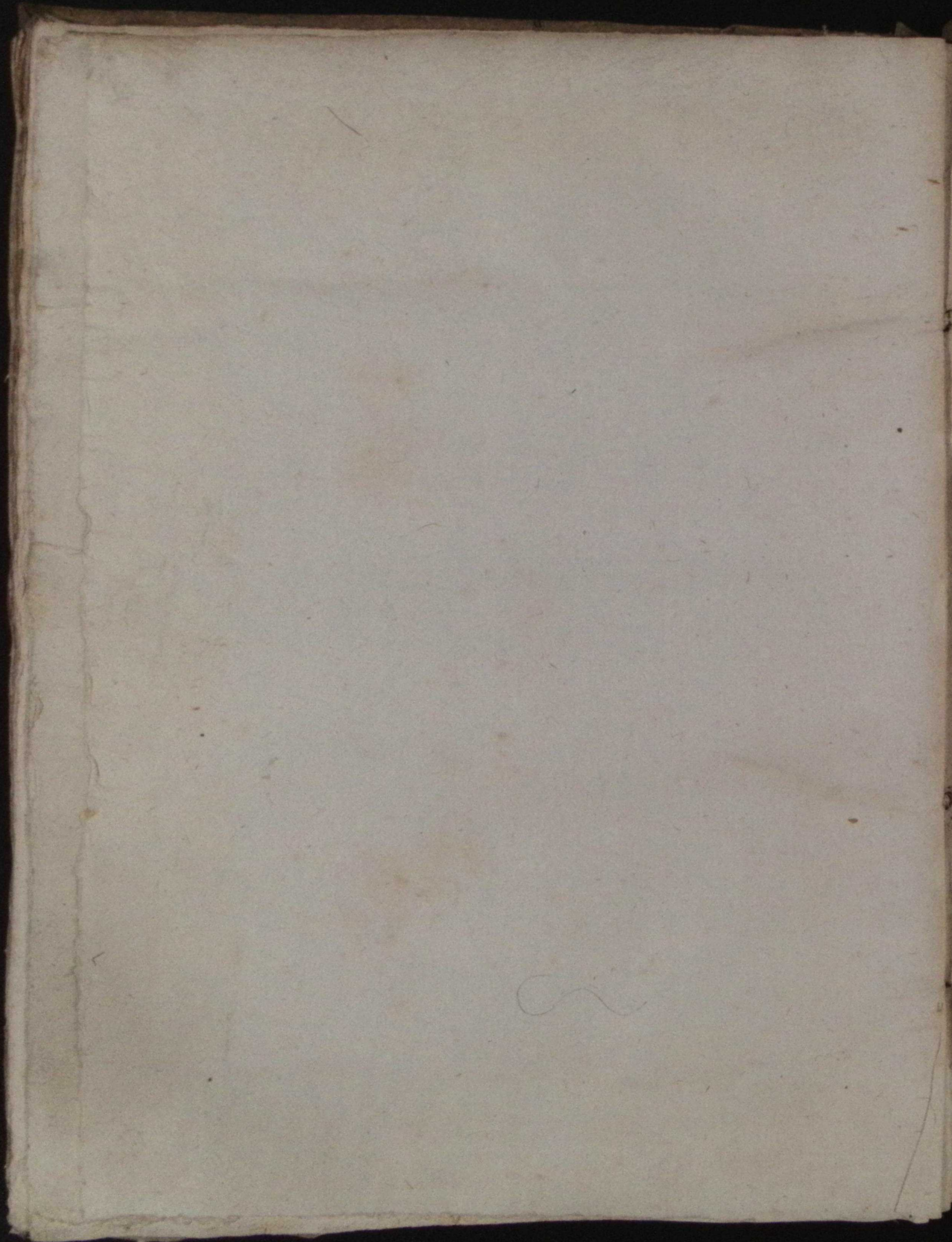
417265

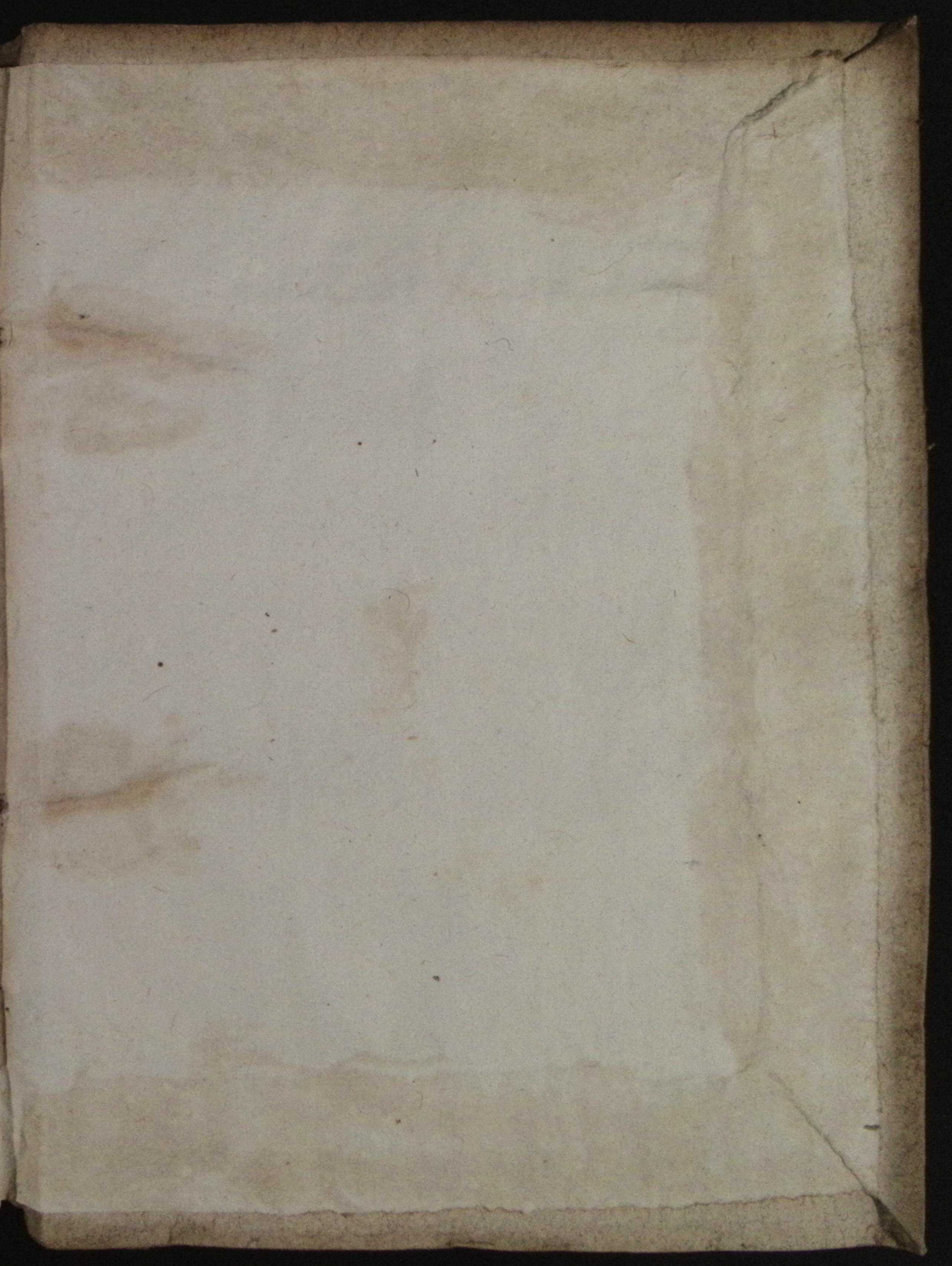
(s) Epidem. Lib. V. Textu 13 & 26. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 347.
(r) Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. ibid. pag. 306. & 313.

BIBLIOTECA